

შუა საუკუნეების
ტიხროული

მინაშარი

საქართველოს ხელოვნების
სახელმწიფო
მუზეუმში

Средневековые
перегородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

Medieval
Cloisonné

ENAMELS

at Georgian
State
Museum
of Fine Arts

საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის მდიდარ და მრავალფეროვან ფონდში შუა საუკუნეების ტიხრული მინანქრების კოლექციას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. დღეისათვის მუზეუმში დაცულია ხელოვნების ამ დარგის 227 ქართული და ბიზანტიური ნიმუში, რომლებიც შექმნილია VIII-XV საუკუნეებში. ასეთი რაოდენობისა და ასე ფართო ქრონოლოგიური დიაპაზონის ტიხრული მინანქრების კოლექცია პნელად თუ მოიძებნება მსოფლიოს სხვა მუზეუმებში.

აღნიშნულმა კოლექციამ კარგა ხანია სპეციალისტების ეურადღება მიიპრო. ნ. კონდაკოვის, შ. ამირანაშვილის ნაშრომებში, ლ. ხუსცივაძის მონოგრაფიაში ქართული მინანქრების შესახებ, სხვადასხვა გამოყენის კატალოგებში მას სათანადო შეფასება აქვს მიცემული. კოლექციის სრული პუბლიკაცია კი დღემდე არ განხორციელებულა.

სწორედ ამ მიზანს იხსავს წინამდებარე გამოცემა, რომელიც მუზეუმის ტიხრული მინანქრების მეცნიერულ კატალოგს წარმოადგენს. მასში ექსპონატთა რეპროდუქციებისა და ზუსტი სამუზეუმო მონაცემების გვერდით მოცემულია მათი დეტალური აღწერა, კომპოზიციების სტილისა და იკონოგრაფიის დახასიათება, უხლოესი ანალოგიები და პარალელები, რაც სრულ წარმოდგენას იძლევა როგორც თითოეული ნიმუშის, ისე მთელი კოლექციის მხატვრული-ისტორიული ღირსებებისა და მნიშვნელობის შესახებ.

დღეს, როდესაც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ტიხრული მინანქრების კოლექცია დიდად პოპულარული ეახდა, როდესაც მისი რჩეული ნიმუშები პირველად გასცდა მუზეუმის კედლებს და წარსდგა რამდენიმე საერთაშორისო გამოფენაზე (ვენეცია, ვენა, ბელგრადი, პარიზი), უფიქრობთ, რომ წინამდებარე კატალოგს ცხოველი ინტერესით შეხვდება შუა საუკუნეების ხელოვნების უველა თავყანისმცემელი.

მ. ხ ა ნ ი კ ი ძ ე
საქართველოს სსრ ხელოვნების სახელმწიფო
მუზეუმის დირექტორი

ლეილა ზაალის ასული ხუსკივაძე

შუა საუკუნეების
ტიხროული

მინასარი

საქართველოს ხელოვნების
სახელმწიფო
მუზეუმში

The collection of medieval cloisonné is the most significant among the rich and varied collections of the Georgian State Museum of Fine Arts. At different periods of time the collection was enlarged by new acquisitions from Georgian churches, monasteries and famous collections. Nowadays 227 enamel pieces of Georgian and Byzantine origin dating back to the 8th—15th centuries are stored in the Museum.

The collection of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts was highly estimated in the works of such experts and scholars as N. Kondakov and Sh. Amiranashvili, in monograph of L. Khuskivadze and catalogues of some exhibitions. Nevertheless, the collection has not been published completely till present.

The present publication has for an object to give a scientific catalogue of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts. Together with illustrations and exact museum data one may find here the description of enamel pieces in detail, characteristics of their style and iconography with closest analogues and parallels, the definition of artistic and historic significance of each piece as well as of the whole collection.

At present, when the collection of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts has got the world-wide reputation, when the selected exhibits were represented at the international exhibitions in Paris, Vienna, Geneva, Belgrade, we think that this catalogue will meet the interest of every admirer of this unique kind of art.

Medieval
Cloisonné

ENAMELS

at Georgian
State
Museum
of Fine Arts

Среди богатого собрания экспонатов Государственного музея искусств Грузии коллекция средневековых перегородчатых эмалей занимает особое место. В музее хранится 227 образцов эмального искусства грузинского и византийского происхождения, созданных с VIII по XV в. Трудно найти другую коллекцию в мире, располагающую таким количеством разнообразных перегородчатых эмалей, имеющих столь широкий хронологический диапазон. Эта коллекция давно обратила на себя внимание специалистов. В трудах Н. Кондакова, Ш. Амиранашвили, в монографии о грузинских эмалях Л. Хускивадзе, в каталогах отдельных выставок она получила должную оценку. Тем не менее полной публикации коллекции до сегодняшнего дня не существовало. Именно эту цель преследует настоящее издание, являющееся научным каталогом средневековых перегородчатых эмалей музея. Наряду с репродукциями и точными музейными данными об экспонатах в нем представлено подробное описание предметов, краткая характеристика стиля и иконографии композиций с привлечением ближайших аналогий и параллелей, определена художественно-историческая ценность каждого произведения и всей коллекции в целом. Сегодня, когда коллекция средневековых перегородчатых эмалей Государственного музея искусств Грузии приобрела всемирную известность, когда избранные ее экспонаты впервые покинули пределы музея и были продемонстрированы на Международных выставках в Женеве, Вене, Белграде и Париже, надеемся, что этот каталог будет встречен с большим интересом всеми почитателями средневекового искусства.

Средневековые
перегородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

35.746(2F)
000.2947.9221
b 053X085

უა სუკუნეების ტიხრული მინანქრის ძეგლები, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია თავმოყრილი, ამ ხელოვნების მსოფლიო საგანძურის ერთ-ერთ ეკლასე მნიშვნელოვან კოლექციად აღიარებული. ეს კოლექცია გამოირჩევა სიმდიდრითა და მრავალფეროვნებით, მიუხედავად იმისა, რომ წლების მანძილზე ბევრი ნივთი, საქართველოს ეკლესია-მონასტრებში შემონახული, უგვალოდ გაქრა, ბევრი მათგანი კი მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმსა (ერმეიტაჟი, ბერლინის ნაციონალურ, კლიუნის მუზეუმებში, მეტროპოლიტენის მუზეუმსა და სხვა) თუ სხვადასხვა ქვეყნის კერძო ჰირთა კოლექციაში აღმოჩნდა. ძეგლების დიდი უმეტესობის მაღალი მხატვრული ღირსებები განსაზღვრავს ქართული კოლექციის განსაკუთრებულ ღირებულებას. ეს კოლექცია დირსულ მეთექვრობას უწევს დივეციის მინანქრების უმდიდრეს საგანძურს.

ხოლო რაც შეეხება საქვეყნოდ განთქმულ სახულის კარგეს, რომელიც თავისთავად ტიხრული მინანქრების მთელი „მუზეუმი“ა, იგი არა თუ უნდა დაუყაროთ ვენეციის ზალა დ'ოროს კუვრდით, უნდა გამოყოთ კიდევ როგორც განსაკუთრებული, უნიკალური ძეგლი; სახულის კარგი ეკანციათრების მინანქრების სიმრავლითაც (100-ზე მეტი ფიფიგა, VIII სუკუნიდან მოყოლებული XII სუკუნის ჩათვლით) და მათი მაღალმხატვრული ორგანიზაციითაც — მინანქრების დინამიკური განაწილება მარჯვად მისდევს ჭედური ორნამენტის დინებას და ქნის შესანიშნავ ჰარმონიულ ანსამბლს, რომელიც სასუბით ესადაგება ეპოქის სიმდიდრესა და ბრწყინვალეობას.

საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში ტიხრული მინანქრის ორასზე მეტი ნიმუში ინახება. აქ თავმოყრილია ის ძეგლები, რომლებიც ადრე საქართველოს სხვადასხვა მონასტრში იყო კავსნილი და აუკუთვე ნაწილი ნივთებისა, რომელიც ჩვენი ქვეყნიდან გავრცაბითა და მხოლოდ 1923 წელს (და უფრო გვიანაც) დღურეუკის საქართველოს. მართალია, არის მინანქრის ცალკეული ნიმუშები ქუთაისის ისტორიულ-მონოგრაფიულ მუზეუმშიც, სვანეთშიც, მაგრამ მინანქრული ძეგლების ძირითადი მასა ახლა თბილისის მუზეუმში ინახება. ეს მასალა ორ ჯგუფად იყოფა — ქართული ძეგლები და ბიზანტიური. ძეგლების ორივე ჯგუფი ნათლად გვიჩვენებს შუა საუკუნეების მინანქრული ხელოვნების განვითარების სხვადასხვა ეტაპს.

მუზეუმში დაცული ტიხრული მინანქრის კველა ძეგლი (ქართულიც და ბიზანტიურიც) სკეულბორივი ტექნიკით არის შესრულბული, გამოყენბულია მაღალი სიზავის ოქრო ანდა ოქროსა და ვერცხლის მუანბრობი, ე. ი. ელექტრუმი, რაც მეტ სიმკარეს ანიჭებს მინანქარს. შედამირის გავხევა-გავსუთაყუება, რაც ხელს უწყობს მინანქრის უკუთ მუანბრვასა და გამბლეობას, არაა იოველთვის საგულდაგულო, განსაკუთრებით ქართულ ძეგლებში. თუცა ქართული კოლექციის მინანქრები ძირითადად მიიხც კარგადა შემონახული. საგრმზობლად დასიანბულია მხოლოდ სახულის ღმრთისმშობელი, რომლის-განაც ჰირისსხე და ხელის მტევენბიდა შემორჩა. ეს მინანქრული ხატი, რომელიც 1859 წელს კელათის მონასტრის გა-

ბარცვის შედეგად გაიტაცეს, ბოტინის კოლექციაში აღმოჩნდა და უკვე მლოერ ფრანკბერიბული მხოლოდ 1923 წელს დაუნბრუნდა საქართველოს.

მუზეუმის ტიხრული მინანქრები არსებითად საეკლესიო დანიმუნბლების ნივთბია და მხოლოდ ერთადერთი ეკლონი და სამაჯურის ორი ფრანკბენტია საურო ხასიბითსა. ეს საეკლესიო ნივთბი — ხატბი, ჯვრბი, აგრბთვე ცალკეული ფირფიტბი და მედალიონბი, რომლებიც ჭედურ მეკლბზხვა მოთავსბული და მირთულია, როგორც წესი, მარგალიტის მწკრივით, — ზარბა ზომისსა. ოდნავ მოზრდილა ფირფიტბი ქრისტეს სადღესასწაულო ციკლის სცენებით და ორი ფირფიტა წმ. გიორგის გამოსახულებით. გამონაკლისია აგრბთვე ზანტოკრატონის ნახეარფიგურა სახულის კარგესზე — მისი ზომბია 8X7 სმ. მაგრამ კველა მათვანს სიდიდით სჯარბობს სახულის ღმრთისმშობელი; უფრო მეტიც, ეს არის კველასე დიდი ტიხრული მინანქარი მსოფლიოში (116 სმ და 95 სმ). ბიზანტიური მინანქრები, რომლებიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია, არაა მირფრეცხოვანი. აქ წარმოღვენილა ძეგლები დაწყუბული IX საუკუნიდან XII საუკუნის ჩათვლით. კველასე ადრინდელი ძეგლი ბიზანტიური ხელოვნებისა წმ. ჰერტეს მედალიონია (IX საუკ.), რომელიც მარტივლის ღმრთისმშობლის ხატს ამკობს. ეს არის ასე ადრეული ხანის ერთადერთი ბიზანტიური ნიმუში. უფრო სრულაა წარმოღვენილი X-XII საუკუნებში-ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების უმაღლესი აყვავების ხანა. X საუკუნის ძეგლები ეპოქის დამახასიათებელი ნიშნბითაა აღბეგდილი — ფართო, თავისუფალი სტილი, სამოსის ნაკეციების წყრილი ტიხრების ქსელი, წრით მონიმული თვალბი, ცხვირის სარწისბური ფორმა (НОС-ШП.ТЬКА), რომელიც წარბების ოქროს ხასს ერწყმის, თავყკუებული კოლორიტი, სადც სჯარბობს მეწამული-ეავისფურის, ზურმუხტისსა და ლურჯი ტონების ნახეარადამჭყარვალ მინანქრები. რამდენამდე უჩეუვლოა ფერადღვენების მხრე მინანქროვანი გამოსახულება ოვა-ღურ რელიგვარბუმზე (ეიოფილი ბოტინის კოლექციიდან) უხვად ნახმარი თვითი, ლურჯი და წითელი ფერბით. ამ დროის ერთ-ერთი საუკეთესო მინანქრული ძეგლია შემოქმედის ხატი რომელიც განთქმული ლიმბურკის სტავროთიკის ჰირდაზირ ანალოვას წარმოღვევნს.

განსაკუთრებით მდიდრულადაა წარმოღვენილი მუზეუმში XI საუკუნის ბიზანტიური ხელოვნების ძეგლები, რომელთა უმეტესობა სახულის ტრბბიტიკოს ამკობს. ამ ძეგლებისათვის, როგორც ეპოქის ტბბური ნიმუშებისათვის, დამახასიათებელია სტილის დაწყუვლიანბნება, ფორმათა მეტი სპირიტუალზაცია და სახუთა განსაკუთრებული დამბუღობა. წერილი ტიხრების რიცხვი გაზრდილია და დღლაკეულია გარკეული სისტემით, სადც მთვარი ადვილი „თყვისისფურ“ მოტივს უკვია. მუზეუმის ბიზანტიური წრის საუკეთესო ნიმუშბი ტექნიკური ონტატობის მხრეც დიდი სრულყოფილებით გამოირჩევა. მათგან, ჰირკულ რბგბი, აღსანიმბავია სამი ფირფიტა „ეღრბების“ გამოსახულებით, რომელიც სახულის კარგესზეა წარმოღვენილი. ეს ფირფიტბი, მკულვარბაა ზართი, მქსრულბული უნდა იყოს კონსტანტინოპოლის სახელოსნოში და უნდა უკუაპირბგბოდეს

იმ ადგილს, სადაც კონსტანტინე მონომახის ან წმ. სტეფანეს კვირკვიანებია დაზღაფებული.

XI საუკუნის ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების ერთი მკაფიო მაგალითი თანაა ჯვარი ჯვარცმულის გამოსახულებით ბოტკინის უოფილი კოლექციიდან. XI საუკუნის ბიზანტიური მინანქრების მსგავსი ძეგლები ამ ხელოვნების კლასიკური მიმართულების ნიმუშებია. მათ გვერდით არსებობს ისეთი ძეგლებიც, რომელიც აღნიშნული ეპოქის ზოგადი სტილის სხვა ნაკადს ასახავს. ეს არის ე. წ. Chevonstil, რომელიც მთელი სისრულით არის წარმომავალი ხახულის კარვზე — ფორფიტები მოციქულთა წყვილი ფიგურით, ოთხი მასარბულით, მედალიონი ოდიკტირის წელსზედა გამოსახულებით. ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების იმ რიგის ძეგლებს, რომელთა ქრონოლოგია შეიძლება განისაზღვროს მათზე წარმოდგენილ ისტორიულ პირობა მიხედვით, განეკუთვნება ფორფიტა მიხეილ VII დეკა ჰარაზინაჟის და მისი მეუღლის, საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასულის, მარიაშის გამოსახულებით (ხახულის ხატზე). იგი წარმოადგენს ძველს, რომელითაც ასე ხშირად ანებიერებდნენ ბიზანტიელი იმპერატორები უდსო ქვეყნის მმართველებს. ფორფიტის შესრულების დრო დადგენილია მიხეილ VII დეკას მმართველობის წლებით (1071-1082 წ.წ.).

XII საუკუნის ბიზანტიური ძეგლები მუხუშეში, მართალია, ცოტაა, მაგრამ თითოეული მათგანი მთელი სისრულით კვირვების ეპოქის სტილს. ფორფიტა ჯვარცმის სცენით, რომელიც ამ პერიოდის ბიზანტიურ მინანქრებში გავრცელებულ კომპოზიციას იმეორებს (ლონგინოსი და მოტივადი ანკელოზებით), გარკვეული დრამატიზმითაა აღბეჭდილი, სოლო წილანის ხატის მინანქრული მედალიონები — დახვეწილი, კლასიკური სხეულებით — უმაღლესი რაფინირებულობის და სულიერი მნიშვნელოვნების ნიმუშებია.

მინანქრული ხელოვნების უადრესი ნიმუშები, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში ინახება, ქართულია. ეს ძეგლები VIII-IX საუკუნეებს მიეკუთვნება. ისინი, მართალია, არა ბევრი, მაგრამ თუ გავისხნებთ, რომ ადრეული მინანქრები საერთოდ ძალზე ცოტაა შემორჩენილი, ქართული მასალა, უთუოდ, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. სწორედ ამ ძეგლებს უკუვლიან სპეციალისტები, როცა მიუთითებენ, რომ მინანქრული ხელოვნების ანთროპომორფული ძეგლების პირველი მაგალითები საქართველოში კვხვდება. ფიგურა-პორტრეტის სირიულ სტავროთეკსთან ერთად, ხახულის კარდის კვადრატული ფორმის კომპოზიციით (კარდის მარჯვენა ფრთაზე) ეველზე აღინიშნული ნიმუშა მთელი აღმოსავლეთ-ქრისტიანული სამყაროს ანთროპომორფული მინანქრულ ხელოვნებაში. ქართული მინანქრული ხელოვნების განვითარების დაწყებითი პერიოდის — VIII-IX საუკუნეების ქართული ძეგლები დაკავშირებულია საქართველოსთან არა მარტო ტერიტორიულად, არამედ ორგანულად. ხატებში მოდობა, რომელიც მთელ ბიზანტიას მოელო იმ დროს, საქართველოსათვის უცხო დარჩა. ამიტომ სრულიად ბუნებრივია, რომ სწორედ საქართველოში, მისი ინტენსიური

შემოქმედებით ცხოვრების პირობებში, შექმნილიყო ანთროპომორფული ხელოვნების ეს ადრეული ნიმუშები, მჭიდროდ დაკავშირებული ადინიშნული პერიოდის მთელი ქართული ხელოვნების საერთო ტენდენციებთან.

მუხუშეში კოლექციის კვიანი მინანქრებიც (ორი ფორფიტა წმ. გიორგის გამოსახულებით) აგრეთვე ქართული ძეგლებია. მათი სუსტი თარიღი ჯერ კიდევ არაა დადგენილი, მაგრამ ფაქტია, რომ ისინი XV საუკუნეზე აღინიშნული არ უნდა იყოს. ერთი მათგანი — ასხედრებული წმ. გიორგი, რომელიც გველუშას გვირავს — უფრო ლაონიური თავისი კომპოზიციით, განსაკუთრებით ზოგადი გზადა მას შემდეგ, რაც იგი ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი I სურათორის სიმპოზიუმის აფიშზე წარმოჩინდა. შემოქმედებითი მიხედვით მხრივ ამ ფორფიტებში ასალი არაფერია, მაგრამ ორივეს კარგად ჩანს ქართული მინანქრული ხელოვნების განვითარების ბოლო ეტაპის მაღალი დონე, ხელოვნების ამ დარგის ღრმად კადგებული ფესვები, მისი ტრადიციების გამძლეობა საქართველოში.

მუხუშეში დაცული ქართული მინანქრების უდიდესი ნაწილი X და XII-XIII საუკუნეების ძეგლებია. ქართული მინანქრული ხელოვნების განვითარებაში ეს პერიოდები განსაკუთრებული შემოქმედებითი აღმავლობით ხასიათდება. გამოხატული სახის უკუაღობა, ძეგური, კრძელი, ფიგურათა საერთო მოცულობის შემოკლებილი ნაკვეთის (ციხისების) რიკტი, კანის ღვინისფერი ტონი, მარტივად დამუშავებული სახეების ექსტრემისა და ზოგჯერ ქართული წარწერებიც — აი ის ნიშნები, რითაც გამოირჩევა X საუკუნის ქართული მინანქრები ამავე დროის ბიზანტიური ძეგლებსაგან (შეად. ამ უკანასკნელთა სხეულების უფრო რთული მოდელირება, წვრილი ნაკვეთის-ციხისების ქსელი, მილანის ხატის ტრანსცენდენტურობა). X საუკუნის ქართული მინანქრული ხელოვნების ერთ-ერთი მკაფიო მაგალითია შემოქმედის კვადრატული ქართული (ასომთავრული) წარწერით, სადაც მოხსენიებულია გიორგი აფხაზთა მეფე (ვარდიცვალა 957 წელს). გულუბრებილო უზრუნველად და სიმარტივე ქმნის ამ დამჯდარი ჰროპორციებისა და დიდთავე ფიგურების შემოქმედების განსაკუთრებულ ეფექტს. განუმეორებელი მხატვრული გამოუმსახველობითაა აღბეჭდილი ტახტზე მჯდარი ქრისტე-მანტიკონატორის რამდენადმე ტლანქი, მაგრამ მოწამუნტური ფიგურა, რომელიც რელიეფკრემის სახურავს აკოვებს. X საუკუნეს მიეკუთვნება აგრეთვე ხახულის კარდის ღმრთისმშობელი (ეველზე დიდი ზომის მინანქარი მსოფლიოში), რომელიც სახის ტიპის მხრივ ბევრ ანალოგს ჰოულობს ქართული ოქრომჭედლობის ძეგლებს შორის. ქართული მინანქრული ხელოვნების ამ ძეგლებს, რომლებიც აღბეჭდილია მთელი რიგი ნაციონალური ნიშნებით, უპირისპირდება ბიზანტიური ორიენტაციის ძეგლები. მათ შორის, პირველ რიგში, აღსანიშნავია ე. წ. კვირიკეს ჯვარი — ხახულის კარვზე. მართალია, ჯვარის წარწერები — ქართული და ბერძნული, სადაც შეცდობებია დამკვეთი — ქართველი ოსტატის ხელს აქვდავენებს, მაგრამ ნაწარმოების მთელი სტილი ერ-

თიანად ბიზანტიური ხელოვნების ჰრინციანებს ემორჩილება და სწორედ ამ ხელოვნებაში ვპოულობთ მის უსლავოს პარალელურებს.

X საუკუნის ქართული მინანქრული ხელოვნების ძეგლებს ძირითადად ოქროს ფონი აქვთ. მხოლოდ ორი ძეგლია ჩვენს მიერ X საუკუნით დათარიღებული, სადაც ფონი მინანქროვანია (და არა ოქროსი). ეს ძეგლები — ჰატარა ჯვარი კაცხის მაცხოვრის ხატზე და ვარძის ღმრთისმშობლის მედალიონები. მინანქროვანი ფონის ოქროს ფონით შეცვლა, რაც X საუკუნეში მოხდა, ეპოქის ძირითადი ტენდენციითაა განპირობებული და ემსახურება ფიგურული გამოსახულების უკეთ გამოვლენას, ფიგურისა და ორნამენტის გამოყვანას. მინანქრულ ხელოვნებაში დადსტურებული ეს ცვლილება თანხვება ქართული ჰლასტიკის ევოლუციის იმ ეტაპს, როდესაც იწყება ნამდვილად სკულპტურული ამოცანებისა და მიუბეზის პროცესი.

X საუკუნიდან მოკლებული ქართული მინანქრული ხელოვნების უოველი ნაწარმოები ოქროს ფონითაა წარმოდგენილი. XI საუკუნეს უცილობლად შეიძლება მივაუთუთონო მხოლოდ სამი ოვალური მედალიონი — ხასულის კარდესე — რამდენადაც ამ დროის საქართველოს ტიხრული მინანქრების სტილისტური ნივთღირება დიდად ართულებს საკუთრივ ქართული ძეგლების გამოყოფას. ასეთი ვითარება შეიძლება აისხნას ბიზანტიანზე გაძლიერებული ორიენტაციით, რაც ამ ეპოქის ქართული კულტურის ზოგიერთ სხვა დარგშიც შეინიშნება.

XII-XIII საუკუნეების ძეგლები მუზეუმის კოლექციის მნიშვნელოვანი ნაწილია. აქ, ისევე როგორც X საუკუნის ჯუფში, შეიძლება გამოყოთ ადგილობრივი და ბიზანტიური ორიენტაციის ძეგლები. ეველა ამ ძეგლებში ასახულია ეპოქის საერთო ტენდენციები — სიძდიდრის, დეკორაციულობის, ცხოველხატულობისა და დინამიკის მომქნეები. მაგრამ ქართული ძეგლებისათვის დამახასიათებელია სახეთა განსაკუთრებული სიცოკოველე, ზოგ შემთხვევაში კი გვაქვს მკაცრი რელიგიური დოკმატიკის შტაპის მოკლებული იდივიდუალიტებულ წმინდანთა მთელი ცალკე, სადაც ზოგიერთი მთავანი შეიძლება ნამდვილ „პორტრეტებად“ მივიჩნიოთ (გელათის მაცხოვრის ხატის მედალიონები ქართული წარწერებით); ანდა გარკვეული ემოციურობით დამუხტული სცენები, იქნება ეს ქრისტეს „ღღმ-სასწაულთა ციკლის“ ფიგურეტების ღირისში თუ კორცხელის ხატის დრამატიზმი.

ბიზანტიური ორიენტაციის ძეგლებიდან საუკეთესო ნიმუშებია — ხასულის კარდის მედალიონი წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით, რომელიც კვარტევეებს თავისი რადაც მინაგანი, სულიერი ელეარებით, ანდა მედალიონი წმ. თედორეს ნახევარ-ფიგურით, რომელიც ჯუმათის კაბრიულ მთავარანკელოზის ხატს ამკობდა (ამ საქვეწონად განთქმული ხატის ერთი მედალიონი კლიუნის მუზეუმშია, ეველა სხვა დანარჩენი კი მერტოპოლიტენ მუზეუმის კუთვნილება).

სავანებო ეურადლებას იმსახურებს მუზეუმის მინანქრულ ნაწარმოებთა ორნამენტული დეკორი. ზოგ შემთხვევაში ეს არის ცალკე დამოუკიდებელი, ერთიანად ორნამენტირებული ნიმუ-

შები, ზოგჯერ კი ორნამენტი ფიგურული გამოსახულებების მხოლოდ საქაულია. ეს ორნამენტული მოტივები, როგორც წესი, ძალზე მდგრადია, ხოლო შესრულების მიხედვით აქ რისამე გადაწყვეტი თითქმის მუქმებელია და, ამდენად, მათი ატირებუცა დიდად რთული საქმეა. ორნამენტის დროისა და მისი წარმომავლობის (ადგილის) განსაზღვრა მხოლოდ მაშინ ხერხდება, როდესაც იგი რაიმე ფიგურულ გამოსახულებას ახლავს და თანაც ნამდვილად ამ გამოსახულების თანადროულია. თვით დეკორაციული კომპოზიციების სტრუქტურა ანდა მისი შესრულების ხასიათი მხელად თუ გამოდგება ორნამენტის თარიღის დასადგენად. ამიტომაც კატალოგში ზოგიერთი ორნამენტული ფრგემენტის პროვინიენცია სათუთა, ხოლო მათი შესრულების დრო ფართო აპლიტუდითაა მოცემული. საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ტიხრულ მინანქართა საგანბური დიდად ღირებული და მრავალმხრივი მნიშვნელოვანია. რად ღირს მარტო ამ ძეგლების სიმრავლე! მაგრამ საქართველოს კოლექცია ეურადლებას იქცევს იმითაც, რომ, გარდა ქართული მასალისა, აქ ბიზანტიური ძეგლებიცაა თავმოყრილი. წარმოდგენილია ამასთან ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების საუკეთესო ჰერიოდი — X-XII საუკუნეები, ფაქტურად ის ეპოქა, როდესაც გამოიკვეთა წმინდა ბიზანტიური სტილი. არსებითი ისიც, რომ ამ მინანქრების უმეტესი ნაწილი გამოირჩევა მაღალი ოსტატობით და თითოეული მთავანი თავისთავად შეიძლება გაუტოლდეს მსოფლიო მინანქრული ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშებს.

სრულიად განსაკუთრებული ფუნქციონია მუზეუმის საკუთრივ ქართული მასალა. ძეგლების ეს დიდი ჯგუფი, მართალია, მჭიდროდაა დაჯამირებული ბიზანტიურ საშუაროსთან, მაგრამ ამავე დროს იგი მთელი სიცხადით წარმოგვიჩენს ქართული მინანქრული ხელოვნების თავისთავადი, დამოუკიდებელი ევოლუციის პროცესს, რომელიც ორგანულად ერწყმის მთელი ქართული ხელოვნების განვითარების ერთიან ხასს.

საქართველოს კოლექციის მინანქრული ძეგლები ქართულიცა და ბიზანტიურიც — უმდიდრეს და უმნიშვნელოვანეს მასალას წარმოადგენს შუა საუკუნეების ტიხრული მინანქრული ხელოვნების ისტორიისათვის სტილისტურ მიდგომათა მრავალფეროვნებით. ეს მასალა მნიშვნელოვანია იმითაც, რომ ზოგიერთ ძეგლზე არის წარწერები, სადაც ისტორიული ჰირების მოხსენიებული. ასეთებია, მაგალითად, მემოქმედის კვადრიფოლიუმი (აფხაზთა მეფე გიორგი I, რომელიც 957 წელს გარდაიცვალა), ე. წ. კირიკის ჯვარი (კვირიკე მეფე და მაკისტროსი, X საუკ.); ხასულის ხატის კიდევ ერთი ფიგურტა ბიზანტიული იმპერატორის მიხეილ VII დუკას და მისი მეუღლის, მარიაშის გამოსახულებით (XI საუკ.); გელათის მაცხოვრის ხატი (XII საუკუნის საქართველოს ცნობილი მოღაწე სვიმონ ჭკონდილი). ასეთი წარწერები განსაკუთრებული ღირებულებისაა, რამდენადაც მინანქრული ხელოვნების ძეგლებს, როგორც წესი, ზუსტნი თარიღი არ ახლავს.

საქართველოს ხელოვნების მუზეუმის მინანქრები გამოირჩევა იყონოგრაფიული თვალსაზრისითაც. ამ მხრივ, ჰირველ რიგში,

ქართული ძეგლებია საინტერესო: ხახულის კვადრიფოლიუმი (VIII სუკ.) — ჟვარცმის სცენა მთელი ტანით წარმოდგენილი მფრინავი ანკლოზებითა და მაკურთხეველი მარჯვენით; შემოქმედის კვადრაფოლიუმი (X სუკ.) — „ჯვარცმა“ კელესიისა და ხინავოგის კამოსახულებით; ფირფიტა „მირქმის“ კომპოზიციით (XII-XIII სუკ.) — ანთეუელი სანთელი. არც ერთი ეს იკონოგრაფიული ელემენტი თუ დეტალი არ არის დამახასიათებელი აღმოსავლეთ-ქრისტიანული ხელოვნებისათვის. მათი ანალოგები გვხვდება დასავლეთ-ევროპულ სამ-

უაროში. ასეთი ვითარება კი ფართო განზოგადებათა შესაძლებლობას ქმნის.

და ბოლოს, საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ტიხრულ მინანქრებს აქვს თავისი განსაკუთრებული ესთეტიკური ღირებულება, რამდენ უთუოდ მოჩანს იმდროინდელი ბიზანტიისა და საქართველოს ცხოვრების სინატიფისა და ფუფუნების კვალი. გაუხუნარი მშენიერება ამ ძეგლებისა დღესაც აღელვებს ნამდვილი ხელოვნების აურაცხელ თავანისმცემელს.

рузинская коллекция средневековых перегородчатых эмалей Государственного музея искусств Грузии (Тбилиси) по праву считается одной из значительных мировых сокровищниц, представленных редкими образцами этого сложного и утонченного вида искусства. Она отличается необыкновенным богатством и разнообразием памятников, несмотря на то, что многие эмали, хранимые на территории Грузии, погибли, многие же были рассеяны по отдельным музеям (Эрмитаж, музей Клуни, Метрополитэн музей, Национальный музей Берлина и др.) и частным коллекциям различных стран. Огромное количество памятников перегородчатой эмали, их широкий хронологический диапазон, а также высокие художественные качества большинства из них определяют особую ценность грузинского собрания, которое смело может соперничать с богатейшей коллекцией эмалей в Венеции. А прославленный на весь мир Хахульский триптих, сам по себе являющийся „музеем“ прекрасных образцов перегородчатой эмали, начиная с VIII века и кончая XII в., — должен быть не только приравнен к венецианской Пала д'Оро, но и выделен, как особый, уникальный памятник, поражающий богатством эмалей (их свыше 100), а также высокой художественной организацией их — динамичным распределением, следующим течению чеканного орнамента, что в результате дает блестящий гармоничный ансамбль, отвечающий пышности и роскоши создавшей его эпохи.

Государственный музей искусств Грузии хранит более двухсот образцов перегородчатой эмали. Прежде рассеянные по отдельным монастырям и пополненные возвращенными Грузии в 1923 году и позднее памятниками, они сосредоточены в музее.

Правда, отдельные эмали хранятся в историко-этнографическом музее им. Бердзенишвили в Кутаиси, а также в Сванети, но основной материал эмальерного наследия, сохранившегося на территории Грузии, фактически находится в тбилисском музее. Представленные здесь эмали делятся на две группы — грузинскую и византийскую. Обе эти группы прекрасно демонстрируют самые различные этапы развития средневекового эмальерного искусства с первых шагов до его окончательного заката, унесшего с собой никогда больше не повторившееся очарование этих образцов.

Все памятники перегородчатой эмали музея — и грузинские, и византийские — исполнены в обычной технике на золоте высшей пробы или же на сплаве золота и серебра, т. н. „электра“, что делает эмаль более крепкой. Шлифовка, способствующая стойкости и прочности эмалей, не всегда тщательна, особенно на грузинских памятниках. Однако

сохранность эмалей грузинского собрания в основном неплохая. Среди дошедших до наших дней эмалей сильно повреждена только Хахульская Богоматерь, от которой остались лик и кисти рук. Она была похищена в результате тщательно подготовленного ограбления Гелатского монастыря в 1859 г., попала в собрание М. Боткина и только в 1923 г., сильно фрагментированная, была возвращена Грузии.

Перегородчатые эмали музея — церковного назначения, и всего лишь один кулон и два фрагмента браслета, хранимые в фондах сейфа, носят светский характер. Эти эмали представляют собой иконы, кресты, а также отдельные пластины и медальоны, помещенные на чеканных произведениях и украшениях, как правило, жемчужной нитью. Их размеры невелики. Сцены из Праздничного цикла Христа и изображения со св. Георгием сравнительно большие по величине. Также выделена и пластина с полуфигурой Пантократора на Хахульском триптихе. Размеры ее 8 × 7 см. Однако все эмалевые памятники превосходит по величине Хахульская Богоматерь. Более того, это самая большая по размерам перегородчатая эмаль в мире (116 см и 95 см).

Византийские эмали Государственного музея искусств Грузии немалочисленны. Они представлены с IX и по XII в. включительно. Самый ранний памятник византийского искусства, датируемый IX в., — медальон св. Петра, находящийся на Мартвильской иконе Богоматери. Это единственный византийский образец столь раннего времени. Полнее представлены X—XII вв. — время наивысшего расцвета византийского эмальерного искусства. Памятники X в. отмечены характерными для времени чертами — относительной широтой стиля, сетью тонких перегородок-складок, стремящихся выявить объем фигуры, глазами-кружочками, носом-шпилькой, соединяющимся с золотой линией бровей, сдержанным колоритом, в котором преобладают полупрозрачные эмали пурпурно-коричневого, изумрудного и синего тонов. Нескольким необычно в цветовом отношении эмалевое изображение на крышке овального реликвария из бывшей коллекции М. Боткина с обильным употреблением белого, синего и красного. Одной из лучших эмалей этого времени является Шемокмедский складень, считающийся прямой аналогией известной Лимбургской ставротеки.

Особенно богато представлены в музее памятники византийского искусства XI века, большинство из которых украшает Хахульский триптих. Являясь типичными для времени образцами, они характеризуются измельчением стиля, большей спиритуализацией форм и особой напряженностью ликов. Число тонких перегородок увеличивается; они уклады-

ваются в определенную систему, в которой главное место отводится уложенной в «елочку» перегородке. В лучших византийских эмалях музея техническое мастерство доведено до высшей степени совершенства. Среди них в первую очередь следует назвать пластины Денсуса, украшающие Хахульский триптих, исполнение которых приписывается исследователями константинопольским мастерским, связанным с местом происхождения короны Константина Мономаха или св. Стефана; ярким примером византийского эмальерного искусства XI в. является крест с Распятием из бывшей коллекции М. Боткина.

Подобные образцы византийского искусства XI в. демонстрируют классическое его направление. Наряду с ними имеются и такие эмалы, которые характеризуют другое течение общего для указанного времени стиля, т. е. цветистый стиль (*Chevronstil*). Этот стиль со всей полнотой отмечен в таких памятниках, как парные апостолы, четыре евангелиста или медальон с поясным изображением Одигитрии — все помещенные на Хахульском триптихе.

К числу таких памятников византийского эмальерного искусства, которые могут быть определены во времени по представленным на них лицам, относится пластина с изображением Михаила VII Дуки Паралипака и его супруги Марии, дочери грузинского царя Баграта IV (Хахульский триптих). Она представляет собой распространенную в Византии форму даров, оказываемых византийскими императорами иноземным правителям. Время исполнения пластины определяется годами правления Михаила VII Дуки (1071—1082 гг.)

Византийских памятников XII века в музее, правда, мало, но они со всей полнотой демонстрируют характерный для времени стиль. Пластина с Распятием, использующая распространенную в византийских эмалях этого периода композицию с сотником Лонгином и с плачущими ангелами, решена в несколько драматическом плане, а экзальтированные утонченные линии эмалевых медальонов Цилканской иконы являются собой образец высшей рафинированности и художественной значимости изображений.

Самые ранние образцы эмальерного искусства, хранящиеся в Государственном музее искусств Грузии, принадлежат грузинским. Они датируются XIII—XIV вв. Эти эмалы, правда, немногочисленны, но они представляют в единичном экземпляре вооб-
ражение, которое, безусловно, возрастет. Именно в это время в виду исследователи, когда утверждали, что первые примеры фигуративного эмальерного искусства появились в Грузии. Вместе с сирийской сестрой в Биески-Морган, Хахульский квадратный медальон (на правом крыле Хахуль-

ского триптиха) является самым ранним образцом антропоморфического эмальерного искусства всего восточнохристианского мира. Демонстрируя начальный этап развития грузинского эмальерного искусства, грузинские эмалы VIII—IX вв. связаны с Грузией не только территориально, но и органически. Кажется вполне естественным, что именно Грузия, не знавшая иконоборческого движения, охватившего Византию этого периода, с ее интенсивной художественной жизнью, могла создать эти ранние образцы фигуративного искусства, тесно связанные с общими установками всего грузинского искусства отмеченного периода.

Поздние эмалы собрания, представленные двумя пластинами с изображениями св. Георгия, также являются грузинскими памятниками. Дата их точно не установлена, но они должны быть исполнены никак не ранее XV в. Одна из них, изображающая конного св. Георгия, поражающего дракона, более лаконичная по композиции, стала особенно популярной после того, как была использована для афиши к I Международному симпозиуму по грузинскому искусству. В плане творческих исканий эти пластины не представляют интереса, но они демонстрируют высокий уровень заключительного этапа грузинского эмальерного искусства, указывают на глубоко пущенные корни этого вида искусства, на устойчивость его традиций в Грузии.

Самое большое число грузинских памятников, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии, приходится на X и XII—XIII вв. Эти периоды в грузинском эмальерном искусстве характеризуются особым творческим подъемом. Непосредственность в решении образа, ритм редких длинных складок-перегородок, скрывающих общий объем фигур, винный оттенок телесного, экспрессия ликов, обработанных просто, иногда же и грузинские надписи — вот те черты, которые отличают грузинские памятники X века от современных им византийских с их более сложной моделировкой ликов, сетью тонких складок-перегородок, с образами, исполненными большой духовной силы. Одним из ярких примеров грузинского эмальерного искусства X века является квадрифолий из Шемокмеди с грузинской надписью, упоминавшей умершего в 957 году абхазского царя Георгия. Необычайная сила воздействия приземистых больших голов фигур квадрифолия — в их наивной простоте. Неповторимой художественной выразительностью отмечен несколько грубый, но монументальный Христос-Пантократор на троне, украшающий крышку золотого реликвария. К X веку относится также Хахульская Богоматерь, по типу лика находящая широкие аналогии среди памятников грузинского чеканного искусства. Этим памятникам грузинского эмальерного ис-

куства, проявляющим целый ряд национальных черт, противопоставляются произведения, относящиеся к византизирующему направлению. Среди них в первую очередь следует назвать т. н. крест Квирике, украшающий Хахульский триптих и датируемый X веком. Правда, грузинская надпись на кресте, а также греческая, в которой допущены ошибки, выдают руку грузинского мастера, однако весь стиль в целом подчинен принципам византийского искусства и именно в нем и находит ближайший аналог.

Памятники грузинского эмальерного искусства X века имеют в основном золотые фоны. Только два памятника, которые мы относим к этому времени, — крест на иконе Кацхского Спаса и медальоны Вардзийской Богоматери — с эмалевыми фонами. Замена эмалевых фонов золотыми, происшедшая в X веке, была обусловлена основной тенденцией времени к выделению фигурного изображения, к разграничению фигуры и орнамента. Она совпадает с закономерно ступенью в эволюции грузинской пластики, находящейся в процессе искания действительно скульптурных решений. Начиная с X века все грузинские эмали имеют золотой фон.

К XI веку мы можем отнести с точностью всего лишь три овальных медальона, украшающих Хахульский триптих, так как стилистическая нивелировка перегородчатых эмалей Грузии этого периода затрудняет выделить собственно грузинские памятники. Это обстоятельство может быть объяснено усиленной ориентацией на Византию, которая отмечается также и в некоторых других областях грузинской культуры.

Памятники XII—XIII вв. составляют значительную часть сокровищницы. Здесь так же, как и в X веке, можно выделить памятники местного и византизирующего направления. Общие тенденции эпохи — усиление пышности и декоративности, живописности и динамики — отмечены во всех этих эмалях. Но характерным для грузинских памятников является живость образов, лишенных строгости религиозного догматизма, — целая галерея индивидуализированных святых с грузинскими надписями, некие из которых можно назвать прямо „портретами“ (Гелатский Спас), определенный эмоциональный накал сцен, будь то лиризм изображений пластин с Христовыми Праздниками или драматизм Корцхельской иконы.

Лучшими образцами византизирующего направления являются одухотворенный образ св. Петра на Хахульском медальоне, поражающий каким-то внутренним, духовным сиянием, или же медальон св. Федора прославленной на весь мир Джуматской иконы архангела Гавриила, все остальные медальо-

ны которой находятся в Метрополитэн музее и один — в музее Ключни.

Особо следует выделить орнаментальный декор эмалей, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии. В некоторых случаях он являет собой пример целиком орнаментированного образца, в других — он служит всего лишь украшением фигурного изображения. Так как мотивы, примененные во всех этих памятниках, отличаются, как обычно, большой устойчивостью, а исполнение в данном случае почти ничего не может решить, то атрибуция их затруднена. Определение орнамента по времени и по месту происхождения кажется возможным только тогда, когда он по тем или иным причинам кажется одновременным фигурному изображению, к которому этот орнамент относится. Редко само построение декоративной композиции или же ее исполнение может указать на точное время ее создания. Поэтому и в каталоге провиниенция некоторых орнаментальных фрагментов ставится под вопрос, а время их исполнения дается с большой амплитудой.

Ценность коллекций средневековых перегородчатых эмалей, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии, несоразмерно велика. Только количество этих памятников оказалось бы достаточным, чтобы говорить об ее значительности. Кроме того, грузинское собрание заслуживает внимания тем, что оно, помимо собственно грузинских памятников, содержит и византийские. Причем византийские эмали собрания демонстрируют лучшую пору в развитии византийского эмальерного искусства X—XII вв., фактически тот период, который отмечен чисто византийским стилем. Важно и то, что большинство из этих эмалей отличается высоким мастерством и может равняться на лучшие образцы мирового эмальерного искусства.

Собственно грузинские эмали собрания представляют особый феномен. Будучи тесно связаны с византийским миром, они с полной ясностью раскрывают самостоятельный процесс эволюции грузинского эмальерного искусства, увязывающийся со всем развитием грузинского искусства в целом.

Эмали грузинского собрания (и грузинские, и византийские) представляют богатейший и важнейший материал для истории средневековой перегородчатой эмали с ее разнообразием стилистических подходов. Этот материал важен и тем, что в нем встречаются памятники, в надписях которых упоминаются исторические лица, — в Шемокмедском quadrifolii назван абхазский царь Георгий I, умерший в 957 г., на кресте Квирике — имя царя и магистра Квирике (X в.), на хахульской пластине с изображением императорской четы отмечены Ми-

ханл VII Дука и его супруга Мария (XI в.), в Гелатской же иконе Спаса упоминается крупный деятель XII века Симеон Чкондидели. Факт наличия надписей особенно важен, если учесть, что памятники эмальерного искусства, как правило, не имеют дат.

Интересный материал могут дать эмали Государственного музея искусств Грузии иконографам. Это касается в первую очередь грузинских эмалей: Хатльский квадрифоний с Распятием (VIII в.) — с парящими во весь рост ангелами и десницей в небесах, Шемокмедский квадрифоний с Распятием (X в.) — с изображениями Церкви и Синагоги, пластина

Сретения (XII—XIII вв.) — с горящей свечой — вот примеры, дающие такие иконографические детали, которые не характерны для восточнохристианского искусства и находят аналогии в западноевропейском. Эти моменты ведут к широким обобщениям.

И, наконец, перегородчатые эмали Государственного музея искусств Грузии имеют свою особую эстетическую ценность, носящую, безусловно, следы утонченности и роскоши средневековой жизни Византии и Грузии. Неувядаемая прелесть этих образов и ныне волнует бесчисленных поклонников искусства.

The collection of medieval enamels in the Georgian State Museum of Fine Arts is considered, with good reason, one of the richest in the world, listing among its exhibits some rare examples of this complex and refined form of art. The wealth and variety of the collection is all the more amazing if one considers all the enamels previously kept in Georgia and subsequently lost and destroyed or dispersed to different museums (the Hermitage, the Cluny Museum, the Metropolitan Museum, the National Museum in Berlin, etc.) and private collections throughout the world. The number and the wide range of chronology of the enamelwork and the high artistic standard of most exhibits account for the singular value of the Georgian collection which can very well rival the famous collection of enamelwork in Venice. Moreover, the worldfamous Khakhuli Triptych, which is itself a "museum" of the finest specimens of cloisonné enamels ranging from the eighth to twelfth centuries, ought to be singled out rather than compared to the Pala d'Oro of Venice as a unique monument with a striking number of enamels (there are more than a hundred of them) which are arranged with a high artistic organization, following the chiselled ornament. This results in a well balanced ensemble reflecting the splendour and magnificence of the epoch.

The Georgian State Museum of Fine Arts shelters more than two hundred exhibits of cloisonné enamels. Scattered in various monasteries they were replenished with the monuments returned to Georgia in 1923 and later and are now concentrated in the museum.

True, some individual enamels are displayed in Berdzenishvili Museum in Kutaisi or in Svaneti but the principal part of the enamel heritage of Georgia is preserved in the Georgian State Museum of Fine Arts in Tbilisi. The enamels represented in this collection are divided into two groups: Georgian and Byzantine. Both these groups vividly demonstrate various stages of development of medieval enamelwork, from the first steps to its ultimate disappearance with all its fascination never to be repeated any more.

All the enamels of the museum both Georgian and Byzantine are executed with the use of generally accepted techniques on 24 carat gold or gold and silver alloy commonly known as electrum which makes the enamel firmer. The polishing which is conducive to the strength and durability of the enamels hasn't always been perfect especially in Georgian specimens. Nevertheless they have been preserved in a fairly good state. Out of all the enamels that have safely come down to our day only the Khakhuli icon of the Virgin was badly damaged retaining only the face and hands. The icon was stolen during the thoroughly organized pillage of the Gelati monastery in 1859; it subsequently entered the collection of M. Botkin and was only returned to Georgia in 1923 in a badly fragmented state.

The cloisonné enamels of the Museum are all church attributes with the exception of a pendant and a bracelet, the only lay objects of the collection. All these en-

amels are virtually icons, crosses and separate plates and medallions fixed to repoussé works and usually decorated with a string of pearls. Their dimensions are rather small. The Holy Feast images and those representing St. George are comparatively larger. The half figure of Pantocrator on the Khakhuli triptych isn't particularly small either (8 cm x 7 cm). But the image of the Khakhuli Virgin surpasses in size all the enamels of the collection. Moreover, it is the biggest cloisonné enamel in the world (116 cm and 95 cm).

The collection of Byzantine enamels in the Georgian State Museum of Fine Arts isn't small either. They are represented by specimens from the 9th century up to the 12th century including. The earliest enamel of Byzantine workmanship, the medallion of St. Peter of the 9th century adorns the Martvili icon of the Virgin. This is the only Byzantine work of such an early period. The 10th to the 12th centuries, the time of the highest development of Byzantine enamelwork, is represented more fully. The enamels of the 10th century bear the signs characteristic of the period such as a comparatively uninhibited style, a network of thin partitions which make the folds of the dress revealing the forms of the figure, the eyes, round circles, the hair-pins of noses connected with the gold lines of the brows, restrained colours with purple-brown, emerald-green and blue enamels prevailing. The enamel on the lid of the oval reliquary from the Botkin collection is somewhat unusual in this respect for the lavish use of white, blue and red colours. The Shemokmedi triptych which is considered a direct analogue to the famous Limburg Staurotheque is one of the best enamels of this period. The collection is especially rich in the works of the 11th century Byzantine art, the majority of which adorn the Khakhuli triptych. Since they are the pieces typical of their time they manifest the signs of deterioration of the style, a greater spiritualization of forms and a definite fixity of expression of the saints. The number of thin partitions increases; they are arranged according to a certain system, predominantly in a herring-bone pattern. The best Byzantine enamels of the Museum show the supreme perfection of workmanship, first and foremost among them the three plaques of Deesis adorning the Khakhuli triptych which are believed to come from the same workshops in Constantinople where the crown of Constantine or St. Stephen was made; a cross with Christ crucified from the former Botkin collection is another brilliant specimen of the 11th century Byzantine enamelwork.

The above examples of the 11th century Byzantine art demonstrate a classical tendency while there are other specimens which are typical of another trend of the style common for the time indicated, the so-called Chevronstil. This style is expressed to the fullest in the plaques of the apostles, the four evangelists or the medallion with a half-length image of the Virgin with the Child, all of them placed on the Khakhuli triptych.

Byzantine enamelwork which can be dated according to the figures depicted in the enamels is represented by the plaque displaying the Emperor Michael VII Ducas

and his wife Empress Mary, the daughter of the Georgian King Bagrat IV (Khakhuli triptych). It is indicative of the accepted tradition of gifts presented by the Byzantine Emperors to the rulers of other lands. The plaque is dated by the years of reign of Michael VII Ducas, 1071—1082.

Although the museum collection is not so rich in the 12th century Byzantine enamels, they all fully demonstrate the style characteristic of the period. The enamel with the crucifixion making use of the composition popular with the Byzantine enamellers of the period representing centurion Longinus and the crying angels displays a somewhat dramatic attitude, while the ecstatic, refined images of the Tsilkani icon demonstrate the immaculate perfection and the spiritual significance of the images.

The earliest samples of enamelwork kept at the Georgian State Museum of Fine Arts are of indigenous origin. They date from the 8th—9th centuries. These enamels are not so numerous, but bearing in mind the general scarcity of the early enamels their significance gains more weight. It's just these that the scholars imply when they claim that the first specimens of figurative enamelwork are to be found in Georgia. Along with the Syrian staurotheque of Fieschi-Morgan the Khakhuli quadrifolium with the crucifixion (on the right panel of the triptych) is the earliest example of anthropomorphic enamelwork in all the Christian East. These Georgian enamels of the 8th—9th centuries demonstrating the initial stage of development of the Georgian art of enameling are not only related to this country territorially but show a much more organic affinity. It seems only too natural that Georgia with all her intensive artistic activity and free of any iconoclastic attitudes which had swept the Byzantine empire of that period could produce these earliest examples of figurative art, the more so as the latter show definite links with the general trends of all Georgian art of the period.

The enamels of a later period represented by the two plaques with St. George were also executed in Georgia. They haven't been dated accurately so far but they couldn't have been made earlier than the 15th century. One of those, showing St. George riding a horse and slaying a dragon, of a more laconic composition, has become especially popular after having been used for a poster for the First International Symposium on Georgian Art. As regards the means of expression these plaques do not add anything new to the already existing examples, but they demonstrate a very high standard of Georgian enamelwork at its final period and point out how traditional, how deeply rooted it has become in Georgia. The majority of Georgian enamels kept in the State Museum of Fine Arts belong to the 10th and 12th—13th centuries. These periods mark a particular upsurge of enamelwork in Georgia. The spontaneity of presentation, the rhythm of the sharp long folds, the partitions binding the figures, the wine-coloured shades of the flesh, the expression of the images treated simply, and occasional Georgian in-

scriptions, these are the features that distinguish Georgian cloisonné enamels of the 10th century from their Byzantine counterparts whose images, full of great spiritual strength are executed with a greater complexity and the figures are covered with a network of fine folds, the partitions. The gold cross from Shemokmedi with an inscription in Georgian making a mention of King George of Abkhazia, deceased in 957 is one of the most vivid examples of Georgian cloisonné enamelwork of the 10th century. The extraordinary power of influence of the stocky figures of the gold cross lies in their artless simplicity. Unique artistic expression marks the somewhat roughly hewn but monumental figure of Christ Enthroned, adorning the cover of a gold reliquary. The Khakhuli icon of the Virgin with the type of the face analogous to numerous examples of Georgian repoussé work also belongs to the 10th century. These works of Georgian enamellers showing a number of national features are contrasted with the works of pro-Byzantine order. Among these the cross of Kvirik adorning the Khakhuli triptych and dating from the 10th century is to be mentioned in the first place. Although the Georgian inscription and the mistakes in the Greek one betray the hand of a Georgian artist the overall style conforms to the principles of Byzantine art and finds its closest analogues there.

The works of Georgian enamellers of the 10th century are mainly executed against a gold background. Only two objects which are believed to date from this period: the cross on the icon of the Saviour from Katskhi and the medallions of the Vardzia icon of the Virgin have enameled backgrounds. The substitution of the gold backgrounds for the enameled ones which occurred in the 10th century was conditioned by the main tendency of the period to bring out the figure, to differentiate the figure from the background. It coincides with the natural stage of development of Georgian plastic art which at that period sought the truly sculptural means of expression. From the 10th century onwards all Georgian enamels are executed against the gold background.

Only three oval medallions adorning the Khakhuli triptych are absolutely certain to date from the 11th century, as the levelling of the styles in Georgia at this period makes it rather difficult to single out the truly Georgian enamels. This can be explained by strong pro-Byzantine attitudes which are also manifest in other aspects of Georgian culture.

The enamels of the 12th—13th centuries constitute a considerable part of the treasury. Here as in the works of the 10th century we can differentiate between the indigenous and pro-Byzantine schools. All these enamels show the common tendencies of this epoch: they are increasingly sumptuous and decorative, picturesque and dynamic. But what sets the Georgian enamels apart is the verve of the images devoid of the stern religious dogmatism, a whole gallery of individualized saints with Georgian inscriptions which could easily pass for actual "portraits" (e.g., the Saviour from Gelati), and a certain emotional tenseness of the scenes, whether the

lyricism of the plaques with the Holy Feasts or the dramaticism of the Kortskeheli icon.

The best specimens of pro-Byzantine school are the exalted image of St. Peter on the Khakhuli medallion impressing a viewer with a certain inner, spiritual radiance, or the medallion with St. Theodore from the celebrated Jumati icon of Archangel Gabriel whose all other medallions are kept in the Metropolitan Museum except one which is the property of the museum in Cluny.

The ornamental decoration of the enamels preserved at the Georgian State Museum of Fine Arts is worthy of a special mention. In some cases it is a separate, independent ornamented whole and in others it is only a decoration of the picture. Since the motifs used in all these works are usually rather stable and the way of execution in our case can solve absolutely nothing, their dating is rather difficult. The attribution of an ornament to a certain period or a certain place seems only possible when according to certain reasons it could be considered contemporary with the work it adorns. Very rarely the construction of the decorative composition or the way of its execution might indicate the exact time of its creation. That is why the catalogue is often unable to provide the place of origin of some of the ornamental fragments and the dates of their execution spread over such great periods.

The value of this collection of the cloisonné enamels is hard to conjecture. Only their number would suffice to consider the collection outstanding. In addition, the fact that besides the Georgian works it includes Byzantine enamels deserves especial attention as the latter illustrate the 10th—12th centuries, the best period in the development of Byzantine art of enamelling, the period which is noted for the purely Byzantine style. Another important point is that the majority of these enamels show remarkable skill and could very well rival the best examples of enamelwork in the world.

The specifically Georgian enamels of the collection represent a special phenomenon. Closely related to the By-

zantine world they fully reveal the independent process of evolution of the Georgian enamelling art which follows the pattern of development of Georgian art as a whole.

The enamels of the Georgian collection, Georgian as well as Byzantine, present an ample and most important material for the study of medieval cloisonné enamelwork with all the variety of stylistic approaches. Another point of major interest that the collection offers is the presence of some historical names in the inscriptions on a number of enamels, e. g., King George I of Abkhazia who died in 957 (on the quadrifolium from Shemokmedi), the name of King and Magister Kvirik of the 10th century (Kvirik's cross), a plaque on the Khakhuli triptych representing Emperor Michael VII Ducas and his wife Empress Mary dating from the 11th century, the Gelati icon of the Saviour mentioning Simon Chkondideli, a prominent figure of the 12th century. The presence of these inscriptions is particularly important if one considers the fact that enamels generally carry no dates.

The collection of the museum will offer an interesting study to iconographers. This concerns Georgian enamels in the first place. The quadrifolium with the Crucifixion (the 8th c.) from the Khakhuli triptych with the soaring, full-length figures of angels and the right hand of God in Heaven. The Shemokmedi quadrifolium with the Crucifixion (the 10th c.) representing the Church and the Synagogue, the plaque of the Presentation at the Temple (12th—13th cc.) with the candle burning, these are the examples of the iconographical detail alien to Eastern Christian art but finding definite analogies in West European. These moments might lead to broad generalizations.

And last but not least, the cloisonné enamels of Georgian State Museum of Fine Arts possess an aesthetic value of their own, doubtlessly bearing the traces of the refinement and luxury of life in medieval Byzantium and Georgia. The unfading beauty of these enamels moves countless enthusiasts of fine arts even today.

სახელის განთქმულ ტრიტიქონს სრულიად კანსაკუთრებული ადგილი უკავია შუა საუკუნეების ტიხრული მინანქრის ისტორიაში. იგი, ისევე როგორც ცნობილი პალა დ'ორო, წარმოადგენს ორგანულად შეკრულ ერთიან ანსამბლს, რომელშიც გაერთიანებულია სხვადასხვა დროისა და წარმომავლობის ტიხრული მინანქრების დიდადი რიცხვი და რომელიც სახეობით ეახსება ეპოქის ადამტეხულ დეკორაციულ ამოცანებს. სახელის ტრიტიქონი, რომლის ზომებია 1,47x2,02 მ (გახსნილი სახით), შეიცავს შუა საუკუნეების ტიხრული მინანქრის 115 ნიმუშს. აქ თავმოყრილია როგორც ქართული ისე ბიზანტიური ძეგლები, ხოლო მათი ქრონოლოგიური დაპაზონი საქმოდ ფართოა — VIII საუკუნიდან მოვლემული ვიდრე XII საუკუნის I ნახევრის ჩათვლით. ეს მინანქრები თავიდანვე ჩართული კარების მორთულობაში და კარგად არის გააზრებული როგორც ერთიანი მდიდრული დეკორაციული სისტემა. ამგნად, სახელის სტის მინანქრების ზედა ქრონოლოგიური ზღვარი თვით კარების შექმნის დროით იფარება, ე. ი. XII საუკუნის I ნახევრით. სახელის ტრიტიქონი მეტეუში მოთავსებული თავისუფური „მუზეუმი“, რომელიც მთელი სიცხადით წარმოაჩინებს ტიხრული მინანქრის — შუა საუკუნეების ამ ნატიფი ხელოვნების — განვითარების მდიდრულსა და მრავალფეროვან სურათს.

Значительный Хахульский триптих занимает особое место в коллекции средневековых перегородчатых эмалей. Он, как и прославленная Пала д'Оро, органически объединяет огромное количество перегородчатых эмалей разного времени и происхождения в единый гармоничный ансамбль, отвечающий повышенным декоративным задачам своей эпохи. Хахульский триптих, размеры которого равняются 1,47 x 2,02 м (в раскрытом виде), насчитывает 115 образцов средневековой перегородчатой эмали. Хронологический диапазон создания этих эмалей довольно широк, начиная с VIII до первой половины XII века. Состав их определяется памятниками как грузинского, так и византийского искусства. Эти эмали были предназначены для создания хорошо продуманной, пышной декоративной системы убранства триптиха и с самого начала включены в него. Исходя из этого, верхняя граница датировки хахульских образцов ограничивается временем исполнения складня, т. е. первой половиной XII века.

Хахульский триптих может быть назван „музеем“ в музее и представлять собой историю развития этого утонченного вида искусства.

The famous Khakhuli triptych holds a distinguished position in the history of medieval cloisonné enamelwork. Like the celebrated Pala d'Oro, it combines a large number of medieval enamels of different time and origin into a harmonious whole satisfying the increased decorative requirements of the epoch. The Khakhuli triptych (dimensions — 1,47 m x 2,02 m, when unfolded) displays one hundred and fifteen specimens of medieval cloisonné enamels. The chronology of these enamels covers a rather extensive period from the 8th century A. D. to the first half of the 12th century. There are Georgian as well as Byzantine enamels. They were from the very beginning intended for the creation of a well thought-out, magnificent system of ornamentation for the triptych and were placed there at the outset. This limits the latest date of the Khakhuli enamels to the first half of the 12th century A. D., i. e., the time when the triptych was executed.

The Khakhuli triptych may be called a museum within a museum for it can alone tell the eventful story of the development of this refined art.

1. კვადრიფოლიუმი ჭვარცმის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

VIII ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 5x5 სმ.
დაცულობა: უმნიშვნელო დაზიანებები.

ჭვარცმის სცენა წარმოკვიდგენს შუაში ჭვარზე გაკრულ ქრისტეს, მის ორივე მხარეს კი მარიაშისა და იოანეს ფიგურებს. ფონი მინანქროვანია, გამჭვირვალე, ზურმუხტისფერი-მწვანე. ოდნავ აქცენტირებულია ქრისტეს ცენტრალური ფიგურა. კომპოზიციას ავსებს დიდი შედარებით ოქროს ტონებით შესრულებული ქრისტეს მონოგრამით და მცენარეული მოტივი. სახეების გამარტივებული ტიპით, გრძელი, შეჩხერი ტონრებით, მინანქროვანი ფონით, თავშეკავებული კოლორით, რომელიც შექმნილია მუქი მუწამულ უავისფრისა და ზურმუხტისფერი ტონების შეხამებით, ეს გამოხატება ადრეულ ხანას განეკუთვნება. კომპოზიციამი აღმოსავლეთ-ქრისტიანული იკონოგრაფიისთვის იშვიათი დეტალებიცაა შემოტანილი — მფრინავი ანგელოზების მთლიანი ფიგურები და მაკურთხებელი მარჯვენა ცის ფონზე.

1. Квадрифолий с Распятием (Хвахульский триптих).

VIII в., грузинская работа.
Размеры: 5x5 см.
Сохранность: незначительные повреждения.

Сцена Распятия представлена изображением распятого на кресте Христа и фигурами Марии и Иоанна по сторонам, а также с редкими для восточнохристианских композиций иконографическими деталями — парящими во весь рост ангелами и десницей в небесах. Композицию заполняют большие медальоны с монограммой Христа, исполненной золотыми перегородочками, и растительный орнамент. Изображение относится к раннему времени по примитивным лицам, длинным редким складкам, эмалевому фону, выдержанному колориту, основанному на сочетании темных пурпурно-коричневых и изумрудных тонов.

1. The Quadrifolium with the Crucifixion (the Khakhuli triptych).

8th century, Georgian.
Dimensions: 5 cm x 5 cm.
Slightly damaged.

The Crucifixion motif is represented by the figure of Christ crucified, with figures of Mary and John placed on either side of the cross. There are also details rarely encountered in Eastern Christian iconography, such as the soaring full-length figures of the angels and the right hand of God giving benediction in Heaven. The composition is completed with the big medallions bearing the monogram of Christ. The plaque dates from an early period by the primitive execution of the faces, a few long folds, enamel background, moderate colouring based on the combination of emerald and dark brownish-purple tints.

ბიბლ. (Библ.): Отпись, с. 20, № 78;
Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 135-136, рис. 35; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 151; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 3-4, lam. III b; O. Dalton, Byz. Art., p. 529; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 108, pl. 109; III. Amiranashvili, История грузинского искусства, с. 261-262; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 55-56, Abb. 10; K. Wessel, Email, S. 107; S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, s. 106, obr. 68; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 36, სურ. 24 (III. ამირანაშვილი, Хвахульский триптих, с. 141-142, табл. 24); Л. Хускишадзе, Грузинские эмали, с. 24-34, табл. 1.

2. მედალიონი წმ. პეტრეს გამოსახულებით (მარტივი ღმრთისმშობლის ხატი, B № 682).

IX ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 1,6 სმ.
დაკეთებულია კარგი ხატი წინაა დაკრულია ათი მარტვილის მონასტერში.
მუზეუმში შეიყვანა 1925 წ.

მოციქულ პეტრეს წელმდე გამოსახულება, ჯვრით მარჯვენა ხელში წარმოადგენილია ზურმუხტისფერ ფონზე. წარწერები ბერძნულია. კოლორიტი ცისფერისა და მომწვანოს ნახევარტონებზეა აველები. ფიგურების დამუშავებაში ატიკური ფორმების ერთკვარი რემინისცენციებია. გამოსახულება ორიდგება IX საუკუნის პასქალიუსის ჯვრის ანალოგიით.

2. Медальон со св. Петром (Мартвильская Богоматерь, B № 682).

IX в., византийская работа.
Размеры: диаметр — 1,6 см.
Сохранность: хорошая.
Икона некогда хранилась в Мартвильском монастыре. Поступила в музей в 1925 г.

Поясное изображение апостола Петра с крестом в левой руке дано на изумрудном фоне. Появляющая надпись — греческая. Колорит основан на полупрозрачном голубого и зеленого. В обработке фигуры — отголоски античных форм. По аналогии с крестом Пасхалия медальон датируется IX в.

2. The Medallion Representing St. Peter (The Martvili Virgin B No. 682).

9th century. Byzantine.
Dimensions: diameter — 1.6 cm.
Well preserved.
The icon had been sheltered in the Martvili Monastery.
Entered the collection of the Museum in 1925.

The half-length figure of the Apostle Peter with a cross in his left hand is given against an emerald background. The inscription is in Greek. Half-tints of blue and green dominate the colours. The treatment of the figure corresponds to the antique type. On the analogy of the Paschal cross the medallion dates from the 9th century.

ბიბლ. (ბიბლ.): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 145; O. Dalton, Byz. Art. p. 530; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 46, pl. 50; S. Amiranachvili, Poklady Gruzii, obr. 35; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 8; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 3 (Kat.—№ 3); Средневековая уметност Грузии, с. 31-32, № 3.

3—4. მედალიონები მარიამისა და წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

IX ს., ქართული ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 3,5 სმ.
დაკეთებულია კარგი.

ღმრთისმშობელი-ორანტა და წმ. თეოდორე, ჯვრით ხელში, წარმოდგენილია მცენარეული ორნამენტით მორთულ ნახევრადგამჭვირვალე ზურმუხტისფერ ფონზე. წარწერები ბერძნულია. კოლორიტი შექმნილია ღურჯი ტონებითა და ზურმუხტისფერისა და კვილიის შესაშვებით. ღურჯი მინანქარი გამჭვირვალეა. მედალიონების ჩარჩო სამი — წითელი, ღურჯი და ზურმუხტისფერი ზოლისხვან შედგება. ორივე მედალიონი გამოირჩევა დარეული მინანქრისათვის და მასხასიათებელი ნიშნებით. მედალიონების ანალოგია მინანქრები ღეო VI კოტიგური კვირგვინისა, ხახულის კვადრიფოლიუმის ჯვარცმა (№ 1).

3—4. Два медальона с изображениями Марии и св. Федора (Хахульский триптих).

IX в., грузинская работа.
Диаметр медальонов — 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Изображения Богоматери-Оранты и св. Федора с крестом в руке представлены на полупрозрачном изумрудном фоне, украшенном растительным побегом. Надписи — греческие. Колорит основан на синих тонах, а также на сочетании голубого и желтого. Синяя эмаль — полупрозрачна. Медальоны обрамлены тремя цветными полосами — красной, темно-синей и изумрудной. Отмечаются черты, присущие ранним эмальям. Аналогии — медальоны вотивной короны Льва VI, а также Хахульский quadripholium с Распятием (№ 1).

3—4. Two Medallions Representing the Virgin and St. Theodore (The Khakhuli triptych).

9th century. Georgian.
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved.

The figures of the Virgin and St. Theodore are given against a semi-translucent emerald-green background adorned with a stem of a plant. The names are written in Greek. The colours are basically blue and a combination of light blue and yellow. The blue enamel is semi-translucent. The medallions are rimmed with three colour strips, red, dark-blue and emerald-green. The execution shows traits characteristic of early enamels. Analogies are found in the medallions of Leo VI's votive crown and the Khakhuli quadripholium with the Crucifixion (No. 1).

ბიბლ. (ბიბლ.): Опис., с. 8, 10, № 11, 14; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 138, рис. 39-40; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 151; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 3, lam. III a; O. Dalton, Byz. Art. p. 529; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 106-107, pl. 106; III. Amiranachvili, История грузинского искусства, с. 262; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 54-55, Abb. 9; K. Wessel, Email, S. 107; S. Amiranachvili, Poklady Gruzii, s. 110, obr. 69-70; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 32-33, სურ. 22, 23 (III. Amiranachvili, Хахульский триптих, с. 140-141, табл. 22, 23); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 34-37, табл. I₂, ц. табл. III₁.

5. Мартвильский Деисус
(средняя часть Мартвильского триптиха, О № 7/б).

IX в., грузинская работа.
Размеры: 9 × 8 см.

Сохранность: утрачены фигуры Христа, а также те эмали, которые, по предположению Г. Чубинашвили, должны были украшать верхнюю часть закрытого триптиха. Триптих поступил в музей из Мартвильского монастыря в 1925 г.

Деисус — на полупрозрачном эмалевом, изумрудно-зеленом фоне, украшенном растительным орнаментом. От центральной фигуры композиции сохранился всего лишь контур Христа и фрагменты желтого нимба. Богоматерь и Иоанн Креститель — в молельных позах. Одевания Марии — пурпурно-коричневые и синие полупрозрачной эмали. Иоанн Креститель представлен в горчично-желтом хитоне и в пурпурно-коричневом плаще, отороченном голубым мехом. Черты лица изображений — глаза-кружочки, соединение линии носа и бровей золотой пергородкой, длинные редкие складки одеяний, выдержанный колорит, мотив орнамента, полупрозрачные эмали указывают на раннюю эпоху.

Мартвильский Деисус является одним из древнейших изображений этой иконографической сцены. Параллель — I крест Матильды, хранящийся в Эссене.

პიძღ. (Вибл.): Опись, с. 74; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 119-120, рис. 23; O. Dalton, East Christian Art, p. 344; G. Tschubinashvili, Ein Goldschmiedtriptychon, S. 81-87; M. v. Bárány-Oberschall, Crown,

5. მარტვილის „ვეღრება“

(მარტვილის კარდის შუა ნაწილი, ო № 7/ბ).

IX ს. დასასრ., ქართული ხელობა.
ზომები: 9 × 8 სმ.

დაკარგულია: დიკარგა ქრისტეს ფიგურა, აკრუთვე მინანქრება, რი. ლებმოც, ე. ნუბინაშვილის ვარაუდით, მორთული უნდა ყოფილიყო დახურული კარდის ზედა მხარე.

კომპოზიცია წარმოდგენილია მცენარეული ორნამენტით მორთულ, მინანქროვან ნახევრადგამჭვირვალ ზურმუქისფერ ფონზე. კომპოზიციის ცენტრალური ფიგურისაგან შემორჩენილია ქრისტეს კონტური და ვეიოელი მარავანდის ფრაგმენტები. ღმრთისმშობელი და იოანე ნათლისმცემელი ვეღრების პოზაში არიან გამოსახული. მარიამის სამოსი შეწამულ-უვისფერი და ღურჯი, ნახევრადგამჭვირვალ მინანქრისაა. იოანე ნათლისმცემელი წარმოდგენილია მთოკისფერ-ვეიოელ ქიტონში და ცისფერი ბუწვით ვაწუბილ მოსახსამში. სახის ნაკვები — მრგვალი თვალები, სარკისებრი ფორმის ცხვირი, წარბისა და ცხვირის შეუმართებელი ოქროს ხაზი. სამოსის კრემლი, მუხვური ნაოჭები, თავსუკეპული კოლორიტი, ორნამენტის მოტივი, ნახევრადგამჭვირვალ მინანქრების გამოყენება ადრეულ ხანაზე მიეკითხება. მარტვილის „ვეღრება“ ამ იკონოგრაფიული სცენის ერთ-ერთ უძველესი გამოსახულებაა.

პარალელი — ესენი დაცული ე. წ. მატლდას ჯვარი.

p. 56; O. Dalton, Byz. Art, p. 530; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 25-27, pl. 26; Ш. Амيرانашвили, История грузинского искусства, с. 263; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 47-48, Abb. 6; K. Wessel, Email, S. 104, 109; S. Amiranashvili,

5. The Martvili Deesis
(central panel of the Martvili triptych O No. 7/b).

9th century. Georgian.
Dimensions: 9 cm × 8 cm.

The figure of Christ has been lost, the enamels which according to G. Chubinashvili must have adorned the upper part of the folded triptych are also gone. The triptych entered the collection of the museum from the Martvili Monastery in 1925.

Deesis is treated against the semi-translucent, emerald-green enamel background adorned with vegetable-scroll motifs. Only the outline of Christ's figure and the fragments of his yellow halo survive in the central part of the composition. The Virgin and John the Baptist are represented in an attitude of supplication. The Virgin's dress is executed in brownish-purple and blue semi-translucent enamels. John the Baptist is wearing a mustard-coloured tunic and a brownish-purple mantle with a light blue fur trimming. The features of the faces: the round eyes, the lines connecting the nose and the brows made of gold fillets, the long, angular folds of the garments, austere colours, the motif of the ornament, semi-translucent enamels indicate an early epoch.

The Martvili Deesis is one of the earliest treatments of this iconographic theme. Its parallel is found in the 1st cross of Mathilda kept in Essen.

Poklady Gruzie, s. 44-46, obr. 26; P. Verzone, p. 450-451, pl. 1; O. Zastrow, p. 322; Л. Хускинадзе, Грузинские эмали, с. 37-50, табл. II, ч. табл. 1; Au pays de la toison d'or, p. 122, № 45.

6. კაცხის მაცხოვრის ხატის პატარა ჯვარი (ი № 29).

X ს., ქართული ხელობა
ზომები: ჯვრის — 12×6 სმ
მედალიონების დიამეტრი — 1,4 სმ
დაკულობა: ჯვრის ცენტრალური გამოსახულება ძლიერაა
დაზიანებული, მძლიანად დაკარგულია ჯვრის
მარჯვენა მედალიონი
ხატი შემოსულია მუზეუმში კაცხიდან 1925 წ.

კაცხის ხატზე მინახრები ქრისტეს სახარებას ამაობს. ცენტრალური გამოსახულების უმნიშვნელო ფრაგმენტების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ აქ ჯვრის ინტენსიურ ღურჯ ნახევრადგამჭვირვალე ფონზე წარმოდგენილი იყო ჯვარცმული მაცხოვარი. ორნამენტული ფორმებით შემკული ჯვრის მედალეები მოაგრდებოდა მედალიონებით, რომელიდან შემორჩა სამი — ღმრთისმშობლის (მარცხნივ) და მოვარანგელოზების (ზემოთ და ქვემოთ). მედალიონები შესრულებულია გამჭვირვალე მინახრის მოლურჯო-მომწვანო ტონებით. ღმრთისმშობლის მაფორიუმის მწკნანე ფერი ჯერ კიდევ ჩამოუვადლებელი იკონოგრაფიის ნიშანია. მედალიონების ფონები ზურმუხტისფერია. ღმრთისმშობლის მეტად პატარა მედალიონზე ძლიერ მოჩანს ასომთავრულით შესრულებული ასო — „ბ“.

6. Крестик Кацхской иконы Спаса (И № 29).

X в., грузинская работа.
Размеры: креста — 12×6 см; диаметр медальонов — 1,4 см.
Сохранность: центральное изображение креста сильно повреждено, полностью утрачен правый медальон креста.
Икона поступила в музей из Кацхи в 1925 г.

Эмали украшают евангелие Христа Кацхской иконы. По незначительным фрагментам центрального изображения можно заключить, что здесь был представлен Распятый на интенсивно синем полупрозрачном фоне креста. Рукава креста были украшены пластинами с гордоцатым орнаментом и заканчивались медальонами, из которых сохранились три — Богородицы (слева) и архангелов (вверху и внизу). Медальоны выдержаны в сине-зеленых тонах полупрозрачной эмали. Зеленый цвет мафония Богородицы — признак еще не установившейся иконографии. Фоны медальонов — изумрудно-зеленые. На крохотном медальоне с изображением Богородицы с трудом различается исполненная древнегрузинским письмом „асомтаვრილი“ буква — „ბ“.

6. The Small Cross on the Katskhi Icon (I No. 29).

10th century, Georgian.
Dimensions: of the cross — 12 cm × 6 cm.
Diameters of the medallions — 1.4 cm.
The central part of the cross is badly damaged, the right medallion of the cross is missing.
The icon entered the collection of the Museum from Katskhi in 1925.

The enamels adorn the Gospel held by Christ on the icon of the Saviour from Katskhi. A few surviving fragments of the central part suggest the figure of Christ crucified against the deep blue semi-transparent background of the cross. The arms of the cross were adorned with ornamented plaques and medallions at each end, three of which have survived depicting the Virgin (on the left) and the archangels (at the top and at the foot of the cross). The medallions are executed in blue-green colours of translucent enamel. The green colour of the Virgin's cloak indicates the still unestablished iconography. The backgrounds of the medallions are emerald-green. On the tiny medallion of the Virgin one can hardly perceive the old Georgian letter "ბ".

ბობო, (Библ.): Опись, с. 62;
Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное
искусство, с. 594-596; Сб. Амгапашвили,
Les émaux, p. 54; Д. Хускивадзе,
Грузинские эмали, с.53;55, табл. V.

7—11. ხუთი მედალიონი
(ვარძიის ღმრთისმშობლის ხატი, ი № 61).

X ს. ქართული ხელობა.
ჯიშქია დიატერი — 3,5 სმ.
დაკრულია: კარგია, წმ. ასკლეს მედალიონის გარდა.
ხატი შემოსულია მუსეუმში იმერეთიდან 1925 წ.

მედალიონები ხატის ფონზე გვიან, ლურსმნებითაა დამკრებელი. ისინი ნაწილგვითაა ცენტრალური გამოსახულების ორსავე მხარეს — მარცხნივ, იანუ ღმრთისმეტყველი და წმ. ჰეტრე, მარჯვნივ — იანუ ნათლისმცემელი, წმ. ჰაულე და ღმრთისმშობელი-ორანტა. წმინდანთა წულხე-ვითი გამოსახულებები (ღმრთისმშობლის გამოკლებით) შემობრუნებული არიან. ფონი — გამკვირვალე ზურმუხტისფერია, ასომთავრულით შესრულებული. წარწერები თორთა. თვალები წრებებდაა შემოხატული, მარამ ცხვირი უკვე მოკაჭკებულია, წარბები კი მქნამულ-ევისფერი. სხის კანს ღვინისფერი დაჭრავს, რაც ამ საკუნიდან მოვლუბული ასე ზმირაა ქართული მინანქროვანი გამოსახულებებისთვის. ზურმუხტის-ფერი და მქნამულ-ევისფერი მინანქრები გამკვირვალეა, თნაც მქნამულ-ევისფერს აქ იახფერი დაჭრავს. ზემოაღნიშნული ტონების გარდა, გამოეხებული თორთი, მონცრისფრო-ცისფერი, წაღწულა მქვანე და წი-თლი ფერები.

7—11. Пять медальонов
(Вардзийская икона Богоматери, И № 61).

X в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — 3,5 см.
Сохранность: хорошая, за исключением медальона со св. Павлом.
Икона поступила в музей из Имерети в 1925 г.

Медальоны набиты гвоздями на фон иконы позже. Они располагаются по обе стороны от центрального изображения: слева — Иоанн Богослов и св. Петр, справа — Иоанн Креститель, св. Павел и Богоматерь-Оранта. Полуфигуры святых (кроме Богоматери) — в трехчетвертном обороте. Фоны — изумрудно-зеленые. Надписи, исполненные „асомтаврული“, — белые. Черты лица — глаза-кружочки, но уже нос с горбинкой, брови — пурпурно-коричневые. В телесном цвете ликов появляется уже винный оттенок, часто встречающийся начиная с этого времени при передаче карнации грузинских эмалевых изображений. Эмали изумрудного и пурпурно-коричневого цвета полупрозрачны, причем пурпурно-коричневый здесь приобретает фиолетовый оттенок. Помимо указанных тонов, в вардзийских изображениях применены белые, серовато-голубые, водянисто-зеленые и красные цвета.

7—11. Five Medallions
(The Vardzia Icon of the Virgin, I No. 61).

10th century, Georgian.
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved with the exception of the medallion with St. Paul.
The icon entered the collection in 1925 from Imereti, a province of Western Georgia.

The medallions were nailed to the icon in a later time. They are fixed to the engraved background on either side of the central figure. John the Evangelist and St. Peter on the left and John the Baptist, St. Paul and the Virgin in Prayer on the right. The half-length figures of all the saints apart from the Virgin are drawn in semi-profile. The grounds are emerald-green. Inscriptions executed in old Georgian „asomtavruli“ are white. The eyes are round but the nose is already aquiline and the eyebrows brownish-purple. The flesh-coloured smalt of the faces has wine-coloured overtones so characteristic of Georgian enamels from this period onwards. The enamels of emerald and brownish-purple colours are semi-transparent, and the brownish-purple colour takes on a lilac tint. Apart from these the white, greyish-blue, watery-green and red colours are also used in these enamels.

ბიბლ. (Библ.): Ch. Amiranachvili, Les
émaux, p. 32-35, pl. 33-35; P. Verzone, p.
454-455, pl. 4; Л. Хускивадзе, грузинские
эмали, с. 55-57, табл. IV.

12. კვადრიფოლიუმი ჭვარცმის გამოსახულებით შემოქმედიან (№ 3217).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 8 x 7,5 სმ.

დაცულია: უმნიშვნელი დაზიანებები — ჯერის კერტიკული ხაზისა და ჯვარცმლის მარცხენა ხელის გასწვრივ; მარცხნივ მდებარე კანაზინა იპეტრამი მხანჯარა ამოტეხილია.

ერთ დროს კვადრიფოლიუმი ამკობდა შემოქმედის მხანჯარაში დაცულ მთავარეპისკოპოსის კვერთხს, შემდეგ კი მიიხიდა მ. ბოტკინის კოლექციამი და ბოლოს 1923 წელს, აბრუჩხელ იქნა საქართველოში.

ჯვარცმა ბერძნული და ქართული წარწერების თანხლებით წარმოდგენილია ოქროს ფონზე. ჯვარცმლის ორსავე მხარეს სიმეტრიის დაცვით განაწილებული არიან — მარჯვნივ, ქალის ფიგურა, რომელიც ჯამში ქრისტეს სისხლს აგროვებს, და ღმრთისმშობელი; მარცხნივ — იოანე და მთელი სცენის მიმართ ზურგშეცვეული ქალი, ზემოთ კი — ანგელოზთა ნახევარ-ფიგურები.

კომპოზიცია აგებულია კერტიკალების თანაბარ რიტმზე. დიდთავიანი ფიგურები გადაწყვეტილია მარტვიად, მაგრამ ემოციურად, ნაოჭები დაღვებულია ფართო ინტერვალებით. იოანეს სამოსი ორფერია. სახეებს დაპირავს ღვინისფერი. კოლორიტს ქმნის ლურჯი და მუქმუღ-უკვიფერი ტონები.

შემოქმედის კვადრიფოლიუმის იკონოგრაფია ეკლესიისა და სინაგოგის გამოსახულებით, საჰამოდ გავრცელებული დასავლეთურული ტიპისაა, ძალზე იშვიათია აღმოსავლეთ-ქრისტიანულ ხელოვნებაში.

ქართულ (ასომთავრულ) წარწერაში მოხსენიებულია აფხაზთა მეფე გიორგი, რომელიც შეცნობითა მთერ გიორგი I-ად არის მიხსენიებული (გარდაიცვალა 957 წელს), და კვადრიფოლიუმზე X საუკუნით თარიღდება.

12. Квадрифолий с Распятием из Шемокмеди (№ 3217).

X в., грузинская работа.

Размеры: 8 x 7,5 см.

Сохранность: незначительные повреждения — трещина вдоль вертикальной линии креста, идущая и вдоль левой руки Распятия, выкрошилась эмаль у стоящей слева крайней женской фигуры.

Квадрифолий некогда украшал архиерейский посох, находившийся в монастыре Шемокмеди, затем попал в коллекцию М. Боткина и, наконец, был возвращен Грузии в 1923 г.

Распятие — на золотом фоне с греческими и грузинскими надписями. По обе стороны от креста Распятия строго симметрично распределяются: справа — женская фигура, собирающая кровь Христа в сосуд, и Богоматерь, слева — Иоанн и отвернувшаяся от всей этой сцены женская фигура, наверху — полуфигуры ангелов.

Композиция основана на равномерном ритме вертикалей. Большеголовые приземистые фигуры решены просто, но эмоционально, складки проработаны с широкими интервалами. В одеянии Иоанна — двухцветная ткань. Телесный цвет лика — с винным оттенком. Колорит выдержан в синих и пурпурных тонах.

Иконография Шемокмедского квадрифолия с изображениями Экклесии и Синагоги, довольно распространенная в западноевропейских памятниках, является редкой для восточнохристианских образцов.

Грузинская надпись „асомтаврული“, упоминавшая абхазского царя Георгия, в котором ученые усматривают умершего в 957 г. Георгия I, датирует квадрифолий X в.

12. The Quadrifolium with the Crucifixion from Shemokmedi (No. 3217).

10th century, Georgian.

Dimensions: 8 cm x 7.5 cm.

Slightly damaged, there's a crack running along the vertical line of the cross and the left arm of the Crucified, some enamel has flaked off the woman's figure on the extreme left.

The quadrifolium once decorated the Archbishop's crozier kept in the Shemokmedi Monastery, then it became part of Botkin's collection and was restored to Georgia in 1923.

The Crucifixion is executed against the gold background with Greek and Georgian inscriptions. On either side of the cross, in strict symmetry are placed the figures of a woman catching in a goblet the blood of Christ and

the Virgin on the right, and on the left the figures of the Apostle John and a woman who is turning away from the cross. The half-length figures of angels soar above the cross.

The composition is based on the steady rhythm of vertical lines. The big-headed thicketed figures are treated simply but with emotion, the folds of the garments are rather broad. St. John is clad in a two-coloured cloak. The flesh-coloured face has wine-coloured overtones. The blue and purple colours predominate.

The iconographical conception of the Shemokmedi quadrifolium representing the Church Triumphant and the Synagogue, rather wide-spread in West European iconography is rarely encountered in Eastern Church.

The Georgian inscription executed in ancient „asomtavruli“ mentioning King George of Abkhazia who is identified with King George I deceased in 957, dates the quadrifolium from the 10th century.

ბიძღ. (Еблн.): Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 172-173; Собрания М. Боткина, № 86; Н. Покровский, с. 335-336, 364; L. Grondijs, Iconographie, p. 140, pl. XI^r; P. Thoby, Le Crucifix, p. 83, pl. XV, № 103; Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, с. 87, прим. 1; Ch. Amirachvili, Les émaux, p. 36, pl. 37; Ш. Амيرانашвили, История грузинского искусства, с. 260-261; B. Brenk, Tradition, S. 243-244, Abb. 25; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 70-73, Abb. 18; K. Wessel, Email, S. 30, 100; S. Amirachvili, Poklady Grusie, s. 70, obr. 41; O. Zastrow, p. 320-321; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 25; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 10 (Kat.-Nr. 14); Средневековая уместность Грузии, с. 33, № 14; Л. Хусквадзе, Грузинские эмалы, с. 57-66; табл. VI, ц. табл. II; Au pays de la toison d'or, p. 126, № 49.

13. II გულსაკიდი ჭვარი მარტილიდან (p. № 289).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომები: ჯვრისა — 16×9,5 სმ; ნახევარფიგურებისა — 1,5 სმ; ფიგურისა — 2,5 სმ.
დაცულია: კარგი.
ჯვარი შეიძულებია მუზეუმში 1945 წელს.

ჯვარზე მოცემულია ოთხი ფიგურული მინანქროვანი გამოსახულება. ფონი ოქროსია. ზემოთ — ღმრთისმშობელ-ორანჯას ბიუსტი, პორიზონ-ტალური მკლავები უჭირავთ ნახევარფიგურებს — წმ. დემეტრეს ჯვრით ხელში (მარცხნივ) და წმ. ნიკოლოზს სახარებით (მარჯვნივ). ქვემოთ მოთავსებულია მთელი ტანით გამოსახული იოანე ოქროპირი. მისი სამოსი დამუშავებულია მეჩხერი კრძელი ნაოჭებით-ტიზრებით. კოლორიტს ქმნის მოლურჯო-მოცისფრო ტონები. ბერძნული წარწერები შესრულებულია მოკავისფრო-წითლით. ორი დიდი ევითული აქცენტები აცოცხლებს ფერადი ელემენტებისა. ჯვარი ორივე მხრიდან შემკულია მედალიონებით, რომელთაგან აქვთ ფართო მინანქროვანი ზოლები — ზოგან ღურჯი, ოქროსფერი წრებით, ზოგან ზურმუხტისფერი, წითელი წრებით. პარალელი — შემოქმედის (№ 12) კვადრიფოლიუმით.

13. II нагрудный крест из Мартвили (p. № 289).

X в., грузинская работа.
Размеры: креста — 16×9,5 см; полуфигур — 1,5 см; фигуры — 2,5 см.
Сохранность: хорошая.
Крест поступил в музей в 1945 г.

Крест дает четыре фигурных эмалевых изображения. Фон — золотой. Наверху — бюст Богоматери-Оранты, горизонтальные рукава занимают полуфигуры св. Дмитрия с крестом (слева) и св. Николая с евангелием (справа). Внизу помещен Иоанн Златоуст во весь рост. Его одевания проработаны редкими длинными складками. Колорит выдержан в сине-голубых тонах. Греческие надписи — коричнево-красные. Два больших желтых акцента оживляют цветовую гамму. Крест с обеих сторон украшен также медальонами, имеющими широкую эмалевую кайму — то синюю с золотыми кружочками, то изумрудную с красными кружочками. Параллель — квадрифолий из Шемокмеდი (№ 12).

13. Second Pectoral Cross from Martvili (p. No. 289).

10th century, Georgian.
Dimensions: of the cross — 16 cm × 9.5 cm,
half-length figures — 1.5 cm.,
figure — 2.5 cm.
Well preserved.

The cross entered the collection of the Museum in 1945.

The cross bears four figurative enamels against the gold ground: the half-figure of the Virgin in Prayer at the top, St. Demetrios holding the cross to the left, Saint Nicholas with the Gospel to the right and below, the full-length image of John Chrysostom. His vestment is treated in long, rare lines, the folds. The predominant colours are dark and pale blue. The Greek inscriptions are made in reddish-brown enamel. The two large yellow stains brighten up the gamut of colours. The cross is also adorned on both sides with the medallions surrounded by wide enamel edges of either blue with gold ringlets or emerald-green with red ringlets. The parallel — the Shemokmedi quadrifolium (No. 12).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 68-69; № 2; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 163-164; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 38, pl. 39; K. Wessel, Email, S. 110; Средневековая уметност Грузии, с. 33, № 13; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы, с. 66-67, табл. VIII; Au pays de la toison d'or, p. 124, № 47.

ბიბლ. (Библ.): Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 44, pl. 45; T. Sanikidze, G. Abramishvili, N 31; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 7 (Kat.-№ 12); Средневековая уметност Грузии, с. 32, № 12; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы, с. 69-73, табл. IX, ц. табл. III; Au pays de la toison d'or p. 127, № 50.

14. ქრისტე-პანტოკრატორი რელიკვარიუმზე (№ 3156).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 6×3 სმ.
დაცულია: კარგი.
რელიკვარიუმში შეიძულებია მუზეუმში 1922 წ.

ქრისტე-პანტოკრატორის დიდებული მონუმენტური ფიგურა მდიდრულად მორთულ ტახტზე მჯდომი ოქროს ფირფიტაზეა წარმოდგენილი. მიუხედავად ფერადი ელემენტების მრავალრიცხოვნებისა, ნათლად გამოიკვეთილი კომპოზიციის ძირითადი ტონალობა, რომელიც მიღებულია მონაცრისფრო-ცისფრისა და ღურჯის, ან კიდევ მონაცრისფრო-ცისფრისა კაშკაშა ევითული და თეთრიან შესაბამისი. სხეულის და სხეულის ნაკვეთებს ღვინისფერი დაკრავს. აღსანიშნავია გამოსახულების, მინანქრისათვის რამდენიმე უჩვეულო; მონუმენტური ფორმები. პარალელი — მინანქრული ფირფიტა ქრისტეს გამოსახულებით სიდანის კარვზე.

14. Христос-Пантократор (крышка реликвария, № 3156).

X в., грузинская работа.
Размеры: 6×3 см.
Сохранность: хорошая.
Реликварий поступил в музей в 1922 г.

Христос-Пантократор торжественно восседает на пышном троне. Фон — золотой. При множестве цветových акцентов ясно читается основная тональность композиции, построенная на сочетаниях серо-голубого с глубоким синим, или же серо-голубого с сияющим желтым и белым. Телесный цвет имеет винный оттенок. Примечательна монументальность форм, несколько необычная для эмалей. Параллель — эмалевая пластина Христа на Сайднайском складне.

14. Christ Pantocrator (gold reliquary cover No. 3156).

10th century, Georgian.
Dimensions: 6 cm × 3 cm.
Well preserved.
The reliquary entered the collection in 1922.

Christ Pantocrator is solemnly seated on a sumptuous throne, against the gold background.

Despite the wide spectrum of colour the essential chromatic value of the composition based on the combination of pale-blue and deep blue or pale-blue and bright yellow or white is easily perceptible. The flesh has wine-coloured overtones. The monumental quality of forms is somewhat unusual for enamels. The parallels are found in the enamelled plaque with the image of Christ on the Saldnai triptych.

15. მარტივის პანაგია (№ 957).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომა: 3,8x3,8 სმ.
დაცულია კარგად.
მ. ბოტკინის ყოფილი კოლექციიდან, 1923 წელს
დაბრუნებულ იქნა საქართველოში.

პანაგიაზე გამოსახულია ჯოჯობეთის წარმოტევენის სცენის შემოკლებული ვარიანტი. ჯოჯობეთის დაღწილ ბეჭე შემდგარი ქრისტე ხელს უწვდის საყოფადინ წამომდგარ ადამს, რომლის უკან გამოსახულია ევა. ფონი ოქროსია. კოლორეტი — ლურჯი, ცისფერი, თეთრი და მუქაწითელი-ეკვიპეტო ტონები. ბურთული წარწერა მოეფისფრო-წითელია. პარალელი — კვადრიფოლიუმი შემოქმედის (№ 12).

15. Martvilskaia panagia (No 957).

X в., грузинская работа.
Размеры: 3,8x3,8 см.
Сохранность: хорошая.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Композиция панегии представляет сокращенный вариант сцены Схождения во ад. Христос, стоящий на разломанных вратах ада, протягивает руку приподнимающемуся с крышки своего саркофага Адаму, за которым изображена Ева. Фон — золотой. Колорит решен в сине-голубых, бирюзовых, белых и пурпурно-коричневых тонах. Греческая надпись — кирпично-красная эмаль. Параллель — квадрифолий из Шемокмеди (№ 12).

15. Martvili Panagia (No. 957).

10th century, Georgian.
Dimensions: 3.8 cm x 3.8 cm.
Well preserved.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The composition of the panagia represents an abbreviated version of the Descent into Limbo. Christ, his feet on the shattered pieces of gates of Hell gives his right hand to Adam rising from the cover of his sarcophagus. The half-length figure of Eve shows behind Adam. The figures are executed against the gold background. Dark and light blue, turquoise, white and brownish-purple colours are used. The Greek inscription is made in brick-red enamel. Parallels are found in the Shemokmedi quadrifolium (No. 12).

16. ხახულის კარდის ცენტრალური ხატი.

X ს., ქართული ხელობა.
ზომა: ფრაგმენტებისა — 116 სმ და 95 სმ.
დაცულია ძლიერ ფრაგმენტირებულია. შერჩენილია მხოლოდ ღმრთისმშობლის სახე და ხელები. მარჯვენა ხელზე ამოკარდნილია მინანქრის ნაწილი. აქა-იქ ემჩნევა შეფუთვის კვალი.
მ. ბოტკინის ყოფილი კოლექციიდან, საქართველოს დაბრუნდა 1923 წ.

ღმრთისმშობელი ვედრების ტიპითაა წარმოდგენილი. გამოსახულება შესრულებულია ოდნავ ამობურცვულ, წმინდა ოქროს უიზოტირზე, რომელიც, მინანქროვანი ფენის გასამკრებლად, მოყენილია ოქროს წვრილი მავთულით. ვარდისფერი მინანქარი ალავ-ალავ იმენს მსუბუქ ლივისფერ და იისფერ ელფერს. აქ წარმოდგენილი სახის ტიპი საკმაოდ გავრცელებულია ამ ვარიანტის ქართულ ჰელენურ ხატებში. ხელების ნატივი ნახატი გრძელი თითებით და თეთრი მინანქრით გამოყვანილი ფრჩხილებით საბის გამოსახულების ხელის დამუშავებას მოკვებენებს. ხახულის ღმრთისმშობლის ხატის ფრაგმენტები იმთავითაა აღსანიშნავი, რომ ისინი მთელს მსოფლიოში ცნობილ მინანქრის მეფლან უდიდესს შემადგენელი ნაწილებია.

16. Центральная икона Хахульского триптиха.

X в., грузинская работа.
Размеры фрагментов — 116 см и 95 см.
Сохранность: сильно фрагментирована. Сохранились всего лишь лик и руки Богоматери. На правой руке откололся кусочек эмали. Кое-где — следы починки.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Богоматерь — в позе моления. Изображение было выполнено на слегка выпуклой пластинке из чистого золота, выложенной разводами из золотых проволочек, примененных для укрепления толстого эмалевого слоя. Розоватая эмаль имеет местами легкий лиловый и фиолетовый оттенки. Представленный здесь тип лика довольно распространен в грузинских чеканных иконах этого периода. Изысканный рисунок рук с длинными пальцами и выведенными белой эмалью ногтями вызывает аналогию с обработкой рук Хобского изображения. Фрагменты Хахульской Богоматери примечательны и тем, что они являются составными частями самой большой в мире эмали.

16. Central Icon of the Khakhuli Triptych.

10th century, Georgian.
Dimensions: of the fragments — 116 cm and 95 cm.
A few surviving fragments, the face and the hands of the Virgin.
On the right hand some enamel has flaked off. There are traces of repairs.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The Virgin in Prayer was executed on a slightly convex plaque of pure gold with small gold flanges meant to support the thick layer of enamel. The pinkish enamel has a light purple and violet overtones. The facial type of the icon is rather common for the Georgian repoussé iconography of the period. The graceful lines of the hand with slender fingers and the nails treated in white enamel find their analogy in the treatment of hands in the Khobi icon. The fragments of Khakhuli Virgin are also significant by being the fragments of the biggest piece of enamelwork in the world.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 69, № 3; Сб. Amiranachvili, Les émaux, p. 42, pl. 43; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 69-70, pl. 17; K. Wessel, Email, S. 112; S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, s. 76, obr. 42; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 24. W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 9 (Kath.-Nr. 13) Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 73-77, табл. IX; Au pays de la toison d'or, p. 125, № 48.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 7, рис. 1; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 359-360, табл. 15; Собрание М. Боткина, № 69; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 1; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 98, pl. 99; S. (Ш. Amiranashvili, Poklady Gruzii, s. 102, obr. 66, 67; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარდი, გვ. 14, სურ. 5; Ш. Амيرانашвили, Хахульский триптих, с. 126, табл. 5); 6, № 6, 33-24, табл. 5 (Р. Кениа, с. 103, табл. 5); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 77-80, табл. X.

17—25. ფირფიტები — ტახტზე მკლომი ღმრთისმშობელი ჩვილდო, მთავარანგელოზები და მოციქულთა წყვილი ფიგურები (ხახულის კარელის ცენტრალური ნაწილი).

X ს. ბიზანტიური ხელობა
ზომები 4,7 x 3,7 სმ.
დაცულობა: კარგი

ტახტზე მკლომი ღმრთისმშობელი კალაში ერმათ მიიღესებულა კარელის ქვე ნაწილში. ფირფიტის მონარჩობების ზედა არბასზე დაბურებულა ორნამენტული ზოლი. ფირფიტები მთავარანგელოზთა — მიქელასა და ეპრიელის გამოხსელებით. სხეიში ფრონტალურა ზოხით. ლაბარქემით ხელში და ფირფიტები მოცეჟელა წველა ფაგურებით — ზეტრე და ჰელე, ლუკა და მათე, იოანე და მარკოზა. ანდრაა და იაკობა. ბართლომე და სიმონი, ფილიპე და თობა — კანლაკებულა ხახულის ღმრთისმშობლის ცენტრალური ხტას ორეჟე მხარეს. მოციქულემა წარმოდგენილნი არიან მთელი ტანით. ფრონტალურად. ეველ ამ მინასქრის კოლორიტი ოცეჟეჟებულა. მისი პირათა ტონალობა ღურჯია. ქრისტესა და მოციქულთა ხმობში კომოეხებულა ზოლიანი ქსოვილი — მახსოვრისა გვირგვინი ღურჯით, მოციქულეხისა კი — ღურჯი ცისფრით. ფონები ოქროსია. ეველ ამ ფირფიტის სტილისტური და ტექნიკური თავისებურებების ერთიანობა ჰირეულად კომოეჟენილი და კორდეევის მიერ, მიუთითებს იმაზე, რომ ისინი, უთოღე, ერთიან ანსამბლს შეადგენდა. უახლოესი ანალოგია — ლიმბურგის სტაუროთეკა და აერეთეჟე მეტროპოლიტან მუზეუმში დაცულა ფირფიტები (№ 52.54.4—8).

17—25. Пластины с изображением Богоматери с младенцем на троне, архангелов и парных апостолов (центральная часть Хахульского триптиха).

X в., византийская работа.
Размеры: 4,7 x 3,7 см.
Сохранность: неплохая.

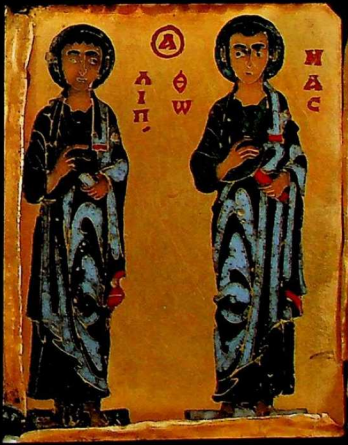
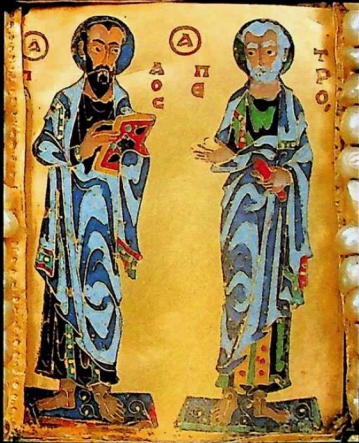
В нижней центральной части Хахульского триптиха — восседающая на троне Богоматерь с Христом на коленях. Над ней — орнаментальная полоса. Пластины с изображениями архангелов Михаила и Гавриила в торжественной фронтальной позе с лабарумом в руках и пластины с парными апостолами — Петром и Павлом, Лукой и Матфеем, Иоанном и Марком, Андреем и Иаковом, Варфоломеем и Симоном, Филиппом и Фомой — располагаются по сторонам вкладки иконы Хахульской Богоматери. Апостолы представлены во весь рост, фронтально. Колорит всех этих эмалей — выдержанный, основная тональность — синяя. В одежду Христа и апостолов применена двухцветная ткань — желтая с синим у Спасителя, синяя с голубым — у апостолов. Фоны — золотые. Общность стилистических и технических особенностей всех этих пластин, впервые выявленная Д. Гордеевым, указывает на то, что они, несомненно, составляли единый набор. Ближайшая аналогия — Лимбургская стаяротекა, а также пластины, хранящиеся в Метрополитан музее (№ 52.54.4—8).

17—25. The Plaques with the Queen of Heaven Enthroned with the Child, Archangels and Four Apostles (the central panel of the Khakhuli triptych).

10th century, Byzantine.
Dimensions: 4.7 cm x 3.7 cm.
State of preservation satisfactory.

On the lower part of the Triptych the Queen of Heaven is represented Enthroned with the Child. Over her there's an ornamental strip. The plaques with the images of the Archangels Michael and Gabriel in a solemn frontal position holding labarum and the plaques with the Apostles Peter and Paul, Luke and Matthew, John and Mark, Andrew and Jacob, Bartholomew and Simon, Philip and Thomas are placed along the sides of the inset icon of the Virgin. The Apostles are represented in standing frontal positions. The colouring of all these enamels is well balanced, the basic colour being blue. The Christ's and the Apostles' garments are treated in bicoloured cloth, yellow and blue for the Saviour and blue and light-blue for the Apostles. The background is gold. The uniformity of the style and execution of all these plaques originally pointed out by Gordeev suggests that they were made in a series. The closest analogy is the Limburg Staurtheque and the plaques in the Metropolitan Museum collection (No. 52. 54. 4—8).

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 10, 14, № 22-28, 50; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 134, рис. 32; Д. Гордеев, К вопросу о разграничвании, с. 151-152; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 5-6, 13-14, lam-XV b, XIXa; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 110, pl. 111, 113; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 37-40, სურ. 25-33 (Ш. Амيرانашвили, Хахульский триптих, с. 142-144, табл. 25-33); А. Башк, Византийский складень, с. 181, зам. 24; Л. Хускивадзе, Византийские эмали, с. 214.

26—27. ორი ჭვარი ღმრთისმშობლის გამოსახულებითა და მედალიონებით (ხახულის კარელი).

X ს. ქართული ხელობა.
ზომები: ჯვრისა ღმრთისმშობლით — 6,7 X 5,5 სმ;
მედალიონის დიამეტრი — 1 სმ
დაცულობა: ჯვარი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით
კარგადაა დაცული, მეორე ჯვარი — ძლიერაა
დაზიანებული, მას შერჩა მხოლოდ მედალიონები.

დაცულობა: ჯვარი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით კარგადაა დაცული, მეორე ჯვარი — ძლიერაა დაზიანებული — მას შერჩა მხოლოდ მედალიონები ჯვრის მედალეების ბოლოსა და მკლავებს შორის არეუბში. ჯვრები ჩასხვეწებული ხატის ორივე მხარესაა განლაგებული. მარცხნივ მიათავებულია ჯვარი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით ოქროს ფონზე. ღმრთისმშობელი დგას ცისფერნაპირებიან თეთრ სადგომზე. ერთი ხელი მას მკერდთან აქვს მიტანილი, მეორეში თითისტარი უჭირავს. ბერძნული წარწერა მიუთითებს სარების სვეტზე, რომლის მხარეზელი ანულონი უნდა ეოფილეო გამოსახული მეორე ჯვარზე. ამ ჯვრის ქვედა მარცხენა ნაწილში, მკლავებს შორის ჩადგმულ პატარა მედალიონზე წარმოდგენილია წმ. ანტონი ბერის სამოსში. ანალოგიური გამოსახულება არის გენეციის სან-მარკოში დაცულ ერთ-ერთ თასზე. მედალიონის კოლორიტს შეადგენს ლურჯი და მუქი მუწამულ-უვისფერი, თითქმის შავი, ტონები. ჯვრის შემამკობელი დანარჩენი მედალიონების ორნამენტი მარტოვია — იგი შედგენილია ზურმუხტისფერი ფოთლებისაგან. ჯვრები მიეკუთვნება ბიზანტიური ორიენტაციის ქართული მინანქრების ჯგუფს.

26—27. Два крестика — с изображением Богоматери и с медальонами (Хакхульский триптих).

X в., грузинская работа.
Размеры: крестика с Богоматерью — 6,7 X 5,5 см; диаметр медальона — 1 см.

Сохранность: крестик с Богоматерью сохранен хорошо, другой — сильно поврежден, от него остались всего лишь медальоны на концах и в междукрестных пространствах креста.

Крестики располагаются по обе стороны от вкладной иконы. Слева — крестик с изображением Богоматери, стоящей во весь рост на белом подиуме с голубыми бортиками. Одну руку она подносит к груди, в другой держит веретено. Фон — золотой. Греческая надпись указывает на сцену Благовещения, благовествующий ангел которого должен был быть изображен на другом крестике. Крохотный медальон в левом нижнем междукрестном пространстве представляет св. Антония в монашеском одеянии. Аналогичное изображение — на одной из чаш в сокровищнице Сан-Марко в Венеции. Колорит выдержан в синих и темных пурпурно-коричневых, почти черных тонах.

Орнамент украшающих крестики медальонов упрощен — он составлен из изумрудных листиков. Крестики относятся к группе грузинских эмалей византийской ориентации.

26—27. Two Crosses with the Image of the Virgin and Medallions (the Khakhuli triptych).

10th century, Georgian.
Dimensions: of the cross with the Virgin — 6.7 cm X 5.5 cm, medallion diameter — 1 cm.

The cross with the Virgin is well preserved, the other one is badly damaged, only the medallions at the ends of the arms and between the arms survive.

The crosses are placed on either side of the inset icon of the Virgin. To the left is the cross bearing the full-length image of the Virgin standing on the white podium with light-blue sides. She is holding one hand against her chest, in the other she has the spindle. The background is gold. The Greek inscription indicates the Annunciation. The announcing angel must have been represented on the other cross. The tiny medallion in the lower left side of the central part of the cross represents Saint Anthony in a monk's attire. A similar motif is found on one of the chalices in the treasury of San Marco in Venice. Very dark blue and brownish-purple, almost black colours were used.

The ornament of the medallions adorning the crosses is somewhat simplified. It consists of emerald-green leaves. The crosses belong to pro-Byzantine Georgian enamels.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 12, № 34; Н. Покровский, с. 11; W. Schobadze-Zizichwili, p. 12-13; E. ანონანაშვილი, ხაზლის კარელი, № 52-54, სურ. 47, 49 (შ. ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 149, табл. 47, 49); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 67-69, табл. VII.

28. ჭვარი კონსტანტინესა და ელენეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

X ს., ბიზანტიური ტილობა
ზომები: 6,5 x 5,5 სმ.
დაკრულია: კარგი.

ჯვარი მოთხელებულია ზედა ნაწილში კარვის ცენტრალური არის მუა ღერძზე. ოქროს ფონზე წარმოდგენილია არიან კონსტანტინე და ელენე, მდიდრულ მეფურ სამოსში — მეწამულ კაბებში, რომლებიც მორთულია ზურმუხტით შემეღულ ოქრომკედის ლორინითა და თორაქიონით. თავზე ორივეს დაბალი გვირგვინები ადებს. სამეფო წვეცის ორივე ზღლით უპირაეს ტილი ცხოველი. შ. ამირანაშვილის აზრით, აქ გამოსახულია კონსტანტინესა და ელენეს მიერ ახალი ჯვრის აღმართვა ეოლგოთაზე. ჯვარი მეწამულ-უავისფერია. ჯვრის ბოლოებზე მოციქულთა წელზევითი გამოსახულებებია: ზემოთ — ისაია, ქვემოთ — დანიელი, მარცხნივ — ილია, მარჯვნივ — ელისე. კოლორიტი შეადგინა. ფართოდაა გამოყენებული მეწამულ-უავისფერი ტონის ნახევრადგამჭვირვალე მინაქარი. სხის ნაკეთები მრგვალი თვალეებით, მუხურები კრძელი ნაოჭების ქსელი, კოლორიტი X საუკუნეზე მიუთითებს.

28. Крест с изображением Константина и Елены (Хахульский триптих).

X в., византийская работа.
Размеры: 6,5 x 5,5 см.
Сохранность хорошая.

Крест помещен на средней оси центрального поля триптиха, в верхней его части. На золотом фоне представлены Константин и Елена в богатых царских одеяниях — в пурпурных платьях, расшитых золотыми украшениями, с лором и тораким. Головы их увенчаны низкими коронами. Царская чета поддерживает обими руками древо святого креста. По мнению Ш. Амиранашвили, здесь представлено водружение Константином и Еленой нового креста на Голгофе. Крест — пурпурно-коричневый. На концах креста — погрудные изображения пророков: Исайя — наверху, Даниила — внизу, слева — Илья, справа — Елисея. Колорит — выдержанный с широким употреблением полупрозрачной эмали пурпурно-коричневого тона. Черты лиц с глазами-кружочками, сеть длинных редких складок, колорит характерны для X века.

28. The Cross with the Images of Emperor Constantine and Empress Helen (the Khakhuli triptych).

10th century. Byzantine.
Dimensions: 6.5 cm x 5.5 cm.
Well preserved.

The cross is placed along the axis of the central panel of the triptych in its upper part. Emperor Constantine and Empress Helen are represented in rich imperial robes against the gold ground. Their purple garments are adorned with gold embroidery and precious stones and they are both wearing narrow gold crowns. The royal couple are supporting the Holy Cross with both hands. According to Sh. Amirashvili the artist's intention was to portray

the erection of a new cross on Golgotha. The cross is executed in brownish-purple enamel. In the four ends of the cross there are four busts of the prophets: Isaiah at the top, Daniel at the foot, Elijah to the left and Elisha to the right. The colouring is restrained with predominant brownish-purple, semi-translucent enamels. The features of the images, their rounded eyes, long, wide folds of their garments and the colouring suggest the 10th century.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 8, № 6;
Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 138,
рис. 38; Д. Гордеев, К вопросу о
разгруппировании, с. 153; M. v. Bárany-
Oberschall, Crown, p. 57, 67, pl. XV;
W. Dchobadze-Zizichwili, p. II, lam. VI a;
Dalton, Byz. Art, p. 529; Ch. Amirashvili,
Les émaux, p. 104, pl. 105; K. Wessel, Email,
S. 112-113. შ. ამირანაშვილი, ხახულის
კარგი, გვ. 28-30, სურ. 16 (Ш. Амиранашвили,
Хахульский триптих, с. 138, табл. 16);

29—30. ე. წ. კვირიკეს ჯვარი (ხახულის კარელი).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 12,8 x 9,3 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ორ ნაწილად გაყოფილი ჯვარი მოთავსებულია ხახულის კარედის ორივე ფრთაზე. მარცხენა ფრთაზე ჯვრის წინა პირია ჯვარცმის გამოსახულებით. ცენტრში წარმოდგენილია ჯვარცმული ქრისტე, მარცხნივ ღმრთისმშობლის და მარჯვნივ იოანეს ნახევარფიგურებია, ზემოთ მიქელ მოაჯრანგლოზის ბიუსტი, ქვემოთ — გოლგოთა ადამის თავის ქალით. ჯვრის შიდა მოხაზულობას ცისფერი მინანქრის მცენარეული ელოტი მოსდევს. წარწერები ბერძნულია.

29—30. Т. н. крест Квирик (Хакхульский триптих).

X в., грузинская работа.
Размеры: 12,8 x 9,3 см.
Сохранность: хорошая.

Две разнятые половинки креста представлены на двух крылах триптиха. На левой его створке находится лицевая сторона креста, изображающая сцену Распятия. В центре представлен распятый Христос, по сторонам — погрудные изображения Богоматери (слева) и Иоанна (справа), наверху — бюст архангела Михаила со сферой в руке, внизу — Голгофа с черепом Адама. Стилизованный растительный завиток (голубая эмаль) следует внутреннему абрису креста. Надписи — греческие. Обратная сторона креста помещена на правом крыле триптиха. На ней представлен Иоанн Креститель во весь рост, фронтально. В углах рукавов креста — полуфигуры Марка (наверху), Луки (внизу), Петра (слева) и Павла (справа). Надписи — грузинские (синяя эмаль) и греческие (красная эмаль) — содержат упоминание исторического лица — царя и магистра Квирика.

Фоны изображений — золотые. Колорит — выдержанный, в нем господствуют темно-синие и голубые тона. Памятник относится к византизирующему направлению грузинского искусства, о чем свидетельствует обработка изображений, особенно общего объема голого тела Распятого и характер тонкой сети многочисленных складок-перегородок в одеянии Иоанна Крестителя.

მარჯვენა ფრთაზე ჯვრის უკანა მხარეა. მასზე მოთლი ტანით, ფრონტალურადა წარმოდგენილი იოანე ნათლისმცემელი. მკლავების ბოლოებში მარკოსის (ზემოთ), ლუკას (ქვემოთ), პეტრეს (მარცხნივ) და პავლეს (მარჯვნივ) ნახევარფიგურებია. წარწერები — ქართული (ლურჯი მინანქარი) და ბერძნული (წითელი მინანქარი) ისედაც იხსენიებენ ისტორიულ პირს: მეფესა და მაგისტროს კვირიკეს.

გამოსახულებათა ფონები ოქროსია. კოლორიტი — მკაცრი, მუქი ლურჯი და ცისფერი ტონები. ზეგლი მიეყუთვნება ქართული ხელოვნების ბიზანტიური ორიენტაციის მიმართულებას, რაზედაც ნათლად მიუთითებს გამოსახულებათა დამუშავება, განსაკუთრებით ქრისტეს შიშველი სხეულის საერთო მოცულობის და მრავალრიცხოვანი ნაოჭების-ტისრების წვრილი ქსელის ხასიათი იოანე ნათლისმცემლის სამოსში.

29—30. Kvirik's Cross (Khakhuli triptych).

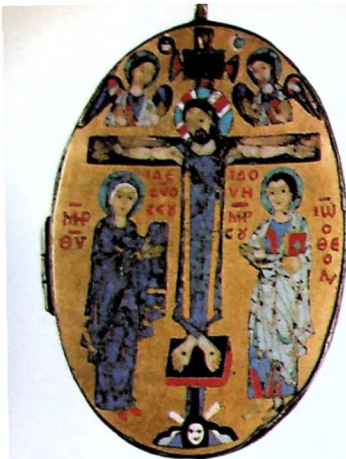
10th century, Georgian.
Dimensions: 12.8 cm x 9.3 cm.
Well preserved.

The cross split in two is placed on the two side-panels of the triptych. The obverse side of the cross representing the Crucifixion is on the left panel. On both sides of the Crucifixion there are busts of the Virgin (to the left end) and Saint John (to the right), above, Archangel Michael is shown holding an orb, and at the foot of the cross there's Golgotha with Adam's skull. The stylized vegetable scroll follows the inside contour of the Cross. The inscription is in Greek. The reverse side of the cross is placed on the right panel of the triptych. It shows the full-length figure of John the Baptist in frontal position. At the ends of the Cross there are busts of Saint Mark above, Saint Luke at the foot, Saint Peter to the left and Saint Paul to the right. The inscriptions are in Georgian, executed in blue enamel and in Greek, executed in red enamel. They mention an historical figure, King and Magister Kvirik.

The backgrounds are gold, the colouring is restrained with dominating deep blue and light blue colours. The enamels belong to the pro-Byzantine school of Georgian art which is manifest in the treatment of the figures especially the nude figure of the Crucified and the fine network of numerous folds, the gold partitions in the garments of John the Baptist.

ბიძლ. (Библ.): Опись, с. 18-20, № 77; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 136-137, рис. 36-37; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 152; თ. ყაზბიშვილი, წარწერები, გვ. 148-150 (Т. Каухчидшвили, Надписи, с. 148-150); W. Dchobadze-Zizichvili, p. 7-8, lam. VIa, VIIb; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 114-115; K. Wessel, Email, S. 115; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 48-50, სურ. 44-45; (Ш. Амيرانашвили, Хакхульский триптих, с. 156-158, табл. 44-45; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 80-86, табл. XII-XIII, ц. табл. IV.

ბაბლ. (Библи.): Собрание М. Боткина, табл. 86; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 40-41, pl. 41; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 30; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 21 (Kat.-Nr. 28); Средневековая уместность Грузии, с. 34, № 27; Au pays de la toison d'or, p. 128, № 51.

31. ჭვარცმა (ოვალურ რელიკვარიუმზე, № 3216).

X ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 8x5,8 სმ.
დაკულობა უმნიშვნელო დაზიანებება გერის ზედა ნაწილში, მის პირიზონტალურ მკლავებზე და ამოცეხილი მინანქარი ითანეს ფერით.
მ. ბოტკინის ყოფილი კოლექციიდან, დაბრუნდა.
საქართველოში 1923 წელს.

ჯვარცმული ქრისტე წარმოდგენილია მკაცრად გაჭიმული ხელებით, გრძელ კოლობიუმში, ისე, როგორც ამახ აღრინდელ მეგლეში ვხვდებით. მის ორივე მხარეს — დროისმძობლის და ითანეს გამოსახლებამაია, ზემოთ — ანგელოზების ხანგარფიურები. სახეების დამუშავება, ზოლიანი სამოსი ზოლებით თავისუფალი განლაგებით. კრძელი ნაოჭების-ტისრების ქსელი X საუკუნის მინანქრებს მოგვაცოვნებს (გეივისხნობთ, თუნდაც, კონსტანტინესა და ელენეს ჯვარი ხახულის კარდზე — № 28). ამ დროისათვის რამდენადმე უწყველია კოლორიტის ნათელი ეპა — თეთრისა და წითლის უხვი გამოყენება ლურჯ გამჭვირვალე მინანქართან შესამებით. წარწერები ბერძნულია, წითელი.

31. Распятие (крышка овального реликвария, № 3216).

X в., византийская работа.
Размеры: 8 x 5,8 см.
Сохранность: незначительные повреждения в верхней части креста, в его поперечных руках и в ногах Иоанна.
Реликвиарий из бывшей коллекции М. Боткина; возвращен Грузии в 1923 г.

Распятие Христос представлен со строго вытянутыми руками, в длинном колобии, как в ранних памятниках. По сторонам его — Богоматерь и Иоанн, наверху — полуфигуры ангелов. Обработка ликов единой золотой перегородкой бровей и носа, двухцветные одежды со свободным рисунком полос, сеть длинных складок-перегородок напоминают эмали X века (вспомним хотя бы крест Константина и Елены на Хазульском триптихе — № 28). Несколько необычна для этого времени светлая звучная гамма колорита — обильное применение белого и красного в сочетании с синей полупрозрачной эмалью. Надписи — греческие красные.

31. The Crucifixion (the oval reliquary cover, No. 3216).

10th century, Byzantine.
Dimensions: 8 cm x 5.8 cm.
Slightly damaged at the top and the arms of the cross and at the feet of Saint John.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The Christ is shown on the cross with his arms stretched out horizontally, wearing a long sleeveless tunic typical of the earlier examples. On either side of the cross there are figures of the Virgin and Saint John and above there are half-figures of angels. The eyebrows and the noses executed with a single fillet of gold, bicoloured garments with a free arrangement of stripes and the long folds, partitions resemble the 10th century enamels (see the Cross with Constantine and Helen on the Khakhuli triptych, No. 28). The light, gay gamut of colour, the abundant use of the white and red colours combined with the blue semi-transparent enamel is somewhat unusual for this period, though. The inscriptions are Greek.

32. ბატი შემოქმედლიანა (პ. № 510).

X ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 13,7x13,4 სმ, კომპოზიციებისა — 4,4x4,5 სმ;
ნახევარფიგურებისა — 2,4x3 სმ.
დაკულობა: რამდენადმე დაზიანებულია წმ. პანტელეიმონის სახე, მოჩარხოებიდან შემორჩენილია მხოლოდ მარცხენა ნაწილი.

ბატი წარმოადგენს ორნამენტული მოჩარხოებით გერთინებულ მინანქროვანი გამოსახულებების სამ რიგს და ჩასმულია მვირფასი ქვეითი მორთულ კრუხილურ ჩარჩოში. ხატის შუა, შედარებით განიერი ნაწილი უკავია აჯოჯოხეთის წარმოტევევისა შემოკლებულ ვარიანტს, რომელიც წარმოადგენს ამ სცენის ერთ უდრეს ნიმუშთან და „ხარებას“. ხატის ზედა და ქვედა რიგში წმინდანთა ნახევარფიგურებია: ზემოთ — ქრისტე (ცენტრში), ზეტრეთი და პალეოტი აქუთ-იქით, ქვემოთ — წმ. პანტელეიმონი — კოსმა და დამიანეთი ორსავე მხარეს. წმინდანთა ფესტები ერთგვაროვანია. გამოსახულებები გამოყოფილია ერთმანეთისაგან კუთხეებში „უკლებით“ მორთული ვიწრო ჩარჩოებით. საერთო მოჩარხოების ორნამენტის ისეთი-ევე, როგორც ლიბურეს სტაუროთეკაზეა. წარწერები ბერძნულია და შესრულებულია მოავისფრო-წითელი მინანქრით. შემოქმედის ბატი მუხუშში დაცულ ბიზანტიურ მინანქრებს შორის ერთი საუკეთესოა, სახითდება გამოსახულებათა ელევანტურობით, ტისრების სინატიოთი, დახვეწილი, თუშუკავებული კოლორიტით, რომელიც განისაზღვრება, ძირითადად, ზრმუხტისფერი და მუწამულ-უავისფერი ტონების გამჭვირვალე მინანქრებით. უახლოესი ჰარალელი ლიბურეს სტაუროთეკაა.

32. Икона из Шемокмеди (P № 510).

X в., византийская работа.
Размеры: иконы — 13,7x13,4 см; композиций — 4,4x4,5 см; полуфигур — 2,4x3 см.
Сохранность: несколько поврежден лик св. Пантелеймона, от обрамления сохранилась всего лишь левая часть.

Икона представляет собой три ряда эмалевых изображений с общим орнаментальным обрамлением и вставлена в финифтяную раму, усыпанную драгоценными камнями.

Средняя более широкая часть иконы занята сокращенным вариантом Сосновия во ад, представляющим один из ранних примеров подобной сцены и Благочеством. В верхнем и нижнем рядах — погрудные изображения святых: наверху — Христос (в центре), фланкируемый Петром и Павлом, внизу — Пантелеймон с Косьмой и Дамьяном по сторонам. Жесты святых — однородны. Изображения отделены друг от друга рамочками, имеющими по углам сердцевини. Орнамент общего обрамления — гордодатый, как и в Лимбургской ставротике. Надписи — греческие, исполнены коричнево-красной эмалью.

Шемокмедская икона — одна из лучших византийских эмалей музея, характеризуется элегантною изображений, тонкостью перегородок, изысканною выдержанного колорита, основанного на игре изумрудных и пурпурно-коричневых тонов полупрозрачной эмали. Ближайшая параллель — Лимбургская ставротика.

32. The Shemokmedi Icon (P No. 510).

10th century, Byzantine.
Dimensions: of the icon — 13.7 cm x 13.4 cm., compositions — 4.4 cm x 4.5 cm, half-figures — 2.4 cm x 3 cm.
The image of Saint Pantaleon is damaged, only the left side of the frame enamel survives.

The icon represents three rows of enamel images rimmed by a common ornamental frame and set into a case decorated with filigree and coloured stones.

The central, broader part of the icon is occupied by the motifs of Descent into Limbo which represents one of the earliest ways of treating the subject and the Annunciation. The upper and lower tiers are the enamelled figures of the saints: in the upper center the Christ flanked by Saints Peter and Paul and below Saint Pantaleon with Saints Cosmas and Damian on either side. The gestures of the saints are identical. The pictures are separated from each other by means of small frames decorated in the corners with a heart-shaped ornament. The common frame carries a zigzag checkerboard ornament similar to Limburg Staurotheque. The Greek inscriptions are executed in brownish-red enamel.

Shemokmedi icon, one of the best Byzantine enamels of the Museum is remarkable for the elegance of forms, fineness of the partitions, refined colouring based on the combination of emerald-green and brownish-purplish tints of semi-transparent enamel. The nearest parallel is the Limburg Staurotheque.

доде. (Библ.): Опись, с. 131-133, № 29; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 148-150, рис. 43; O. Dalton, Byz. Art., p. 530; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 87-89, pl. 89. K. Wessel, Email, S. 112; Л. Хускивадзе, Византийские эмали, с. 214-216, рис. на с. 217.

88—88. მედალიონები (მარტივლის ღმრთისმშობლის ხატი, ო № 7/ა).

X-XI ს., ბიზანტიური ხელობა.
 ზომები: წმ. ბასილის მედალიონის დიამეტრი — 1,6 სმ;
 წმ. მარკიანეს მედალიონის დიამეტრი — 2,5 სმ;
 წმ. კიროსისა და წმ. პავლეს მედალიონების დიამეტრი — 3 სმ;
 ქრისტესა და ღმრთისმშობლის მედალიონების დიამეტრი — 1,9 სმ.
 დაკუთვლა: ძირითადად კარგი. უზნიანველი დაზიანებუბაა ქრისტესა და წმ. ბასილის პარაფანდებში.

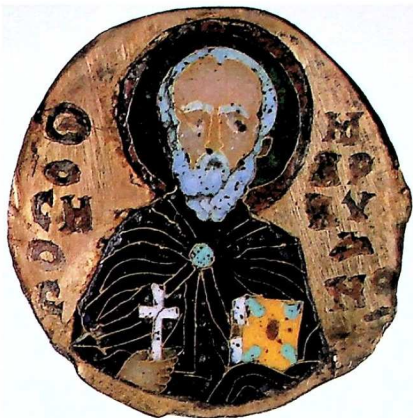
მედალიონები წმ. ბასილისა და წმ. მარკიანეს გამოსახულებით მოთავსებულია ხატის ჩარჩოს ზედა არმიასზე, წმ. კიროსისა და წმ. პავლესი — გვერდითი არმიების შუა ნაწილში; ქრისტესა და ღმრთისმშობლის მედალიონებს ხატის ცენტრალური არის ზედა კუთხეები უკავია.

წელზეებით გამოსახულებები მოცემულია ოქროს ფონზე. მოავისფრო-წითელი შინაწერით შესრულებული წარწერები ბერძნულია. კოლორიტი მაცხრია, წამყვანია მეწამულ-ევისფერი და მოლურჯო-მოცისფრო ფერები. სხვის ნაკეთები დახვეწილია — მოგრძო ცხვირი, მეწამულ-ევისფერი წარბები, მრგვალი თვალები მეწამულ-ევისფერი კუკებით. წმ. პავლეს კვართის თანაბარზომიერი „თვხისფერი“ ნახატი მიუთითებს სამოსის დამუშავების იმ მანერაზე, რომელიც დამახასიათებელია XI საუკუნისათვის. მეორე მხრივ, ღმრთისმშობლის მედალიონი დიდ მსგავსებას იჩენს სან-მარკოს თანისა და მარტივლის მეორე გულსაკეიდი ჯერის ანალოგიურ გამოსახულებებთან (№ 13), რომლებიც X საუკუნით თარიღდება. ეკვლა ამ შველში ერთი სტერეოტიპია გამოყენებული — ღმრთისმშობლის ფრონტალური გამოსახულება მკერდთან გაშლილი ხელებით, მაფორიუმის ნაოჭების ერთხანრი ნახატი, იდენტური ვიწრო შარავანდი და ერთხანრიდ შესრულებული წარწერა. მარტივლის ხატის ღმრთისმშობლის განსაკუთრებული სიახლოვე სან-მარკოს გამოსახულებასთან განპირობებულია შესრულების საერთო მანერითაც, რომელიც ბიზანტიურ პრინციპზეა დაფუძნებული.

მარტივლის ღმრთისმშობლის ხატის მედალიონებში აშკარად გამოიყოფა ორი ჯგუფი: პირველში შედის მედალიონები წმინდანების მარკიანეს, კიროსისა და პავლეს გამოსახულებებით, მეორეში — ქრისტე, ღმრთისმშობელი და წმ. ბასილი. სტილისტურად ორივე ეს ჯგუფი ერთიანია.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 72, 73; Н. Ковдаков, Византийские эмалы, с. 144-145; S. Amiranashvili, Poklady Gruzie, s. 58, obr. 59; Ch. Amiranachvili, Les émaux p. 48, pl. 49-51; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 8; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 3 (Kat-Nr. 3); Средневековая уметност Грузије, с. 31-32, № 3; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы, с. 69, прим. 41; Au pays de la toison d'or, p. 132, 55.

33—38. Медальоны
(икона Мартивильской Богоматери, О № 7-А).

X—XI вв., византийская работа.

Размеры: диаметр медальона со св. Василием — 1,6 см;

диаметр медальона со св. Маркианом — 2,5 см;

диаметр медальонов со св. Киром и св. Павлом —

по 3 см;

диаметр медальонов с Христом и Богоматерью —

по 1,9 см.

Сохранность: в основном — хорошая. Незначительные повреждения в нимбах Христа и св. Василия.

Медальоны со св. Маркианом и св. Василием занимают верхнюю раму иконы, изображения же святых Кира и Павла — среднюю часть боковых сторон обрамления; медальоны с Христом и Богоматерью помещены в верхних углах центрального поля иконы.

Поясные изображения даны на золотом фоне. Надписи — греческие, исполненные коричнево-красной эмалью. Колорит выдержан, господствуют пурпурно-коричневые и сине-голубые цвета. Черты лица тонко выписаны — нос удлинённый, брови — пурпурно-коричневые, круглые глаза с пурпурно-коричневыми точками зрачков. Равномерная «елочка» хитона св. Павла указывает на манеру обработки одежд, характерную для XI в. С другой стороны, медальон Богоматери выявляет большое сходство с аналогичными изображениями на ониксовой чаше из Сан-Марко, а также II нагрудного креста из Мартивили (№ 13), датируемыми X веком. Во всех этих памятниках применен один стереотип — фронтальное изображение Богоматери с одинаково раскрытыми перед грудью руками, одетой в мафорий с одинаковым рисунком складок, с идентичным узким нимбом и одинаково исполненной надписью. Особая близость Богоматери на Мартивильской иконе с изображением из Сан-Марко обусловлена еще и общностью манеры исполнения, основанной на византийских принципах.

Указанные медальоны иконы Мартивильской Богоматери делятся на две определенные группы: в первую входят медальоны со святыми Маркианом, Киром и Павлом, во вторую — Христос, Богоматерь и св. Василий. Обе эти группы стилистически едины.

33—38. Medallions (the Martvili Icon of the Virgin, O No. 7/a).

10th—11th cc., Byzantine.

Dimensions: of the medallion with St. Basil, diameter — 1.6 cm,

of the medallion with St. Marcianus — 2.5 cm, of the medallion

with St. Cyrus and St. Paul — 3 cm (each), of the medallion

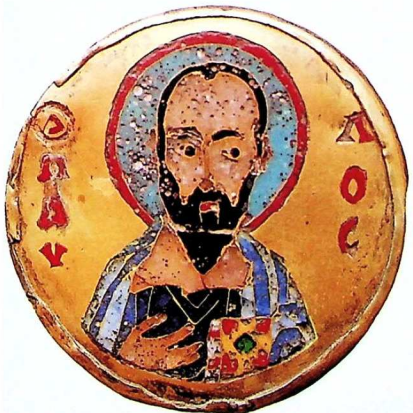
with Christ and the Virgin — 1.9 cm (each).

Basically well preserved; slightly damaged in the halos of Christ and St. Basil.

The medallions with Saint Marcianus and Saint Basil are set in the upper part of the icon's frame, and those of Saint Cyrus and Saint Paul in the middle of the sides of the frame. The medallions with Christ and the Virgin are in the corners of the central panel of the icon.

The busts of the saints are executed against the gold ground. The Greek inscriptions are in brownish-red enamel. The scale of colours is balanced with brownish-purple and blue overtones predominating. The features are refined; the noses are long, the eyebrows are brownish-purple, and the round eyes have pupils of identical colour. The steady fish-bone pattern of St. Paul's tunic indicates the manner of the 11th century. On the other hand the medallion of the Virgin resembles the similar motifs on the onyx chalice from San Marco as well as those on the pectoral cross from Martvili (No. 13) dating from the 10th century. All these works show one stereotype: the full-face image of the Virgin with hands raised in an identical gesture in front of her chest, clad in a mantle with an identical pattern of folds, an identical, narrow halo and an identically executed inscription. This remarkable resemblance between the Martvili Virgin and the image in San Marco is also stipulated by the common manner of execution which is based on Byzantine principles.

These medallions of the Martvili Virgin are divided into two groups, one including the medallions with Saints Marcianus, Cyrus, Paul, and the other incorporating the medallions with Christ, the Virgin and Saint Basil. Both these groups are stylistically integrated.

† С Т Е Ф О У
М И Х А И Я
С Ѹ М А Р И Я М
Х Е Р С Т И У

38. ფირფიტა მიხეილ VII დუკასა და მისი მეუღლის მარიამის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XI ს., მინსტიური ხელობა.

ზომები: 7,2x7 სმ.

დაკულობა: კარგი. მარიამის სადგომში ამოვარდნილია მინსტრის უმნიშვნელო ნაწილი.

ფირფიტა მოთავსებულია კარელის ცენტრალური ნაწილის კვხში. ოქროს ფონზე გამოსახულია ქრისტე, რომელიც აჯურთებს იმპერატორს და მის მეუღლეს. ეს სცენა ხშირია ბიზანტიურ მინიატიურებსა თუ სწილოს ძეგლის ნაყოფებში. შოაეისფრო-წითელი მინატიური გამოყვანილი ბერძნული წარწერა იხსენიებს პანაზინაქად წოდებულ იმპერატორს მიხეილ VII დუკას და მის მეუღლეს მარიამს, ქართველი მეფის ბაგრატ IV ასულს. მინსტიურიც შესაბამისად XI საუკუნის ბოლოში თარიღდება.

იმპერატორთა წვეილი წარმოდგენილია მდიდრულ მეფურ სამოსში. მ. აში-რანაპეილის აზრით, მარიამს უჭირავს ქართული კურთხი, ჟურთ დაჯივრევი-ნებული — ასეთივე კურთხითა იგი გამოსახულია პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ბერძნული ხელნაწერის მინიატიურაზე, სადაც იგი თავის მეორე ქმართან ნიკიფორე ბოტანიკთან ერთადაა გამოსახული.

საერთო საზეიმო სტილით, კომპოზიციის სიმკაცრით, ხაზის ნაყვებების დამუშავებით — მრავალი ხაზის ოვალი, წერილი, მორკალული წარბები, უიწრო თვალები, გრძელი თხელი ცხვირი, თხელი ტუჩები, ნაოჭების მკვეთრი პარალელისმით, ტისრების სიწმინდით, გაღვივებული კოლორი-ტით, ზურმუხტისფერი ტონის დახვეწილობით ფირფიტა უახლოვდება მო-ნომახისა და წმ. სტეფანეს კვიციანებს, თუმცა შესრულების ხასიათით იგი ამ რაფინირებულ ნაწარმოებებს ბევრად ჩამოუვარდება.

39. Пластина с изображением Михаила VII Дуки и его супруги Марии (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.

Размеры: 7,2x 7 см.

Сохранность хорошая. Только в подиуме Марии выкрошилась совсем незначительная часть эмали.

Пластина помещена в зачковой части киота. На золотом фоне изображены торжественные фигуры императора и императрицы, благословляемые Христом, — сцена, встречающаяся в византийских миниатюрах и памятниках из слоновой кости. Греческая надпись (коричнево-красная эмаль) упоминает византийского императора Михаила VII Дуку, по прозвищу Параниака, и его супругу Марию, дочь грузинского царя Баграта IV, и датирует эмаль концом XI в.

Императорская чета представлена в богатых царских одеждах. Мария держит, по мнению Ш. Амيرانашвили, грузинский скипетр, увенчанный крестом, — с тем же скипетром она изображена в миниатюре греческой рукописи Парижской Национальной библиотеки, где она представлена вместе со своим вторым мужем Никифором Вотаниатом. По общему торжественному стилю, строгости композиции, по обработке черт лицов — круглых, чисто выведенный овал, тонкие дугообразные брови, мелкие глаза, узкий длинный нос, губы — ленточкой, также по разработке складок — по их четкому параллелизму, по тонкости перегородок, выцветленному колориту, по изысканности изумрудного тона пластина сближается с коронами Мономаха и св. Стефана, хотя по качеству исполнения она далеко уступает этим рафинированным произведениям.

39. The Plaque Representing Emperor Michael VII Ducas and Empress Mary (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.

Dimensions: 7.2 cm x 7 cm.

Well preserved. Just a little bit of enamel has flaked off in Mary's podium.

The plaque is placed on the lock of the case. Against the gold background the solemn, full-length figures of the Emperor and the Empress stand in a frontal position receiving Christ's blessing, a motif often encountered in Byzantine miniatures and works of ivory. The Greek inscription in brownish-red enamel mentions Michael VII Ducas Parapanacos, Emperor of Byzantium and his wife Empress Mary, the daughter of King Bagrat IV of Georgia which allows us to date the plaque from the 11th century.

The imperial couple is represented wearing rich attire of the royalty. According to Sh. Amiranashvili, Mary is holding a Georgian scepter crowned with a cross. She is portrayed with the same cross in the miniature of a Greek manuscript in Paris Bibliothèque National where she is shown with her second husband, Nicephorus Votaniat.

The general solemn style, the simple composition, the treatment of the faces: the round even line of the faces, the thin, arching eyebrows, the little eyes, the thin long noses, the lips like ribbons and the strictly parallel folds, the thinness of the partitions, the gay colouring, the refined emerald-green tone relate the plaque to Monomachos' and St. Stephen's crowns, though the quality of execution is far too inferior to these refined works of art.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 7-8, № 1; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 128, рис. 25; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 154, VI; J. Ebersolt, p. 90; M. v. Bähray-Oberschall, Crown, p. 58; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 9-10, iam. Vb; O Dalton, Byz. Art, p. 502, 528; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 100, pl. 101; K. Wessel, Byz. Emailkunst, S. 117-121, Abb. 38; J. Déer, Die Pala d'Oro, S. 318; K. Wessel, Email, S. 415; S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, s. 110, obr. 71; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, კვ. 16-18, სურ. 8, 9 (III); Amiranashvili, Хакхульский триптих, с. 128-130, табл. 8, 9; P. Verzone, p. 461; Л. Хускишвадзе, Византийские эмалы, с. 212-213.

40—42. სამი ფირფიტა — ვედრების კომპოზიცია (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური ხელობა.

ზომები: ფირფიტები ქრისტეს გამოსახულებით — 7,5 x 4,2 სმ; ფირფიტები მარიამისა და იოანეს გამოსახულებით — 8 x 4,4 სმ.

დაცულობა კარგი.

ფირფიტები მოთავსებულია კარედის შუა არის ზემო ნაწილში, უშუალოდ თაღის ქვეშ. ცენტრში — ზემოთ მომრევალებული ფირფიტა ტახტზე მჯდომი ქრისტეს ფიგურით. მის ორივე მხარეს, ორ სწორკუთხა ფირფიტაზე გამოსახულია ღმრთისმშობელი და იოანე ნათლისმცემელი, მთელი ტანით სამშობიოვდით შემობრუნებულნი წინ გაწევილი ხელებით ლოცულობენ. მათი ტანსაცმელი მოლურჯო-მოცისფრო ტონისაა.

სამივე ფირფიტის ფიგურა გამოირჩევა კარგი პროპორციით და შესრულების ნიჟარაფით. მათი სხეული — დანვეწილი ოვალით, თვალების მოგრძობით, წვერილი მორეკლული წარბებით, სწორი ცხვირით, სამოსის ნაოჭების მკაცრი რიტმით, მუხლებზე ზუსტად გამოკვანძილი სპირალეებით, „თუგზისფერი“ ნახატი და მახასიათებელია XI საუკუნის ბიზანტიური გამოსახულებებისათვის. მ. ამირანაშვილი მათ მიაკუთვნებს XI საუკუნის საუკეთესო ბიზანტიური ნაწარმოებების რიცხს, რომლებიც შესრულებული უნდა იყოს კონსტანტინოპოლის სხელოსნობებით და შემდგომ ნაბრტყილი საქართველოში მუფე ბაგრატ IV ასულის მარიამ დედოფლის მიერ, 1072 წელს. ი. დვერი უკავშირებს ხახულის ქრისტეს უნგრული გვირგვინის პანტოკრატორს და მათ შესრულებას ერთსა და იმავე ოსტატს მიაწერს. კ. ვესელის ვარაუდით ხახულის პანტოკრატორი იგივე ხახულისნოდან წარმოდგება, საიდანაც მონომახის გვირგვინის ფირფიტები. ამასთანავე იგი ხახულის პანტოკრატორის ფირფიტას მიიხსენებს გვირგვინის ნაწილად; რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს მარიამისა და იოანე წინამორბედის ფირფიტებთან. კ. ვესელის ეს ვარაუდი მართლაც დასტურდება ქრისტეს ფირფიტით და აურთოვე ღმრთისმშობლისა და იოანეს ფირფიტებზე გამოსახული ცის სეგმენტის ფონზე წარმოდგენილი მარჯვენით; რომელიც არ კვხვდება ვედრების კომპოზიციებში და რომლის-ცნავე მიმართული უნდა იყოს ხახულის ამ ფიგურების ვედრება.

40—42. Три пластины — композиция Денсуса (Хажульский триптих).

XI в., византийская работа.

Размеры: пластины с Христом — 7,5 x 4,2 см;

пластин с Марией и Иоанном — по 8 x 4,4 см.

Сохранность: хорошая.

Пластины помещены в верхней части среднего поля триптиха, непосредственно под аркой. В центре — закругляющаяся по верху пластина с изображением торжественно восседающего на троне Христа. По обе стороны ее — две прямоугольные пластины с Богоматерью и Предтечей, в трехчетвертных поворотах и во весь рост, с молочно протянутыми вперед руками. Их одеяния выдержаны в сине-голубых тонах.

Фигуры всех трех пластин отличаются прекрасными пропорциями и тонкостью исполнения. Обработка ликов с изящными овалами, с продолговатым разрезом глаз, тонкими дугообразными бровями, ровным носом, складок олений с их четким, строгим ритмом, аккуратными спиралями на коленях, уложенных „елочкой“ тонких перегородок характерны для византийских изображений XI в. Ш. Амيرانашвили относит их к лучшим памятникам византийского искусства XI в., выполненным по императорскому заказу в константинопольских мастерских и привезенным в Грузию царицей Марией, дочерью царя Баграта IV, в 1072 г. И. Деер находит близкое родство Хажульского Христа с Пантократором венгерской короны св. Стефана и допускает их исполнение одним и тем же мастером. В. Вессель предполагает происхождение Хажульского Пантократора из той же мастерской, что и пластины короны Мономаха. При этом он считает хажульскую пластину Пантократора частью короны, не имеющей отношения к пластинам Марии и Иоанна Предтечи. Это предположение Е. Весселя находит на самом деле подтверждение в форме пластины Христа, а также в наличии на пластинках Богоматери и Предтечи не встречающегося в изображениях Денсуса сегмента неба с десницей, к которому и должна была относиться молненная поза отмеченных фигур.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 8, № 2, 3, 4; Н. Кондаков, Византийские эмальи, с. 134, рис. 30; Н. Кондаков, Иконография: Богоматери, II, с. 306, рис. 171; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 154, VI, 7-11; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 9-11, lam. VIIa, IIIa; Ch. Amiranashvili,

Les émaux, p. 102, pl. 103, 107; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 110, Abb. 34; J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns, S. 100-101, Abb. 16*; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 24-26, სურ. 13, 14, 15 (III - ამირანაშვილი, Хажульский триптих, с. 136-139, табл. 13, 14, 15);

40—42. Three Plaques — the Deesis Composition (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.

Dimensions: of the plaque with Christ — 7.5 cm × 4.2 cm.

of the plaques with the Virgin and John the Baptist —

8 cm × 4.4 cm.

Well preserved.

The plaques are placed at the top of the central part of the triptych immediately underneath the arch. The centre is occupied by the plaque with a circular top representing Christ seated majestically on the throne. On either side there are two rectangular plaques with the Virgin and John the Baptist drawn full-length in semi-profile with hands raised in prayer. Their clothing is executed in deep blue and light blue tints.

All these figures are well-proportioned and executed with perfection. The treatment of the faces, their delicate oval outline, the elongated shape of the eyes, the straight noses, the folds of their garments with their rhythm, accurate spirals on the knees, the gold partitions arranged in a fish-bone pattern are all characteristic of the Byzantine school of the 11th century. Sh. Amiranashvili considers them among the best works of Byzantine art of the 11th century executed at Constantinople's workshops by the Emperor's orders and brought to Georgia in 1072 by Empress Mary, the daughter of King Bagrat IV of Georgia.

I. Deer finds that there is a close affinity between the Khakhuli Christ and the Pantocrator of St. Stephen's Hungarian crown and admits that they might have been made by the same master. K. Wessel suggests that the Khakhuli Pantocrator might have been made in the same workshop where the plaques from Monomachos' crown were created. Moreover he considers Khakhuli Pantocrator part of the crown, having nothing in common with the plaques of the Virgin and John the Baptist. This supposition of Wessel's is indeed corroborated by the form of Christ's plaque and the presence of the hand of God and in the Heaven in the plaques of the Virgin and Saint John which doesn't usually occur in the Deesis, and towards which the prayer of the figures is directed.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 8, 10; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 155, VII; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 5, lam. IIIa; S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, obr. 70. შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 58, სურ. 54. (Ш. Амيرانашвили, Хакхульский триптих, с. 152, табл. 54);

43—44. ორი ფირფიტა წმ. პროკოფისა და წმ. დემეტრეს გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს., მიზანტეორი ხელობა.

ზომები: 2,5 × 2,5 სმ.

დაცულობა: კარგი.

სამეუთხა ფორმის ფირფიტები განლაგებულია ვედრების გამოსახულების ორივე მხარეს: მარჯვნივ — წმ. დემეტრე, მარცხნივ — წმ. პროკოფი. წმ. დემეტრეს ფირფიტის ფონი ოქროსია, წმ. პროკოფის — მინანქროვანი, მწვანე. წმინდანები გამოსახულია წელზევით, ცისფერი ჯვრით ხელობი.

წმ. პროკოფის ქლამიდი ლურჯია, წმ. დემეტრესი — მონაცრისფრო-მწვანე, გაშვრივალე მინანქრისა. ორივე წმინდანის კვათი ღია ცისფერია ევითული ტაბლიონით მორთული, მარჯვნივ — ფირუსისფერია. ბერძნული წარწერები წითელი მინანქრით არის შესრულებული. უახლოესი პარალელი ხახულის „ვედრებას“ (№ 40-42).

43—44. Две пластины с изображениями св. Прокопия и св. Дмитрия (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.

Размеры: 2,5 × 2,5 см.

Сохранность: хорошая.

Пластины треугольной формы flankируют изображение Денсуса: справа — св. Дмитрий, слева — св. Прокопий. Фон пластины св. Дмитрия — золотой, фон св. Прокопия — зеленый эмалевый. Святые изображены погрудно, с голубыми крестами в руках. Хламида св. Прокопия — синяя, св. Дмитрия — серо-зеленая прозрачной эмали. Хитоны обоих святых светло-голубые с желтыми таблюнами, нимбы — бирюзовые. Греческие надписи исполнены красной эмалью. Ближайшая параллель — Хакхульский Денсус (№ 40—42).

43—44. Two Plaques Representing Saint Procopius and Saint Demetrius (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.

Dimensions: 2.5 cm × 2.5 cm.

Well preserved.

The triangular plaques are flanking the Deesis on both sides: Saint Demetrius to the right and Saint Procopius to the left. The plaque on the right is against the gold ground, Saint Procopius is executed against a green enamel background. The Saints are portrayed half-length, holding blue crosses. Saint Procopius' garments are blue, those of Saint Demetrius are of pale-green translucent enamel. Both their tunics are pale blue decorated with yellow, their halos are turquoise. The Greek inscriptions are executed in red. The closest parallel is the Khakhuli Deesis (Nos. 40—42).

**45. მედალიონი — „საუღარი განზადებული“
(ხახულის კარელი).**

XI—XII ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 2,5 სმ.
დაკულობა: შინაქსრა ამოკარდნილა საყდრის მარჯვენა ფეხზე.
მედალიონი მოთავსებულია კედლების გამოსახულებების ქვეშ.

ოქროს ფონზე წარმოდგენილია „საუღარი განზადებული“ ვნებების იარაღები და ძვირფასი თვლებით მორთული ვეითელდინანი წიგნით. უკეთესი „საუღარიდან“ ჩამომკვეთული ქსოვილი მქანულ-ვაისფურია. ნაკვეცი გადმოცემულია კავისებური შემკვედრი ტიპებით, მუთაქა ღია ლურჯია წითელი ბოლოებით. ვეითელი ჰოდიუში მორთულია მწვანე ქვეებით. მთელი გამოსახულების შესრულება დაუფეკვარია, ნახატი — ჰრიბიტული.

45. Медальон с Этимасией (Хакхульский триптих).

XI—XII вв., византийская работа.
Размер: диаметр — 2,5 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась в правой ноже трона.

Медальон помещен под изображением Деисуса. На золотом фоне — „Престол уготаванный“ с орудиями страстей, с закрытой книгой в желтом переплете, украшенном красными и зелеными камнями. Спускающаяся с желтого трона материя — пурпурно-коричневая, складки передаются встречными перегородками, наломиниюшими кочергу, „мутака“ — ярко-синия с красными концами. Подиум — желтый, украшенный зелеными камнями. Исполнение всего изображения небрежно, рисунок примитивен.

**45. The Medallion with the Sacred Throne
(the Khakhuli triptych).**

11th—12th cc., Byzantine.
Dimensions: diameter — 2,5 cm.
Some enamel has crumbled away in the right leg of the throne.

The medallion is situated under the Deesis. Against the gold background there is the Sacred Throne with the objects of the Passion, with a closed book bound in yellow and adorned with red and green stones. The cloth dropping from the yellow throne is brownish-purple, the folds are rendered by the intersecting fillets resembling pokers. The cushion is bright blue with red ends. The podium is yellow adorned with green stones. The execution is careless and the drawing is rather primitive.

ბიბლ. (Библи): Опись, с. 8, № 5;
W. Dschobadze-Zizichvili, p. 6;
მ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 28,
სურ. 17 (III. Амيرانашвили, Хакхульский
триптих, с. 138, табл. 17).

**46—49. ოთხი ფირფიტა მახარებელთა გამოსახულებებით
(ხახულის კარელი).**

XI ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4x3,5 სმ.
დაკულობა: კარგი.

სწორკუთხა ფირფიტები მახარებლების — მარკოსისა და მათეს (მარცხნივ) იოანესა და ლუკას (მარჯვნივ) გამოსახულებებით განლაგებულია კარედის ცენტრალური არის ზედა ნაწილში. ისინი ჰირდაჰირ ჯედურ ჩქურთობა-ზეა დაკედებული და ამდენად მოგვიანებით უნდა იყოს დამატებული. ოქროს ფონზე სამ მეოთხედით შემობრუნებული წელსვეითი გამოსახულებებია მოცემული. შესატყვისი წითელი წარწერები ბერძნულია. მახარებელთა ტიპები შეცვლია მისდევნი XI საუკუნის დადგენილ ბიზანტიურ იკონოგრაფიას. მათი სამოსი — ზოლიანი კვართი „თევზისფერია“ ნახატით, მონაცრისფრო-ცისფრისა და წითლის მონაცვლეობით, პიმტიონები — ღრმა ლურჯი ტონისა. მარჯვანდები ლურჯია წითელქვემოკვეთული (მარკოზი და ლუკა) და მწვანე (იოანე და მათე). წმინდად გამოწერილი სახის ნაკვები და სამოსის დამუშავება ტრადიციული „თევზისფერია“ ნახატის გამოყენებით, „ცრმლისებრია“ ხაოჭით იდევს და მახასიათებელია XI საუკუნის ბიზანტიური ხელოვნების მკვლევებისთვის. ფერადი ზოლების მონაცვლეობა კი მიაკუთვნებს მათ ამ ჰერიოტამ გავრცელებულ ე. წ. ფერადოვან სტილს — Chevronstil, როგორც მას უწოდებს ო. დემუსი. უახლოესი ჰარალული აქვე ხახულის კარედზე მოთავსებული ფირფიტებია, მოცემულთა წვეილების გამოსახულებით (№ 66—67).

**46—49. Четыре пластины с евангелистами
(Хакхульский триптих).**

XI в., византийская работа.
Размеры: 4 x 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Прямоугольные пластины с изображениями евангелистов Марка и Матфея (слева), Иоанна Богослова и Луки (справа) помещены в верхней части центрального поля триптиха. Они были набиты позже гвоздями и прямо на орнамент складины. Изображения — погрудные, в трехчетвертных поворотах — на золотом фоне. Поясняющие надписи — греческие красные. Типы евангелистов строго следуют установленной византийской иконографии XI в. Одеяния — полосатый устан в „елочку“, с чередованием серо-голубого с красным, гиматий — глубокого синего тона. Нимбы — синие (у Марка и Луки) и зеленые (у Иоанна и Матфея) с красными каймами.

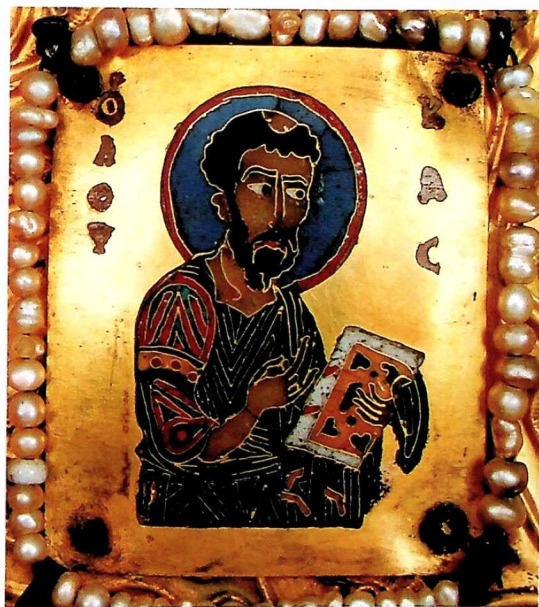
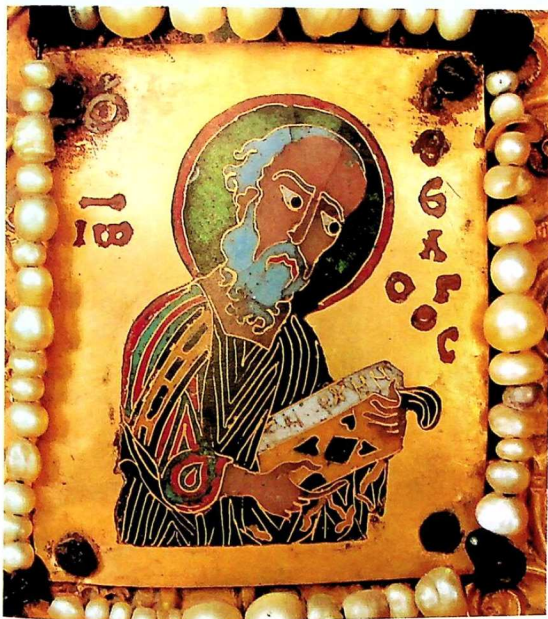
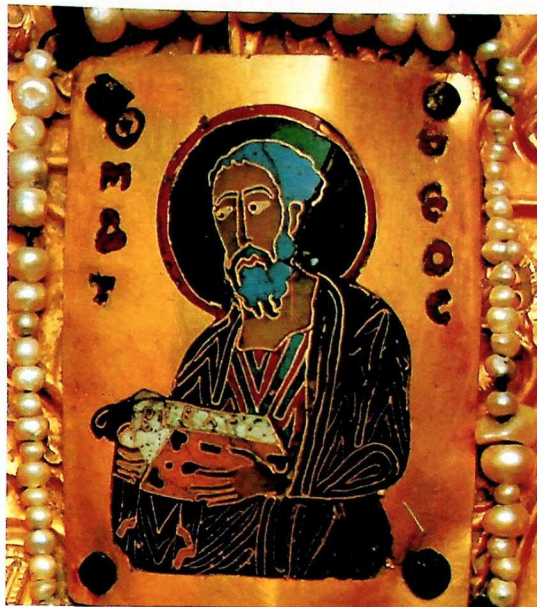
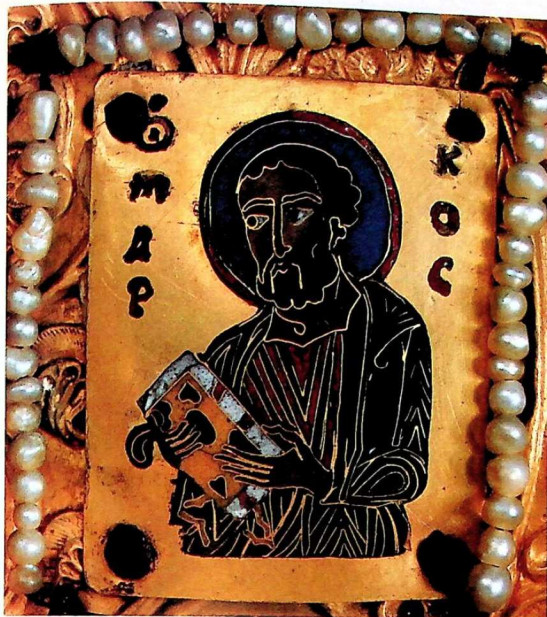
Тонко выписанные черты лица и разработка одежды с применением традиционного для XI в. рисунка „елочкой“, со складкой-слезинкой на локте характерны для памятников византийского искусства XI в. Чередование же цветных полос относит их к распространенному в этот период т. н. цветистому стилю — Chevronstil, как его называет О. Демус. Ближайшая параллель — пластины с парными апостолами на том же Хакхульском триптихе (№ 66—67).

**46—49. Four Plaques with the Evangelists
(the Khakhuli triptych).**

11th century, Byzantine.
Dimensions: 4 cm x 3,5 cm.
Well preserved.

The rectangular plaques with the evangelists Mark and Matthew to the left and John and Luke to the right are placed in the upper central part of the triptych. They were nailed later, right to the ornament of the triptych. The images are all executed half-length, in semi-profile positions against the gold background. The Greek inscriptions are red. The types of the Evangelists strictly correspond to the established style of the 11th century Byzantine iconography. They are wearing striped tunics bearing a fish-bone pattern of pale-blue and red, and robes of light and dark blue colours. The halos are blue (Mark and Luke) and green (John and Matthew) with red rims.

The refined features and the treatment of the garments with a traditional 11th century fish-bone pattern and tear-like fold on the elbow is characteristic of Byzantine art of the 11th century. The gradation of the coloured stripes accounts for the so-called colourful style wide-spread at the period which O. Demus called Chevronstil. The closest parallels are found in the Apostles on the Khakhuli triptych (Nos. 66—67).

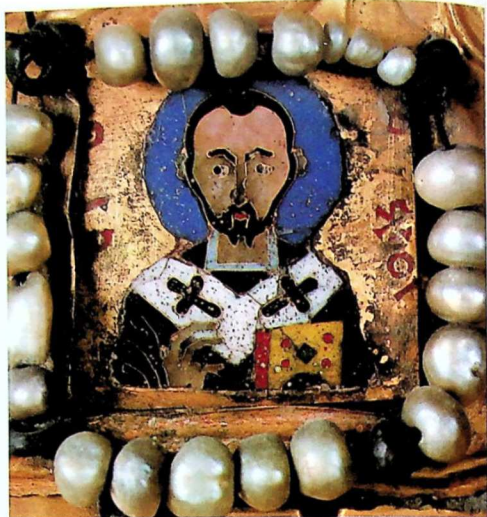

ღმერთი (ბიბლია): ოძისი, ს. 8, № 7-10; Н. Кондаков, Византийские эмали, рис. 33-34; Д. Гордеев. К вопросу о разрушивании, с. 156, IX, 1; W. Schobadze-Zizichvili, p. 11, 12, lam. VIII, IX; Ch. Amiranchvili, Les émaux, pl. 107; В. სპობაძე-ჯიჭვილი, ბიბლიის ემალე, გვ. 30-32, სურ. 18-21 (III. ამირანაშვილი, ზაგალის ტრისტი, ს. 138-140, ტაბლ. 18-21).

50—51. ორი ფირფიტა მღვდელმთავრების —
 იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველის
 გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური ხელობა.
 ზომები 2,5 x 2,5 სმ.
 დაცულობა კარგი.

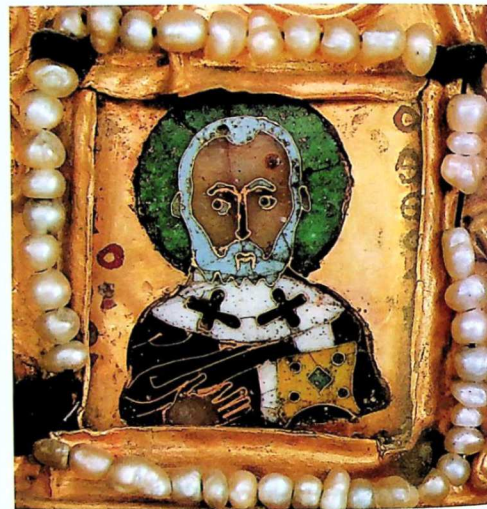
ფირფიტები მოთავსებულია ცენტრალური ხატის თვეზე: მარცხნივ — იოანე ოქროპირი, მარჯვნივ — გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. წულზევითი გამოსახულებები ოქროს ფონზეა მოცემული. მღვდელმთავრებს ორთავეს მარჯვენა ხელი შეკრდნის აქტით მიტანილი, მეორეში კი ევითელი სახარება უჭირავთ. იოანე ოქროპირის მომავი-მეწამული თმა და მოკლე, ოდნავ წაწვეტილებული წვერი აქვს. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი ჭალარათმბანი ბერიკაცის სახითაა წარმოდგენილი. ჭალარა მონაცრისფრო-ცისფერი მინაქრით არის გადმოცემული. მღვდელმთავართა სამოსს შეადგენს მეწამულ-უკავისფერი ფელონი, შორთული მეწამულ-უკავისფერი ჯვრებით გაწვრილებილი თეთრი ომოფორით. მარჯვანდები დიდაა, ინტენსიური ლურჯი (იოანე) და მწვანე (გრიგოლი). მღვდელმთავართა სახის ნაკვთები — მოკლე წარბები, წრილი თვალები, ვიწრო, გრძელი ცხვირი — დამახასიათებელია XI საუკუნის ბიზანტიური ძეგლებისათვის. ბერძნული წარწერები შესრულებულია წითელი მინაქრით.

50—51. Две пластинки со святителями
 Иоанном Златоустом и Григорием Богословом
 (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
 Размеры: 2,5 x 2,5 см.
 Сохранность: хорошая.

Пластинки помещены над выемкой для иконы; слева — Иоанн Златоуст, справа — Григорий Богослов. Изображения поясные — на золотом фоне. Правая рука обеих фигур поднесена к груди, в левой они держат евангелия. Иоанн представлен с черно-пурпурными волосами и короткой, чуть заостренной бородой. Григорий Богослов — старец, его седина передана серо-голубой эмалью. Святители облачены в пурпурно-коричневые фелоны с белыми омофорами, украшенными пурпурно-коричневыми крестиками. Нимбы — большие, интенсивно синий (у Златоуста) и зеленый (у Богослова). Черты лица святителей — короткие брови, мелкие зрачки, тонкий длинный нос — характерны для византийских памятников XI века. Пояснения греческие надписи исполнены красной эмалью.

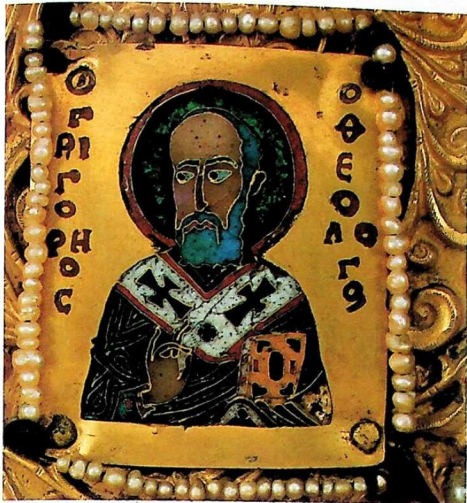

50—51. Two Plaques Representing Saint John the Chrysostom
 and Saint Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
 Dimensions: 2.5 cm x 2.5 cm.
 Well preserved.

The plaques are placed over the icon niche. John the Chrysostom is to the left and Gregorius the Theologian to the right. The half-length figures are executed against the gold background. The right hands of the both Saints are raised before their breasts and they are holding yellow books in their left ones. John is portrayed with purplish black hair and a short, slightly pointed beard. Gregorius the Theologian is an old man with grey hair which is rendered in pale blue smalt. The Saints are clad in brownish-purple robes with white stoles adorned with brownish-purple crosses. They have big halos of deep blue (John the Chrysostom) and green (Gregorius the Theologian). The features of the saints, the short eyebrows, small eye-pupils, the thin, long noses are characteristic of Byzantine art of the 11th century. The Greek inscriptions are executed in red enamel.

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 10, № 18, 19;
 Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
 с. 157. XIV, 2; W. Debobadze-Zizichwili, p.
 4, lam. IVb; შ. ამირანაშვილი, ხახულის
 კარელი, გვ. 58, სურ. 57-58
 (Ш. Амиранашвили, Хакхульский триптих,
 с. 152, табл. 57, 58).

52—53. ორი ფირფიტა მღვდელმთავრების ბასილისა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველის გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4,3×3,5 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტები მოთავსებულია ცენტრალური ხატის ორივე მხარეს, მარჯვნივ — წმ. ბასილი, მარცხნივ — გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. ფირფიტები მოკვანებით უნდა უფილიყო დამაგრებული ტრიპტიქონზე.

ცენტრისაკენ შემობრუნებული მღვდელმთავრების ნახევარფიგურები მოცემულია ოქროს ფონზე. წმინდანთ მოსაეთ ღურჯი ფელონი, შემკული მუქაშუღ-უავისფერჯერებიანი თეთრი ომოფორებით. იგი დამუშავებულია პარალელური ოქროს ტისრებით, საკუთხედებითა და იდევის არემი მოთავსებული „ცრემლისებური“ ნაკვებით.

წმ. ბასილს ღურჯი მარავანდი აქვს, წმ. გრიგოლს — მწვანე, წმინდანთა ატრიბუტები ევითლედინი სახარებებია. გრიგოლ ღმრთისმეტყველს მარჯვენა კურთხევა აღუბრია. ბერძნული წარწერები წითელი მინაქრით არის შესრულებული. სამოსისა და სახის ნაკეთების დამუშავებით გამოსახულებები XI სუკუნის დახვეწილ ბიზანტიელ ოსტატს უნდა მივაკუთნოთ.

52—53. Две пластины с изображениями святителей Василия и Григория Богослова (Хачульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 4,3 × 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины помещены по обе стороны от выемки для иконы: справа — св. Василий, слева — Григорий Богослов. Пластины, должно быть, набиты на триптих позже.

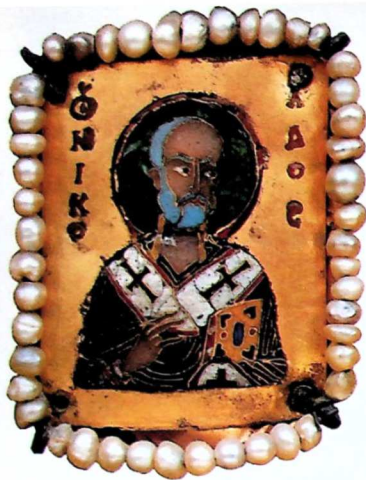
Поясные фигуры святителей, в легком повороте обращенные к центру, даны на золотом фоне. Греческие надписи исполнены красной эмалью. Св. Василий держит обеими руками книгу в желтом переплете, украшенную драгоценными камнями. Григорий Богослов представлен с благословляющим жестом и с желтым евангелием в левой покровенной руке. Нимбы — синий (у св. Василия) и зеленый (у св. Григория). Одевания — синие фелони с белыми омофорами, украшенными пурпурно-коричневыми крестиками. Они покрыты тонкими параллельными перегородками, треугольниками и складками — „слизниками“ на локтях. Рисунок складок и обработка черт лиц выдают руку тонкого мастера-византийца XI в.

52—53. Two Plaques Representing Saint Basil and Saint Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
Dimensions: 4.3 cm × 3.5 cm.
Well preserved.

The plaques are placed on each side of the icon's niche, St. Basil to the right, St. Gregorius to the left. They must have been fixed to the triptych later. The Greek inscriptions are executed in red enamel. Saint Basil is holding in both hands a book bound in yellow and adorned with precious stones. Saint Gregorius the Theologian is shown giving benediction and holding a yellow book in his left hand. The halos are blue (St. Basil's) and green (St. Gregorius'). They are dressed in blue robes with white stoles adorned with little brownish-purple crosses. The figures are covered with fine parallel partitions, triangles and have tear-shaped folds on the elbows. The treatment of the folds and the features of the Saints' faces betray the hand of a skillful Byzantine master.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 12, № 35, 41; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 156, 157, W. Dshobadze-Zischawili, с. 18, 20; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, ვა. 58, სურ. 59, 60 (III. Амиранашвили, Хачульский триптих, с. 152-153, табл. 59-60).

54. ფირფიტა წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (ხახულის ტრიპტიხი).

XI ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4x3 სმ.
დაცულია კარგი.

ფირფიტა ტანზე მჯდომი წვილელი ღმრთისმობლის ქვემოთა მო-
ლაგებული. წმინდანი გამოსახულია ოქროს ფონზე მკერდზევით, ოდნე
მარჯვნივ მოხრეხილი. ფიგურის ოსსავე მხარეს განაწილებული ბერძ-
ნული წარწერა შესრულებულია წითელი მინანქრით. წმინდანი ბერიკაცად
კვეციანება, მისი ჭილადა მონაწიისფრო-ცისფერი მინანქრითაა გადმო-
ცემული. მარჯვნივ ხელი მას კურთხევადა აღუპერია, მარცხენაში კი უვი-
თულუიანი სხანრება უქირავს. სამოსს შეადგენს მოიისფრო ფელონი,
მეწამულ-უავისფერი ჯვრებით შემკული თეთრი ომოფორით. შარავანდი
დიდია, მწვანე, წითელმომოვლებული. სხის დამუშავებით წმ. ნიკოლოზი
უნათესავება მღვდელმთავრების — ბასილისა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველის
გამოსახულებებს (№ 52-53).

54. Пластина с изображением св. Николая (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 4 x 3 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина помещена под изображением сидящей на троне Богоматери. Погрудное изображение святого в легком повороте направо дано на золотом фоне. Греческая надпись по обе стороны от фигуры исполнена красной эмалью. Святой представлен в образе старца (седина — сероголубая эмаль). Правой рукой он благословляет, в левой покровенной руке — евангелие в желтом переплете. Св. Николай одет в фиолетовую фелонь с белым омофором, украшенным пурпурно-коричневыми крестиками. Нимб — большой зеленый с красным контуром. Трактовка образа св. Николая сближает его с изображениями святителей Василия и Григория Богослова (№ 52—53).

54. The Plaque Representing Saint Nicholas (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
Dimensions: 4 cm x 3 cm.
Well preserved.

The plaque is placed beneath the image of the Virgin Enthroned. The half-length figure of the Saint slightly turned to the right is given against the gold ground. The Greek inscription on either side of the figure is in red enamel. The Saint is shown as an old man, the grey hair is rendered by means of the pale-blue enamel. The right hand is raised in benediction, in the left hand he is holding a yellow book. Saint Nicholas is wearing violet vestment with a white stole bearing brownish-purple crosses. The green halo is large and has a red rim. The treatment of Saint Nicholas' image approaches that of the Saints Basil and Gregorius the Theologian (Nos. 52—53).

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 14, № 51;
Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
с. 156, IX.; W. Dchobadze-Zirichvili, p.
18, lam. XVIIb; Ch. Amiranchvili, Les
éstaux, p. 111; შ. ამირანაშვილი, ხახულის
კარდი, გვ 62, სურ. 63 (Ш. Амираншвили,
Хакхульский триптих, с. 153, табл. 63).

55. მედალიონი ღმრთისმშობლისა ჩვილედ (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური ხელთა.
ზომები: დიამეტრი — 3,2 სმ.
დაკულობა: მინახქარი მთლიანად ამოკარნაღია ღმრთისმშობლის მარჯვენაზე, ნაწილობრივ — ქრისტეს მარჯვენა ფეხზე

მედალიონი მოთავსებულია ცენტრალური ხატის თავზე, ოდნავ მარჯვნივ. წელზევითი გამოსახულება ღმრთისმშობლისა ჩვილით მოცემულია ოქროს ფონზე. ღმრთისმშობელს მარჯვენა ხელი მკერდთან აქვს მიტანილი, მარცხენათი კი კალთაში მჯდომი ჩვილი უჭირავს. მისი შვერა შვილისკენა მიპურობილი. ქრისტეს მარჯვენა წინ კურთხევითა აქვს კაწვდილი, მარცხენაში თეთრი გრავილი უჭერა. ღმრთისმშობელი მკაშულ-კავისფერ სამოსშია, რომლის სმირი წერილი, მუცელთან მომკვალეული ნაოჭები მკაცრ ნახატს ქმნის. ჩვილს აცვია კვართი — ღომინისფერი და მონაცრისფერო-ცისფერი მკვეთრი თანაბარი ზოლების მონაცვლეობით. ქრისტეს კვართის დამუშავება — მისი შესრულების სიმძრალე, მკაცრი რიტმი, განსხვავდება X საუკუნის ძეგლებში დადასტურებული ორფერი ტანსაცმლის უფრო თავისუფალი და „ფერწერული“ კადმოცემისაგან და ტიპურია XI საუკუნის Chevronstil — ის ხახულით ცნობილი სტილისათვის (შეადარე იმავე ხახულის კარედის ტახტზე მჯდომი ჩვილედ ღმრთისმშობელი, № 17).

პარალელი — ოთხი ფირფიტა მახარებელთა გამოსახულებებით (№ 46—49), ფორფიტები მოციქულთა წველებით (№ 66—67) — ეკელა ხახულის კარეზე.

იკონოგრაფიის თვალსაზრისით საკულისხმოა ისეთი დეტალები, როგორცა ღმრთისმშობლის მარცხენა ხელი — ქრისტეს ილიის ქვეშ ამოღებული, ქრისტეს მუხლებამდე გამომკვლეული ფეხები, ჩვილის (და არა ერმის) სამოსი — მოკლე ტუნიაკა.

55. Медальон с Одигитрией (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размер: диаметр — 3,2 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась целиком в нимбе Богоматери, частично — в правой ноге Христа.

Медальон помещен над выемкой центральной иконы, несколько правее. Поясное изображение Одигитрии — на золотом фоне. Богоматерь представлена фронтально с устремленным к младенцу взором. Правая рука ее поднесена к груди, левой она поддерживает подмышку восседающего на ее коленях Христа. Спаситель — в трехчетвертном повороте с вытянутой вперед благословляющей десницей и с белым свитком в левой руке. Богоматерь — в пурпурно-кортичном одеянии со строгим рисунком частых тонких складок-перегородок, круглящихся у живота. Младенец — в желто-лимонном хитоне с серо-голубыми полосами, образующими четкий геометрический узор. Нимб Христа — бирюзовый. Греческая надпись — в белых кружочках, окаймленных пурпурным контуром. Черты лика — высоко поднятая дуга бровей, мелкие зрачки глаз, узкий тонкий нос, красные губы бантиком — исполнены в характерной для византийских эмалей XI в. манере. Проработка хитона Христа — сухость исполнения, размеренность строгого ритма, отличная от более свободной, „живописной“ трактовки двухцветных одежд в памятникх X века, типична для стиля XI в., известного под названием Chevron-stil (сравни с одеянием Богоматери с младенцем на троне того же Хакхульского триптиха — № 17). Параллели — пластины с изображениями поясных апостолов (№ 46—49) и апостольских пар (№ 66—67) на том же Хакхульском триптихе.

Иконографические своеобразие отмечены такими деталями, как левая, подпирающая Христа подмышку рука Богоматери, обнаженные ножки Христа, представленного в детском, а не юрчском одеянии (в короткой тунике).

55. The Medallion of the Virgin with the Child (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
Dimensions: diameter — 3.2 cm.
The enamel has completely flaked off from the halo of the Virgin and partly from the right leg of Christ.

The medallion is placed over the central icon and a little to the right. The half-length figure of the Virgin is executed against the gold ground. She is shown in the frontal position, her eyes turned to the Child. Her right hand is raised to her breast, with the left one she is supporting Christ who is sitting on her knees. Christ is shown in semi-profile with his right hand outstretched in benediction and holding a white scroll in his left. The Virgin is clad in brownish-purple with a measured pattern of numerous fine folds, rounded about her belly. The Child is wearing a yellow lemon-coloured tunic with pale-blue stripes which form a distinct geometric pattern. Christ's halo is turquoise. The Greek inscription is executed in white circles rimmed with a purple contour. The features, the high, arching eyebrows, small pupils, the narrow nose, the red pointing lips are executed in the manner characteristic of the 11th century Byzantine enamels. The treatment of Christ's tunic, the dry manner, the strictly measured rhythm contrasting with a rather more unrestrained "picturesque" technique of the bicoloured garments of the 10th century works, is typical of the style of the 11th century commonly known as Chevronstil (cf., the garments of the Virgin enthroned with the Child on the Khakhuli triptych, No. 17). The parallels are found in the plaques with the half-length images of the Apostles (Nos. 46—49) and Apostolic pairs (Nos. 66—67) on the same triptych.

There are peculiar iconographical details, such as the left hand of the Virgin supporting Christ under the armpit, Christ's bare feet, the short, childish tunic instead of a longer one for an adolescent.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 10, № 20; Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 260-262, рис. 143; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 158, XVI; W. Deobadze-Zizichwili, p. 12; მ. ამონაშვილი, ხახულის კარედი, გვ. 50-52, სურ. 46 (შ. ასირამაშვილი, Хакхульский триптих, с. 148, табл. 46).

56. ფირფიტა ცისარტყელაზე მჯდომი ქრისტეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური სკოლა.
ზომა: სიმაღლე — 2,2 სმ.
დაკრულია კარელი.

სემენტის ფორმის ფირფიტა მოთავსებულია ცენტრალური ხატის ქვემოთ. ქრისტე-მსაჯული წარმოდგენილია ღურჯალოების ცისარტყელაზე მჯდომი, დიდი წითელი ვარსკვლავებით მოჭდილი ცისფერი ცის ფონზე. ქრისტეს ფიგურა რაკურსშია გადმოცემული, თუმცა გამოსახულება მთლიანად სიბრტეობრივია. ქრისტეს სამოსი — მერთალი ღიმიონისფერი ჰიმეტიონი და ღურჯი კვართი, მორთული წითელი კლაკით. შარავანი ღურჯია, წითელმემოვლებული. შესრულების ხასიათით იგი უნდა მიეკუთვნებოდეს XI სუკეების ბიზანტიურ ხელოვნებას. ანალოგია — ხახულის პანტოკრატორი „უფერების“ კომპოზიციიდან (№ 40).

56. The Plaque Representing Christ Seated on the Rainbow (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: height — 2.2 cm.
Well preserved.

The plaque in the form of a segment is situated below the icon. Christ is seated in judgement on the rainbow drawn with blue stripes against the light blue sky studded with large red stars. The figure of Christ is foreshortened. The picture on the whole is flat. The Saviour is clad in a pale, lemon-colored robe and a blue tunic adorned with a red clavus.

The halo is blue, rimmed with red and adorned with a white cross. The manner of execution allows us to date the plaque from the 11th century. Analogies are found in the Khakhuli Pantocrator from the Deesis (No. 40).

56. Пластина с изображением Христа, восседающего на радуге (Хажульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размер: высота — 2,2 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина формы сегмента расположена под выемкой для иконы. Христос в типе судьи представлен восседающим на радуге, переданной синими полосами, на фоне усенного крупными красными звездами голубого неба. Фигура Христа — в ракурсе. Изображение в целом плоскостно. Одевание Спасителя — бледно-лимонного цвета гиматий и синий хитон, украшенный красным клавом. Нимб — синий с красным контуром и белым крестом. По характеру исполнения пластина должна быть отнесена к византийскому искусству XI в. Аналогия — Хажульский Пантократор из Деисиса (№ 40).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 12, № 43; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 134, рис. 28; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 155, VII; W. Dchobadze-Zachwili, p. 6; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 111; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 54, სურ. 50 (III. ამირანაშვილი, Хажульский триптих, с. 149—150, табл. 50).

57—58. ორი ფირფიტა ღმრთისმშობლისა და მიქელ მთავარანგელოზის გამოსახულებით, გვირგვინებით ხელში (ხახულის კარტი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 3 x 3 სმ
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტები განლაგებულია ცენტრალური ხატის ქვემოთ, ცისარტყელაზე მჯდომი ქრისტეს გამოსახულების ორსავე მხარეს. მარჯვნივ ღმრთისმშობელია ქალის გვირგვინით ხელში; მარცხნივ — მთავარანგელოზი მიქელი მამაკაცის გვირგვინით. წელზევითი გამოსახულებები, შესრულებული მოლურჯო-მოცისფერი ტონებით, მოცემულია ოქროს ფონზე. შარავანდები დიდი, ზურმუხტისფერი ნახევრადგამჭვირვალე მინაქრისა, წითელმუშოვლებული. გვირგვინები უკეთესია, მვირფისი თვლებით მოჭედილი. ბერძენული წარწერები გამოყვანილია მუქაპლდ-ვაისფერი მინაქრით. ამ გამოსახულებათა შესრულების მანერა (სახის ნაკუთების გამოყვანა, ტანსაცმლის დაშუპვება, კოლორირები) ისეთივეა, როგორც ხახულის „ეუდემისა“ (№ 40-42) და მიხეილ დუკასა და მარიამის (შეადარე გვირგვინები, № 39) ფირფიტებისა. შესაძლოა ისინი ერთ დროს, როგორც დ. კორდეუვი აღნიშნავდა, „ორადე საგანგებო ანსამბლს“ ქმნიდნენ, მაგრამ ახლა რისამე დაზუსტებით თქმა შეუძლია.

ბიბლ. (Визл.): Омск, с. 12, № 44, 45; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 156, XI, 1; W. Dehobadze-Zizichvili, p. 7; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 111; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარტი, გვ. 54, სურ. 48, 51 (Ш. Амيرانашвили, Хахульский триптих, с. 149-150, табл. 48, 51), Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 96, табл. XVII₃.

57—58. Две пластины с изображениями Богоматери и архангела Михаила с коронами в руках (Хахульский триптих).

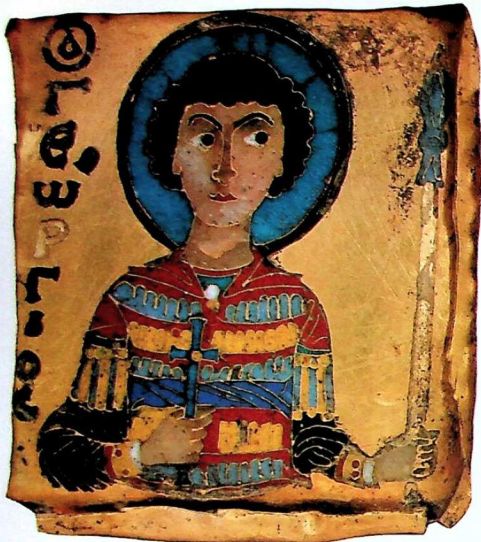
XI в., византийская работа.
Размеры: 3 x 3 см.
Сохранность: хороша.

Пластины расположены под выемкой для иконы, по обе стороны от изображения Христа на радуге. Справа — полуфигура Богоматери с женской короной в руке, слева — архангел Михаил с мужской короной. Изображения даны на золотом фоне и решены в сине-голубых тонах. Ницбы — большие изумрудные полупрозрачной эмали с красным контуром. Короны — желтые, усеянные драгоценными камнями. Греческие надписи выведены пурпурно-коричневой эмалью. Манера исполнения этих украшений — по описанию черт лиц, обработке одежды, колориту — находит аналогию с Хахульскими пластинами Денуца (№ 40-42), а также Михаила Дуки и Марии (сравни и короны — № 39). Принадлежность их „к какому-то специально созданному ансамблю“, как об этом пишет Д. Гордеев, вполне возможна, но нет никаких оснований конкретизировать это предположение.

57—58. Two Plaques Representing the Virgin and Archangel Michael Holding Crowns in their Hands (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3 cm x 3 cm.
Well preserved.

The plaques are placed beneath the icon niche on either side of the Christ seated on the rainbow. The half-figure of the Virgin holding a woman's crown is to the right and Archangel Michael with a man's crown to the left. The figures are drawn against the gold background and are executed in deep and light-blue tones. Their emerald-green, large halos are made of semi-transparent purple enamel and are rimmed with a red contour. The crowns are yellow, studded with precious stones. The Greek inscriptions are executed in brownish-purple enamel. The manner of execution of the features, the treatment of the garments, the colouring are analogous with the Khakhuli plaques of the Deesis (Nos. 40-42) and of Emperor Michael Duca and Empress Mary (cf., the crowns No. 39). They might have belonged to "some specially created ensemble" as stated by D. Gordeev, but there is no evidence to prove this supposition beyond any doubt.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 12, № 46, 47; Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании, с. 156-157, XI, 3; W. Dzhobadze-Zizichwilli, p. 7, tabl. Vn; შ. ამირანაშვილი, ხელნაწი კარგი, ვ. 60-62, სურ. 61, 62 (Ш. Амيرانашвили, Хахульский триптих, с. 153, табл. 61, 62).

59—60. ორი ფირფიტა წმ. გიორგისა და წმ. დემეტრეს გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს. ბაზანტიური ხელობა.
ზომები: 3X3 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტები მოთავსებულია ცენტრალური ხატის ქვემოთ, წინა გამოსახულებების ორივე მხარეს, მარჯვნივ — წმ. გიორგი, მარცხნივ — წმ. დემეტრე ოქროს ფონზე. გამოსახულებები წელზეუფითაა, ფრონტალური. კაბუკი შემოღობი წარმოდგენილი არიან ჯვრით მარჯვენა ხელში (წმინდა გიორგისა ფირფიტაზე), წმ. დემეტრესი — მეწამულ-უაჯისფერი და მინაცრისფრო-ცისფერი მახვილით მარცხენა ხელში. მარჯვენაზე დიდა, მოლურჯო-ცისფერი, წითულმუქოვლებული. მათ მოსავთ ლურჯი კვართი, ჯაუმანი, გადმოცემული ცისფერი, წითელი და ყვითელი მინაქრით: წმ. გიორგის მისასხამი წითელია, ჰეკრდზე შებენული ფიბულით, წმ. დემეტრესი — მუქი ლურჯი მხარზე გადავლებული ბოლოთი, მეწამულ-უაჯისფერი მინაქრით შესრულებული ბერძნული წარწერები განლაგებულია ვერტიკალურად, მახვილის საპირისპიროდ. ორივე გამოსახულების სახის ნაკეთობისა და სამოსის დამუშავება იდენტურია. მათი შესრულების მანერა დიდად უახლოვდება იმ ფირფიტების, რომელზედაც გამოსახულია ღმრთისმშობელი და მთავარანგელოზი სვეტიცხოვით ხელში (№ 57—58). ამდენად, სავსებით დასტურდება დ. გორდევის ვარაუდი იმის შესახებ, რომ ეს მინაქრები ერთ კომპლექტს ეკუთვნის.

59—60. Две пластины с изображениями св. Георгия и св. Дмитрия (Хахульский триптих).

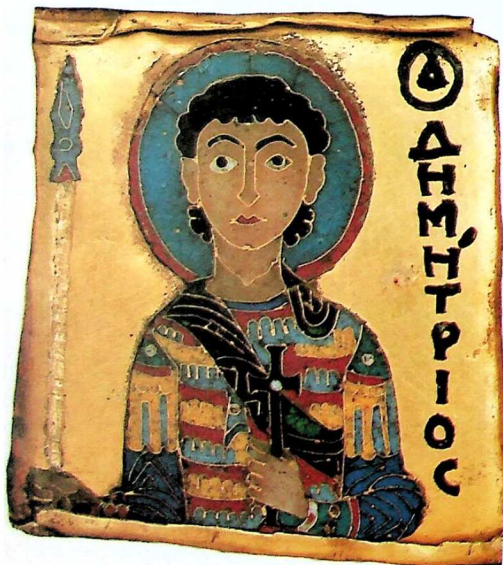
XI в., византийская работа.
Размеры: 3 × 3 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины помещены под выемкой иконы и фланкируют изображения Богоматери и архангела с коронами в руках. Справа — св. Дмитрий, слева — св. Георгий. Изображения — поясные, фронтальные, на золотом фоне. Святые представлены юными, с крестами в правой руке: бирюзовым — св. Георгия, пурпурно-коричневым — св. Дмитрия, у серо-голубыми копьями в левой руке каждого из них. Нимбы большие сине-голубые с красным контуром. Одежды — синий хитон, кольчуга, переданная голубой, красной и желтой эмалью, плащи — у св. Георгия — красный, застегивающийся на груди фибулой, у св. Дмитрия темно-синий, перекинутый через плечо. Надписи — греческие, исполненные пурпурно-коричневой эмалью, располагаются вертикально, pendant копы. Обработка черт ликов и одеяний обоих изображений идентична. Их манера исполнения настолько близка пластинам Богоматери и архангела с венцами в руках (№ 57—58), что становится совершенно очевидным предположение Д. Гордеева о принадлежности всех этих эмалей к единому набору.

59—60. Two Plaques Representing Saint George and Saint Demetrius (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3 cm x 3 cm.
Well preserved.

The plaques are placed beneath the icon niche and are flanking the figures of the Virgin and the Archangel holding crowns. Saint Demetrius is to the right and Saint George is to the left of the figures. They are shown half-length in a frontal position, against the gold background. The saints are depicted quite young, holding crosses in their right hands, Saint George holding the turquoise-coloured one and Saint Demetrius the brownish-purple one and with pale-blue lances in the left hands. The halos are large, deep and light-blue with a red contour. They are clad in blue tunics, coats of mail treated in blue, red and yellow and mantles, red for St. George, fixed on his breast with a clasp, and dark-blue for Saint Demetrius thrown over the shoulder. The Greek inscriptions executed in brownish-purple enamel are arranged vertically, pendant to the lances. The treatment of the features and the garments of both figures is identical. The manner of their execution is so close to that of the Virgin and the Archangel holding the crowns (Nos. 57—58) that Gordeev's supposition of their belonging to one set becomes only too evident.

61—62. ორი ფირფიტა მთავარანგელოზთა გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური ხელოვნება.
ზომები: 7,5 × 3,5 სმ.
დაკრულია: კარგი.

ფირფიტები მოთავსებულია ხახულის კარედის ქვედა ნაწილში, ტახტზე მჯდომი ღმრთისმშობლის ორივე მხარეს.

მთავარანგელოზები (მიქელი — მარჯვნივ, გაბრიელი — მარცხნივ) წარმოგვნილი არიან მთელი ტანით, ფირფიტისფერ ხაფიშზე მდგომარე. ფონი ოქროსია. მთავარანგელოზების ატრიბუტებია წითელტარბანი ლაბარში და ცისფერი სფერო. მათ სამოსს შეადგენს ღრუჭი ქლამიდა მდიდრულად მორთული ფართო ევითელი ღორბით. მთავარანგელოზთა ფრთები ჩამოშვებულია. ისინი მოლურჯო-მოყვავისფრო გამაია გადაწყვეტილი. მარჯვანდები გაუმჭვირვალე მინანქრისაა, მუქი მწვანე, წითელ-მემოვლებული. თეთრი წარწერები ლაბარუმის ღრუჭ სწორეუხებეზეა დატანილი.

ამ გამოსახულებათა დაპირისპირების X საუკუნის მთავარანგელოზთა ფირფიტებთან (№ 18-19), სრულიად ნათელი ხდება, რომ სხვის ნაკეთებისა თუ სამოსის დამუშავებითა და კოლორითით, ისინი შორდება ამ უკანასკნელთა და უახლოვდება XI საუკუნის ისეთ ძეგლებს, როგორცაა პანტოკრატორი „ვედრებიდან“ ანდა მიხეილ დუკასა და მარიაძის ფირფიტა (№ 40, 39).

61—62. Две пластины с изображениями архангелов (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 7,5 × 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины помещены в нижней части Хакхульского триптиха, по обе стороны от восседающей на троне Богоматери с младенцем.

Архангелы (Михаил — справа, Гавриил — слева) представлены стоящими во весь рост на бирюзовых подиумах. Фон — золотой. Их атрибуты — лабарум с красным древком и голубая сфера. Одежия — синие хламиды с богато украшенным широким желтым лорном. Крылья архангелов опущены. Они решены в сине-пурпурной гамме. Нимбы — темно-зеленые с красным контуром непрозрачной эмали. Белые надписи — на синих прямоугольничках лабарума.

При сопоставлении этих изображений с пластинами архангелов X в. (№ 18—19) становится ясным, что по обработке черт ликов, одежний и колориту они отдаляются от этих последних и сближаются с такими памятниками XI в., какими являются Пантократор из Деисуса, пластина Михаила Дуки и Марии (№ 40, 39).

61—62. Two Plaques Representing the Archangels (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 7.5 cm × 3.5 cm.
Well preserved.

The plaques are fixed to the lower part of the Khakhuli triptych, on either side of the Virgin with the Child Seated on the Throne.

The Archangels (Michael to the right, Gabriel to the left) are shown standing on turquoise podiums against the gold background. Their attributes: the labarum with the red staffs and the blue orb. They are clad in blue robes with richly decorated broad yellow loron. The wings of the Archangels are folded. They are treated in blue and purple colours. The halos are dark green with a red contour. Their enamel isn't translucent. The white inscriptions are written on the rectangular blue labarums.

When compared to the Archangels on the 10th-century plaques (Nos. 18—19) it is evident that by the manner of treating the features, garments and the colouring they have moved away from the latter and approached the works of the 11th century, such as the Pantokrator from the Deesis and Emperor Michael Duca and Empress Mary (Nos. 40, 39).

ბიბლ. (Библ.): Отисъ, с. 14, № 52, 53; Н. Кондаков, Византийские эмали, рис. 31; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 154, VI.4; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 5-6, lam. Va; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 111; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 42, სურ. 34, 35 (შ. ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 150, табл. 34, 35).

63—64. ორი ფირფიტა წმ. ბასილისა და წმ. პროკოვის გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს., ბაზანტური ხელობა.
ზომები: 3,5×2,2 სმ.
ზოგადი აღწერა: დაკარგულია წმ. ბასილის ფეხურის ქვედა ნაწილი, ამოკეცილია მინანქარი წმინდანთა შარავანდებზე და წმ. პროკოვის სიდიურზე.

ფირფიტები ჩადგმულია ე. წ. „სიონი“, რომელიც ხახულის კარვის ქვედა ნაწილია მოთავსებული. გამოსახულებები ოქროს ფონზეა მოცემული. ბასილ დიდი (მას შუქი თმა და კრძელი წვერი აქვს) მღვდელმთავრის შესამოსელშია წარმოადგენილი, ლურჯი ჯვრებით შემკული ომფორით. ხელში მას უკირავს მებრუნის თვლებით გაწეობილი ევითელი დაბურული წიგნი.

წმ. პროკოვი ახალგაზრდაა. იგი წარმოადგენილია ცისფერი ჯვრით ხელში. წმინდანის სამოსს შეადგენს ევითელი ტაბლიონით შორთული ლურჯი ქლამიდი. ბერძნული წარწერები შესრულებულია მინანქროვან ოვალურზე, ისინი ლურჯითაა დატანილი თუთრ ფონზე. წმინდანთა სახის ნაკეთები დაზვენილია — წარების რკალი მკვეთრად არის გამოკვეთილი, ცხვირი მკაცრი და ვიწროა, თვალები წვრილი. ნაკვეთები-ტისრები ქმნიან თხელი, ხშირი ხაზების მოწყობილებულ ნახატს. ფირფიტები ეკუთვნის ერთ კომპლექსს.

63—64. Две пластины с изображениями св. Василия и св. Прокопия (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размер: 3,5 × 2,2 см.
Сохранность: не сохранился низ фигуры св. Василия; эмаль выкрошилась в нимбах святых и в подиуме св. Прокопия.

Пластины вставлены в т. н. „Сиони“, находящийся в нижней части Хакхульского триптиха. Изображения — на золотом фоне. Василий Великий, с темными волосами и длинной бородой, представлен в темно-синем святительском облачении с белым омофором, украшенным синими крестиками. В руках он держит закрытую желтую книгу, усыпанную драгоценными камнями.

Св. Прокопий — юный. Он представлен с голубым крестом перед грудью. Его одеяние — темно-синяя хламида с желтым табლიоном. Греческие надписи даны на эмалевых овалах — синие на белом фоне. Черты ликов святых исполнены тонко, четко выписаны дуги бровей, строгий узкий нос, мелкие глаза. Складки-перегородки одеяний создают упорядоченный узор тонких частей линий. Пластины принадлежат единому набору и являются высокохудожественными образцами XI в.

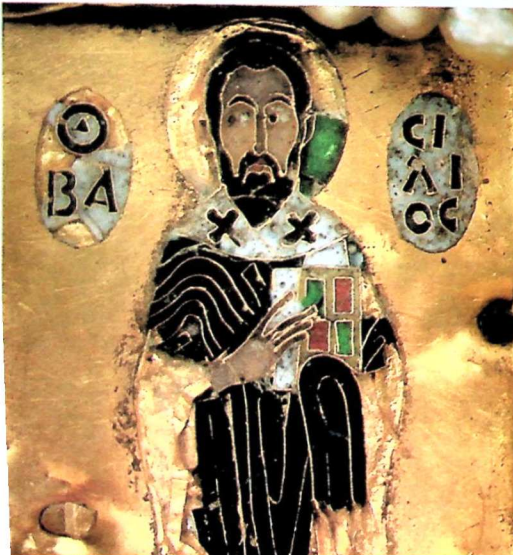
63—64. Two Plaques Representing Saints Basil and Procopius (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3.5 cm × 2.2 cm.

The lower part of St. Basil's figure has not survived. The enamel has crumbled away from the halos of the Saints and in the podium of St. Procopius.

The plaques are inserted into the so-called "Siion" in the bottom part of the Khakhuli triptych. The figures are shown against the gold background. St. Basil the Great is dark-haired, he has a long beard and is clad in dark-blue vestments with a white stole bearing blue crosses. He is holding a closed book of yellow colour studded with precious stones.

St. Procopius is shown as a young man. He is holding a blue cross before his breast, and wears a dark-blue chlamis with a yellow tablion. The Greek inscriptions are executed in blue against the oval, white backgrounds. The Saints have delicate features, their arching brows, their fine, thin noses and small eyes are drawn rather meticulously. The folds of their garments form a regular pattern of fine, frequent lines. The plaques belong to one set and are certainly fine specimens of the 11th-century cloisonné enamelling.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 14, № 55, 56;
Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157, XIII; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 18-19, Iam. XVIIIa; შ. ამბრანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 63-64, სურ. 65 (შ. Амбრაваშვილი, Хакхульский триптих, с. 154, табл. 65).

**65. ფირფიტა ალვის ხის წინ მდგომი
ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).**

XI ს. ბიზანტიური სელობა.
ზომები: 3,5 x 3,5 სმ.
დაცულობა: კარგი.

სამკუთხა ფორმის ფირფიტა მოთავსებულია კარელის შუა არის ქვედა გამოჩეულ ნაწილში, ცენტრალური ვარდულის მარჯვნივ. ღმრთისმშობელი წარმოდგენილია ოქროს ფონზე, მთელი ტანით, ალვის ხის წინ, რომელიც გამოცემულია ოქროსტირებიანი მწვანე მინანქრით. მის უკან სახიანი ქსოვილით დაფარული თეთრი ტახტია. ღმრთისმშობელს მარჯვენა ხელი მკერდთან აქვს მიტანილი, მარცხენაში კი თითისტარი და ნართი უჭირავს. ფირფიტის მარცხენა კუთხეში შერჩენილია ბერძნული წარწერის ასოები, შესრულებული მოკავისფრო-წითელი მინანქრით.

აქ წარმოდგენილი ღმრთისმშობელი ბაღში ხარების კომპოზიციიდანაა. მისი სახის ნაკვთები დახეწილია. სახის ფერი — მუქი. ღმრთისმშობლის შიდა სამოსი ცისფერია, მაფორიუმი — ინტენსიური ლურჯი, შარავანდი ვიწრო, ცისფერი. თხელი, ხშირი ნაკვებები, სვეციფიკური სპირალური მკეულები მუხლთან, ფეხების გამეოფი ხაზი — XI—XII საუკუნეების მინანქროვან გამოსახულებათა სამოსის დამუშავების დამახასიათებელი სურსებია. სტილიზებული ალვის ხის წარმოდგენა, რომელიც სწორედ ამ დროსაა განსაკუთრებით გავრცელებული, აგრეთვე აახლოებს ამ ფირფიტას აღნიშნული დროის მკვლევანს. სახის ნაკვთებით ეს ღმრთისმშობელი დიდ მსგავსებას იქნის „ვედრების“ მარიამთან (ხახულის კარელზე — № 41).

**65. Пластина с изображением Богоматери
перед кипарисом (Хакхульский триптих).**

XI в., византийская работа.
Размеры: 3,5 x 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина треугольной формы помещена на нижней выступающей части среднего поля, вправо от центральной розетки. Богоматерь представлена на золотом фоне, стоящая во весь рост перед кипарисом, зеленым с золотыми зигзагами. За ней белый престол, покрытый узорчатой тканью. Богоматерь подносит правую руку к груди, в левой она держит веретено с пряжей. В левом углу пластины сохранились буквы от греческой надписи, исполненной коричнево-красной эмалью.

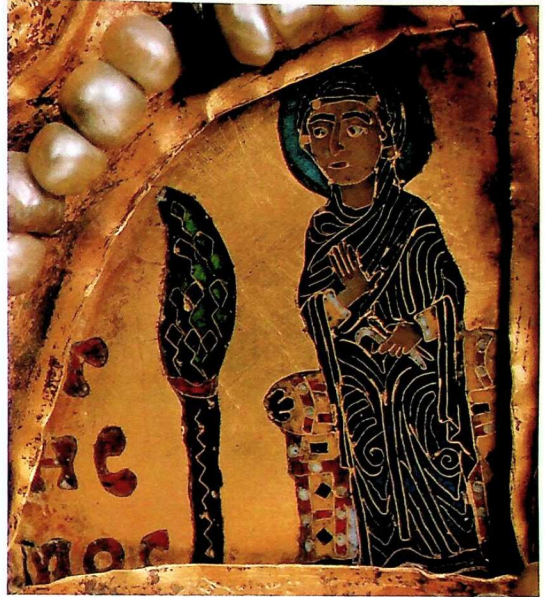
Представленная здесь Богоматерь — из композиции Благовещения в саду. Черты лица тонко выписаны. Цвет лица — смуглый. Одевания ее — голубая стола и интенсивно синий мафорий. Нимб — узкий голубой. Тонкие частые складки, специфические спиральные завитки у колен и разделительная линия ног — характерные приемы обработки одежды эмалевых изображений XI—XII вв. Наличие стилизованного кипариса, получившего широкое распространение именно в этот период, также сближает эту пластину с памятниками отмеченного времени. По чертам лица эта Богоматерь проявляет большое сходство с Марией из Деисуса (Хакхули — № 41).

**65. The Plaque Representing the Virgin Before a Cypress
(the Khakhuli triptych).**

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3.5 cm x 3.5 cm.
Well preserved.

The triangular plaque is placed on the lower, projecting part of the central panel, to the right from the central rosette. The Virgin is shown full-length against the gold background, standing before a green cypress with gold zigzag. There is a throne covered with a white, patterned cloth. The Virgin has raised her right hand before her breast, in her left hand she is holding a spindle with yarn. In the left-hand corner of the plaque some Greek characters of the damaged inscription survive executed in red enamel.

The Virgin represented in this plaque is part of the motif "the Annunciation in the Garden." The features of the Virgin's face are refined. Her complexion is dark. She is wearing a blue dress and a cape of intensive blue. The halo is narrow and blue. The thin, frequent folds, the specific, spiral scrolls at the knees and the parting line of the legs are all typical methods of treating the garments in the 11th—12th cc. cloisonné enamels. The motif of the stylized cypress which was widespread at this very period provides additional evidence of the plaque's affinity to the enamelwork of the same period. The features of the Virgin's face resemble Saint Mary from the Deesis (Khakhuli No. 41).

ბიძღ. (Библ.): Опис., с. 18, № 65;
Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании,
с. 155, VII.; W. Dehobadze-Zizichwili, p.
6, lam. VIIa; შ. ამირანაშვილი, ხახულის
კარელი, გვ. 58, სურ. 55 (III). Амيرانашвили,
Хакхульский триптих, с. 151, табл. 55).

66—67. ორი ფირფიტა მოციქულთა წყვილით (ხახულის ტრიტიხი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 8 × 5,5 სმ.
დაცულთა: კარგი.

ბერძენი თვლებით მორთული ფირფიტები ერთიანობით მოხატულია კარდის ქვედა გამოწვეულ ნაწილში. დ. კორდევის აზრით, მათზე შემორჩენილი ბევრი ნალურსში ადასტურებს იმას, რომ ისინი უკვე აღრეულ სხვა ბეჭელებზე იყო დამატებული. მოციქულები — იოანე ღმრთისმეტყველი და პეტრე (მარცხნივ), პავლე და მათე (მარჯვნივ) წარმოდგენილი არიან მთელი ტანით. ისინი ცენტრისკენ არიან მიქცეული სხარებებით ხელში (მხოლოდ პეტრე მოციქულს უკერძო მარცხენა ხელში გრავილი). ფონი ოქროსია, წარწერები ბერძნული, ლურჯი. წმ. მათეს თმა მუქია (მეწამულავისფერი მინანქარი), დანარჩენებისა ჯალა: (ცისფერი მინანქარი). წმინდანთა მარჯვენაში დიდა, ზურმუხტისფერი, ლურჯი და მონაცრისფრო-ცისფერი წითელი კონტურით. სადგომები ცისფერია ოქროს ხეველებით. მოციქულთა სხელები დამუშავებულია ორგეოი „თევზისფერია“ ნახტით, რომელიც შედგება მუქი ლურჯი, ცისფერი, წითელი და ბალახისფერი მუქანე, ზუსტად გამოყვანილი, ზოლისაგან. სხელების დამუშავების ასეთი მანერა დამახასიათებელია ე. წ. Chevronstil-ისათვის. მშრალი, ბრტყელი ფიგურები, შეკრული კონტური, მკვეთრი დახვეწილი ხაზი, სხის ნაკეთების ფაქტის დამუშავება, ნაოჭების ზარალუღიზმი და თანაბარზომიერი რიში, გაღივებული ზალიტრა — ეოველივე ეს შესანიშნავად წარმოგვიჩვენებს XI სუკუნის მომწიფებულ ბიზანტიურ სტილს. ზარალუღი — მახარებელი წვლნეითი გამოხატულებისა (№ 46-49) და ოდიტორიის შემცველი მდალიონი (№ 55) — ეველა ხახულის კარდზე.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 14, № 61, 62; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 155, VIII; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 20, lam. VIIIb-IXb; Ch. Amiranachvili, Les Émaux, p. 116, 117; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარდი, გვ. 56, სურ. 52, 53 (III. Amiranashvili, Khakhul'skiy triptikh, с. 151, табл. 52, 53); Л. Хускивадзе, Византийские эмали, с. 213-214.

66—67. Две пластины с апостольскими парами (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 8 × 5,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины со сложным филигранным обрамлением, усыпанным драгоценными камнями, помещены на нижней выступающей части триптиха. По замечанию Д. Гордеева, сохранившиеся гнезда для гвоздей указывают, что они уже ранее укреплялись на другом памятнике. Апостолы Иоанн Богослов и Петр (слева), Павел и Матфей (справа) представлены во весь рост, в трехчетвертных поворотах с евангелиями в руках (только апостол Петр — со свитком в левой руке). Фоны — золотые, надписи — греческие, синие. Матфей — с темными волосами (пурпурно-коричневая эмаль), остальные — с седой (голубая эмаль). Нимбы святых — большие изумрудно-зеленые, синие и серо-голубые, окаймленные кирпично-красным контуром. Подпюмы — голубые с золотыми завитками. Одежды апостолов, обработанные двухцветной „елочкой“, составленной из аккуратно выведенных полос темно-синего, голубого, красного и травянисто-зеленого. Такая обработка одеяния характерна для т. н. Chevronstil. Сухие плоские фигуры, замкнутый контур, отточенная четкая линия, деликатная обработка ликов с мелкими зрачками, параллелизм и равномерный ритм складок, высветленная палитра — все это прекрасно демонстрирует зрелый византийский стиль XI в. Параллели — поясные изображения евангелистов (№ 46—49) и медальон с Одигитрией (№ 55) — все на Хакхульском триптихе.

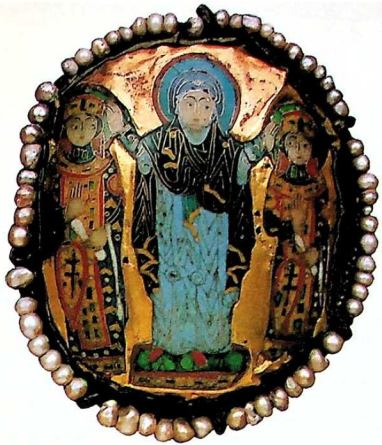
66—67. Two Plaques Representing the Apostles (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 8 cm x 5.5 cm.
Well preserved.

The plaques framed in intricate filigree, studded with precious stones are placed on the lower, projecting part of the triptych. D. Gordeev suggests that judging by the nail holes they had been previously fixed to another work. The Apostles John the Theologian and Peter to the left and Paul and Matthew to the right are shown full-length in semi-profile, holding books in their hands (only Saint Peter is holding a scroll in his left hand). The backgrounds are gold, with Greek inscriptions executed in blue enamel. Saint Matthew has dark hair rendered by brownish-purple enamel, the others are represented with grey hair treated in blue enamel. The halos are large, emerald-green, blue and pale-blue, rimmed with a brick-red contour. The podiums are blue adorned with gold scrolls. The garments of the Apostles are treated in a bi-coloured fish-bone pattern made of the accurate, dark-blue, light-blue, red and grass-green stripes. This is the treatment characteristic of the so-called Chevronstil. The dry, flat figures, the closed contour, the refined, flawless line, the delicate treatment of the features with small pupils, the parallel arrangement and the measured rhythm of the folds, the bright colours are all a perfect demonstration of the mature Byzantine style of the 11th century. The parallels are, found in the half-length figures of the Evangelists (Nos. 46—49) and the medallion with the Virgin and the Child (No. 55) all on the Khakhuli triptych.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 22, № 94; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 133; Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 307; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 25, lam. XVa; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარდი, გვ. 20-22, სურ. 10 (III. Amiranashvili, Khakhul'skiy triptikh, с. 132-134, табл. 10); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 89, табл. XIV.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 22, № 93; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 133; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 25, lam. XIXa; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარდი, გვ. 18-20, სურ. 11 (III. Amiranashvili, Khakhul'skiy triptikh, с. 130-132, табл. 11); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 90, табл. XIV.

68. ოვალური მედალიონი (ხახულის კარედი).

XI ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 5x4,4 სმ.
დაცულობა: კარგი.

მედალიონი კარედის მარცხენა ფრთაზეა. მასზე გამოსახული ორი დედოფალი, რომელთაც ღმრთისმშობელი აკურთხებს. დედოფლები წარმოადგენილი არიან საღვთისწამლო სადედაოლო სამოსში — ღურჯ, ევითელი „ბულებითა“ და წრეებით გაწებულ, თორაკიონით მორთულ კაბაში. მათ ამშვენებთ შვირვასი თვლებით შემკული სწორკუთხე კვირვანები, წითელი ფერის თაშაღს ზემოდან დაღებული და ღია მწვანე მარჯვან-ღები. ზურმუხტისფერ სადგომზე დგას ღმრთისმშობელი დედოფლებს მომოსს, მას ცისფერი ქვედა ტანსაცმელი და მუქი ღურჯი მფორიუმი მოსაეს. მარჯვანდი ღურჯია, წითელმუქოვლებული. ღმრთისმშობლის შიდა სამოსის ნახატი XI სუკუნისათვის ზეუული „ოვზისფერნი“ ტიხრებითა და მუხლებთან სწირალური ზეულებითა იქმნება. შესრულება დაუდევარია.

68. Овальный медальон (Хяхульский триптих).

XI в., грузинская работа.
Размер: 5 x 4,4 см.
Сохранность: хорошая.

Медальон, помещенный на левом крыле триптиха, изображает двух цариц, благословляемых Богоматерью. Царицы представлены в пышных царских одеждах, синих с желтыми сердечками и точечками, украшенных торакием. Их головы венчают усыянные драгоценными камнями прямоугольные короны, возложенные поверх красного покрывала, и ярко-зеленые нимбы. Царицы располагаются по обе стороны от центральной фигуры Богоматери, стоящей на изумрудно-зеленом подиуме. На ней — голубая стола и темно-синий мафорий. Нимб — синий с красным контуром. Рисунок стола Богоматери — обычный для XI в. узор „елочкой“ и спиральными завитками у колен. Исполнение — небрежное.

68. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century. Georgian.
Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.
Well preserved.

The medallion placed on the left panel of the triptych represents two queens receiving benediction from the Virgin. The queens are shown wearing sumptuous royal garments whose colours are blue, decorated with yellow heart-shaped patterns and dots, and sashes in the form of down-pointing shields. On their heads they have rectangular crowns studded with precious stones worn over a red cloth. The halos are bright-green. The queens are placed on either side of the Virgin's central figure who is standing on an emerald-green podium. She is wearing a light-blue gown and a dark-blue cape. The halo is blue, rimmed with a red contour. The pattern of the gown is a typical fish-bone pattern of the 11th century with spiral scrolls at the knees. The workmanship is rather careless.

69. ოვალური მედალიონი (ხახულის კარედი).

XI ს., ქართული ხელობა.
ზომები: 5x4,4 სმ.
დაცულობა: მინანქარი ამოცვენილია იოანე ნათლისმცემლის ხელზე.

ეს მედალიონი იოანე ნათლისმცემლისა და დედოფლის გამოსახულებებით, კარედის მარჯვენა ფრთაზეა. დედოფალი ღოცვად ხელაწერობილი დგას იოანე ნათლისმცემლის წინაშე. მათ შუა გამოსახულია მწვანედ შეფოთილი ხე, რომლის ძირშიც გამოსახულია მარჯვანდი ცელი. იოანეს მარცხენა ხელში უჭირავს თეთრი გრავილი ბერძნული ტრადიციული წარწერით, მარჯვენა ზეუით აღუჭურია. ნათლისმცემელი წარმოდგენილია მუქ ღურჯ სამოსში. მარჯვანდი მონაცრისფრო-ცისფერი აქვს. დედოფლის გამოსახულება ზემოაღწერილი ფიგურების (№ 68) ანალოგიურია. სტილიზებული ხის დამუშავება მოკვავიანების XI სუკუნის ხარისის (გრ 74) ხელაწერისა და ზურმუქ კონსტანტინე მონომახისა და წმ. სტეფანეს კვირვანების ანალოგიურ მოტივს.

69. Овальный медальон (Хяхульский триптих).

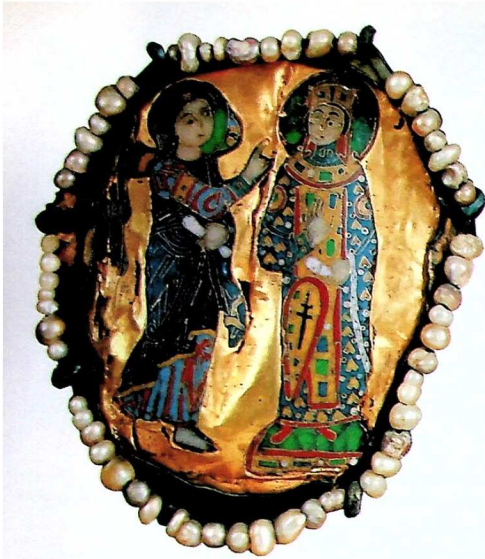
XI в., грузинская работа.
Размер: 5 x 4,4 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась на руке Иоанна Крестителя.

Медальон, изображающий Царицу и Иоанна Крестителя, помещен на правом крыле триптиха. Царица молитвенно протягивает руки к Крестителю. Святой стоит справа, у секиры. Он держит в левой руке развернутый белый свиток с греческой традиционной надписью, правую поднимает вверх. Креститель облачен в темно-синюю одежду, нимб — серо-голубой. Царица аналогична предыдущим изображениям. Трактовка представленного на этом медальоне стилизованного дерева заставлял вспомнить парижскую рукопись (гр. 74) XI в., а также эмалевые пластины корон Константина Мономаха и св. Стефана.

69. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century. Georgian.
Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.
Some enamel has flaked off from the hand and arm of John the Baptist.

The medallion representing the queen and John the Baptist is placed on the right panel of the triptych. The queen is stretching out her hands in prayer towards John the Baptist. The Saint is standing to the right by the pole-axe. He is holding an unfolded white scroll with a traditional Greek inscription in his left hand and raising up his right hand. John the Baptist is wearing dark-blue garments, his halo is pale-blue. The queen is identical with the former figures. The treatment of the stylized tree on this medallion reminds us of the 11th-century Paris manuscript (gr. 74) as well as enamelled plaques of Emperor Constantine's and Saint Stephen's crowns.

70. ოვალური მედალიონი (ხახულის კარელი).

XI ს., ქართული ხელოვნება.
ზომები: 5x4,4 სმ.
დაკრულია: მინანქარი ამოცვენილია ანგელოზის ფეხსა და ფრთებზე.

კარდის მარჯვენა ფრთაზე, წინა მედალიონის მარცხნივ, მოთავსებულია დედოფლის სარების კომპოზიცია. მოპრაბაში წარმოდგენილ ანგელოზს მარჯვენა დედოფლისკენა აქვს გაწვილი. დედოფალი მის წინ ზურმუხტისფერ სადგომზე დგას. იგი იმეორებს იმავე ტიპს, რომელიც წინა მედალიონებზე გვქონდა. ანგელოზი გამოწეობილია ლურჯ ჰიმანტიონში და ზოლებიან კვართში (მონაცვლეობს მონაცნისფრო-ცისფერი და აგურისფერი წითელი). ზოლები ანგელოზის სამოსზე თავისუფლად არის დალაგებული (შედეგად, მაგალითად, მკაცრი გეომეტრიული ნახატი მახარებელთა წელსუვივის გამოსახულებებზე (№ 46-49), რომელიც ამავე პერიოდის ბიზანტიურ ხელოვნებას მიეკუთვნება).

სამივე ოვალური მედალიონი უნდა შეადგენდეს ერთ ანსამბლს. უწინარეს ყოვლისა, დედოფალთა გამოსახულებების იდენტურობა, ფიგურათა დამუშავების მანერა, სხვის ნაკეთობი — მოკლე წარბები, წერილი თვალები, სხვის მრგვალი ოვალი, კანის ღვინისფერი ელფერი, კოლორიტი, გამოსახულებათა ერთგვარი ლირიკულობა და აურთუე შესრულებების დადრეკრობა.

აღსანიშნავია, რომ გვირგვინის დადგმა თავმაღს ზემოდან, ნ. კონდაკოვისა და ივ. ჯავახიშვილის დაკვირვებით, არ არის დამახასიათებელი ბიზანტიური კოსტუმისათვის. თავალი აქ ქართულ მანდილად შეიძლება აღვიქვათ.

მედალიონები უნდა მიეკუთვნებოდეს XI საუკუნის ბიზანტიური ორიენტაციის ქართულ მინანქრებს.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 22, № 92; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 133; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157; W. Dschobadze-Zischwilli, p. 24 — 25, Iam. XV 111b; ვ. ამბრანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 22-24, სურ. 12 (III. Амбрашавили, Хакхульский триптих, с. 134, табл. 12); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 90, XIV.

70. Овальный медальон (Хакхульский триптих).

XI в., грузинская работа.
Размер: 5x4,4 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась на ноге и в крыльях ангела.

На правом крыле триптиха, слева от предыдущего медальона, помещена композиция Благовестия царице. Изображенный в движении ангел протягивает десницу в сторону царицы, стоящей перед ним на изумрудно-зеленом подиуме. Она повторяет тот же тип, что и на двух предыдущих медальонах. Ангел представлен в синем гиматии и хитоне — серо-голубом с кирпично-красными полосами. Свободно наложенные полосы одеяния ангела противопоставляются строгому узору четких геометрических очертаний, например, византийских поясных изображений евангелистов на Хакхульском триптихе (№ 46—49), относящихся к тому же периоду.

Все три овальных медальона должны были составлять единый набор. Всех их объединяет прежде всего идентичность изображения царицы, манера обработки фигур, черт их ликов — короткие брови, мелкие глаза, круглый овал лица, винный оттенок телесного, колорит, определенная лиричность изображений, а также небрежность исполнения. Примечательно, что факт наличия корон поверх покрывала, по наблюдениям Н. Кондакова и И. Джавахишвили, не характерен для византийского костюма. Покрывало здесь может рассматриваться как грузинский „мандили“. По исполнению медальоны должны быть отнесены к византизирующему направлению грузинского эмального искусства XI в.

70. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century, Georgian.
Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.
The enamel has flaked off from the foot and the wings of the Angel.

On the right panel of the triptych to the left from the preceding medallion there's a composition of Annunciation to the Queen. The Angel, shown in motion, is holding out his hand towards the queen who is standing before him on an emerald-green podium. She repeats the type portrayed in the two previous medallions. The angel is wearing a pale-blue tunic with brick-red stripes and a dark-blue cloak. The free way of laying the stripes on the angel's garments contrast with the strict pattern of the precise geometrical lines of the Byzantine half-length Evangelists on the Khakhuli triptych (Nos. 46—49) dating from the same period.

All the three oval medallions must have made up one set. What they have in common is the identical character of the queens, the treatment of the figures, their features, with short brows, small eyes, round, flesh-coloured faces with wine-coloured overtones, the general colouring, the definite lyricism of the motifs and the careless manner of execution. The crowns worn over the cloth are not, according to N. Kondakov and I. Javakhishvili, characteristic of the Byzantine costume. The cloth might be taken for the Georgian "mandili," a kind of mantilla worn by Georgian women. The manner of execution is typical of the pro-Byzantine school of Georgian art of cloisonné enamelling.

71. ჭვარი ჭვარცმის გამოსახულებით (№ 3218).

XI ს., ბიზანტიური ხელოვნება.
ზომები: ჯვარი — 15x10,2 სმ; ფირფიტის — 2,4x2,6 სმ.
დაკრულია: კარგი.
მ. ბოტიკინის ყოფილი კოლექციიდან, საქართველოს დაუბრუნდა 1923 წ.

ჯვარს ზემოთ, ზედა მკლავზე მიმაგრებული აქვს პატარა ფირფიტა ანგელოზის შედგენილი გამოსახულებით.

ძირითადი გამოსახულება — ჯვარცმული ქრისტე — წარმოდგენილია წითელმკვამლეულ მუქ ლურჯ ჯვარზე. იგი ეკვივება ოქროს ნახატი მორთულ ცისფერ სადგომს. ქრისტეს სახევეი თეთრია, ცისფერი ქობით გაწეობილი და დამუშავებული თხელი, სქირი ტიხრებით. თანსწლები ბერძნული წარწერები, თეთრი ლურჯ ფონზე, წითელ ჩარჩოშია ჩასმული. ანგელოზი წარმოდგენილია მუქ ლურჯ კვართში, ფრთები ჭრელი აქვს. ფირფიტის კუთხეები დამატებით შემუშავებულია ორნამენტული სამკუსნებდით. გამოსახულებათა ფონი, ჯვარზეც და ფირფიტაზეც, ოქროსია, მარვანდები — ცისფერი, ქრისტესი კი ეკვივლება ჯვართადაა მორთული. სახეები დახვეწილია. ქრისტეს სხეული დამუშავებულია მუქ-ჩრდილით. ჯვარი XI საუკუნის ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების ტიპური ნიმუშია. ფონზე დამაგრებული მკვრავის თვლები გვიანი დანამატია.

71. Крест с Распятием (№ 3218).

XI в., византийская работа.
 Размеры: креста — 15×10,2 см, пластины — 2,4×2,6 см.
 Сохранность: хорошая.
 Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращен Грузии в 1923 г.

К верхней части креста примыкает пластина с поясным изображением ангела.

Основное изображение — распятый Христос — представлен на темно-синем кресте, окаймленном красным контуром. Ноги его упираются в украшенную золотыми разводами голубую подставку. Плат Христа — белый, обработанный тонкой частой перегородкой и украшенный голубой каймой с белыми кружочками. Поясняющие сцену греческие надписи — белые по синему фону — заключены в красную рамку.

Пластина с бюстом ангела по углам украшена еще треугольниками из горохчатого орнамента. Ангел представлен в темно-синем хитоне, с перстыми крыльями. Фоны изображений — золотые. Нимбы их — голубые; у Христа он украшен еще желтым крестом. Лики выписаны тонко. Тело Христа обработано затенениями и высветлениями.

Крест является типичным византийским образцом XI в. Украшающие же его фон драгоценные камни — позднее добавление.

додез. (Библи.): Собрание М. Боткина, табл. 90; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 46, pl. 47; S. Amiranashvili, Poklady Gruzie, s. 98, obr. 63; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 27; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 23 (Kat.-Nr. 30); Средневековая уметность Грузии, с. 35, № 29.

71. Crucifixion (No. 3218).

11th century. Byzantine.
 Dimensions: of the cross — 15 cm × 10.2 cm,
 plaque — 2.4 cm × 2.6 cm.
 Well preserved.

From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The upper part of the cross adjoins a plaque with a half-length figure of an angel.

Christ is shown crucified on a dark-blue cross surrounded by a red contour. His feet are resting on a blue support decorated with gold scrolls. A white loin cloth with frequent, thin partitions and a blue stripe at the edge decorated with round, white dots covers His thighs and hips. The inscriptions commenting on the motif of crucifixion are Greek. They are executed in white against a blue ground surrounded by a red line.

The plaque with the bust of an angel is decorated in the corners with a triangular ornament of a zigzag checkerboard pattern. The angel is wearing a dark-blue tunic with gaily coloured wings. The backgrounds are gold. The halos are blue. Christ's halo is adorned with a yellow cross. The faces are drawn in a refined manner. Christ's figure is treated with a kind of chiaroscuro.

The cross conforms to the style prevalent in the 11th century, while the stones adorning it were added later.

**72. The Medallion Representing Saint Basil
(the Khobi Icon of the Virgin Eleusa, O No. 208/1).**

*11th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved.
The icon entered the collection of the Museum in 1945.*

The medallion with the bust of Saint Basil was placed in the lower right corner of the Khobi Icon of the Virgin Eleusa: now it is kept separately. Basil the Great is shown with a triangular beard rendered like the hair in brownish-purple enamel against the gold background. He is holding a yellow book in his hands. The Saint is wearing blue garments with a white stole bearing crosses. The pale-blue halo is rimmed with a brownish-red contour. The features of Saint Basil's face are refined. His brownish-purple eyes are turned to the right. The garments are treated in a rhythmical fish-bone pattern. The inscriptions are made in Greek. The parallel is found in the copper medallion of Saint Basil of the 11th century from the collection of Dumbarton Oaks (Washington).

**72. მედალიონი წმ. ბასილის გამოსახულებით
(ხობის ხატი, ო № 208/1).**

*XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 3,5 სმ.
დაცულაობა: კარგი.
ხატი შემოსულია მუზეუმში 1945 წელს.*

მედალიონი წმ. ბასილის წელსეებით გამოსახულებით მოთავსებული იყო ხობის ხატზე, ქვედა მარჯვენა კუთხეში (ახლა იგი ცალკე ინახება). ბასილ დიდს სამკუთხა წვერი აქვს, რომელიც ისევე როგორც მისი თმა, მუქი მეწამულ-გვიისფერი მინანქრითაა გადმოცემული. ფონი ოქროსია. ხელში წმინდანს უკეთილ სასარგებო უჭირავს. სამოსი ლურჯია და მორთულია ჯვრებით შემკული თეთრი ომოფორით. მარჯვანდი — მონაცრისფრო-ცისფერი, წითელმემოვლებული. ბასილის სახის ნაკეთები დახვეწილია. მუქი თვლების მხერა მიმართულია მარჯვნივ. სამოსი დამუშავებულია მკვეთრი „თუჯისხსურა“ ნახტით, რომელიც დამახასიათებელია XI საუკუნის გამოსახულებებისათვის, წარწერები ბერძნულია. პარალელი — XI საუკუნის სძილენძის მედალიონი წმ. ბასილის გამოსახულებით, დუმბარტონ ოკსის კოლექციიდან (ვაშინგტონი).

**72. Медальон с изображением св. Василия
(Хобская икона „Умиление“, О № 208/1).**

*XI в., византийская работа.
Размер: диаметр — 3,5 см.
Сохранность: хорошая.
Икона поступила в музей в 1945 г.*

Медальон с погрудным изображением св. Василия был помещен на Хобской иконе „Умиление“, в ее нижнем правом углу (сейчас хранится отдельно). Василий Великий представлен с треугольной бородой, переданной, как и волосы, темной пурпурно-коричневой эмалью на золотом фоне. Он держит в руках желтое евангелие. Одежние святого — синее с белым омофором, украшенным крестами. Нимб — серо-голубой с коричнево-красным контуром. Черты лица Василия — тонкие, взгляд пурпурно-коричневых глаз устремлен вправо. Одежда проработана четкой „елочкой“. Надписи — греческие. Параллель — медный медальон с изображением св. Василия XI в. из коллекции Думбартон Окса (Вашингтон).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 85-86, рис. 38; ე. თაყაიშვილი, *არქეოლოგიური მოგზაურობანი*, გვ. 141-142 (E. Такайшвили, *Археологические путешествия*, с. 141-142).

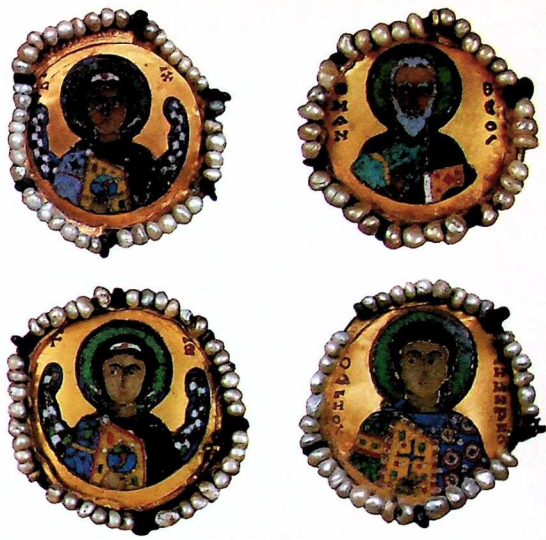
ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 10-12, № 29-33, 36-40; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 156, X (10); W. Dchobadze-Zirichvili, p. 15-18, lam. XVI, XVIIa; Ch. Amiranachvili, *Les émaux*, p. 112, pl. 113; შ. ამირანაშვილი, *სახელის კარები*, გვ. 42-46, სურ. 36-43 (Ш. Амиранашвили, *Хазульский триптих*, с. 145, 146, табл. 36-43).

73—82. ათი მედალიონი (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ., ბიზანტიური სკოლა.

ზომები: დიამეტრი — დაახლ. 4 სმ.
დაცულობა: ძირითადად კარგი.

მედალიონები განლაგებულია ნახევარწრიულად, ხუთ-ხუთი ღმრთისძმობლის ცენტრალური ხატის ორივე მხარეს. მათი ადგილმდებარეობა თავდაპირველია. მედალიონების გამოსახულებები წყლსწევითაა — ორი მთავანაგელოზი (მიქელი და გაბრიელი), ოთხი მახარებელი (მარკოზი, ლუკა, იოანე, მათე) და წმინდა მხედრები (თეოდორე, დემეტრე, გიორგი და პროკოფი). წარწერები ბერძნულია, ოქროს ფონზე, მოჟევისგოწითელი მინანქრითაა შესრულებული. ბერძნული სახელი მათე არასწორადაა დაწერილი. ასეთ ფორმას ჩვენ ეხვედებით, როგორც ბიზანტიურ, ისე ქართულ ძეგლებში. ივონოგრაფიული ტიპები ჩვეულებრივია. სახეები დამუშავებულია ერთხანად — მოკლე მოპვილდული წარბები, თხელი ცხვირი, „სამკურა“ ნესტოებით, მახვილი მხერა. სახის ნაკუების შემომახვაველი ხაზი ზუტია. ჭადრა ვადმოცემულია ცისფერი მინანქრით. სახეებს დაკრავთ მოჟევისგოწო ველური. გამოსახულებათა მარჯვანდები ან ლურჯუმოვლებული მწვანე ან ზირკუ და მარტო წმ. დემეტრეს მარჯვანდს შემოკვეება წითელი ზოლი. წმინდანების სამოსი მწვანე და ლურჯი ტონებითაა გადაწყვეტილი. წმინდა მეომრები წარმოგვიჩინა არიან კვართებსა და ოქროპეკით დაქარგულ მდიდრულ ქლამიდებში (წმ. გიორგისა და წმ. დემეტრესი მუქი ლურჯია, წმ. თეოდორესი — თეთრი და წმ. პროკოფისა — წითელი). თულებით ვაწეობილი კეთილი ტაბლიონის ფონზე მათ ცისფერი ჯერები უჭირავთ. წმინდანთა სამოსის დამუშავება კავისებური ნაოჭებით-ტიხრებით დამახასიათებელია XII საუკუნის ძეგლებისათვის.

73—82. Десять медальонов (Хакхульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.

Размеры: диаметр медальонов — ок. 4 см.

Сохранность: в основном хорошая.

Медальоны размещены в полукруг по пяти с каждой стороны от центральной иконы Богоматери. Месторасположение их первоначально. Изображения медальонов погрудные: два архангела (Михаил и Гавриил), четыре евангелиста (святые Марк, Лука, Иоанн, Матфей) и святые воины (святые Федор, Дмитрий, Георгий и Прокопий). Надписи греческие, исполнены кириллическо-красной эмалью на золотом фоне. Неправильное написание греческого имени Матфея встречается как в византийских, так и в грузинских памятниках. Иконографические типы обычные. Лики обработаны одинаково — короткие брови с изгибом, угонченный нос с трехлопастными ноздрями, острый взгляд. Линия, описывающая черты ликов, аккуратная. Седина передана голубой эмалью. Лики имеют коричневый оттенок. Нимбы изображений дают вариации зеленого с синим контуром или наоборот, и только у св. Дмитрия кайма нимба красная. Одежания святых выдержаны также в зелено-синих тонах. Святые воины облачены в хитоны и богато расшитые златотканными орнаментами хламиды — темно-синие — у св. Георгия и св. Дмитрия, белая — у св. Федора и красная — у св. Прокопия. Они держат голубые кресты, выделяющиеся на фоне желтого усыпанного камнями таблиона. Разработка одеяний святых складками-перегородками, напоминающими кочегру, характерна для произведений XII в.

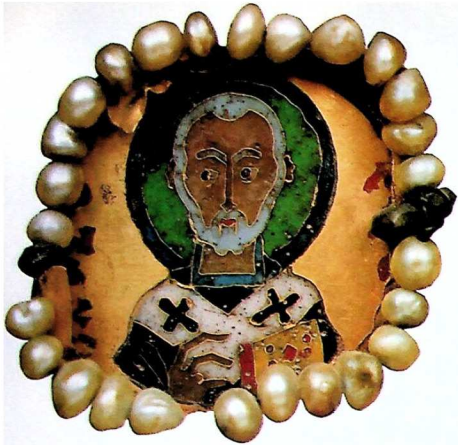
73—82. Ten Medallions (the Khakuli triptych).

First half of the 12th century, Byzantine.

Dimensions: diameter about 4 cm.

On the whole well preserved.

The medallions are placed in half circle, five medallions on each side of the central icon of the Virgin. Their location is original. The medallions of the two Archangels (Michael and Gabriel), the four Evangelists — St. Mark, St. Luke, St. John and St. Matthew and the Warrior Saints — St. Theodore, St. Demetrius, St. George, St. Procopius. The Greek inscriptions are executed in brick-red enamel against the gold ground. The name of St. Matthew is misspelt which is sometimes the case both in Byzantine and Georgian works. The iconographical types are conventional. The faces are treated identically: short, curved eyebrows, refined noses with triPLICATE nostrils, keen eyes. The outlines of the faces are accurate. Gray hair is rendered in light blue enamel. The faces have brown overtones. The halos are either green with a blue contour or vice versa. Only Saint Demetrius's halo has a red rim. The garments of the Saints also keep to greenish-blue colours. The Warrior Saints are dressed in tunics and gold-brocaded mantles, Saints George and Demetrius wearing blue ones, St. Theodore — white, and St. Procopius — red. They are holding light-blue crosses contrasting with the yellow background studded with precious stones. The treatment of their garments with poker-like folds is typical of the 12th century.

83. მედალიონი წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

*XIII ს. I ნახ., ბიზანტიური სელოზა.
ზომები: დიამეტრი — 2 სმ.
დაცულობა: კარგი.*

მედალიონი მოციქულთა მარცხენა წვეულის ფირფიტას ავერგენებს. წმ. ნიკოლოზის წელზევითი გამოსახულება მოციქულია en face, ოქროს ფონზე. იგი მარჯვენა ხელით აკურთხებს, დახვეწილი კეცტით, მარცხენაში კი ქვებით შემეული წითელეუიანი კვითეული სხარება უჭირავს. წმ. ნიკოლოზი მოხუცია. მისი ჯალარა თმა, წვერი და სქელი მოკლე წარბები გადმოცემულია ცისფერი სმალით; სხის ნაკუთები მკაცრია, გაფართოებული თვალების შერა დაბებული. წმინდანს აცვია მოთავის-ფრო-შეწაპული ჯერებით შემეული თეთრომოფორიანი ღურჯი ფვლონი, კავისებური ნაოჭებით სხელოზე; დიდი მარაუანდი ბალახისფერი მწვანეა, ღურჯი ზოლით შემოვლებული. ჰარალელი — ხახულის კარედის ცენტრალურ ნაწილზე წრიულად განლაგებული მედალიონები (№ 73-82).

83. Медальон с изображением св. Николая (Хахульский триптих).

*I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр — 2 см.
Сохранность: хорошая.*

Медальон венчает пластину левой пары апостолов. Пгрудное изображение св. Николая дано в фас, на золотом фоне. Изыщным жестом правой руки он благословляет, в левой же, покровенной руке держит украшенное камнями желтое евангелие с красным корешком. Святой представлен старцем. Его седые волосы, борода и толстые короткие брови переданы голубой смальтой; черты лика — строгие, взгляд расширенных глаз — напряженный. Святой одет в синюю фелонь, украшенную белым омофором с пурпурными крестиками, с кочергообразными складками на рукаве; большой нимб травянисто-зеленый с синим ободком. Параллель — медальоны по кругу на центральной части Хахульского триптиха (№ 73—82).

83. The Medallion Representing Saint Nicholas (the Khakhuli triptych).

*First half of the 12th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — 2 cm.
Well preserved.*

The medallion crowns the left plaque of the apostles. The bust of St. Nicholas is shown in frontal position against a gold ground. With his right hand, raised in a graceful gesture, he is giving benediction and in his left hand he is holding a yellow Gospel with a red back adorned with precious stones.

St. Nicholas is represented as an old man. His grey hair, beard and short, thick eyebrows are in light-blue smalt. He has stern features and his dilated eyes are gazing tensely. The Saint is wearing a blue tunic and a white stole adorned with brownish-red crosses. The folds are treated in poker-shaped pattern on the sleeve. The big halo is grass-green, rimmed with a blue stripe. Parallels are found in the ring of medallions on the central panel of the Khakhuli triptych (Nos. 73—82).

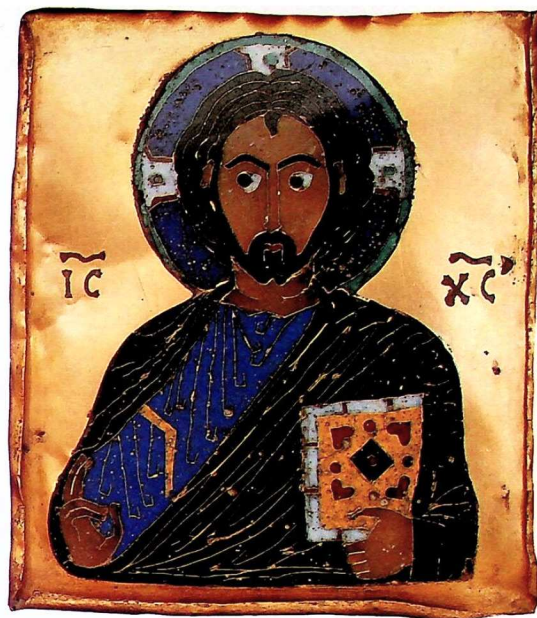
ბიძლ. (Бявл.): Опись, с. 14, № 63;
Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
с. 159, XXII.

84. ფირფიტა ქრისტე-პანტოკრატორის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
ზომები: 8 x 7 სმ
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტა მოთავსებულია ღმრთისმშობლის ცენტრალური გამოსახულების ზედა მარჯვენა კუთხესთან. იგი გამოირჩევა როგორც თავისი ზომებით — (ფირფიტა კარედის ერთ-ერთი უდიდესი მინანქარია) — ასევე თავისი ფერადოვნებით და ექსპრესიით.

მკაცრად ფორნტალური მაცხოვრის ნახევარფიგურა წარმოდგენილია ოქროს ფონზე. მას მარცხენა ხელში ევითული სახარება უჭირავს, მარჯვენით აურთხებს. იგი გამოწოვილია ევითული კლავით მორთულ ლურჯ კვართში და შეწამულ-ყავისფერ, თითქმის შავ, ჰიმეტიონში. ჯვრული მარჯვანდი დიდია, ლურჯი ფირფიტისფერმოვლებული. გამოეყენებოდა კავისეური ნაოჭები, რომელიც სწორად გვხვდება XII საუკუნის მინანქრებში. ქრისტეს გამომსახველობითობის მთელი ძალა თვალეზობა კონცენტრირებული, მთ გადიდებულ მუქ გუგუბში. განსაკუთრებულ დაბზულობას ქმნის აურთუე ჰიმეტიონის ნაოჭების ღუნადობა. წარწერები ბერძნულია, შესრულებული წითელი მინანქრით. ზარალული — სტაველო-ტრიბტიკონის მედალიონები. პანტოკრატორის ფირფიტა წარმოადგენს XII საუკუნის მინანქრული ხელოვნების ნიმუშს, რომელიც პიზანტიური ორიენტაციის ჯგუფს მიეკუთვნება. რომ ეს ფირფიტა ადგილობრივ არის შესრულებული, ამაზე მიკვითიუმს გამომეტეველების დიდი ემოციურობა, თავისებური შესამება მოშავო-მოყავისფრო ტონის ევითულთან და აურთუე ფორების სიმრავლე — ის ნიმუში, რომლებიც სწორად გვხვდება სწორედ ქართულ მინანქრებში.

84. The Plaque Representing Christ Pantocrator (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Georgian.
Dimensions: 8 cm x 7 cm.
Well preserved.

The plaque is placed at the upper right corner of the central icon of the Virgin. It is remarkable both for its size (it's one of the largest enamels of the triptych) and for its iridescence and expression. The half-figure of the Saviour is shown in frontal position against a gold background. In his left hand Christ is holding a yellow book, with his right one which is showing from his cape he is giving benediction. He is dressed in a blue tunic with a narrow, yellow clavis and a brownish-purple, almost black cape. The halo decorated with a cross is large and has a turquoise rim. Poker-like folds are typical of the 12th century. The expressive force is concentrated in the eyes with dilated pupils. One also feels a kind of tension in the flow of the folds. The Greek inscriptions are executed in red enamel. The parallel is found in the medallions of Stavelot triptych. The Pantocrator is an example of the 12th century Georgian enamelwork of pro-Byzantine school. This is suggested by the heightened emotionalism of the image, by a peculiar combination of the blackish-purple and yellow colours, the wine-coloured overtones of the flesh and by the abundance of pores (honey-combs) which are all characteristic features of Georgian rather than any other enamels.

84. Пластина Христа-Пантократора (Хажульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: 8 x 7 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина помещена у правого верхнего угла центрального изображения Богоматери. Она выделяется как своими размерами (пластина представляет собой одну из самых больших эмалей триптиха), так и своей красочностью и экспрессией. Полуфигура Спасителя, строго фронтальная, — на золотом фоне. В левой руке Христос держит желтое евангелие; десницей, выступающей из-под гиматия, благословляет. Он одет в синий хитон с желтым узким клавом и в пурпурно-коричневый, почти черный гиматий. Крестьянские складки — частые в эмалях XII в. Вся сила выразительности образа сосредоточена в глазах с расширенными темными зрачками. Особая напряженность и в потоке складок гиматия. Надписи — греческие, исполнены красной эмалью. Параллель — медальоны Ставелот-триптиха. Пластина Пантократора является образцом грузинского эмального искусства XII в. византизирующего направления. О местном изготовлении ее говорит повышенная эмоциональность образа, своеобразное сочетание черно-пурпурного с желтым, примесь винного оттенка в телесном, а также обилие пор — черты, часто встречающиеся именно в грузинских эмалях.

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 12, № 42; Д. Гордеев, К вопросу о разграничивании, с. 158; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 26, lam. XIVb; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 112, pl. 113; K. Wessel, Die byz.-Emailkunst, S. 110, Abb. 35; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 76, სურ. 86 (III. ამირანაშვილი, Хажульский триптих, с. 159, табл. 86); Л. Хускинадзе, Грузинские эмали, с. 125-127, табл. XXXIII.

**85. დეკორატიული ჭვარი მედალიონში ქრისტეს გამოსახულზე
ბით
(ხახულის კარელი).**

№ 1 ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები 17,5 x 11,5 სმ; მედალიონის დიამეტრი — 2,5 სმ.
დასულობა: კარგი.

ჯვარი ცენტრალური გამოსახულების ქვევითა მოთავსებული, მისეან მარ-
ცხნიე. ჯვრის მკლავები ერთიანად ფაქიზი ორნამენტითა დაფარული,
მათ გახარზე კი მედალიონის ქრისტეს ნახევარფიგურით ოქროს ფონ-
ზე. ორნამენტი მომცრო წრეების ორი რიგითა შედგენილი, ეკველ მათ-
კანში ეკავილია ზაწერალი, წრეებს შორის კი ჯვრისებური სახეებია
ზანქული — ფონი თეთრია, ნახტი კი თეთრით, აკურისხური-წითლითა
და მკვი ლურჯით არის შესრულებული. ჯვრის ორნამენტი უსლოდე-
ბი ლიმონის სტაეროთუკის დეკორაციულ ლორწინებსა და სან-მარკოს
სავანებში დღევლი მგეოპარე მიქელ მთავარანგელოზის ხატის საძაუეს.
იგი მერად ზუხტად და ნატიფადაა შესრულებული.
ქრისტე აკოულისმეორბოლისა ხაბით არის წარმოდგენილი. მარჯვენა
ხელი მას კურთხუვად აქვს აპრობილი, მარცხენაში კი ევითელი სა-
ხარებ უჭირავს. მას თუთრელაყინი ცისფერი კვართი და მეწამულ-ეკვის-
ფერი ჰიმეტიონი მოხავს. მარჯვანდი-დიდი, ლურჯი, წითელი არმით.
ბერძნული წარწერა წითელი შინაქრითაა დატანილი. ხაზის მონახსითა
და ნაყნების ნახტით გამოსახულება ხახულის კარელზე წრიულად გან-
ლაგებულ მედალიონებს წაყავს (№ 73-82).

**85. Декоративный крест с медальоном Христа
(Хакхульский триптих).**

1 пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 17,5 x 11,5 см; диаметр медальона — 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен под центральным изображением триптиха, левее него. Ручава креста целиком покрыты изящным орнаментом, в центре — медальон с полуфигурой Христа на золотом фоне. Орнамент составлен из двух рядов кружочков с цветочками, пространство между которыми заполнено крестообразными фигурками. Фон — белый. Рисунок исполнен белыми, кирпично-красными и темно-синими цветами. Исполнение отличается большой четкостью и тонкостью. Орнамент креста выявляет ближайшее родство с декоративными пластинами Лимбургского ковчега, а также с иконой стоящего во весь рост архангела Михаила из сокровищницы Сан-Марко.

Христос — в типе Вседержителя, правой рукой благословляет, в левой держит желтое евангелие. Его одеяния — голубой хитон с белым клавом и пурпурно-коричневый ниматий. Нимб — большой синий с красной каймой. Надпись — греческая, исполнена красной эмалью. Исполнение медальона по описанию лика и рисунку складок напоминает медальоны, пдушие по кругу на Хакхульском триптихе (№ 73—82).

**85. The Decorative Cross with Christ's Medallion
(the Khakhuli triptych).**

First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: 17.5 cm x 11.5 cm, medallion diameter — 2.5 cm.
Well preserved.

The cross is placed beneath the central icon of the triptych to the left from it. The branches of the cross are completely covered with a refined ornament. The medallion bearing Christ's half-figure against a gold background occupies the centre of the cross. The ornament is made of two rows of small circles with flowers. The white space among these is filled with cross-like figures. The flower pattern is executed in white, brick-red and dark-blue colours. The execution is remarkable for its precision and refinement. The ornaments of this cross reveal a close affinity to the decorative plaques of the Limburg shrine and the full-length icon of Archangel Michael from the treasury of San Marco.

Christ Omnipotent is giving benediction with his right hand and holding a yellow book in his left. He is attired in a light blue tunic with a white clavus and a brownish-purple robe. The large, blue halo has a red rim. The Greek inscription is executed in red enamel. The treatment of the face and the folds resembles the medallions situated in a circle of the Khakhuli triptych (Nos. 73—82).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 14, № 57;
W. Dchobadze-Zizichwili, p. 20, lam. XXa;
O. Dalton, Byz. Art, p. 530;
Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 122;
წ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი,
გვ. 84-86, სურ. 97 (III. Амيرانшвили,
Хакхульский триптих, с. 161-162, табл. 97).

86. დეკორატიული ჭვარი ცენტრალურ ფირფიტაზე პავლე მოციქულის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XII ს. 1 ნახ., ბაზანტური ხელობა.
ზომები: 13,5 x 8,5 სმ. ფირფიტას – 2,2 x 2,2 სმ.
დაცულობა: კარგა.

ჭვარი შემოდენილი (№ 85) pendant არის მოთავსებული, ცენტრიდან მარჯვნივ. ჯვრის მკლავებს ოქროს ფონზე გამოუვანელი ორნამენტი ავსობს, შუაში კვადრატული არეა წმინდანის ნახევარფიგურით. ორნამენტი ძირითადად ვეილზე შემოკლებული სხეადასხვა ზომის წრეებით არის შედგენილი, მარჯვენა მკლავზე კი — „გულბითი“. წრეებს შორის ორნამენტული სამუთუნებიცაა ჩანსული. ორნამენტი თეთრი, წითელი, ლურჯი და ზურმუხტისფერი მინანქრითაა შესრულებული. ნახულის ხინატიფითა და წრეების შევსების პრინციპით იგი ზემოთ განსილულ ჯვარს უახლოვდება (№ 85).
მოციქული ოქროს ფონზე წარმოდგენილი. მარჯვენა მხს მკერდთან აქვს მიტანილი, დაბრუნელ მარცხენა ხელში კი ვეითელი სახარება უჭერია; მხს ცისფერი, ვეითულუკიანი კვართი და მუკი ლურჯი ჰიმტიონი მოსახს. მარჯვნივ მუკი მწვანეა გაუმკვირი მინანქრისა. სახის ტიპი მორდება წმ. პავლეს ჩვეულებრივ გამოსახულებებს, მაგრამ წითელი მინანქრით შესრულებული წარწერა სწორედ ამ წმინდანის სახელს კვანუწებს.

86. Декоративный крест с пластиной Павла (Хакхульский триптих).

1 пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 13,5 x 8,5 см; пластины – 2,2 x 2,2 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен pendant предыдущему кресту, вправо от центра (№ 85). Рукава креста украшены орнаментом на золотом фоне. В центре — квадрат с полуфигурой святого. Орнамент в основном дает изображение отдельных кругов разного размера со вписанным в него шестичленным рисунком. Узор правого рукава составлен из сердечек. Между кругами вставлены еще орнаментированные треугольники. Орнаментальный рисунок исполнен белой, красной, синей и изумрудной эмалью. По тонкости исполнения и принципу заполнения кругов орнамент этого креста близок декоративному кресту с изображением Христа (№ 85).

Святой представлен на золотом фоне. Правую руку он держит перед грудью, в левой покровенной его руке — желтое евангелие. На нем — голубой хитон с желтым клавом и темно-синий тимахий. Нимб — темно-зеленый опаконный. Тип лица отходит от традиционного изображения Павла, однако греческая надпись, исполненная красной эмалью, гласит, что здесь представлен именно этот святой.

86. The Decorative Cross Representing Saint Paul (the Khakhuli triptych).

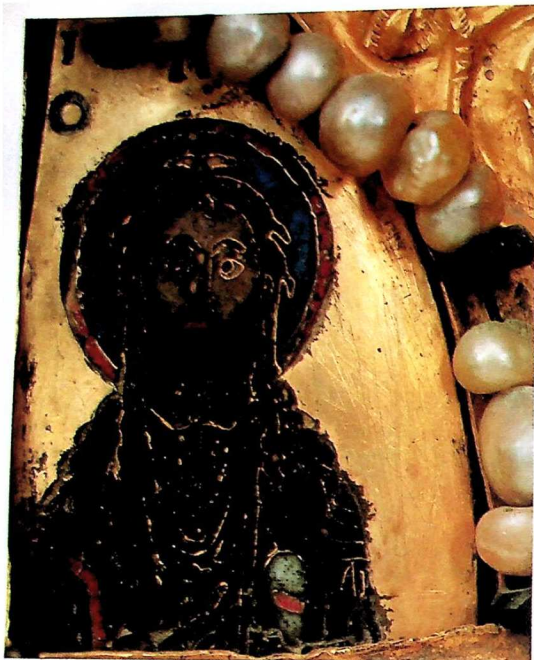
First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: of the cross — 13.5 cm x 8.5 cm.
plaques — 2.2 cm x 2.2 cm.
Well preserved.

The cross is placed pendant from the preceding cross, to the right from the centre. The branches of the cross are adorned with an ornament against the gold background. The centre of the cross is occupied by the square plaque bearing the half-length figure of the Saint. The ornament is basically made of detached circles of various sizes with flower patterns inside. The design of the right arm of the cross includes heart-shaped figures. The spaces between the circles are occupied by ornamental triangles. The ornamental pattern is executed in white, red, blue and emerald-green enamel. The refined manner of execution and the way the encircled spaces are filled in this ornament resemble the decorative cross with Christ (No. 85).

The Saint is shown against the gold ground, raising his right hand before his breast, and holding a yellow book in his left one. He is wearing a light blue tunic with a yellow clavus and a dark-blue cloak. His halo is dark-green rather opaque. The facial type does not correspond to the traditional image of St. Paul, but the Greek inscription in red enamel states that the Saint represented in this plaque is Paul.

ბიბლ. (Библи.): Отисъ, с. 14, № 58;
W. Dchobadze-Zizichvili, p. 20, lam. XXb;
Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 122;
შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 86,
სურ. 98 (Ш. Амيرانашвили, Хакхульский
триптих, с. 162, табл. 98).

87. ფირფიტა იოანე ნათლისმცემლის გამოსახულებით (ხახულის კარედი).

XII ს. I ნახ., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 3,5×2,5 სმ.
დაცულობა: კარგი.

სამკუთხა ფირფიტა ღმრთისმშობლის ცენტრალური გამოსახულების ზე-ვით, მარცხნივ მოქცეულ ე. წ. „სიონია“ ჩადგმული. იოანე ნათლის-მცემელი წელსზევითაა წარმოდგენილი. მარჯვენა ხელი მას მკერდთან აქვს შიტანილი, მარცხენაში გრავილი უჭერია. მისი სამოსელი მეწა-მულ-უაისეურია, ლურჯით აღნიშნული ზმირი, მკერდზე წრეებად დაფე-ნილი ნაკეცებით. შარავანდი დიდი, ინტენსიური ლურჯი, წითელმეოკ-ლეული. სახის ნაკეთები და თმა რბილადაა დამუშავებული მეწამულ-უვისფერი მინანქრით.

87. Пластина с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 3,5 × 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Треугольная пластина вставлена в „Сиони“, находящийся под центральным изображением Богоматери, влево от нее. Изображение Иоанна Крестителя — поясное. Правая рука поднесена к груди, в левой он держит белый свиток. Одеяние — пурпурно-коричневое с частыми складками, спускающимися кругами на грудь. Нимб — большой, интенсивно-синий с красным контуром. Обработка черт лица и волос пурпурно-коричневой эмалью мягка. Надпись — греческая синяя.

87. The Plaque Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: 3.5 cm × 2.5 cm.
Well preserved.

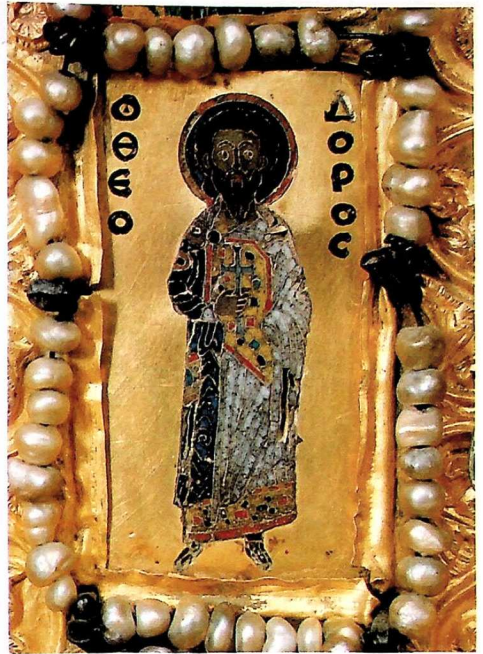
The triangular plaque is set in the so-called “Sioni” just below the central icon to the left of it. John the Baptist is shown half-length, raising his right hand to his breast and holding a white scroll in his left one. He is wearing brownish-purple garments with frequent folds falling in circles upon his chest. His halo is large, of an intensive blue colour rimmed with a red contour. The features and the hair are softly treated in brownish-purple enamel. The Greek inscription is executed in blue.

ბიბლ. (Еибл.): Опмс, с. 14, № 54;
W. Dchobadze-Zizichwili, p. 18, lam. XVIII a;
შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარედი, გვ. 58,
სურ. 65 (Ш. Амиранашвили, Хахульский
триптих, с. 154, табл. 65).

88. ფირფიტა წმ. თევდორეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4,5×2,5 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტა შუა დეკორაციული ვარდულის მარცხნივა მოთავსებულია. წმ. თევდორე მთელი ტანით, ფრონტალურად არის გამოსახული. მას წვალწვალა ნაცრისფერი მოსახამი აქვს მოხვეული, რომლის ქვემოდან მოხანს ღურჯი კვართის ოქროთი და ძვირფასი თვლებით ვაწვობილი კალთა. წითელი ხაზით მოსაზღვრულ ტაბლიონზე გამოიკვეთება ცისფერი ჯვარი, რომელიც წმინდანს მკერდის წინ უჭერია. შარავანი დიდია, ღურჯი, წითელმკმოვლებული. ნაკვეცების ნახატი მკაფიო და მკაცრია. წარწერა ბერძნულია. წმ. თევდორეს სახე თავისი გამოჩენული სიბრძლითა და ღირსეულობით კარგის დეკორაციულ ჯვარზე გამოხატულ ქრისტეს მოკავკონებს (№ 85). ნაოჭების ნახატის მიხედვით იგი უხმანება სტაველო-ტრიბტიონის გამოსახულებებს.

88. Пластина с изображением св. Федора (Хачульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 4,5 × 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина — по левую сторону от средней декоративной розетки. Святой Федор представлен фронтально, во весь рост. На нем водянисто-серая хламида, из-под которой виден расшитый золотом и драгоценными камнями подол синего хитона. На фоне окаймленного красным контуром таблиона выделяется голубой крест, который святой держит перед грудью. Нимб — большой синий с красным контуром. Рисунок складок четкий и строгий. Надпись — греческая. Лик св. Федора отличается мягкостью и лиричностью. В этом отношении он напоминает образ Христа на декоративном кресте триптиха (№ 85). По рисунку складок одеяний фигура св. Федора перекликается с изображением Ставело-триптиха.

88. The Plaque Representing Saint Theodore (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Byzantine.
Dimensions: 4,5 cm × 2,5 cm.
Well preserved.

The plaque is placed to the right from the central decorative rosette. Saint Theodore is shown standing full-length in frontal position wearing a pale grey chlamys from under which shows the lower part of his gold-embroidered tunic adorned with precious stones. The blue cross, which he is holding before his breast, contrasts with the yellow background of the red-rimmed tablion. The pattern of the folds is clean-cut. The inscription is executed in Greek. The features of the Saint are soft and marked with lyricism. In this respect they resemble the image of Christ on the decorative cross of the triptych (No. 85). The pattern of the folds of Saint Theodore's garments has much in common with the picture in Stavelot triptych.

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 14, № 64;
W. Dchobadze-Zizichwilli, p. 19, lam. XVIIb;
შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 62,
სურ. 64 (Ш. Амيرانашвили, Хачульский
триптих, с. 153-154, табл. 64).

89—93. მედალიონები კარედის ფრთებზე
(ხახლის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
ზომები. დიამეტრი — დაახლ. 6 სმ.
დაკულება: მღიერ არის დახიანებული ერთ-ერთი
მედალიონი ქრისტეს გამოსახულებით, ამოცვენილია
ღმრთისმშობლისა და სათლისმცემლის მარჯვენაღმრთის
მხარესკარი.

მინაქრების ეს ჯგუფი მოიცავს მარჯვენა ფრთის ზედა მედალიონის ღმრთისმშობლის გამოსახულებით, მარცხენა ფრთის ქვედა მარჯვენა მედალიონის იოანე ნათლისმცემლის გამოსახულებით, მარჯვენა ფრთის ზემოდან შესაძებ მედალიონის ქრისტეს გამოსახულებით და ორივე ფრთის შუა ქვედა მედალიონებს. ღმრთისმშობლის, ნათლისმცემლისა და ქრისტეს გამოსახულებანი, ჩანს, „ვერდების“ კომპოზიციად ერთიანდება. ფიგურების განთავსებით — ღმრთისმშობელი მაცხოვრის მარცხენა და იოანე მარჯვენა მხარეს — იგი ამ კომპოზიციის საკმაოდ იმეათ ნაირსახეობას წარმოადგენს. გამოსახულებანი ოქროს ფონზეა მოცემული, ბერძნული წარწერები წითელი შინაქროსა. სახეების ნაკეთები ერთგვაროვანია: წვრილი შორეული წარბები, მსხვილი კეხიანი ცხვირი (განსაკუთრებით გრძელი ღმრთისმშობელს აქვს), თავისფერი გუკები, რბილად დაუწილი მუწუშულ-ეგვიფერი თმა. სახის გამოეტეველება უმუალოა, ლირიული, რბილი. ეგულას წითულმეოვლებული ღურჯი მარჯვანდი აქვს, სამოსელი ღურჯად არის შეფერილი, ნაკეების ნახატი თითქმის ერთნაირია. ორი მედალიონის ქრისტეს გამოსახულებები ძნელად გაირჩევა ერთმანეთისაგან, შესამისა კი (მარცხენა ფრთის ქვედა ნაწილის შუაში) მათგან ოდნავ განსხვავდება ხელის მოძრაობით, უფრო მკვეთრად გამოხატული ვერძიანობით და ნაკეების ნახატი.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 18, № 67, 69, 71, с. 20, № 83, 84; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 21-23, lam. X, XIa; შ. აზროანაშვილი, ხახლის კარელი, გვ. 66-68, 74, სურ. 67, 70, 82, 83 (III. Амираншвили, Хахульский триптих, с. 155, 158, табл. 67, 70, 82, 83); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 127-128, табл. XXXII, XXXIII, XXXIV.

89—93. Медальоны створок триптиха
(Хахульский триптих).

1 пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — ок. 6 см.

Сохранность: довольно поврежден один из трех медальонов Христа, в нимбах Богоматери и Иоанна Крестителя выкрошилась эмаль.

Эта группа эмалей включает верхний медальон правого крыла с изображением Богоматери, нижний правый левое крыла с Иоанном Крестителем, медальоны с Христом — третий сверху на правом крыле и нижние средние обеих створок. Медальоны с изображением Богоматери, Иоанна Крестителя и одного из Христов составляли, очевидно, композицию Деисуса. Судя по позам изображений — Богоматерь по левую сторону от Христа, а Креститель — по правую, это довольно редкий извод размещения фигур в этой сцене. Изображения — на золотом фоне, надписи — греческие красные. Черты лица описаны одинаково — тонкие, дугообразные брови, мясистый нос с горбинкой, особенно длинный у Богоматери, карие зрачки глаз, мягко ложащиеся пурпурно-коричневые волосы. Выражение исполнено непосредственностью и лиричной мягкости. У всех синие нимбы, окаймленные красным контуром, одежды решены в синих тонах, рисунок складок почти одинаков. Изображения Христа двух медальонов невозможно отличить друг от друга. Спаситель же третьего, находящийся в средней нижней части правого крыла, несколько разнится от них жестом левой руки, более резким выделением скул и рисунком складок.

89—93. Medallions of the Side Panels of the Triptych
(the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Georgian.

Dimensions: diameter — about 6 cm.

One of the three medallions with Christ is damaged hard, and some enamel has crumbled away from the halos of the Virgin and John the Baptist.

This group of enamels includes the upper medallion of the right panel with the Virgin, the lower medallion in left panel bearing the image of John the Baptist, and the medallions with Jesus Christ: the third medallion down on the right panel and the central medallions on the lower part of either panel. The medallions bearing the images of the Virgin, John the Baptist and one of the medallions with Christ must have been meant to make up the composition of Deesis. Judging by the positions of the figures, the Virgin to the left of Christ and John the Baptist to the right, this is rather a rare version of this motif. The figures are shown against a gold background. The Greek inscriptions are executed in red. The features are treated identically; they all have thin, arching eyebrows, thick aquiline noses, the Virgin's nose being somewhat longer, brown eyes, softly falling brownish-purple hair. Their expressions are natural and full of mild lyricism. They all have blue halos rimmed with a red contour, garments treated in blue colours with an almost identical pattern of folds. The images of Christ on two medallions are hard to tell one from the other, while the third image of the Saviour on the central medallion in the lower part of the right panel differs from them by the gesture of the left hand, rather prominent cheek-bones and the pattern of the folds.

94—95. მედალიონები კარედის ფრთებზე
(ხახულის კარედი).

XII ს. I ნახ კართული ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — დაახლ. 6 სმ.
დაუკლებია: ძირითადად კარვა.

მედალიონები მარჯვენა ფრთსზეა მოთავსებული. ერთი (იოანე ღმრთის-მეტყველი) — ქვემო მარჯვენა კუთხეში, მეორე (წმ. მათე) მარცხენი კვეთიდან მეორე. გამოსახულებანი სამი შეოთხედითაა წარმოდგენილი, ოქროს ფონზე, ორთვეს წითელი ბერძნული წარწერა ახლავს. მარცხენა დაბურვილ ხელში მოციქულს სასარება უჭირავთ. იოანეს სამოსი ლურჯითა და ცისფრით, მათესი კი კაჟკაჟა წითლითა და ლურჯით არის შესრულებული. იოანე ღმრთისმეტყველის შესამოსელის ნაქცევების ნახატი უფრო რბილია, მათესი კი შედარებით მკვეთრი. პირველს მარჯვანდი მალაქიტიწფრი-მწვანე აქვს, მეორეს ხასხასა მწვანე, ორივე წითელმეტყველებული. ამ გამოსახულებებს ბევრი რამ აქვს საერთო — ზოხა, ხასის კონტურის ნერვიული ხაზი სავანებოდ გამოყოფილი ევრიმალეებით, წვერის დამუშავება, რამდენადმე წავრქმელებული ცხვირის „სარჭისებური“ ფორმა, წარბებისა და თვალის ნახატი, სამოსელთა სახეები, ნაქცევების რამდენადმე ტლახეი შესრულება.

94—95. Медальоны створок триптиха
(Хухульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — ок. 6 см.
Сохранность: в основном хорошая.

Медальоны помещены на правом крыле — один с изображением Иоанна Богослова в нижнем правом углу, другой — со св. Матфеем, второй снизу по внешней стороне. Изображения даны в трехчетвертном повороте, на золотом фоне, с красными греческими надписями. В левой покровной руке они держат евангелия. Одеяния у Иоанна Богослова решены в сине-голубых тонах, у Матфея — яркое красно-синие. Рисунок складок у Иоанна мягче, у Матфея — резче. Нимб первого — малахитово-зеленого цвета, второго — ярко-зеленый, оба с красным контуром. Эти изображения объединяются целым рядом общих черт и деталей, позой, нервной линией контура лика с нарочито выделенными скулами, обработкой бородки, формой несколько удлиненного, „шпилькой“ заканчивающегося носа, рисунком бровей, глаз, узором одеяний и несколько грубым исполнением их складок.

94—95. Medallions of the Panels of the Triptych
(the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Georgian.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
On the whole well preserved.

The medallions are placed on the right panel; the one with John the Theologian in the lower, right-hand corner and the one with Saint Matthew second from the bottom on the outward side. The figures are shown in semi-profile against the gold ground with Greek inscriptions. In their left hands hidden in their cloaks, they are holding books. Saint John's garments executed in light-blue and blue colours, those of St. Matthew's are bright red and blue. The pattern of folds in John's garments is softer while the folds of Saint Matthew's garments are more clean-cut. The halo of the former is malachite-green, the latter has a bright green one, both are rimmed with a red contour. These figures have a lot in common: postures, the nervous outlines of their faces with deliberately stressed cheek-bones, treatment of the beards, the form of elongated noses which end in a hair-pin pattern, eyes and eyebrows, the pattern of their garments and the crude execution of the folds.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 18, № 70, 72; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 22, lam. XIb, XIIa; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარედი, გვ. 70, სურ. 71, 73 (Ш. Амиранашвили, Хухульский триптих, с. 156, табл. 71, 73); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 129-128, табл. XXXIV_{3,4}.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 18, № 73, с. 20, № 80, 86, 87; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 22, 23, lam. XIVa; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარედი, გვ. 70, 72, 74, სურ. 75, 76, 78, 84, (Ш.

Амиранашвили, Хухульский триптих, с. 157-158, табл. 75, 76, 78, 84); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 129-128, табл. XXXV.

96—99. მედალიონები კარედის ფრთებზე (ხახულის კარედი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება.

წიგნი: დაბეჭდილი — დაახლ. 6 სმ.

დაცულია: ამოცვენილია წმ. ფილიპეს მარჯვენა ხელისა და წმ. იაკობის მარჯვენის მინანქარი. წმ. ანდრიას მედალიონის მინანქარი ერთიანად ფიროვანია.

მედალიონების ეს ჯგუფი მოიცავს წმ. ფილიპეს (მარჯვენა ფრთაზე, შიდა მხარეს, ქვემოდან მეორე), წმ. თომას (მარცხენა ფრთა, ზემოდან მეორე რკალის გუბოლებზე), წმ. ანდრიას (იქვე, ზემოდან მეორე, გარე კიდისკენ) და წმ. იაკობის (იქვე, ზემოდან პირველი შიდა კიდისკენ) გამოსახულებებს. ოთხივე მოციქული ფრთხილურადაა გადმოცემული, მარცხენა ხელში ეოველ მათეანს თუთი გრანული უჭერია. წითელი მინანქრის წარწერები ბერძნულია. ფონი — ოქროსი. ევლასთვის საერთო სახის ნაკუთების ნახატი — გაზიდული წარბები, თავისისფერი გუბები, ქვემოთკენ გაუართოებული სმუერად მოხსული ცხვირი, რბილი უფროსი თმა, სახის ფართო ოვალ, ხშირი ნაკვეთის მოწესრიგებული ნახატი (კვანთხე ერთმანეთს ეხუთება კავისებური ხაზები, ჰიპოტიოზზე კი ისინი თანაბრად, მოგრძო რკალეზად ლაგდება).

ფილიპე და თომა მოციქულები ემაწილავებოდნენ წარმოკვიდვებთან. წმ. ანდრია ბეროცადაა წარმოდგენილი, ცისფერი მინანქრით გამოხატული ჰალათით. ფილიპესა და ანდრიას სამოსელი ლურჯ-ცისფერად და ფირუზისფერადაა შეფერილი, იაკობსა და თომას კი წითელი კვანთი და ლურჯი ჰიპოტიონი მოხაუხ. სამი წმინდანის მარჯვანდი ლურჯია, წითელმეძველებული, ანდრიასი კი — ზურმუხტისფერი.

96—99. Медальоны створок триптиха (Хвахульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа. Размеры: диаметр — ок. 6 см.

Сохранность: выкрошилась эмаль в правом рукаве св. Филиппа и в нимбе св. Иакова. Эмаль на медальоне св. Андрея — вся в порох.

Это — группа медальонов с изображением Филиппа на правой створке (II снизу по внутренней стороне) и на левой — Фомы (II сверху по дуге), Андрея (II сверху по внешней стороне) и Иакова (I сверху по внутренней стороне). Эти изображения даны фронтально с белыми свитками в левой руке. Надписи — греческие, исполнены красной эмалью. Фоны — золотые. Всех их объединяет одинаковое описание черт лиц — брови вразлет, глаза с карими зрачками, расширяющийся книзу трехлопастный нос, мягкие коричневые волосы, широкий овал лица, упорядоченный рисунок частых складок, на хитоне уложенных встречающейся „кочергой“, а на гиматии — длинными закругляющимися равномерными линиями.

Апостол Филипп и св. Фома — юноши. Апостол Иаков изображен с пурпурно-коричневой острой бородой. Св. Андрей — старец, седина его передана голубой эмалью. Одевания Филиппа и Андрея решены в сине-голубых и бирюзовых тонах. У апостола Иакова и св. Фомы хитоны красные, а гиматии синие. Нимбы трех святых синие с красным контуром, у Андрея он изумрудный.

96—99. Medallions of the Triptych Panels (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian. Dimensions: diameter — about 6 cm.

Enamel has crumbled away in the right sleeve of Saint Philip and in Saint Jacob's halo. The enamel in the medallion of Saint Andrew is all honeycombed.

This group includes the medallions of Saint Philip on the right panel (the second medallion from the bottom on the inner side of the panel) and Saint Thomas (the second down along the curve), Saint Andrew (second down on the outward side) and Saint Jacob (first down on the inner side). These figures are shown in frontal positions holding white scrolls in their left hands. The inscriptions are Greek, executed in red enamel. The backgrounds are gold. All these enamels show common traits in the treatment of the facial features; lengthy, drawn out eyebrows, eyes with brown pupils, the widening downwards triplicate-vaaned noses, soft, brown hair, broad faces, an orderly pattern of frequent folds arranged as meeting "poker" ends in the tunics and long, even, rounding lines on the robes.

The Apostles Philip and Saint Thomas are shown as adolescents. The Apostle Jacob has a brownish-purple, pointed beard. Saint Andrew is an old man, his gray hair rendered in light-blue enamel. St. Philip's and St. Andrew's garments are treated in light blue, blue and turquoise colours. The Apostle Jacob and St. Thomas are wearing red tunics and blue robes. The halos of three Saints are blue, rimmed with a red contour. Saint Andrew has an emerald-green halo.

100—102. მედალიონები კარელის ფრთებზე
(ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება
ზომება დაამუშავა — დაახლ. 6 სმ.
დაცულია: ამოცვეთილია მინანქარი იოანე
ღმრთისმეტყველის მკერდსა და მარჯვენა ხელზე.

ამ ჯგუფში შედის კარელის მარჯვენა ფრთის მედალიონები წმ. ჰეტრეს (ზემოდან მეორე, ეგრე კიდისკენ) და წმ. მათეს (ზემოდან მეორე, რეალის კუთლებით) გამოსახულებითა და იოანე ღმრთისმეტყველის მარცხენა ფრთაზე (ქვემოდან მეორე, შიდა კიდისკენ).

მოციქულები en face არიან გამოსახული ოქროს ფონზე. წმ. ჰეტრეს მარცხენა ხელში თეთრი გრავინილი უხერია, მარჯვენა კურთხევადა აქვს აღმართული. წმ. მათეს და წმ. იოანეს დაბურვილ მარცხენა ხელზე ევითელი, წითელი და ლურჯი სოლებით შემკული სახარება ასვენია. მახარებელთა კვართი და ჰიმნთიონი ლურჯ-ცისფერი, მონათესავე ტონებითაა გადმოცემული, კლავები უვითელია. ოთხივეს სამოსელი ერთგვარადაა დამუშავებული — კვართზე ურთმანეთს ეფხინება პარალელური „კაისკური“ ხაზები, ჰიმნთიონზე კი გრძელი ნაკვეთია; წმ. მათეს და წმ. იოანეს შესამოსლის სახელოებზე ნაკვეთი „ეფინება“ ერთი მეორეს. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია წმ. ჰეტრეს განსულიერებული სახე, ანთბული თავლისფერი თვალბის ექსპრესიული, ცოცხალი გამოხედვა. სახეთა კეთილშობილებითა და ხელობის მაღალი დონის გამოხედვით ეს მედალიონები მინანქრის საუკეთესო ნიმუშებია.

100—102. Медальоны створок триптиха
(Хакхульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — ок. 6 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась на груди и в правой руке Иоанна Богослова.

В эту группу входят медальоны правой створки триптиха с изображением св. Петра (II сверху по внешней стороне) и св. Матфея (сверху II по дуге) и Иоанна Богослова левой створки (II снизу по внутренней стороне).

Изображения — в фас, на золотом фоне. Св. Петр держит в левой руке белый свиток, десницей благословляет. Св. Матфей и Иоанн Богослов придерживают левой покровенной рукой желтое евангелие, украшенное красными и синими камнями. Евангелисты одеты в хитоны и гиматии, решенные близкими тонами сине-голубого, клавы — желтые. Обработка одежд всех изображений одинакова — параллельные встречные складки „кочергой“ на хитоне, на гиматии — длинные складки, рукава одеяний св. Матфея и св. Иоанна — с напыльем складок. Нимбы — зеленые полупрозрачной эмали с коричнево-красным контуром.

Необыкновенной одухотворенностью наделен образ св. Петра с экспрессивным взглядом горящих карих глаз. Благородство ликом, прекрасное качество их исполнения ставят эти изображения в число лучших памятников эмальерного искусства.

100—102. Medallions of the Triptych Panels
(the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian.

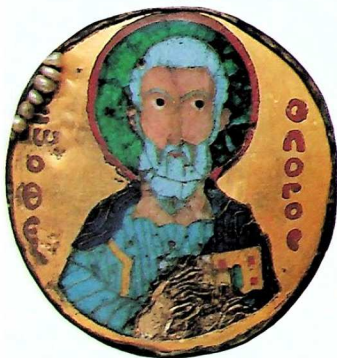
Dimensions: diameter — about 6 cm.

Enamel has crumbled away on the breast and in the right hand of John the Theologian.

This group includes the medallions on the right panel of the triptych bearing the images of Saint Peter (second down on the outward side) and Saint Matthew (second down along the curve) and John the Theologian on the left panel (second from the bottom on the inner side).

The figures are shown in frontal positions against the gold ground. Saint Peter is holding a white scroll in his left hand and giving benediction with his right. The Saints Matthew and John the Theologian are holding yellow books adorned with red and blue stones in their robed left hands. The Evangelists are wearing tunics and robes treated in the blending blue and light blue colours, with yellow stripes. The treatment of the garments, of all the figures is identical, they all have parallel, meeting folds of the "poker" pattern on their tunics and long folds on their robes, the sleeves of St. Matthew's and St. John's garments have billowing folds. The halos are executed in semi-translucent enamel with brownish-red contours.

Saint Peter's image is distinguished for an extraordinary spiritual aura emanating from an expressive gaze of his burning brown eyes. The nobility of the images and the excellence of their execution place these objects among the best monuments of cloisonné enamelwork.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 18, № 68, 70, с. 20, № 85; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 21-23, lam. Xb, XIb; Ch. Amiranchvili; Les émaux, p. 118, pl. 119; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 81, Abb. 24; K. Wessel, Email, S. 112; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 66, სურ. 68, 69, 85 (Ш. Амيرانашвили, Хакхульский триптих, с. 155, 157, табл. 68, 69, 85); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 130-131, табл. XXXVI, XXXVII, ц. табл. V.

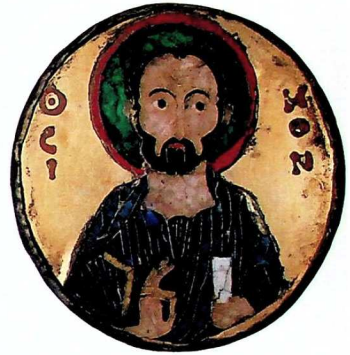
103—105. მედალიონები კარედის ფრთებზე
(ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართული სელობა.
წილები: დიამეტრი — დაახლ. 6 სმ.
დაცულაბა: კარეა

მინაწერების ამ ჯგუფში შედის კარედის მარცხენა ფრთის მედალიონები — ერთი წმ. ლუკას და ორიც წმ. სვიმონის გამოსახულებით (მესამამისად გარე კედისაკენ ქვემოდან შუორე, ამავე ხაზზე ჰირველი შემოდან და აქვე ქვემოდან მესამე).

წმინდანები ოქროს ფონზე არიან გამოსახული. წმ. ლუკა და წმ. სვიმონი (პირველი) წარმოდგენილია en face, შუორე კი სამ შუოსხედში. მახარებელს დაბურვილ მარჯვენა ხელში ევითელი სხარება უჭერია, ორთავ წმ. სვიმონს მარცხენაში თეთრი გრანინილი აქვს, მარჯვენა კი კურთხევად აპრობილი. ამ უკანასკნელთა სამოსელი ლურჯია: ინტენსიური ლურჯი კვართი ევითელი კლავით და უფრო ღია ფერის ჰიმატიონი. წმ. ლუკას ზურმუხტისფერი მკვანე კვართი მოსავს. მისი შარავანი ლურჯია, ორი დანარჩენის კი მწვანე, მოუეისფრო-წითელი ზოლით შემოვლული. სამოსელი გრძელი ჰარალეღური და კავისებური ნაკეცებით, სხელოები კი ერთმანეთზე „დაფენილი“ ნაკეცებით არის დამუშავებული. სხეუნი ცვახალია, ანთებული დიდი თვალებით.

ხახულის კარედის ფრთებზე გახვეული მედალიონების ვეულა ეს ჯგუფი (№№ 89—105) მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან და ერთ მხარეულ წრეში თავსდება. ოცი მედალიონიდან მარტო სამია დაკარგული. ისინი თავდაპირველად ერთიან ანსამულს არ ქმნიდნენ, თუცა მათ აერთიანებთ ერთიანი ზომები, შესრულების მანერის მსგავსება და თვით მხარეული და ტექნიკური ხერხების ერთგვარი „ფაბრიკული“ ერთსახონება. ზოგადი სტილისტური ნიშნებით ისინი სტაველო-ტრიპტიქონისა და ვიმი ბროდის სტაველოტიქის მედალიონებს ემსგავსება. მაგრამ მათ ახასიათებს მეტი სირბილე, რახაც დიდად აპრობებს ომისა და ხაზის ნაკვთების რბილი ღია ევისფერი, სხეთა სიცხიველ და ექსტრესია კადმოცემული უფრო მეტად ნერვიული ხაზით და ფერის ლოკალურობით, ზოგჯერ კი ხაზის დინამიკის მეტი თავისუფლება, კანის ფერად ზშირად მოღვივისფროს კამოეუნება და მრავალრიცხოვანი ფორები. ვეულაფერი ეს ამ მედალიონებს ქართულ მინაწერებთან აახლოებს.

103—105. მედალიონები სთვორკ ტრიპტიქა
(Хახульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — ок. 6 см.
Сохранность: хорошая.

Эта группа эмалей объединяет медальоны левой створки триптиха с изображениями св. Луки (II снизу по внешней стороне), Симона (I сверху по внешней стороне) и повторно Симона (III снизу по внешней стороне).

Изображения святых — на золотом фоне. Св. Лука и св. Симон (первый) даны в фас, другой св. Симон — в трехчетвертном повороте. Евангелист представлен с желтым евангелием в правой покровенной руке, оба святых Симона — с белыми свитками и благословляющей десницей. Одевания этих последних решены в синих тонах: интенсивно синий хитон с желтым клавом и более светлый гиматий, у св. Луки — изумрудно-зеленый хитон. Нимб его — синий, у остальных — зеленый, с коричнево-красным контуром. Обработка одежд — длинными параллельными и „кочергообразными“ складками. Обработка рукавов одеяний — наплывами складок. Лики — живые с горящими большими зрачками.

Все рассмотренные группы медальонов, украшающих створки Хახульского триптиха (№ 89—105), тесно связаны друг с другом и составляют один художественный круг. Из двадцати медальонов утрачено только три. Состав медальонов носит сборный характер. Их объединяет общность размеров, сходство манеры исполнения и даже „известная фабричная однородность приемов художественных и технических“. По общим чертам стили они напоминают медальоны Ставело-триптиха и ставротекни Виши Брода. Но в отличие от них — большая мягкость образа, в чем немалую роль играет мягкий светло-коричневый цвет волос и черт лица, его живость и экспрессия, переданная более нервной линией и локальностью цвета, иногда с большей свободой в ведении линии, частое применение винного оттенка в телесном, а также многочисленные поры, что сближает их с грузинскими эмальями.

ბიბლ. (Библи.): Опись, с. 20, № 79, 81, 82; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 133, рис. 29; W. Dchobadze-Zizichwili, p. 22-23, lam. XIIb, XIII; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარეობი, გვ. 72-73, სურ. 77, 79, 81; (III. Амيرانашвили, Хახульский триптих, с. 137-138, табл. 77, 79, 81); Л. Хускинадзе, Грузинские эмалы, с. 132, табл. XXXVI, XXXVII, 1.

**103—105. Medallions of the Triptych Panels
(the Khakhuli triptych).**

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — about 6 cm.

Well preserved.

This group includes the medallions of the left panel bearing the images of Saint Luke (second from the bottom, on the outward side), Saint Simon (first down, on the outward side) and again Saint Simon (third from the bottom, on the outward side).

The Saints are shown against the gold ground. Saint Luke and Saint Simon (the former) are shown in frontal position, the other Saint Simon is represented in semi-profile. The Evangelist is shown with a yellow book in his right, robed hand, the both Saint Simons are holding white scrolls and giving benediction with their right hands. The garments of these latter are treated in blue colours: they both have tunics of intensive blue and robes of a lighter colour. Saint Luke is wearing an emerald-green tunic. His halo is blue. The halos of the others are green with brownish-red contours. The garments have long, parallel and "poker"-like folds. The sleeves have billowing folds. They all have vital faces with burning large pupils.

All the groups of medallions mentioned above adorning the panels of Khakhuli triptych (Nos. 89—105) are closely related to each other and make up one artistic ring. Only three medallions are missing from the original twenty. At first they were not conceived as an ensemble despite their identical size, common manner of execution and even "a certain industrial uniformity of methods both artistic and technical." By the common features of the style they resemble the medallions of Stavelot triptych and those of the Višši-Brod staurotheque at the same time contrasting with these by a milder treatment of the images which is greatly due to the soft, light-brown colour of the hair and features, their vitality and expression rendered by a rather more nervous line and local colour overtones, a greater freedom of the drawing, a frequent use of the wine-coloured tint in flesh colours and numerous pores which bring them closer to Georgian enamels.

106—109. მედალიონები წმინდანთა გამოსახულებებით (გელათის მაცხოვრის ხატი, გელ. 12).

XII ს. I ნახ. ქართული სელაბო.
 ზომება: დამკვერთა — დაახლ. 3,5 სმ.
 დაცულბობა: უზნისცხელად არის დაზიანებული წმ. პეტრესა და წმ. პავლეს გამოსახულებებით.

გელათის ხატის ჩარჩოზე მოთავსებული ზეთი მინანქრის მედალიონიდან ოთხს ქართული ასომთავრული წარწერა ახლავს. გამოსახულებანი ოქროს ფონზე მოცემული; წარწერები დატანილია მოთავისფრო-წითელი მინანქრით. ჩარჩოს ზედა ნაწილის შუაგულში მოქცეულია მედალიონი „კან-მზადებული სუდრის“ გამოსახულებით; საუდარზე ასვენია ლახვარი გვირგვინითურთ და ღრუბელი. სუდრის, ბაღისძისა და სახარების ართხანარნი აკურისფერ-წითელი შეხამებულია მათი სამკაულის თბილ ევითელსა, საუდარზე გადაფენილი ქსოვილის დიდ კამკამა ლურჯ ლაქისა და დაუფერად გამოეყვანილი ტიხრების ოქროსთან.

ჩარჩოს მარჯვენა ნაწილზე მოთავსებულია მედალიონები წმ. პავლესა და წმ. ლუკას გამოსახულებით, მარცხნივ კი, წმ. პავლეს pendant წმ. პეტრეს მედალიონია. მოცემულები სამი შეოთხედით არიან შემობრუნებული. წმ. პავლეს და წმ. ლუკას წითელი სახარება უხერიათ, წმ. პეტრეს კი — თეთრი გრანული. ეს უკანასკნელი წარმოდგენილია მწვანე კვარცხანისა და ორფერ (წითელი და ლურჯი) მოსახსნაში. წმ. პავლესა და წმ. ლუკას ლურჯი კვარცი მოსახეთ. წმ. პავლეს მოსახსნაში პალმისფერი მწვანეა, წმ. ლუკასი — ოქროსფერი ევითელი, წითელი ნუშით. წმინდანთა მარჯვენაზე ზურმუხტისფერი (წმ. პავლე და წმ. ლუკა) და ცისფერია (წმ. პეტრე), წითელი კონტრით. კანის ფერს მოღვივისფრო გადაჭრავს. განსაკუთრებით ღირსშესანიშნავია წმ. ლუკას მხატვრული ხახე — ეს ნებისყოფიანი კაცის თითქმის რომ ჰორტრეტია. მას ძლიერი სახსიათო ჰირისახე აქვს, რომლის მოხანახნი ნერვიული ხახითაა გამახვილებული. სახის ქვედა ნაწილი წინაა გამოწეული, მუკი წარბები არატოლია და მალა აწეული, თვალები დიდი მუკი გუგებითაა გამოკოული, თხელი ტუჩები სინურისფერით გამოიკვეთება მწამულ-უკვისფერ წვერზე, რამდენადმე ინდივიდუალიზებულია წმ. პეტრესა და წმ. პავლეს ხახეებიც. გამოსახულებანი XII საუკუნის დამკვეთი უნდა თარიღდებოდეს, რასაც ადასტურებს ხატის სეკანის წარწერა სვიმონ ჰეონდიდელ-მწიგნობართ-უხუცესის (1125-1141 წ.წ.) ხსენებით. ამ მედალიონების შედარება თანდროულ ბიზანტიურ მეკლეზთან (სტეკულო-ტრიპტიკონი, ჟვანისებური სტეპროთეკა ვიმი ბროდიდან) წარმოაჩენს გელათური მინანქრების თავისებურებას — ისინი უფრო თავისუფლადაა შეფარდებული წრიულ მოხაზულობას, ნაკვეთის ხაზები უფრო უსისტემო და ნებისმიერია, ერთმანეთს დაზირისპირებული ლოკალური ფერები ხაზს უსვამენ გამოსახულებათა ექსპრესიულობასა და დინამიკის საერთო შთაბეჭდილებას. გელათის მედალიონები ქართული მინანქრული ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშებია.

ბიბლ. (ბიბლ.): Опись, с. 23-26; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 147-148, 359; Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов, с. 209-210; О. Dalton, Byz. Art, p. 529-530; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 70-73; Ш. Амиранашвили, История грузинского искусства, с. 259; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 100-108, табл. XVIII, XIX, 1, 2 и табл. V.

106—109. Медальоны (икона Гелатского Спаса, Гел. 12).

1 пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — ок. 3,4 см.

Сохранность: медальоны св. Петра и св. Павла имеют незначительные повреждения.

Из пяти эмалевых медальонов, украшающих сейчас раму Гелатского иконы, четыре — с древнегрузинскими надписями „асомтаврული“. Изображения — на золотом фоне. Надписи — кирпично-красные эмалевые. В верхней части рамы, в центре — медальон с Этимасией — престол, на котором представлены крест с венцом, губка и копье. Кирпично-красный неравномерный цвет трона, подушки, евангелия сочетаются с теплым желтым тоном их украшений, а также с большим ярким синим пятном перекинутой через трон материи, с золотом небрежно выведенных перегородок.

Правая часть рамы содержит медальоны с изображениями св. Павла и св. Луки. На левой части, пendent изображению св. Павла — св. Петр. Святые представлены в трехчетвертном повороте — св. Павел и св. Лука держат красные евангелия, св. Петр — белый свиток. Этот последний представлен в зеленом хитоне и в двухцветном (красный и синий) плаще. Два остальных святых одеты в синие хитоны и плащи — травянисто-зеленый (у св. Павла) и охристо-желтый с красными разводами (у св. Луки). Нимбы святых — изумрудно-зеленые (у св. Павла и св. Луки) и голубой с красным контуром (у св. Петра). Телесный тон ликов оживлен винным оттенком. Особенно значителен образ св. Луки — это почти „портрет“ с волевым лицом. Лик его — сильный, характерный. Овал подчеркнут нервной линией, нижняя часть лица выдвинута вперед, темные широкие брови неравномерны и высоко посажены над глазами, выделенными большими темными зрачками, толстые губы отмечены кармином на фоне темной пурпурно-коричневой бороды. Насколько индивидуализированы лики св. Петра и св. Павла.

Стилистическое определение изображений во времени находит подтверждение в черневой надписи иконы, упоминавшей Симеона Чкондидели — „შიგობარტუხუცესი“ (1125—1141 гг.) — великого канцлера I пол. XII в. Сравнение этих медальонов с византийскими памятниками того же периода (Ставело-триптих, крестообразная ставротека из Виши Брода) выявляет характерные черты гелатских медальонов — большая свобода в складывании образа в круг, бессистемное и нечеткое ведение линий в складках одеяний, противопоставление локальных пятен, подчеркивающих экспрессивный характер изображений и общее впечатление динамики. Гелатские медальоны являются одними из лучших произведений грузинского эмалерного искусства.

106—109. Medallions (The Icon of the Gelati Saviour, Gel. 12).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — about 3.4 cm.

The medallions of Saint Peter and Saint Paul are slightly damaged.

Four of the five medallions adorning the frame of the Gelati icon have Georgian inscriptions in ancient „asomtavruli.“ The figures are shown against the gold ground. The inscriptions are executed in brick-red. The top centre medallion set in the frame represents the Sacred Throne which supports a crowned cross, a sponge and a lance. The uneven, brick-red of the throne, the cushion and the Gospel matches the warm yellow of their adornment and the large bright stain of the blue cloth spread over the throne as well as the gold of the crude partitions.

The right side of the frame is set with the medallions portraying Saint Paul and Saint Luke. On the left side, pendent to St. Paul is the medallion with Saint Peter. The Saints are shown in semi-profile. The Saints Paul and Luke are holding red books, Saint Peter is holding a white scroll. The latter is wearing a green tunic and a bicoloured (red and blue) cloak. The two other Saints have blue tunics on the cloaks. Saint Paul's cloak is grass-green and Saint Luke's is yellow-ochre with red stripes. The Saints have emerald-green (St. Paul and St. Luke) and blue (St. Peter) halos with a red contour. The flesh-coloured faces have wine-coloured overtones adding vitality to the images. St. Luke is especially remarkable, being almost a portrait of a man with a strong resolute face. The face-line is accentuated by a nervous drawing, the lower part of the face is jutting out, the thick dark brows are irregular and raised over the eyes with large, dark pupils, the thick lips show carmin-red against the dark, brownish-purple beard. The images of Saint Peter and Saint Paul are also somewhat individualized.

The dating of enamels according to the style is confirmed by the niello inscription mentioning Simon Chkondideli, the Great Chancellor (1125—1141) of the first half of the 12th century. The comparison of these medallions with the Byzantine works dating from the same period — the Stavelot triptych, the staurotheque from Višš-Brod reveals the characteristic features of the Gelati medallions: a greater freedom of positioning the images in the circles, unsystematic and slipshod lines in the garments, contrasting local colour stains accentuating the expressive character of the enamels and a general impression of dynamics. The Gelati medallions are among the best examples of Georgian cloisonné enamelwork.

110. მედალიონი მთავარანგელოზის გამოსახულებით (დმ 16).

XII ს. I ნახ. ქართული სკოლა.

ზიქება: დიამეტრი — 3,4 სმ

დაკულება: ხაწილიბრეკ ამოკეწილია მინახარა

იმძისა და მარაჯისზე

სამ მეოთხედში შემობრუნებული მთავარანგელოზი შეერდამდე გამოსახული ოქროს ფონზე. მარჯვენა ხელში მას წითელი კვერთხი უჭერია, მარცხენაში კი — ცისფერი, წითელი ჯვრითა და ოქროსფერი ვარსკვლავებით შემკული სფერო. მთავარანგელოზს მოსავს ღურჯი საკოსი, კეთილი ლორონით, სამხრითა და ნაკერებით გაწეობილი და გაცოცხლებული ცალკეული დეტალების წითელი, თეთრი და ზურმუხტისფერი-მწვანის აქცენტებით. ფრთები ფერადი ნაკრებებითაა გადმოცემული. მარჯვნივ ნახევრადგამკვირვალა, ზურმუხტისფერი-მწვანე, წითელმუშოვლებული, სახის ოვალს სრულია, მუქი სქელი წარბები სხვადასხვა სიგრძის, დიდი გუბები უფისფერია, ბაგე შუა ხაზიდან ოდნავ არის გადაწეული. კანის ფერი მოღვინისფრო-ვარდისფერია. სტილის მხრივ მედალიონი გელათის ხატის ჩარჩოს მედალიონთა იდენტურია (№ 106-109) ეს ალბათ, ის მედალიონია, რომელიც ჩარჩოს ზედა მარჯვენა კუთხეში იყო მოთავსებული და რომელსაც იხსენიებენ ნ. კონდაკოვი, დ. ბაქრაძე და დ. გორდეევი (შეად. აგრეთვე „Описи“-ში გამოქვეყნებული გელათის მაცხოვრის ხატის ფოტოსურათი).

110. Медальон с изображением архангелов (Дм. 16).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размер: диаметр — 3,4 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась частично на нимбе и волосах.

Погрудная фигура архангела — в трехчетвертном повороте на золотом фоне. В правой руке он держит красный посох, в левой — голубую сферу, украшенную красным крестом и золотыми кружочками. Архангел — в синем саккосе с лором, оплечьем и нашивками темного желтого тона, оживленного красными, белыми и изумрудно-зелеными акцентами отдельных деталей. Крылья его разработаны разноцветными перьями. Нимб архангела — полупрозрачный изумрудно-зеленый с красным контуром. Лик с полным овалом, с толстыми неравномерной длины темными бровями, большими пурпурными зрачками глаз, с чуть сдвинутым с оси ртом, розовато-винным телесным тоном. По стилю медальон идентичен медальонам рамы Гелатской иконы (№ 106—109). Это, должно быть, тот самый медальон, о котором упоминали Н. Кондаков, Д. Бахрадзе и Д. Гордеев и который, очевидно, находился в правом верхнем углу Гелатской иконы (см. фото этого памятника, данное в „Описи“).

110. The Medallion Representing the Archangel (Dm 16).

First half of the 12th century. Georgian.

Dimensions: diameter — 3.4 cm.

Enamel has partly crumbled away from the halo and the hair.

The half-length figure of the archangel is shown in semi-profile against the gold background. In his right hand he is holding a red staff, and a blue orb with a red cross and gold circles in his left. The Archangel is wearing a blue saccos decorated with a lorum, a decorative pattern on the shoulders and sewn-on stripes of yellow, brightened up by the red, white and emerald-green accentuated details. The feathers of the wings are treated in various colours. The halo is in semi-translucent, emerald-green enamel rimmed with a red contour. He has a full, oval face, thick, dark eyebrows of unequal length, large, purple pupils, a mouth a little off centre. The flesh-colour has wine-coloured overtones. In style the medallion is identical to the medallions of the Gelati icon (Nos. 105—108). This must be the medallion mentioned by N. Kondakov, O. Bakradze and D. Gordeev and which must have been placed in the top right angle of the Gelati icon (cf., the photograph of the Gelati icon in the "Opis").

ბიბლ.: (Библ.): Опись, с. 25; Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов, с. 212; Св. Amigashvili, Les émaux, p. 9; Д. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 105, табл. XIX.

111. მედალიონი წმ. გიორგის გამოსახულებით (გელათის მაცხოვრის ხატი, გელ. № 12).

XII ს., ბიზანტიურა ხელობა.

ზომები: დიამეტრი — 3,4 სმ.

დაცულია: ალაკ-ალაკ ამოცვენილია შარავანდის მინასკარნი.

მედალიონი ხარნოს ქვედა ნაწილის შუაგულშია მოთავსებული. თავდაპირველად აქ, ეტეობა, სხვა მედალიონი იყო. წმინდანის ფიგურა მკერდამდე ფრონტალურად არის გამოსახული, ოქროს ფონზე, მის ორივე მხარეს კი ვერტიკალურად წითელი მინასკარით შესრულებული ბერძნული წარწერის ასოები ღებდება. წმ. გიორგის მკერდთან ღურჯი ჯვარი მიუტანია; იგი ნათლად გამოიკვეთება უეითელ ტაბლიონთან დაბირისხილებით. წმინდანს ღურჯი კვართი და მწვანე მოსახსნამი მოსაეს. შარავანდი ხსნასა ღურჯია, წითელმეზოვლებული. სახის ნაკვთები წმინდათა შესრულებული, წვრილი წარბები მოკლეა, გუბები მომცრო. სხეულის ფერი — მერთალი ზეთისხილისფერი. შესრულების სიფაქიზითა და სიმკაცრით, გამოსახულების ოქროს ფონთან შეფარდებით, სახის ნაკვთებითა თუ კოლორით მედალიონი უახლოვდება სტაველო-ტრიპტიქონსა და იმი ბროლის ჯვრისებურ სტაეროთეკს.

111. Медальон с изображением св. Георгия (Гелатская икона Спаса, Гел. 12).

XII в., византийская работа.

Размер: диаметр — 3,4 см.

Сохранность: нимб несколько выкрошился.

Медальон помещен в нижней части рамы, в ее середине. Очевидно, здесь вместо него находился другой медальон. Полурная фигура святого представлена фронтально на золотом фоне. По обе стороны изображения вертикально — греческая надпись, исполненная красной эмалью. Св. Георгий держит перед грудью синий крест, выделяющийся на фоне желтого таблиона. Одежния святого — синий хитон и зеленый плащ. Нимб — ярко-синий с красным контуром. Черты лика выведены аккуратно: брови короткие тонкие, глаза с мелкими зрачками, цвет лица — оливковый. По тонкости и строгости исполнения, по соотношению образа с золотым фоном, по распределению надписи, по описанию черт ликов, по колориту параллели — изображения Ставело-триптиха и крестообразной ставроетки из Виши Брода.

111. The Medallion Representing Saint George (the Gelati Icon of the Saviour, Gel. No. 12).

12th century, Byzantine.

Dimensions: diameter — 3.4 cm.

Some enamel has crumbled away from the halo.

The medallion is placed in the lower central part of the frame. There must have been another medallion here before. The half-length figure of the Saint is shown in frontal position, against the gold background. There is a vertical Greek inscription in red enamel on either side of the figure.

Saint George is holding a blue cross before his breast, the blue contrasting with the yellow background. The Saint is dressed in a blue tunic and a green cloak. The halo is bright blue rimmed with a red contour. The features are drawn accurately, the eyebrows are short and thin, the eyes have small pupils. He has an olive-coloured complexion. The refined manner and austere execution, the placing of the figure against the gold background, the distribution of the inscription, the drawing of the features, the colouring suggest parallels in Stavelot triptych and the Višňí Brod staurotheque.

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 25; Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов, с. 213-214; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 73; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 105, табл. XIX₂.

112—121 — მედალიონები (ხობის ღმრთისმშობლის ხატი, ო № 207).

VI ს. I ნახ. ქართული იკონია
ხატი: დამკურნა დასაღ. ს. მ.
დავითის ძე. მათადად კარგი ოდნავ არას დახასკულა
ქმ. ძალის, მანაკადა და ოთხი ნაკვეთი ქმ. ანდრია მხარე.
მედალიონი ფორმა
ხატი მედალიონი შეკრემა ხობის 1923 წ.

მედალიონები ხატის XIII საუკუნეში დამატებულ სამკაულს წარმოადგენს. მათი ამაშილი მოღიანად არის დაცული. ხაზის ზედა არხის ზედა ნაწილში, ქვემოთ მასკრებელი — წმ. მათე და წმ. პარკოზი, გვერდებს — პარკსი (ზევით) წმ. პეტრე და წმ. ანდრია (ქვევით), pendant კი პარკსი, წმ. პავლე და წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი (თუცა წარწერა მას, იკონიგრაფიული ტიპის სწინადადგევოდ, ითან ღმრთისმეტყველს ეწოდებს). გამოსახულებანი ოქროს ფონსა მოათესებული. მათი პოს — ხატი მათებში წარმოგვინილი ღმრთისმშობლის და ოთხი წალიმცვლის გამოვლებით — ვინაირია: ვეველ ფორსტაღერია, ცალი ხელი მკერდის მუცლისით, ერთი კი წითელი ხსარება ან თეთრი გრანული (წმ. პეტრე და წმ. ლუკა) უჭრიათ. ახვე ერთვე-კარანია ხსებების გულბრევილო გამომეტყველებს. მათი გამომსახულობა ნაკვების ახიმეტრიალობით ან ზოკიერთი მათგანის (მაგ., უკრის) ხს-კანხელი გარბით, ზვეით ატანილი მოკლე სქელი წარბებით არის მიღწეული, რაც ხსებებს მიამიტურ სიწვეულსაც ანიჭებს. მარალია, ზოკი ფერი მღერია, მკერდ დეკვეული ტონები ხსხსა და ფერადი. მი-სწიქებს ფერადონებს მათი კონტრასტული შეპირისპირებაც შეტებს. ქართული წარწერები მოკავისფრო-წითელი მინსწირითაა შესრულებული. ქრისტეს მოკავისფრო კვართი და მღერია ტონის მოკავი-ზურმუხტის-ფერი მოსხსნამი მოსხვს, ღმრთისმშობელს — მოღურაო შიდა სამოსი და მოკავი-ზურმუხტისფერი მფორიოში, ითან ნათლისმცემლის სამოსი კი მოღიანად მოკავი-ზურმუხტისფერია. ქრისტესა და ითან ნათლისმცემლის მარჯვენები კეკამა ვეითელია, ჩიოდემყოვლებული, მარამის მონანგისფრო-მწვანე. წმ. ანდრია და წმ. პავლეს გამოსახულებებში ერთი მორებს ესმება მღერია, მოკავი-მწვანე სამოსელი და ობილი ფორთოსისფერი მარჯვენები. წმ. ანდრიათ თმა ფორუსისფერი მინსწირითაა ეადმცემული. წმ. მათეს მოკავი-მწვანე მოსხსნამს შეუმსწელოდ უწემის კვართის შეწამულ-უეისფერი. წმ. პეტრეს კვართი და კამატორი მოკავისფრო ნახვარტონებით არის შეუმსწილი. წმ. მათეს და წმ. პეტრეს მარჯვენები პალისისფერი მწვანეა, ჰვარდა ცისფერი კი არა, თეთრი მინსწირით არის ეადმცემული. წმ. ლუკას კვართი მომწვანო-მეთია, მოსხსნამი ცისფერი, მარჯვნი — მოკავითალო-მწვანე. ხსებზე მტრად ხვედა თვალს ითან ღმრთისმეტყველის გამოსახულებს; მას კამამა წითელი მოსხსნამი მოსხვს, მათი უკრებით შეკველი თეთრი ომოფორით. მარჯვნი მწვანეა.

გამოსახულებანი პრიმიტიულია, შესრულების პრინციპით კი კლასიკის მედალიონთა წრეს უკავშირდება (№ 106—110).

112—121. Медальоны (Хобская икона Богородицы, О № 207).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — ок. 4 см.
Сохранность: в основном хорошая. Чуть поврежден нимб св. Павла и две складочки на плече св. Андрея.
Много пор.
Икона поступила в музей из с. Хоби в 1925 г.

Медальоны представляют собой дополнительное украшение иконы в XIII в. Они сохранены в полном составе — на верхней раме Деисус, внизу евангелисты — св. Матфей, св. Марк и св. Лука (слева направо), на боковых частях слева — св. Петр (наверху), св. Андрей (внизу). Pendant ич, справа — св. Павел и св. Григорий Богослов (по иконографическому типу, а по надписи это Иоанн Богослов). Изображения помешены на золотом фоне. Паты святых одинаковы, за исключением Богородицы и Иоанна Крестителя, представленных в трехчетвертном повороте, все они — фронтальны, с поднесенной рукой к груди, в другой же они держат или красное евангелие, или белые свитки (св. Петр и св. Лука). Так же однообразны и выражения простодушных лиц. Выра-

зительность достигается асимметричностью черт лица или утрированным увеличением, например, уха, высоко поднятыми над глазами короткими толстыми бровями, придающими изображению наивную простоту. Правда, краски порою мутны, но отдельные тона ярки и звучны. Красочность придает им контрастность сочетаний. Надписи — грузинские, исполнены коричнево-красной эмалью. Христос облачен в бежевый хитон и в мутный черно-изумрудного тона плащ; Богородица — в синеватую стору и черно-изумрудный мафорий; Иоанн Креститель — в черно-изумрудную одежду. Нимбы Христа и Крестителя — ярко-желтые с красным контуром, у Марии — болотно-зеленый. Сочетание мутно-зеленых черноватого отлива одеяний с теплым апельсиново-желтым нимбом даны в изображениях св. Андрея и св. Павла. Волосы св. Андрея переданы бирюзово-зеленой эмалью. Св. Матфей одет в черно-зеленый плащ и сплывающийся с ним хитон пурпурно-коричневого тона. У св. Петра — нежные бежевые пулона хитона и гиматия. Нимбы св. Матфея и св. Петра — травянисто-зеленые, седина их передана белой, а не голубой эмалью. У св. Луки — зеленовато-черный хитон и голубой плащ. Нимб — желтовато-зеленый. Самым броским является изображение Богослова — ярко-красный плащ, украшенный белым олофором с черными крестиками, нимб — зеленый. Изображения упрощены. По принципу исполнения относятся к кругу гелатских медальонов (№ 106—110).

112—121. Medallions (the Khobi Icon of the Virgin, O No. 207).

First half of the 12th century, Georgian.
Dimensions: diameter — about 4 cm.
The medallions are on the whole well preserved. The halo of St. Paul and the two folds are slightly damaged. The enamels are honeycombed.
The icon entered the collection from Khobi in 1925.

The medallions are an additional decoration of the icon added in the 13th century. They survive in a full set; at the top, the Evangelists St. Matthew, St. Mark and St. Luke at the bottom (left to right), on the left St. Peter at the top and St. Andrew at the bottom, and on the right pendant to them St. Paul and St. Gregory the Theologian (according to the iconographical type, but according to the inscription it must be John the Theologian). The figures are shown against the gold ground. The positions of all the Saints are identical except the Virgin and John the Baptist who are shown in semi-profile. All the Saints are raising one hand to their breast and holding either a red book or a white scroll in the other (St. Peter and St. Luke). Their faces have an identical artless look. The expressive vitality of images is attained by means of the asymmetry in the features or an exaggeration of e. g. an ear, or the short, thick eyebrows raised high over the eyes which gives the face an appearance of naive simplicity. True, the spectrum is sometimes rather blurred but certain colours are bright and clear, and the contrasting combinations make them all the more colourful. The Georgian inscriptions are executed in brownish-red enamel. Christ is wearing a beige tunic and a bleary, blackish cloak with emerald-green overtones. The Virgin has a bluish gown on and a blackish robe with emerald-green overtones. Saint John the Baptist's garments are treated in similar colours. The halos of Christ and John the Baptist are bright-yellow, rimmed with a red contour. Saint Mary's halo is of a marshy-green colour. The combination of dull green garments with blackish overtones and the warm, orange-yellow halos dominates the colouring of St. Andrew's and St. Paul's figures. St. Andrew's hair is treated in turquoise enamel. St. Matthew's blackish-green cloak is blended with his brownish-purple tunic. St. Peter is clad in a tunic and cloak of soft beige half-tints. Both St. Matthew and St. Peter have grass-green halos and their beards are treated in white instead of blue enamel. St. Luke wears a greenish-black tunic and a blue cloak. His halo is yellowish green. The figure of the Theologian is the brightest, his bright-red cloak is adorned with black crosses against a white background. The halo is green. The treatment of all the figures is simplified. According to the manner of execution they can be attributed to the Gelati medallion type (Nos. 106—110).

ბიძე. (Библи.): Ошв, с. 84; Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов, с. 215; Г. Чубинашвили, Грузинское церковное искусство, с. 573-579; O. Dalton, Byz. Art, p. 530; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 76-79, pl. 77-79; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы, с. 122-125, табл. XXX-XXXII.

122—130. მედალიონები
(წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი, ო. № 210).

111 ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
ხატები. დამატება... 9 სმ
დაკრძალვის კარტი.
ხატის შემოსილება მუზეუმში, 1925 წ.

წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის ათი მედალიონიდან ერთი უკვე 1913 წელს იყო დაკარგული.

გამოსახულებანი ოქროს ფონზე მოცემული, წარწერები შესრულებულია ღვთისმინაწერი. ქრისტეს, ღმრთისმშობლისა და იოანე ნათლისმცემლის თანხლები წარწერები ბერძნული, სხვა წმინდანებისა კი — ქართული. ქრისტესს და წმ. გიორგისს ნახევარფიგურებიც ფრონტალურია, სხვები კი ხაზი შეთანხვებითა შემოსაზღვრული. ცისფერ, თეთრდავან კვარცხილ შემოსილ ქრისტესს მარცხენა ხელში წითელი სახარება უჭერია, მარჯვენა კერპსავე ატარებს; მარჯვნივ ღვთისმშობელი, თეთრი წითელმუქმოვლებული უჭრით. მარჯვნივ და იოანე ნათლისმცემელი მკვედრულად წარმოადგენილია; იოანესს სამოხელა ინტენსიური ღვთისმშობელი და ცისფრითა გარემოცული. მარჯვნივ ფიგურისფერია. წითლად და ვეიოლდაა შეფერილი წმ. დემეტრესს და წმ. გიორგისს შესამოსელი. ორივეს ცალ ხელში შექმულ-კვიციური ღვთისმშობელი უჭერია, მეორეში — წმ. დემეტრესს ვეიოლი უჭერია, წმინდა გიორგისს კი — ღვთისმშობლებული თეთრი ფარი.

ღვთისმშობელი და ცისფრითა შესრულებული მოციქულთა — ჰეტრესს და ჰელესს შესამოსელი. წმ. ლუკასს მწკნავე კვარცხი და ღვთისმშობლისს მოსახსნს მოსახსნს, წმ. იოანესს — ღვთისმშობელი და წითელი ჰიმპტიონი. ვეულას, წმ. ჰეტრესს კარდა, სახარება უჭერია: წითელი — წმ. ჰელესს და წმ. ლუკასს, ვეიოლი — წმ. იოანესს. წმ. ჰეტრესს ორივე ხელში თეთრი გრავიტი უჭერია. მარჯვნივ ზურმუხტისფერი მწკნავე სახეარადამკვირვებელი, წითელმუქმოვლებული, ზედ განხეული თეთრი წარტილებითი. ხაზის ცალკეული ნაკლებით იარაღებით მიღწეულია გამოქვეყნების სხვადასხვაობა. ახე მავ., მკვერად გამოიყურება წმ. ჰეტრესს ასიმეტრიული ხაზი, ოდნავ ანიღული მორკალული მარჯვენა წარბით; მიაბრია ჰაბუკი წმ. გიორგისს წარბებისფერი ხაზი; მლოერი, ნებისყოფიანი კაცის იერს ანიჭებს წმ. იოანესს ოდნავ გამოწეული ჰედა ება; ღმრთისმშობლისს ხაზი გრძელი, შესრდილი წარბებით, ავილობრივი ტიპისა; სვედიანია მაცხოვრისს ხაზი სხვადასხვა სიმაღლეზე მოთხეხებული წარბებით. ამ მედალიონების მსატრული ხაზები ცელათისს და ზოიისს ენათესავენ (№ 106-121).

122—130. Медальоны
(Цаленджикская икона Спаса, О № 210).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — 4,9 см.
Сохранность: хороша.
Икона поступила в музей в 1925 г.

Из десяти медальонов Цаленджикского Спаса один был утерян еще в 1913 г.

Изображения — на золотом фоне. Надписи исполнены синей эмалью. Христос, Богородица и Иоанн Креститель — с греческими надписями. Надписи остальных изображений — грузинские. Полуфигуры Христа и святых воинов — фронтальные, остальные святые — в трехчетвертном повороте. Христос, представленный в голубом хитоне с белым клавом, держит в левой руке красное евангелие, правой — благословляет. Нимб синий с белым крестом, окаймленным красными полосами. Мария и Иоанн Креститель — в позе моления, одеяния их решены в сине-голубых интенсивных тонах. Нимбы — бирюзовые. В красно-желтых тонах решены одеяния св. Дмитрия и св. Георгия. Оба они держат в руках пурпурно-коричневые колья, и кроме того, у св. Дмитрия желтый крест, а у св. Георгия — белый шит с синей каймой.

Сине-голубых тонов одеяния св. Петра и св. Павла. Св. Лука одет в зеленый хитон и синий плащ, св. Иоанн — в синий хитон и красный гиматий. Все, кроме св. Петра, держат евангелия: красные — у св. Павла и св. Луки, желтое — у св. Иоанна. Св. Петр представлен с белым свитком в руках. Нимбы изображений — изумрудно-зеленые полупрозрачные с красным контуром, усвоенным белыми точечками.

Разнообразием выражений лиц достигается варьированием отдельных их черт. Так, например, асимметричный лик св. Петра с чуть приподнятой дугой правой брови строг, юношеское лицо св. Георгия с припод-

нятыми бровями — наивно, у св. Иоанна — сильное, волевое лицо с несколько выдвинутой нижней челюстью, Богородица с длинными сросшимися бровями олицетворяет местный тип, лик Спасителя с помешенными на разном уровне бровями — грустен. Аналогии — гелатские и хобские образы (№ 106—121).

122—130. Medallions
(the Tsalenjikha Icon of the Saviour, O No. 210).

First half of the 12th century, Georgian.
Dimensions: diameter — 4.9 cm.
Well preserved.

The icon entered the collection of the Museum in 1925.

One of the ten medallions of the Tsalenjikha Saviour was lost in 1913.

The figures are shown against the gold ground. The inscriptions are in blue enamel. Christ, the Virgin and John the Baptist have Greek inscriptions. The rest of the inscriptions are Georgian. The half-length figures of Christ and the Warrior Saints are shown in a frontal position. The rest are represented in semi-profile. Christ wearing a blue tunic with a white stripe is holding a red book in his left hand and giving benediction with his right. The halo is blue with a white cross rimmed with red stripes. The Virgin and John the Baptist are shown in prayer. Their garments are in intensive dark and light blue enamel. The halos are in turquoise enamel. St. Demetrius and St. George are wearing clothes of red and yellow colours. They are both holding brownish-purple lances in their hands. St. Demetrius is also holding a yellow cross while St. George has a white shield rimmed with a blue contour.

The garments of St. Peter and St. Paul are in light and dark blue enamel. St. Luke is wearing a green tunic and a blue cloak while St. John is dressed in a blue tunic and a red robe. All of them are holding books except St. Peter. He is holding a white scroll. St. Paul's and St. Luke's books are red while St. John is holding a yellow one. The halos are emerald-green, semi-transparent having a red contour dotted white.

The difference of expression in the faces is achieved by the variation of their features, e. g., the asymmetrical face of St. Peter with a slightly upraised right eyebrow looks stern, St. George's youthful face with raised eyebrows is naive. St. John with his prominent jaw has a strong, resolute face. The Virgin with long, knitted eyebrows represents a local type, the Saviour's face, with the brows drawn at different planes, is sad. Analogies are found in the Gelati and Khobi enamels (Nos. 106—121).

ბიბლ. (Библи.): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 145; Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, с. 579-584; Ch. Amirashvili, Les émaux, p. 74, pl. 74, 75 16, 17; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 32-34; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 12 (Kat. Nr. 59-60); Средневековая уметност Грузии, с. 58, № 49-51; Л. Хускидзе, Грузинские эмали, с. 121-122, табл. XXVII-XXXIX; Au pays de la toison d'or, p. 160, № 76-79.

131—134. ოთხი მედალიონი მახარებელთა გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი, В № 682).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება.
ზამთვლა დასაქურდა — 2,5 სმ.
დაცულია კარგა.

მედალიონები მახარებელთა გამოსახულებით ხატის კუთხეებშია მოთავსებული. ზედა მარცხენა კუთხეში — წმ. იოანე ღმრთისმეტყველი, მარჯვნივ — წმ. მათე, ქვემოთ, მარცხნივ — წმ. ლუკა, მარჯვნივ კი — წმ. მარკოზი. ნახევარფიგურები სამ მეთობედშია გამოსახული, ოქროს ფონზე. ოთხივეს ხელში წითელი სახარება უჭერია ეკითვლი ორნამენტით. მახარებლებს ცისფერი კვართი და ღურჯი ჰამატონი მოსავთ ან ჰარიჭით. ფურები მკვეთრად არის დაზიანებული. ოქროს ფონზე წარწერები ღურჯი მინანქრითაა შესრულებული, ხოლო მათეს თანხლები წარწერა ცალკე ფირფიტაზე გამოკვანილი ცისფრით თეთრ ფონზე. დამახასიათებელია აგრეთვე სახარებაზე რთულად შემოკლებული ხელი, სახეთა გამოშტეკვლების გარკვეული ექსპრესია. მედალიონების ზარალულობა — კულთის, სიბისა და წაღებვის მინანქრები (№ 106—130)

131—134. Четыре медальона евангелистов (Мартвильская Богоматерь, В № 682).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Медальоны с евангелистами расположены в четырех углах иконы — Иоанн Богослов (верхний левый), св. Матфей (верхний правый), св. Лука (нижний левый) и св. Марк (нижний правый). Полуфигуры — в трехчетвертном повороте на золотом фоне — держат раскрытые красные евангелия. Они облачены в голубые хитоны и синие гиматии, или, наоборот, с четким противопоставлением цветов. Надписи исполнены синей эмалью по золоту, только у св. Матфея она дана на отдельных пластинках голубой эмалью по белому фону. Характерные черты изображений — сложный охват евангелий, определенная экспрессия, выраженная в ликах. Параллели — гелатские, хобские и цаленджихские эмали (№ 106—130).

131—134. Four Medallions Representing the Evangelists (the Martvili Icon of the Virgin, B No. 682).

First half of the 12th century, Georgian.
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved.

The medallions of the Evangelists are placed in the four corners of the icon: John the Theologian top left, St. Matthew top right, St. Luke bottom left, and St. Mark bottom right. The Saints are shown in semi-profile against the gold background holding opened, red Gospels. They are wearing light blue tunics and blue robes or vice versa, the colours clearly contrasting. The inscriptions are in blue enamel on gold. Only in St. Matthew's medallion it is given on separate plaques in blue enamel against the white background. Characteristic features of these enamels are the peculiarly complicated way of holding the books, a certain expressiveness of the faces. The parallels are found in Gelati, Khobi and Tsalenjikha enamels (Nos. 106—130).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 73; O. Dalton, Byz. Art, p. 530; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 50-51, pl. 49-51; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 8; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 3 (Kat.-Nr. 3); Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 120-121, табл. XXVI; Au pays de la toison d'or, p. 132, № 55.

135—136. მედალიონები ქრისტესა და წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (№ 3215, № 3214).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
 ზომება: ქრისტეს მუხალაიხის დიამეტრი — 7,6 სმ,
 წმ. დემეტრეს — 7,8 სმ.
 დაცულობა: მრავლადაა ყორეზა, ალაგ-ალაგ
 ამცვენილია მასხაქანა.
 მ. ბიტკინის ყოფილი კალექციიდან დაუბრუნდა
 საქართველოს 1923 წ.

მედალიონები ადრე ვუმათის მიქელ შთავარანგელოზის ან დაღუპულ ხატს ამოზდა. წელსვეითი გამოსახულებანი ოქროს ფონზეა გადმოცემული en face. დაბურვილი მარცხენა ხელით ქრისტეს წითელი სახარება უჭირავს, მარცხენა კი მკერდთან კურთხევად აღუჭირა. იგი მონაცრისფრო-ცისფერ კვართსა და ღურჯ ჰიმატიონშია წარმოდგენილი. წმ. დემეტრეს მარჯვენით ზეადმართული შიშველი მახვილი უჭირა, მარცხენა ხელით კი ქარქამი. კამკამა წითელი მოსახამი მას გულმკერდზე ვეითული ფეხულით აქვს შებნეული, მისი აზვარი ფირუზისფერია, კვართი — მონაცრისფრო-ცისფერი. ქართული წარწერები ცისფერი მინანქრითაა შესრულებული. ორთავეს შარავანდები ზურმუხტისფერი მწვანეა, წითელმუმიოვლებული. ქრისტეს შარავანდს, ამას გარდა, თეთრი, ევითელმუმიოვლებული ჯვარი და ოქროს ტიხრების პრიმიტიული ორნამენტი ამკობს. ქრისტესა და წმ. დემეტრეს სახეები თუც ულამაზოა, მაგრამ სახსიათო. ქრისტეს თვალების ჭრილი ვიწროა, კალემებული გუბები ცვირითანა ახლოს, მოკლე მუქი წარბები (ერთი მორკალური, ერთი სწორი) სხვადასხვა სიმაღლეზეა, ცვირი ფართოვდება ქვემოთკენ. წმ. დემეტრეს დიდი მარჯვნივ მიმართული თაფლისფერი გუბები აქვს, ფართო ცვირი, მსხვილი წითელი ბაე. ღია უჯვისფერი თმა სირბილეს მატებს ამ სახეებს. კანის ფერში მოღვინისფროა შეტანილი. ფერთა კონტრასტული დაპირისპირება, ცვირისა და თბილი ტონების შესაბამეა, სახის მოუხვენარ დინებისთან ერთად, გამოსახულებებს განსაკუთრებულ ექსპრესიას ანიჭებს. მათი ზარალულები გელათურსა და მათი წრის მინანქრებში მოიპოვება (№ 106—134).

ბიბლ. (Библ.): Опись, с. 102-104. Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 357; Собрание М. Боткина, № 85; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 80, pl. 81; Ш. Амиранашвили, История грузинского искусства, с. 259; Т. Sanikidze, G. Abramishvili, № 28, 29; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 43 (Kat.-Nr. 55); Средневековая уметност Грузии, с. 37, № 44, 46; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 110, табл. XXI, табл. V; Au pays de la toison d'or, p. 162, № 80-81.

135—136. Два медальона Христа и св. Дмитрия
(№ 3215, № 3214).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр медальона Христа — 7,6 см;

св. Дмитрия — 7,8 см.

Сохранность: эмаль в порах и чуть выкрошилась по краям.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращены Грузии в 1923 г.

Медальоны принадлежат Джуматской иконе архангела Михаила, которая уже не существует. Поясные изображения даны в фас на золотом фоне. Христос держит в левой покровенной руке красное евангелие, а увеличенную десницу подносит к груди жестом благословения. Он представлен в серо-голубом хитоне и синем гиматии. Св. Дмитрий — с поднятым вверх, обнаженным мечом в правой руке и с ножами в левой. Рукоятка меча — желтая, ножи — темно-пурпурные. Одежания св. воина составляют ярко-красный плащ, застегивающийся на груди желтой фибулой, бирюзовый панцирь и серо-голубой хитон. Надписи — грузинские, исполнены голубой эмалью. Нимбы изображений — изумрудно-зеленые с красным контуром. Кроме того, нимб Христа украшен белым крестом с желтыми краями и примитивным орнаментом из золотых перегородочек. Лики Христа и св. Дмитрия, правда, некрашены, но характерны. Христос — с узким разрезом глаз, пурпурно-коричневые зрачки которых так близко посажены к носу, что они касаются, с короткими темными бровями (одна дугой, другая прямая) на разном уровне, нос расширяется книзу. У св. Дмитрия — большие карие зрачки, устремленные вправо, нос широкий, губы — крупные красные. Светло-коричневые волосы смягчают образы. Телесный оживлен винным оттенком. От ликов веет человеческой простотой. Контрастные сочетания цветов, сопоставление теплых и холодных тонов вместе с беспокойным характером линий придают изображениям силу особой экспрессии. Параллели — гелатские изображения и эмали, группирующиеся вокруг них (№ 106—134).

135—136. Two Medallions with Christ and St. Demetrius
(No. 3215, No. 3214).

First half of the 12th century, Georgian.

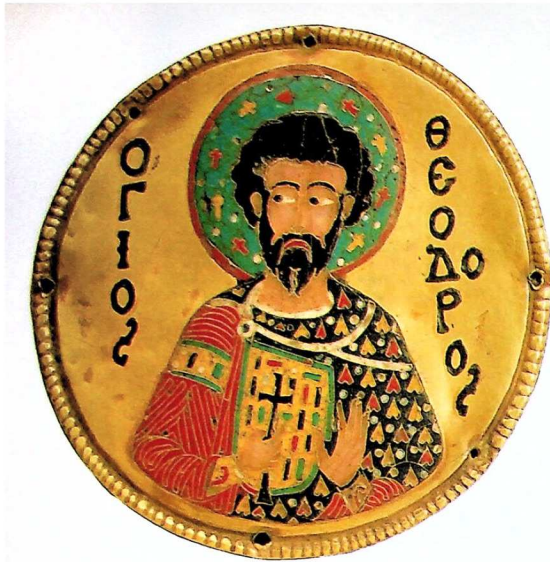
Dimensions: diameters — Christ's medallion 7.6 cm.

St. Demetrius — 7.8 cm.

The enamel is honeycombed and some of it has crumbled away from edges.

The medallions come from the former M. Botkin collection; restored to Georgia in 1923.

The medallions belonged to the Jumati icon of the Archangel Michael which has not survived to this day. The half-length figures are shown in a frontal position against the gold ground. Christ is holding a Gospel in his left, covered hand, raising his magnified right hand to his chest in the gesture of benediction. He is wearing a pale-blue tunic and a blue cloak. St. Demetrius is shown with upraised, unsheathed sword in his right hand and the sheath in his left. The hilt of the sword is yellow, the sheath is dark-purple. The Warrior Saint is dressed in a bright red cloak, fastened on the breast with a yellow clasp, turquoise cuirass, and a pale-blue tunic. The Georgian inscriptions are in blue enamel. The halos are emerald-green, rimmed with red contours. Christ's halo is also adorned with a white cross which has yellow edges and a primitive ornament made of gold fillets. The Faces of Christ and St. Demetrius may not be very good-looking but they certainly show character. The shape of Christ's eyes is so narrow and the brownish-purple pupils are brought so close to the nose that they squint. The short dark eyebrows, one of them arching, the other one straight are on different levels. The nose is thicker at the end. St. Demetrius has large, brown pupils gazing to the right, a thick nose, and thick, red lips. The light-brown hair makes the images milder. The flesh-colour is vitalized with wine-coloured overtones. The faces emanate human simplicity. The combination of contrasting colours and the juxtaposition of the warm and cold overtones, combined with the quivering lines give the faces a particular force of expression. The parallels are found in the Gelati enamels and those showing close relations with the latter (Nos. 106—134).

137. მედალიონი წმ. თევდორეს გამოსახულებით (№ 3228).

XII ს. I ნახ. ქართული სახელმწიფოს ნაწარმი.
ზომები: დიამეტრი — 8,3 სმ.
დაცულია კარგი
მ. ბოტკინის კლექციისა და დიველი ეს მინანქარი
საქართველოს 1923 წ. დაუბრუნდა.

მედალიონი წმ. თევდორეს გამოსახულებით აღრე უუმთის მიქელ მთავარ-ანგელოზის ხატს ამკობდა და წმ. გიორგისა (აქამად მეტროპოლიტენ მუზეუმში) და წმ. დემეტრეს (ახლა კლინის მუზეუმში) გამოსახულებების კრთად, მისი ხანისის ქვედა არმაზე წმ. მეომრების რიგს ქმნიდა. დანარჩენი რვა სვეტზე მოდებული მედალიონი აქამად ინახება მეტროპოლიტენ მუზეუმში (№ 17.190.670-78). ორი მინანქრული კვადრითა-ლიუმი ხატის მართადი გამოსახულების განმმართველი ქართული წარწერით, ინახება ერმიტაჟში.

წმინდანი გამოსახულია ოქროს ფონზე, en face. მარჯვენაში ჯვარი უჭირა, ჩვესსუნ ხელის გულით მომართული მარცხენა ხელი მკერდთან აქვს მიტანილი. წმ. თევდორეს წითელი კვართი მოსავს ვეითელი სამა-ჯეებითა და თულებით გაწეიბილი კვავით. მოსახსამი მას ღურჯი აქვს, თორი კოპლებითა და წითელი და ვეითელი სუროს ფოთლებით. ოქროქსო-ვილი ტაბლიონი ნირფერი თულებითაა მორთული. ფირწისფერი, წით-ლქმომოვლებული შარავანდი თური კოპლებითა და მომცრო წითელი და ვეითელი ჯვრებით არის შემკული. სხეს მოუჯვისფრო-მოუჯისფრო ვადაჭრავს. ბურძხული წარწერები ღურჯი მინანქრებითაა შესრულებული. წმ. თევდორეს მხატვრულ სხეს მომართობათა მოხდენილობა, სხის სი-ნარტეფი, ფაქისი ხანები, დახეწილი ღეკორაციულობა, მინანქარი ძლიე-რება და სუღიერი სიდიადე ახანათობს. იგი XII საუკუნის ბიზანტიური ორატორიკის ქართულ მინანქრებს მიეკუთვნება.

ზარალელები — XII ს. I ნახევრის მინანქრული მედალიონები Museo Lazaro Galdiano-დან (მადრიდი), უსრ ისტორიულ ჰეროფასკულიო-ბათა მუზეუმიდან (კიევი) და ორი ფირფიტა — ქრისტე და ღმრთის-მშობელი — ქ. კუპიონის მართლმადიდებლური ეკლესიის მუზეუმიდან (ფინეთი).

137. Медальон св. Федора (№ 3228).

I пол. XII в., из грузинской мастерской.
Размеры: диаметр — 8,3 см.
Сохранность: хорошая.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Медальон св. Федора некогда украшал Джуматскую икону архангела Гавриила. Вместе со св. Георгием, хранящимся ныне в Метрополитэн музее, и св. Дмитрием из музея Клонии он составлял ряд святых воинов, помещенных на нижней части рамы.

Остальные восемь сохранившихся медальонов находятся сейчас в Метрополитэн музее (№ 17.190.670-78). Два эмальевые бляшки с грузинской надписью, поясняющей основное изображение иконы, хранятся в Эрмитаже.

Изображение — в фас на золотом фоне. В правой руке святой держит крест, левую с раскрытой ладонью он подносит к груди. Одевание — красный хитон с желтыми манжетами и клавом, украшенным камнями. Плащ — синий с белыми горошинками и с красными и желтыми листьями. Златотканый таблон усыпан разноцветными камнями. Бирюзовый нимб святого, окаймленный красным контуром, декорирован белыми горошинками и красными и желтыми крестиками. Оттенки лика — коричневый-желтый. Греческая надпись исполнена синей эмалью. Изящество жестов, тонкость штриха, аккуратность линии, изысканная декоративность изображения, сила внутреннего, духовного величия характерна для этого образа. Он относится к византизирующему направлению грузинского эмалирного искусства XII в. Параллели — медальоны I пол. XII в. из Museo Lazaro Galdiano (Мадрид), Музея исторических драгоценностей УССР (Киев) и две пластины с Христом из Православного Церковного музея г. Куопио (Финляндия).

137. The Medallion Representing St. Theodore (No. 3228).

First half of the 12th century, from a Georgian workshop.
Dimensions: diameter — 8.3 cm.
Well preserved.

From the former M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The medallion of St. Theodore had adorned the Jumati icon of the Archangel Gabriel. With St. George now kept in the Metropolitan Museum and St. Demetrius in Cluny Museum, it had made up the tier of Warrior Saints on the bottom part of the frame. The other eight medallions are now in the Metropolitan Museum collection (No. 17.190.670-78). Two enamel quadri-foil plaques with a Georgian inscription commenting on the main scene of the icon are kept at the Hermitage Museum in Leningrad, USSR.

The figure is shown in a frontal position against a gold background. The Saint is holding a cross in his right hand and raising his left hand, with the palm out, to his breast. He is wearing a red tunic with yellow cuffs and a yellow stripe adorned with precious stones. He has a blue cloak with white spots and red and yellow ivy leaves. The gold-embroidered tablion is studded with precious stones. The turquoise halo of the Saint, rimmed with a red contour is decorated with white spots and red-and-yellow crosses. The colour of the face is brownish-yellow. The Greek inscription is in blue enamel. The graceful gestures, the refined features, the clean-cut lines, the exquisite decorative purpose of the enamel, the force of the inner magnanimity of the soul is characteristic of this image. It belongs to the pro-Byzantine school of the Georgian enamelwork of the 12th century. Parallels — medallions dating from the first half of the 12th century at Museo Lazaro Galdiano, Madrid, the Museum of Historic Treasures, Kiev, USSR, and two plaques with Christ and the Virgin from the Museum of the Orthodox Church in Kuopio, Finland.

ბიბლ. (Библ.): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 256, рис. 91, табл. II; Собрание М. Боткина, № 85; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 80, pl. 81; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 112, табл. XX2, 2, la toison табл. V2.

138. მედალიონი წმ ლუკას გამოსახულებით (№ 3221).

XII ს. I ნახ. ქართული სახელისნოს ნაწარმი.

ზომები: დიამეტრი — 7,5 სმ

დაკვლობა: კრკვი.

მ. ბოტკინის კოლექციიდან, 1923 წ. დაბრუნებულ იქნა საქართველოში.

წმინდანის ნახევარფიგურა ოქროს ფონზე ფრონტალურად არის გამოსახული. მარცხენა დაბურვილ ხელში მოციქულს თვლებით შემკული ყვითული სახარება უჭერია, მარჯვენა მკერდთან აქვს შიტანილი. მას მოსაყვს ცისფერი კვარტი ვიწრო ყვითული კლავეით და ლურჯი ჰიმატიონი. სამოსის პარალელური ნაკვეთი მკაფიოდ და ზუსტად ლგდება. მარჯვნივ მღვრიე მწვენი ფერისაა, ნახევრადგამჭვირვალე, ჩამონალღუნებით, იგი ჯუმათის ხატის ქართული გამოსახულებების მარჯვნივს წააჯავს. სახე ფაქიზად არის შესრულებული, თვალის გუგები ოდნე გაფართოებულია. მინანქარი ერთიანად ფორებითაა დაფარული. მედალიონის წარმომავლობა უცნობია, მაგრამ იგი შეიძლება მიეკუთვნებოდ ქართულ სახელისნოს, რომელმაც ბიზანტიური ნიმუშების დიდი ზეგავლენა განიცადა.

138. Медальон св. Луки (№ 3221).

I пол. XII в., из грузинской мастерской.

Размеры: диаметр — 7,5 см.

Сохранность: хорошая.

Из коллекции М. Боткина, возвращена Грузии в 1923 г.

Полуфигура святого — на золотом фоне, фронтально. В левой покровенной руке — желтое евангелие, украшенное камнями, правую — подносит к груди. Св. Лука — в голубом хитоне с желтым узким клавом и в синем гиматии. Параллельные складки его оденяния уложены четко и аккуратно. Нимб — мутно-зеленый полупрозрачный с подтеками, напоминающий нимбы грузинских изображений из Джумати. Лик выписан тонко. Зрачки глаз несколько расширены. Эмаль вся в пораз. Происхождение медальона неизвестно, но он мог быть изготовлен в грузинской мастерской под сильным влиянием византийских образцов.

138. The Medallion Representing St Luke (No. 3221).

First half of the 12th century, from a Georgian workshop.

Dimensions: diameter — 7.5 cm.

Well preserved.

From the M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The half-length figure of the Saint is shown in a frontal position holding the Gospel in his left hand which is covered with a cloak and raising the right one to his breast. St. Luke is wearing a blue tunic with a thin yellow stripe and a yellow cloak. The parallel folds of his garments are arranged accurately. The muddy-green, semi-translucent halo is wavy, resembling the halos of the Georgian enamels from Jumati. The face is exquisitely drawn. The pupils are somewhat dilated. The enamel is completely honeycombed. The origin of the medallion is unknown but it could have been produced in a Georgian workshop under a strong influence of Byzantine specimens.

ბიბლ. (Библи.): Собрание М. Боткина, № 84; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 80, pl. 81; Л. Хужвиладзе, Грузинские эмали, с. 119, табл. XXIII.

139—142. მედალიონები
(წილკნის ღმრთისმშობლის ხატი, ქ. № 786).

XII ს., ბიზანტიური სკოლა.
ზომები: დიამეტრი — დაახლ. 6 სმ.
დაცულია: კარგი
ხატი წილკნის ტაძრიდან 1925 წელს ჩამოიტანეს.

მედალიონებზე მოცემულია წმ. მეომრების — თევდორე სტრატელატის და თევდორე ტირონის (ხარჩის ზედა არშია) და წმ. მკურნალთა — წმ. დამიანესა (მარჯვენა მხარეს) და წმ. ჰანტელეიმონის (მარცხენა მხარე) გამოსახულებანი, ოქროს ფონზე. წმ. მეომრების შესამოსელი თითქმის ერთნაირია — ეკითელი „გულებით“ მოხატული ლურჯი მოსასხამი, ცისფერსაბაურებიანი ჯაჭვის ჰერანგი. წმ. თევდორე სტრატელატის ფარი ოვალურია, წმ. თევდორე ტირონისა — მრგვალი. ჰიროველის ლურჯ მარჯვანდ წითელი თეთრი დაწინწკლებული არშია შემოუკვება, მეორეს მარჯვანდი ცისფერია, წითელმეზოვლებული. წმ. მკურნალთა სამოსელი ლურჯია და ცისფრით არის გადმოცემული. წმ. დამიანეს მარჯვანდი ლურჯეწილია, ტიხრები მკაფიო, ზუსტი. წმინდანების გამოსხეგვა დაძაბული და შიამბეჭდავია. ისინი ძალზე უახლოვდება ზღაღორის ანალოგიურ გამოსახულებებს.

139—142. Медальоны
(Цилканская икона Богоматери, Карт. № 786).

XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр медальонов — ок. 6 см.
Сохранность: хорошая.
Икона поступила из Цилкани в 1925 г.

На медальонах изображены святые воины — Федор Стратилат и Федор Тирон (верхняя рама), и святые лекари — св. Дамиан (правая рама) и св. Пантелеймон (левая рама) на золотом фоне. Святые воины представлены почти в одинаковых одеяниях — в синих плащах с желтыми сердечками, решенных в голубых, желтых и красных тонах. Щит Федора Стратилата — овальный, Тирона — круглый. Нимб первого — синий с красной каймой в белый горошек, нимб второго — голубой с красным контуром. Одеяния святых лекарей — в сине-голубых тонах. Нимб св. Дамиана — синий, св. Пантелеймона — изумрудно-зеленый. Изображения — утонченные, перегордки — четкие, аккуратные, образы — одухотворенные с острым напряженным взглядом. Они находят близкие аналогии с подобными изображениями медальонов на Пала д'Оро.

139—142. Medallions (the Tsilkani Icon of the Virgin, K. No. 786).

The 12th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
Well preserved.
The icon entered the collection of the Museum from Tsilkani in 1925.

The medallions carry the images of the Warrior Saints: Theodore Stratelates and Theodore Tiro on the upper frame and the Healer Saints Damian and Pantaleon on the right and left frames respectively against the gold background. The Warrior Saints are shown in almost identical garments: blue cloaks with yellow heart-shaped patterns, brick-red chlamyses with light-blue cuffs, coats of mail treated in light-blue, yellow and red colours. Theodore Stratelates has an oval shield, Theodore Tiro's shield is round. The halo of the former is blue, rimmed with a red contour spotted white. The latter has a light-blue halo with a red contour.

The garments of the Healer Saints are in blue and light-blue enamel. St. Damian has a blue halo while St. Pantaleon's halo is emerald-green. The figures are refined, gold partitions clear and accurate, the images are exalted, their gaze keen and tense. They find close analogies with similar enamels of Pala d'Oro.

ბიბლ. (Библ.): Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 189; III. Амيرانашвили, Цилканская икона Богоматери, с. 18; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 58, pl. 59; Au pays de la toison d'or, p. 120, № 44.

70 fu
Hilarius
76: Hilarius

143. Пластина Распятия с Лонгином
(Центральная часть золотой иконы, № 2847).

XII в., византийская работа.

Размеры: 6,5 × 5,5 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась на груди, ноге и руках Христа.

Христи.

Икона поступила в музей в 1919 г.

Многочленная композиция Распятия — на золотом фоне. Поле изображения плотно заполнено фигурами. В центре — несколько накренных влево пурпурно-коричневый крест на Голгофе. Распятый Христос — с повисшей головой, фигура с изгибом, белый плат украшен красной полосой, нимб — синий с белым крестом. Слева — Мария и две женские фигуры. Справа — Иоанн и сотник Лонгин, отклонившийся вправо и помещенный несколько выше Иоанна. Над крестом — полуфигуры скорбящих ангелов. Греческие надписи исполнены синей эмалью. Одежды изображений выдержаны в сине-голубых тонах. У Лонгина — разнообразная гамма цветов, в которой преобладает кирпично-красный тон, но и его одеяние не нарушает общей выдержанности всего колорита в целом. Лики — желто-коричневые. Нимбы всех изображений изумрудно-зеленые с красным контуром. Композиция характеризуется эмоциональностью, о чем свидетельствуют поднесенные в знак скорби к щеке руки Марии, Иоанна и Марии Магдалины, отшатнувшиеся от креста, отчаявшиеся ангелы, жесты их рук, лики с приподнятыми от горя бровями. По манере исполнения, составу сцены пластина дает изображение композиции, получившей широкое распространение в византийском эмалирном искусстве XII в. Параллель — пластина Распятия из Мюнхена.

143. The Crucifixion with Longinus
(the central part of the Gold Icon, No. 2847).

12th century, Byzantine.

Dimensions: 6.5 cm × 5.5 cm.

The enamel has not kept well, large parts of Christ's left arm, ankle and chest have flaked off.

The icon entered the collection of the Museum in 1919.

The multifigured composition of the Crucifixion is shown against the gold background. The ground of the icon is packed with figures. The brownish-purple cross on Golgotha in the centre of the icon is leaning over to the left. Christ's head is hanging down, His body is bent, His white loin-cloth is decorated with a red stripe, and He has a blue halo with a white cross. The Virgin and two other feminine figures are shown standing to the left of the cross. St. John and the Centurion Longinus are to the right. The figure of the latter is leaning to the right and is placed a little higher than St. John. The Greek inscriptions are in blue enamel. The garments of the figures are predominantly in blue and light blue enamel. Longinus is clothed in a multicoloured uniform with brick-red prevailing in the gamut of colour. But even his clothing doesn't violate the general austerity of the colouring. The faces are in brownish-yellow enamel. The halos of all the figures are emerald-green, rimmed with a red contour. The figures themselves are rather emotional; the Virgin, St. John and Mary Magdalene sorrowfully raise their hands to their faces, the despairing angels recoil from the cross, their hands are raised in expressive gestures, their eyebrows raised in sorrow. The manner of execution and the characters included in the composition permit us to place the plaque among the motifs widespread in Byzantine enamelwork in the 12th century. The Crucifixion from Munich is its direct parallel.

143. ფირფიტა ჭვარცმის გამოსახულებით
(ოქროს ხატის ცენტრალური ნაწილი, № 2847).

XII ს., ბიზანტიური ხელობა.

ზომები 6,5 × 5,5 სმ.

დაცულობა ამოყვენილია მინანქარი ქრისტეს მკერდზე,

ფეხებზე და ხელზე.

ხატი შემოსილია მუხურში 1919 წელს.

ჭვარცმის მრავალფეროვანი კომპოზიცია ოქროს ფონზე მოცემული. სასურათო არე შვიდროდ არის შევსებული გამოსახულებებით. შუაგულში ოდნე მარცხნივ გადახრილი შეწამულ-ვარდისფერი ჭვარცა გოლგოთაზე. ჭვარცმულ ქრისტეს თავი ჩამოეარდნია, სხეული ეახსებილი აქვს, წელზე შემოხვეული თეთრი სახვევი წითელი ზოლით არის შემკული, მარჯვნივ აღმართული თეთრი ჭვარცა. მარცხნივ მარიაში ორი ქალითურთ. მარჯვენა მხარეს იოანე, მასზე ოდნე ზევით კი მარჯვნივ გადახრილი მისითავე ლონგინოსი. ჭვარცის თავზე შალღოვანი ანგელოზთა ნახევარფიგურებია. ბერძნული წარწერები ჭვარცის მინანქრითაა შესრულებული. ყველა გამოსახულებას ზურმუხტისფერი მწვანე, წითელმომოკლებული მარჯვნივ აქვს. სამოსელი ჭვარცითა და ცისფრითაა შესრულებული. ლონგინოსის შესამოსელის გამა მრავალფეროვანია, თუმცა ჭვარცის აკურისფერი წითელი; კოლორიტის თავმკვეთებულობას არც მისი ტანისამოსი ანღეუვს. სახეთა ფერი მოვეითაღო-ვარდისფერია. კომპოზიციას ემოციურობა ახასიათებს: მარიაში, იოანესა და მარიამ მაგდალელს ხელები აგლოვის ნიშნად დაწვან მუტანით, სასოწარკვეთიანი გადაქანებულან ანგელოზები, მკმეზარეა მათი წარმეტყვლილი სახეები. მესრულებების მანერითა თუ სვეტის შემადგენლობით ფირფიტის გადაწვეტა ჩვეულებრივია XII საუკუნის ბიზანტიური მინანქრისათვის. მისი ჰირდაზირი ჰარაღულია მიუნქენში დაცული ფირფიტა ჭვარცის გამოსახულებით.

ბიბლ. (Библ.): Н. Ковдаков, Византийские эмали, с. 194; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 91, pl. 90.

ბიბლ. (Библ.): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 171, рис. 53; Ch. Amira nachvili, Les émaux, p. 52, pl. 53; Au pays de la toison d'or, p. 163, № 82.

144. ფირფიტა წმ. პეტრეს გამოსახულებით (№ 588).

XII—XIII სს., ბიზანტიური ხელობა.

ზომები: 12×4,8 სმ.

დაკეთებულია ამოკვენილია მინანქარი წმინდანის კისერთან, მის შარავანდსა და მარჯვენა ფეხზე.

ადრე ფირფიტა სარგის მხეცისძის დაკვეთით შესრულებულ ღმრთისმშობლის ხატის (XVI საუკ.) ფონზე იყო მიმაგრებული. მოციქული სამყოფო-სხემდია გამოსახული ოქროს ფონზე, მისი მარჯვენა ფეხი განზეა გადა-მული. მარცხენა ხელში წმ. პეტრეს თეთრი გრავნილი უჭირავს; მარჯვენა შეკრდთან აქვს მიტანილი. სახე ნატიფადაა გამოკვანილი — თვალები ვაწროა, გვერდზე გაზიდული მუქი გუგუბით, ცხვირი მოგრძოა, კეხიანი, ბაე სინკურისფერი, წარბები ოქროს ტიხრითაა აღნიშნული, ჭალარა კი ღია ცისფერი მინანქრით. წმ. პეტრეს მონაცრისფრო-მოცისფრო, ევი-თული ღორნით შემკული კვართი მოსავს, ჰიპოტიონი დრმა ღურჯი ფერისაა. ზურმუხტისფერ მწვანე მარავანდს ოქროს წრეებით მორთული წითელი არხია შემოუკვება. მოციქულის სამოსი მრავალრიცხოვანი ნაკვეთით-ტიხრებით არის დამუშავებული, ისინი მკაცრი გეომეტრიული მონაცვლეობით ღვგება და კარგვეულ დეკორაციულ სისტემას ქმნის. ფიგურის პროპორციები ჰარმონიულია, შესრულება ზუსტი, რამდენადაც ხისტიც. მომწვანო-მოღურჯო კოლორითი განსაკუთრებით ელვარეა, დრმა ზურმუხტისფერი დახვეწილია. გამოსახულება ადრინდელი ნიმუშების გველნით უნდა იყოს შექმნილი.

144. Пластина с изображением Петра (№ 588).

XII—XIII вв., византийская работа.

Размеры: 12 × 4,8 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась у шеи святого, в его нимбе и в правой ноге.

Пластина некогда была укреплена на поле чеканной иконы Богоматери XVI в., исполненной по заказу Саргиса Мхетисдзе. Святой — на золотом фоне. Он — в трехчетвертном повороте, правая нога его отставлена в сторону. Св. Петр держит в левой руке белый свиток, правую — подносит к груди. Лик тонко выписан — узкие глаза с темными зрачками в их углах, длинный с горбинкой нос, губы — кармином, брови — золотой перегородочкой. Седина передана светлоголубой эмалью. Св. Петр — в серо-голубом хитоне, украшенном желтым лоронем с камнями, гиматий — глубокого синего тона. Нимб — изумрудно-зеленый полупрозрачный с красной, украшенной золотыми кружочками, каймой. Одежания св. Петра проработаны многочисленными складками-перегородочками, строго размещенными геометрическими отрезками и создающими определенную декоративную систему. Фигура характеризуется гармоничными пропорциями, четкостью и даже некоторой сухостью исполнения. Изыскан зелено-синий колорит с особым светом глубокого прозрачного изумрудного тона. Изображение должно быть создано по старым образцам.

144. The Plaque Representing St. Peter (No. 588).

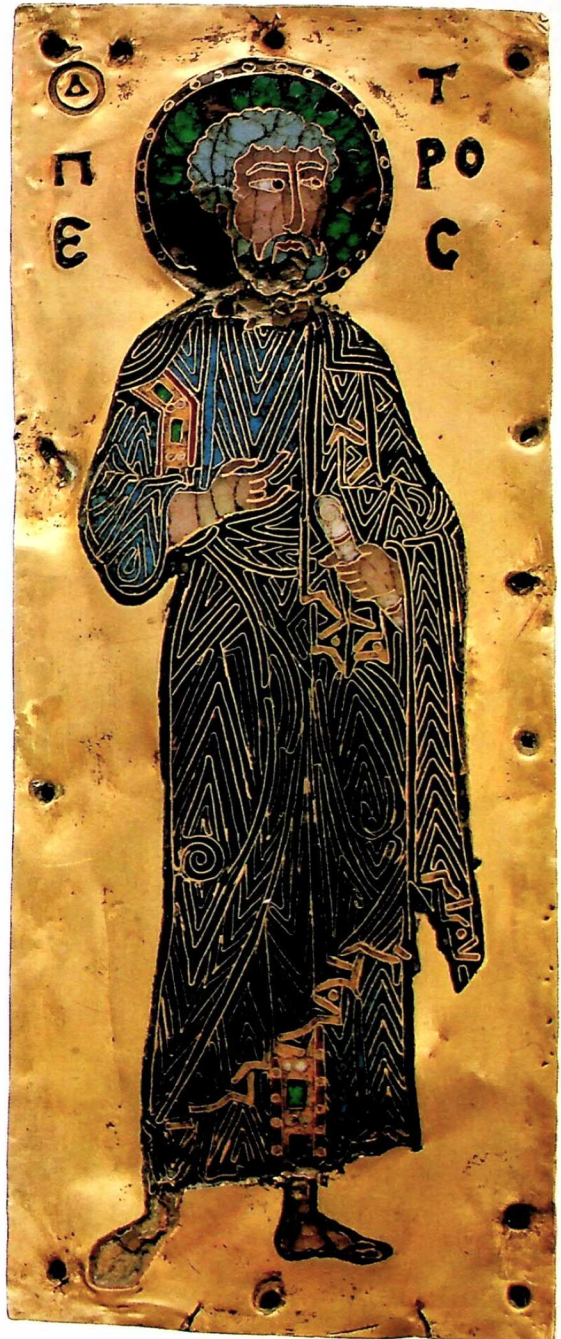
12th—13th cc., Byzantine.

Dimensions: 12 cm × 4.8 cm.

Some enamel has flaked off around the neck, in the right foot and in the halo of the Saint.

The plaque had been fixed to the ground of the repoussé icon of the Virgin of the 16th century ordered by Sargis Mkhetsidze. The Saint is shown against the gold background, in semi-profile with his right foot set aside. St. Peter is holding a white scroll in his left hand and raising his right to his chest.

The drawing of the face is rather refined with narrow eyes and dark pupils in their corners, a long aquiline nose, carmin-red lips and eyebrows in thin gold fillets. The gray hair of the Saint is rendered by means of light-blue enamel. He is wearing a pale-blue tunic decorated with a yellow lorion adorned with precious stones, and a cloak of deep-blue enamel. The halo is emerald-green, semi-transparent, with a red contour adorned with gold ringlets. The garments are treated in numerous folds arranged in geometrical figures and forming a certain decorative system. The figure is distinguished by its harmonious proportions, by a clean or rather dry manner of execution. The greenish-blue colouring with a peculiar radiance of deep, translucent emerald-green overtones is really exquisite. The enamel must have been made according to some older specimens.

145. ფირფიტა „მირქმის“ გამოხახულებით (№ 3228).

XII – XIII სს. ქართული ხელობა

ზომები 12,2 x 10 სმ.

ფაქტურა კარგა

მ. ბოტკინის ათვალი კოლექციიდან დაუბრუნდა

საქართველოს 1923 წ.

ოქროს ფონზე სიმეტრიულად განთავსებულ ფიგურების ორი წყვილია გამოხახული: მარცხნივ იოზეფი და მარიამია ქრისტეთი ხელში, მარჯვნივ სვიმონი და ანა გრანდილით ხელში. ისინი ნაცუბობის წინ დგანან. ნაცუბობის პირთადი ტონი რძისფერია. კომპოზიციის ცენტრში სასანთლუა მოციხსრო ტონებით ვადმოცემული ანთებელი ხანთლითურთ. ღმრთილს სმშობლის და სვიმონის სამოხელის მუქი ლურჯი და ციხფერი ტონების შესაქება გამაფრებულა კიდურა ფიგურების ტანისამოხის ფერთა — აკურისფერი წითლის, მუქი ლურჯის და ზურმუტოვანი მწვანის — დაპირისხრებით. სვიმონის კვარხა და ღმრთისმშობლის შაფორიუმს მუქი ლურჯის დიდი სიმრტეე აერთანებს. კაჟაჟა მახვილად მოხანს ეყითელი კალათა მახში ორი თორი მტრედითურთ, რომელიც იოხებს უჭირავს. ქრისტეს სამოხი მუქი და ღია ლურჯი ზოლების მონაცვლეობითაა შექმნილი. კომპოზიციე ვერტიკალის რიტმს ეფუქნება. ფიგურათა შესრულებაში იგრძნობა მეტი თუიხუფლება. ხანთა მეტი ენადობა, სამოხის ნაკვეში — დინამიკურობა. გამოხახულებეი გამოირჩევა დიდი ფურადონებითა და ღირიკულობით. საჯანებოდ არის აღხანძნავი ქართული ხელომბერებისათვის დამახასიათებელი ვიწრო ხარქმელებიანი ეულსე ამოყვანილი კონხისებურა ეუმბათი და „მირქმის“ კომპოზიციის მხოლოდ ქართულ ნიმუშებში დადსტურებული ანთებელი ხანთლის გამოხახულება.

145. Пластина со сценой Сретения (№ 3223).

XII—XIII вв. грузинская работа.

Размеры: 12,2 x 10 см. Сохранность: хорошая.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Сцена с двумя парами симметрично распределенных изоцефальных фигур — слева Иосиф и Мария с Христом на руках, справа — Симеон-Богородица и Анна со свитком в руке — разворачивается перед архитектурным фоном, в котором доминирует молочно-белый тон. Общий фон композиции — золотой. В центре — подсвечник с горящей свечой, персидской в голубоватых тонах. Сочетания темно-синего и голубого в одеждах Богоматери и Симеона оживлены сочетанием кирпично-красного с темно-синим и изумрудно-зеленым у фланкирующих фигур. Большая плоскость темно-синего цвета объединяет хитон Симеона и мафорий Богоматери. Яркий акцент — сияющий желтый цвет корзины с двумя белыми голубками в руках Иосифа. Одевание Христа решено чередованием светло- и темно-голубых полос. Композиция основана на ритме вертикалей. В исполнении фигур — большая свобода и плавность ведения линии, в складках-перегородках их одеяний — динамика. Изображения отмечены яркой красочностью и лирической настроенностью образов. Особо следует отметить типичный для грузинской архитектуры конический купол с барабаном, в котором прорезаны узкие длинные окна, и наличие свечи в сцене Сретения, встречающейся только в грузинских композициях.

145. The Plaque with the Presentation at the Temple (No. 3223).

12th – 13th cc., Georgian.

Dimensions: 12.2 cm x 10 cm. Well preserved.

From the M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The scene with the two pairs of isocephalous figures; Joseph and Mary with the Child on the left and Simeon and the prophetess Ann with a scroll in her hand on the right is laid against an architectural background of a predominantly white colour. The whole composition is executed against a general gold ground. In the centre there is a candlestick with a burning candle in light blue enamel. The combination of dark and light blue in the Virgin's and Simeon's garments is brightened up by the combination of brick-red, dark-blue and emerald-green colours in the garments of the figures behind them. A large plane of dark-blue unites the Simeon's tunic and the robe of the Virgin. The yellow basket with two white doves in Joseph's hand provides a bright accent. The Child's garments are rendered by a succession of light and dark-blue stripes. The composition is based on the rhythm of the vertical lines. The figures are distinguished for a greater freedom and ease of the drawing and the dynamics of the drapery. They are quite remarkable for their play of colour and lyricism of the images. The conical cupola and the drum with the narrow slits of windows are typical of Georgian architecture and the presence of the candle in this motif is only encountered in Georgian compositions.

ბიბლ. (ზნღ.) : Собрание М. Боткина, № 90; Ch. Amiranashvili, Les arts, p. 60, pl. 61; O. Demus, Zur Pala d'Oro, S. 275; O. Zastrow, p. 318; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 123-135; Т. Sanikidze, G. Abramishvili, №42; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 44 (Kat.-Nr. 56); Средневековая уметност Грузии, с. 37, № 46; Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 135-149, табл. XXXVIII, д. табл. VII; Au pays de la toison d'or, p. 178, № 92.

144. ფირფიტა „ლასარეს აღდგინების“ გამოსახულებით (№ 3222).

XII-XIII სს. ქართული ხელობ.

ზომება 12,8 x 10,3 სმ.

დაწვლილი კირი

მ. ბოტკინის კოლექცია, კლასიკადან. ლუბერნა

საქართველოს 1923 წ.

კომპოზიცია ოქროს ფონზე იძლება. ფიგურები დიაგონალურად არის განლაგებული „მარქმის“ ფირფიტის (№ 145) მსგავსი არქიტექტურის წინ, რომელსაც კიდევ ორი კლდე აქვს დამატებული. დიდი, ინტენსიური ლურჯი ფერის კლდე აურთიანებს მოციქულების მოხრდილ უკუებს, რომელთაც ქრისტე მიუბღვის. იგი ნაგებობის ღიობში, მოძვრო კლდისა და არქიტექტურის წინ მდგარი, თუთადად შესუდრული ღაზარესკენ (მას დიდი ცისფერი პარავანდი შემოსტეობია) არის მიმართული. მკვედრით აღმდგარი ღაზარეს ცვერდით აგურისფერ-წითელ სამოსში გამოწეობილი ორი მხახურია. ერთი მათგანი ხსნის ღაზარეს ხუდარას, მეორე კი ხელს აშველებს კუბოს მჭვირად ზურმუხტისფერ თავს. ღაზარეს დანი — მარია (ციხურ შიდა სამოსში და ბუჭ ლურჯ მუფორთუმში) და მართა (აუვისფერ-შავ სამოსში) დამსობილან ქრისტეს წინაშე. კომპოზიცია რთულია, მრავალფიგურიანი; ხდება „ხივრცობრივი“ ელემენტები.

146. Пластина со сценой Воскрешения Лазаря (№ 3222).

XII—XIII вв., грузинская работа.

Размеры: 12,8 x 10,3 см.

Сохранность: хорошая.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Композиция — на золотом фоне. Действие разворачивается диагонально, на фоне сходного предыдущей пластине (№ 145) архитектурного пейзажа, осложненного двумя массивными скал. Большая скала интенсивно синего цвета объединяет обширную группу апостолов во главе с Христом, обращенным к заплечатому в белое Лазарю с большим голубым нимбом, находящемуся в проеме здания на фоне меньшей скалы и архитектуры. Рядом с воскресшим Лазарем — одетые в кирпично-красную одежду слуги, из которых один расплечивает его, другой же придерживает рукой прозрачно-изумрудную крышку гроба. Сестры Лазаря: Мария — в голубой stole и темно-синем мафორин и Марфа — в пурпурно-черном одеянии пали ниц перед Христом.

Композиция — сложная, многофигурная, в ее решении — стремление мастера к „пространственному“ построению.

146. The Plaque Representing the Raising of Lazarus (No. 3222).

12th—13th cc., Georgian.

Dimensions: 12.8 cm x 10.3 cm.

Well preserved.

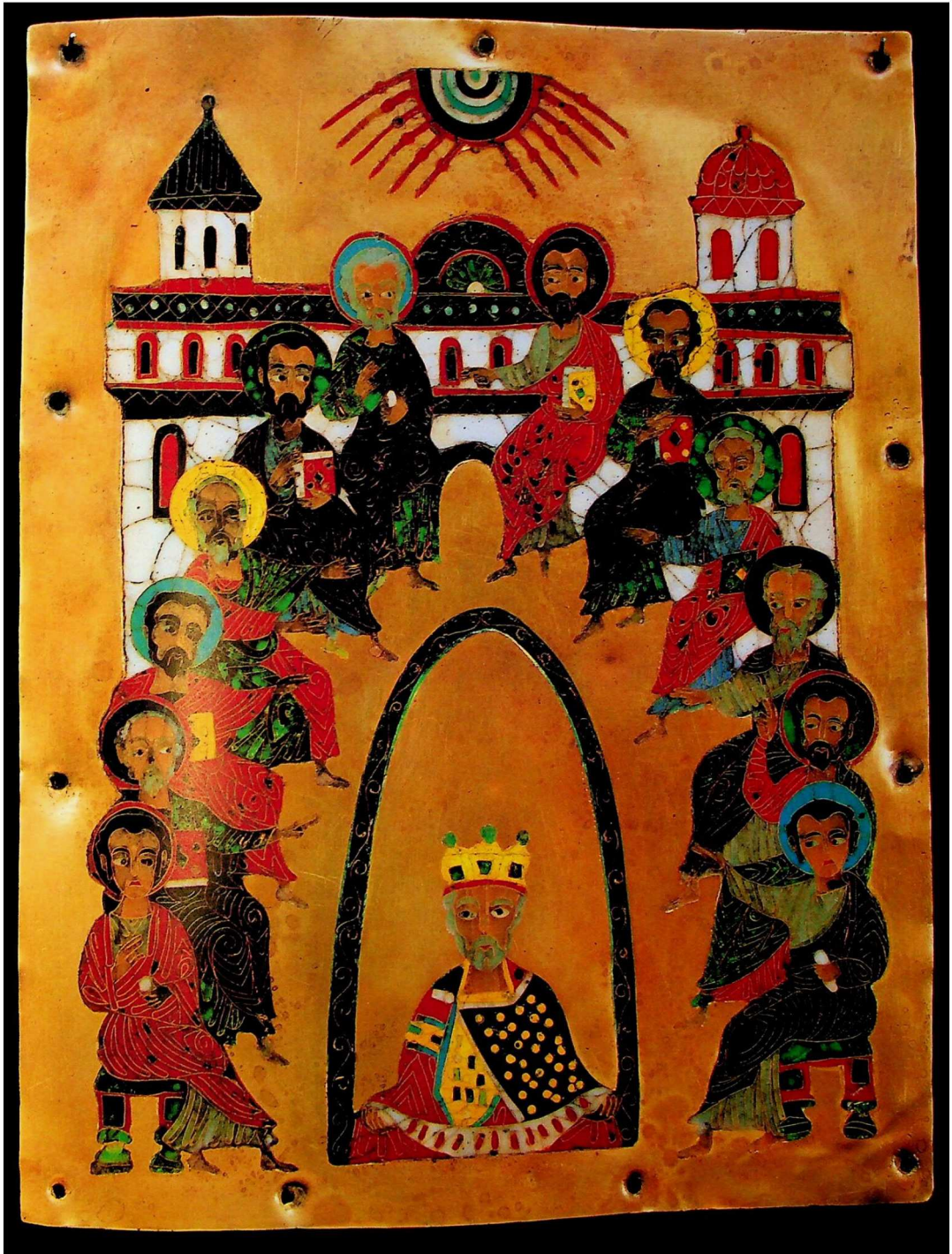
From the former M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The composition is executed against the gold background. The action unfolds diagonally, against an architectural background similar to the one in the previous plaque (No. 145) but made somewhat more complicated by the two massive mountains. The bigger mountain in intensive blue enamel unites a large group of Apostles led by Christ facing Lazarus shrouded in white, and with a large, light-blue halo. The latter is shown against an opening in the building and against a general background of the smaller mountain and an architectural motif. Next to Lazarus raised from the dead are the servants clad in brick-red. One of the servants is unwaddling Lazarus, the other is supporting the translucent, emerald-green cover of the coffin. The sisters of Lazarus, Mary in a light-blue stole and a dark-blue cloak and Martha in purple-black garments, are kneeling before Christ.

The composition is complicated, involving a great number of figures. One feels the express desire of the master to represent space.

ბოტკ. (Ботк.). Собрание М. Боткина, № 90; Ch. Amirashvili, Les Émaux, p. 62, pl. 63; O. Demus, Zur Pala d'Oro, S. 275; O. Zastrow, p. 318; Л. Хускивалдзе, Грузинские эмали, с. 123-125; Т. Sanikidze, G. Abramishvili, № 45; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 45 (Kat.-Nr. 57); Средневековая эмальность Грузии с. 38, № 47; Л. Хускивалдзе, Грузинские эмали, с. 137-149, табл. XXIX, п. табл. VI.

148. კორცხელის ჩახდგამი ხატის ჩარჩო (ო № 211).

XIII ს. ქართული სკოლა.
ჩარჩოს ჩარჩოს ზედა არხის სიგრძე — 4 სმ, დანარჩენის — 3 სმ.

დაკუთვნილია სარქველი დახაზებული ჩარჩოს ქვედა არხის დაკორცხულია — თანხლებს წარწერას ემპოლებში — ზედათოთა კაპისასიულეს დახაზებულია წმ. თეოდორეს ფიგურა. მხ. მხ. კა. (პარაპეტს კუვრდის დაკორცხულია ჩარჩოს მარჯვენა არხითურ სერაფიმის ფიგურებსა და ღრუბლების ზედა მარჯვენა ჩრდილზე ამოკვენილია მონასტრის მინასტრის ხატის მარჯვენა კონტორიდან დაუმბრუნდა სარქველი. 1923 წ.

ხატის ჩარჩო ცალკეული ეპოქისხეობითა და ღმრთისმშობლის ცხოვრების სწენებითა შეყვლია. ჩარჩოს ზედა არხის შილიანად ავსებს „ღმრთისმშობლის მიძინება“. ქვემოთ — „ღმრთისმშობლის შობა“, რომლის აქეთ-იქით, წარწერების თანხმად, წვეილ-წვეილად, წმ. ღვანის იუნჯე წარმოდგენილი. ერთ-ერთი მათგანი წმ. თეოდორე ტირონის ეპოქისხეობითა შეყვლილი, სხეუმი კი დაკორცხულია. კუვრდის არხითურ მარცხენა „სარქველი“, მარჯვენა კი იოანე, რომლის კუვრდით ადრე, წარწერის მიხედვით, წმ. ანჯ ეოვილად ეპოქისხეული. აქვე ეპოქისხეული ქურობინები და ქუვრდის სერობინები. ნ. კონდაკოვის მართებული შენიშვნით, მინასტრებიანი ჩარჩო წაყვებს „ფურცელს, რომელიც მინასტრებითა მოხატულია“. ტექნიკური თვალსაზრისით იგი წარმოადგენს „მინასტრებიანი ბუდეების ერთდროულად (და არა ცალ-ცალკე ან სულაც ცალ-ცალკე) შესრულებულს და ეპოქისხეული რიგის“. ეველზე ეპოქისხეული და ღრუბლები „მიძინების“ სცენა. იგი კაოირიანა თავისი იკონოგრაფიითაც; საკურობე მიძინებას აქ ღრუბლებით მომავალი მოციქულების გამოჩენაც ემატება, რაც განსაკუთრებით XIII-XIV საუკუნეებიდან მოკლებული ცხელება ხოლმე, სცენა სხვახაზულად დინამიკურია. ფიგურათა ცალკეული ჯგუფები ბუდეების საერთო კონტურით ერთიანდება, ჯგუფებს შორის კი მათი ურთიერთმიმართებით იქმნება ცენტრიდან კიდევმისევე და კიდევმისევე მიმართული მოძრაობა. ეპოქისხეობითა შეყვრებულ სწრაფსა ამლიერებს ცენტრიდანული ძალა, რომელიც თითქმის ეს-ესა მოწვევებს ნახევარფიგურებს ღრუბლების ბრუნვას. ეპოქისხეობითა სხეულებიც; დიდი შენიშვნა ენიჭება აქ ფურს. კოლორიტის საერთო პარმონიულობასთან ერთად, სხვაე ჭარბობს ფეროლისფერ-ციხისფერი, ფიროსისფერი და წითელი, ერთი და იმავე ტონის სხვადასხვა ელფერის, მკაულითად, შილილისურის შემოტანით გაზრდილია ეპოქისხეობით ტონების რაოდენობა. ფერების შეხამებას, მკაულითად, წითლისა ბალახის-ფერ შეხამებას, შემოაქვს კარკეული დახაზულობა. მინასტრების ცალკეული ფერები მღერია, სიყვარულს მოკლებული. სცენის ზოგან (მაგ., „შობაში“) ჩნდება „სერფობრივი“ ელფერებები. ეველით შემოაქმნილი ჩარჩოს შესრულების შედარებით მოკვიანო თარიღზე მიგვიბიძგებს, ხოლო მინასტრების (ციხრების ნახატის ხასიათი, ეპოქისხეობითა გარეგნობა, სხეულების დამუშავება) „ღრუბლისხეობითა“ ფიგურებთან, ეველითა და ხობის შედლიონებთან დახტურებს კორცხელის მინასტრის ქართულობას. მისი ახლო ზარაღულია ირუსალიმში, უფლის საფლავის ეკლესიის საცანკურში დაცული ხატის მინასტრის სპეკული. როგორც ეველით, აგრეთვე ქართული ნახეული.

148. Рама Корхельской вкладной иконы (О № 211).

XIII в. грузинская работа.
Размеры: ширина верхней части рамы — 4 см; остальных — 3 см.

Сохранность: нижняя часть рамы довольно повреждена — некоторые изображения вообще отсутствуют, остались всего лишь поясняющие их надписи, изображение св. Фелатра также повреждено, пропала и фигура св. Анны рядом с Иоакимом, на правой боковой части обрамления, в крыльях серафимов и в верхней левой части облаков уэль выкрошлась.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Рама иконы украшена отдельными изображениями и сценами, связанными с жизнью Богоматери. Верхнюю часть рамы целиком занимает сцена Успения. внизу — Рождество Богоматери, фланкированное, судя

по надписям, парными изображениями святых жен, из которых одно замечено полуфигурой св. Федора Тирона, остальные же сохранились. На боковых полях, слева, сцена Благовещения, справа — фигура Иоакима, рядом с которой должна была быть изображена св. Анна (по надписи). Здесь же помещены херувимы и шестикрылые серафимы. По справедливому замечанию Н. Кондакова, эмалевая рама „имеет вид листа с миниатюрами на полях“. В техническом отношении она дает „ряд ряд эмалевых лоточков, срабатанных и обожженных разом и вместе, а не порознь или даже поодиночке“. Самой выразительной и драматичной является сцена Успения. Она примечательна своей иконографией, так как главная тема осложнена появлением апостолов в облаках — апокрифической сценой, получившей особое распространение начиная с XIII—XIV вв. Сцена пронизана подчеркнутой динамикой. Отдельные группы композиции объединены общим контуром лоточков. Внутри них расположение взаимосвязанных фигур создает иллюзию движения от центра к краям и обратно. Центробежная сила, которую вырывающая полуфигуры из кругового движения облаков, усиливает стремительный порыв изображений. Лини трактованы эмоционально. Большую роль в корхельских эмалах играет цвет. При всей гармоничности общего колорита с преобладающим пепельно-голубым, бирюзовым и красным, количество примененных тонов увеличено за счет нескольких оттенков одного и того же цвета: лилового полутон, например, вносит еще дополнительный оттенок. Определенное напряжение создает соотношение цветов — например, красный и травянисто-зеленый. Отдельные краски эмалей мутны и не совсем определенные. В сценах (например, Рождество Богоматери) подчеркивается пространственный момент. Все это указывает на сравнительно позднюю дату исполнения рамы. Рождество же с памятниками Праздников, а также с группой гелатских и хобских медальонов, с которыми их связывает характер перергодок, типаж, обработка ликов, определяет корхельские эмалы как грузинские. Параллель — эмалы оклада Иерусалимской иконы, хранящейся в сокровищнице церкви св. Гроба Господня, которая, кстати, тоже должна быть грузинского происхождения.

148. The Frame of the Kortskheli Icon (O No. 211).

13th century, Georgian.
Dimensions: width of the upper frame — 4 cm, the rest — 3 cm. The bottom part of the frame is rather damaged; some enamelled figures are missing with only the inscriptions surviving.
St. Theodore's figure is damaged, the figure of St. Ann next to St. Joachim is also missing on the right hand side of the frame, the enamel has flaked off in the wings of the seraphim and in the top left clouds.
The icon comes from the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The frame of the icon is decorated with separate figures and motifs from the life of the Virgin. The top of the frame is occupied by the motif of the Assumption. At the bottom we have the Birth of the Virgin flanked according to the inscriptions by the pairs of Women Saints one of which was replaced by a half-length figure of St. Theodore Tiro, the other figures are missing. On the side parts, to the left we have the motif of the Annunciation, to the right, the figure of Joachim must have been flanked by St. Ann (according to the inscription) whose figure is missing. Between these scenes around the frame are pairs of six winged cherubim and seraphim. Quoting Kondakov: the enamelled frame "looks like a page illuminated by enamelled miniatures on the margins." Regarding the technique: "they are a set of enamels designed and fired at one time and together rather than separately or one by one." The motif of the Assumption is the most dramatic and expressive of all. It is remarkable for its iconography as the main theme is made more complex by the appearance of the apostles in the clouds, an apocryphal scene, especially widespread from the 13th—14th centuries on. The scene is permeated with marked dynamics. The separate groups of the composition are brought together by a common contour of the sockets. Inside these groups the disposition of the interrelated figures creates a motion from the centre towards the ends and back. The centrifugal force seemingly tearing away the half-length figures from the circular movement of the clouds intensifies the impetuous impulse of the figures. The faces are rather emotional. Very important in the Kortskheli enamels is the colour. For all the harmony of the overall colouring dominated by the ash-blue, turquoise and red, the number of the colours was increased through the use of the several shades of the same colour: the purple half-tone, for instance, introduces one more, additional colour. A certain tension is created by the combination of e. g., red and grass-green. Some individual colours of the enamel are turbid, and hard to tell. In the motifs (e. g., the Birth of the Virgin) an attempt has been made to convey depth. All these features suggest a comparatively late date of execution of the frame, while its affinity to the Holy Feasts plaques and the ecution of Gelati and Khobi medallions with a common character of the tutions, facial types and their treatment point to their Georgian origin. The parallel is found in the enamel on the frame of the Jerusalem icon, kept in the treasury of the Church of Holy Sepulchre which incidentally must also be of Georgian origin.

**140. ფირფიტა — „ვეშაპის მლახვარი“
წმ. გიორგი“ (№ 8220).**

XV ს. (?), ქართული ხელოვნება.
ზომები: 14,5 x 11,8 სმ.
დაკლდება ამოცხვლით მინასქრის მცირე მონაკვეთი
ცხენის კუთხეზე.
წმ. გიორგის ყოფილი კალიგრაფიდან დაუბრუნდა
საქართველოს 1921 წ.

ეკლესიურ შემდგომ ცხენზე ამხედრებული წმ. გიორგი ლახვრით ჰგმირავს ურჩულს. წმინდანის თავზე ცის სეგმენტიდან მკურთხებელი მარჯვენაა ამოწვდილი. მხედარი წარმოადგენილია თეთრ ცხენზე, რომლის უკანა ფეხებს შემოჭობია წითელ ფეხებზე შემდგარი ვეშაპის მძიმე ჭრული სხეული. წმ. გიორგის წითელი ქლაშიდა, უკიდობა და ცისფრით გაღმომცემელი აბჯარი და ბოლოაფრიალებული მუქი ნაგისფერი მოსასხამი მოსახს. მარჯვნივ ცისფერია, წითელმომკვლებული. კომპოზიცია ოქროს ფონზე იშლება. თანამსლები წარწერები, შესრულებული წითელი და ლურჯი მინასქრით, ბერძნულიცა და ქართულიც (მხედრული). ეს ქართული წარწერა და ისეთი იუნორგრაფიული დეტალი, როგორცაა ფეხებიანი ვეშაპი, ფირფიტის მოკვანთა ხანში დამზადებას მიეკუთვნება. თით სვენა კი მიეკუთვნება „ვეშაპის მლახვარი წმ. გიორგის“ თემას, რომელიც ასე გავრცელებულია ქართულ, კერძოდ, ჭედურ ხელოვნებაში X-XI საუკუნეებიდან მოყოლებული.

**149. Пластина св. Георгия,
поражающего дракона (№ 3220).**

XV в. (?), грузинская работа.
Размеры: 14,5 x 11,8 см.
Сохранность: кусочек эмали выкрошился
в задней части коня.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Св. Георгий, восседающий на вздыбленном коне, поражает копьём дракона. Действие святого осенено благословляющей десницей Бога, выходящей из сегмента небес. Всадник представлен на белом коне, копыта которого обвиты тяжёлым пестрым туловищем дракона на красных ножках. Св. Георгий облачен в красную хламиду, желто-голубую кольчугу и темно-пурпурный плащ с кольчающимся на ветру концом одеяния; нимб его — голубой с красным контуром. Композиция — на золотом фоне. Поясняющие надписи, исполненные красной и синей эмалью, — греческая и грузинская „მხედრული“ (т. е. гражданское письмо). Эта грузинская надпись и такая иконографическая деталь, как дракон на ножках, указывают на позднюю дату исполнения пластины. Сама сцена же относится к числу изображений „Геоργია-დრაკონობორა“, столь распространённых в грузинском искусстве, в частности в грузинской чеканке X—XI вв.

**149. The Plaque Representing
St. George Slaying the Dragon (No. 3220).**

15th century (?), Georgian.
Dimensions: 14.5 cm x 11.8 cm.
Some enamel has crumbled away in the back part of the horse.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

St. George, mounted on a rearing horse is slaying a dragon with his lance. The Saint's deed is blessed by the right hand of God giving benediction from the sky represented in the top right corner of the plaque. The Saint is riding a white horse whose hind hoofs are wound by the heavy, multicoloured body of the Dragon with red legs. Saint George is wearing a red tunic, yellow and blue coat of mail and a dark-purple cloak which is floating in the wind. He has a blue halo with a red contour. The composition is shown against the background of gold. The Greek and Georgian inscriptions are in red and blue enamel. The Georgian inscription is in the „მხედრული“ (i. e., lay) script. This and the iconographical detail of the Dragon walking on his feet indicate a late date of execution of the plaque. The motif itself belongs to the „St. George the Dragonslayer“ theme so widespread in Georgian art, especially Georgian repoussé of the 10th—11th centuries.

ბოტკ. (Библ.): Собрание
М. Боткина, № 79; в. სიმონიძის მიერ,
გვ. 18 (И. Сомгулашвили, с. 18);
Сб. Amiranashvili, Les émaux, p.
82, pl. 83; Ш. Амирашвили,
История грузинского искусства, с.
263; Т. Sanikidze, G. Abramishvili,
№ 45; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb.
47 (Kat.-Nr. 61); Л. Хускивалдзе,
Грузинские эмали, с. 162-168, табл.
XLVIII, п. табл. VIII; Au pays de
la toison d'or, p. 197, № 106.

ბოტკ. (Библ.): Опись, с. 99; Н.
Колпаков, Византийские эмали, с.
150-151, рис. 44; О. Dalton, Byz.
Art, p. 530; Сб. Amiranashvili,
Les émaux, p. 67, 68, pl. 69;
Л. Хускивалдзе, Грузинские эмали, с.
149-157, табл. XLVI; Au pays de la
toison d'or, p. 177, № 91.

წმინდა
ΘΑΓΙΟΣ

სა

ΓΕОРΓΚΟΣ

150. ფირფიტა — წმ. გიორგი ანთავიხუფლებს მეფის ასულს“ (№ 3218).

*15th century (?), Georgian.
Dimensions: 17.1 x 12.5 cm.
Well preserved.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.*

კომპოზიციის მთავარი გამოსახულება სიმაღლეში არ ავსებს სასურათო არს. წმ. გიორგი, წინააღწერილის (№ 149) მსგავსად შემოსილი, ლურჯ-მარჯანდანი, თორ ცხენზე ამხედრებული, შუბი მას მხარზე მიუხვევება. ცხენის ფერხითი დამარცხებული წითლათუბიანი ეუბაბა, რომელიც საბუთი მიწვევს მეფის ასულს. მას სამეფო სამოსი აცვია: მუქი ლურჯი კაბა შეკეული ვეითული „კულისებრი“ სახეებით, სამხრებით, ღორხით და ბიორასა თულებით მოოკვილი თორაკიონით; თავზე მეფის ასულს კვირვინი ავჯას. კომპოზიციის ზედა მარჯვენა კუთხეში ზეცის მუქი ლურჯი სკემტია. გამოჩენილი მაკურთხებელი მარჯვენით. გამოხატულებას ბერძნული (წითელი მინანქარი) და ქართული ასომთავრული (ლურჯი მინანქარი) წარწერა ახლავს. ეს სცენა ზედმიწევნით მიხედვს წმინდანის ცხოვრებას. სადაც სასწაულთა ციკლი სწორედ ამ ამბით იწყება. შესრულებას მხარით ეს ფირფიტა წინამორბედი ფირფიტის (№149) მოთესევა.

150. Пластина св. Георгия, освобождающего царевну (№ 3219).

*XV в. (?), грузинская работа.
Размеры: 17,1 x 12,5 см.
Сохранность: хорошая.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.*

Основное изображение композиции не заполняет целиком всю высоту пластины. Св. Георгий в почти идентичном предыдущему изображению (№ 149) одеянии с синим нимбом восседает на белом коне. Копье его похонит на плече. В ногах коня — смиренное чудовище на красных ножках на поводу у царевны. Царевна облачена в царские одежды — темно-синее платье с желтым сердцевидным рисунком, украшенное оплечьями, лоронем и торакием, усыпанным драгоценными камнями. На голове ее — корона. В правом верхнем углу композиции — темносиний сегмент неба с благословляющей десницей. Поясняющие надписи — греческая (красная эмаль) и грузинская „асомтаврული“ (синяя эмаль). Эта сцена точно следует тексту жития из цикла чудес святого, открывающегося рассказом именно об этом чуде св. Георгия. По манере исполнения пластина увязывается с предыдущей композицией (№ 149).

150. The Plaque Representing St. George Rescuing the Emperor's Daughter (No. 3219).

*15th century (?), Georgian.
Dimensions: 17.1 cm x 12.5 cm.
Well preserved.*

From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The main figure of the composition doesn't fill the whole plaque in height. St. George dressed almost identically to the preceding figure (No. 149) with a blue halo is riding a white horse, his lance resting on his shoulders. In the horse's feet we can see the tame monster led by the Emperor's daughter. The princess is wearing a royal dress decorated with a yellow heart-shaped pattern, shoulder adornments, loron and a sash in the form of a downward-pointing shield, adorned with precious stones. She is wearing a crown on her head. In the right top corner of the plaque we have a segment of the sky with the right hand of God giving benediction to the figures below. The inscriptions are in Greek (red enamel) and in Georgian „asomtavruli“ (blue enamel). The motif exactly reproduces the text of the Deeds of the Saint which opens with the description of just this miracle. The manner of execution of this plaque is identical to the one described previously (No. 149).

ბიბლ. (Библия): Собрание М. Боткина, № 80; о. სიმეონაშვილი, გვ. 18 (И. Сопгулашвили, с. 18); Ch. Amirashvili, Les émaux, p. 85, pl. 84; Ш. Амირашвили, История грузинского искусства, с. 263; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 46; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 48 (Kat.-Nr. 63); Средневековая уметност Грузии, с. 38, № 52; Д. Хусьнядзе, Грузинские эмали, с. 164-168, табл. XLIX.

Декоративные
ЭМАЛИ

დეკორატიული

მინაშანი

Decorative
ENAMELS

152—159. მედალიონები
(ხობის ღმრთისმშობლის ხატი, ო № 207).

X ს. ქართული ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 3-4 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ხობის ღმრთისმშობლის ხატზე შერჩენილი რვა მედალიონიდან ექვსი ორნამენტულია: მათი ორნამენტი ორი სახისაა: ოქროს ფონზე მოცემული ჰრიმბიტული ევავილი ზურმუხტისფერი ფურცლებით ან თავისებური ღვრივი ევავილი ცისფერი ფოთლებით და წითელი წერტილით ზურმუხტისფერ ფონზე. პირველი სახის ანალოგიებს ვხვდებით ხახულის კარედის X საუკუნის ჯვარზე წმ. ანტონის მედალიონით (№ 26-27), მეორის პარალებლები კი რინანოს ტიპის ოქსფორდული ვარდული (VII საუკ.) და VIII-IX საუკ. მარტვილის პირველი გულსაკიდი ჯვარია (№ 151). დაცულია კიდევ ორი მედალიონი ბერძნული მონოგრამით — MP ΘV. თითოეულ მათგანზე ოქროს ფონზე გამოსახული ზურმუხტისფერი, წითელღვრივღვრივული ოთხკუთხედიანი ევავილი კუთხეებით; წარწერები წითელი მინანქრითაა შესრულებული. მედალიონები ხატის თანადროულია, ე. ი., წარწერის თანახმად, X საუკუნისა.

152—159. Медальоны
(икона Хобской Богоматери, О № 207).

X в., грузинская работа.
Размеры: диаметр 3—4 см.
Сохранность: хорошая.

Шесть сохранившихся из восьми эмалевых медальонов, украшающих нимб Хобской Богоматери, представляет орнамент двух типов: один — с примитивным рисунком продолговатых изумрудных лепестков на золотом фоне, другой — особый тип синего флерона, с красной точкой и голубыми листиками на изумрудно-зеленом фоне. Аналогии к первому типу — крестик с медальоном св. Антония на Хахульском триптихе, X в. (№ 26—27), ко второму — розетка типа Ризано из Оксфорда (VII в.), а также I нагрудный крест Мартвили, VIII—IX вв. (№ 151). Сохранились еще два медальона с греческой монограммой — „MP EV“. Они изображают изумрудный четырехлистник на золотом фоне с красными надписями и желтыми краями. Медальоны относятся ко времени первоначального исполнения иконы, определяемого по надписи X в.

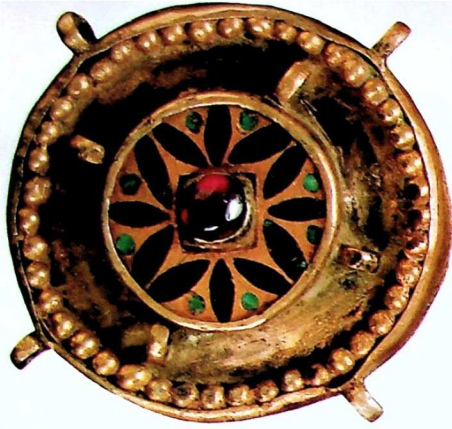
152—159. Medallions
(the Khobi Icon of the Virgin, O No. 207).

10th century, Georgian.
Dimensions: diameter — 3—4 cm.
Well preserved.

The six surviving enamelled medallions of the original eight adorning the halo of the Khobi Virgin represent the ornament of two types: one, with a primitive pattern of long, emerald-green petals against the gold ground and the other, a peculiar kind of a blue floral pattern with a red dot and blue petals against emerald-green background. The analogies for the first type are found in the cross with the medallion of Saint Anthony on the Khakhuli triptych, the 10th c. (Nos. 26—27), the second one is analogous to the Rizano type rosette from Oxford (the 8th c.) as well as the first pectoral cross from Martvili (the 8th—9th cc., No. 150). Two more medallions survive bearing the Greek monograms: MP ΘV. They show an emerald-green quadrifoil pattern against a gold background with red inscriptions and yellow borders. The medallions date from the original execution of the icon which is established by the inscription dating from the 10th century.

ბიძე. (Библ.): Опшсь, с. 82-83, рис. 37; ე.თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობანი, 33, 140 (Е. Такайшвили, Археологические путешествия, с. 140); Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, с. 574-575; Ch. Amiranashvili, Les émaux, pl. 13; Т. Sanikidze, G. Abramishvili, № 35; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 85 (Kat.-Nr. 5-9); Средневековна уметност Грузије, с. 32, № 5-9; Au pays de la toison d'or, p. 129, № 52.

160. მედალიონი დოლიდან (ს 26).

X—XII სს.

ზომები: დამუხრვა — 2 სმ.
დაცულია მედალიონი ოდნავ ჩაქულებულია.
მუხოსულია მუზეუმის სკანეთიდან 1931 წ.

მედალიონზე ერთმანეთს ორ-ორი ლურჯი და წითელი წრე ენაცვლება. ულტრამარინისფერი ლურჯი წრეები წითელს, წითელი კი, პირიქით, ლურჯ ოთხკუთხედებს შეიცავს, რომელთა ფონზე გამოხატულია თეთრი დეკორაციული ჰატარ-ჰატარა წრეებით შედგენილი ჯვარი. მკლავების გადაკვეთაზე მოდიღო წრეა, ლურჯით აღნიშნული ცენტრით. მედალიონი, უთუოდ, ამკობდა ღმრთისმშობლის შარავანდს იმ ხატზე, რომელიც ოდესღაც დოლში ინახებოდა.

160. Медальон из Доли (Св. 26).

X—XII вв.

Размеры: диаметр — 2 см.

Сохранность: медальон несколько смят.

Медальон поступил в музей из Сванети в 1931 г.

Медальон состоит из четырех эмалевых кругов, чередующихся синих и красных. Ультрамариновые, синие круги содержат красные четырехугольники, а красные, наоборот, синие, на фоне которых — белый декоративный крест, составленный из кружочков. Перекрестие креста представлено кругом побольше, с синим центром. Медальон, должно быть, украшал нимб Богоматери на иконе, хранившейся некогда в Доли.

160. The Medallion from Doli (S 26).

10th—12th cc.

Dimensions: diameter — 2 cm.

The medallion is a little crumbled.

The enamel entered the collection of the museum from Svaneti in 1931.

The medallion consists of four successive, blue and red, enamelled circles. The ultramarine blue circles enclose red quadrangles while the red circles contain blue ones adorned with a white, decorative cross made of ringlets, the central part of which is just one more ring of a bigger diameter with a blue centre. The medallion must have adorned the nimbus of the Virgin on an icon sheltered in Doli.

ბიულ. (Енбл.): ე. თაყაიშვილი,
არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში,
აბ. 379-380 (Е. Такашвили,
Археологическая экспедиция в Лечхум-
Сванетию, с. 379-380).

161—166. ექვსი მედალიონი
(წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი, В № 680).

X—XII სს.
ჩიშქელი დიამეტრი — 2 სმ.
დაცულობა: კარგი.

წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის მონარჩობების სამკაულს, წმინდანთა გამოსატყვევ მინანქრებთან ერთად, დეკორაციული მედალიონებიც შეადგენდა. ისინი ადრე ათი უოფილა, ახლა კი ექვსიდაა შერჩენილი. ოთხი მათგანის ორნამენტი „კულისებური“ ოთხეუბითაა შედგენილი. თითოეული წილაკი ღია მწვანე ფონით თეთრი მინანქრითაა მოხაზული, სამი მედალიონი ფოთლოვან ორნამენტს შეიცავს (წითელი, ღურჯი, ევითელი). მეოთხეზე კი ბროწეულისგვარი წითელი ეკავილები შემკულია შუამი ღურჯი ოთხეუბით.

ორი დანარჩენი მედალიონი ქანრისებური ეკავილებითაა შემკული. ორნამენტი ბალახისფერ მწვანე ფონზე აგურისებრი-წითელი, თეთრი, ღურჯი და შოკავისფრო მინანქრით არის შესრულებული. ნახატი ნატიფი და წმინდაა.

161—166. Шесть медальонов
(икона Цаленджихского Спаса, В 680).

X—XII в.
Размеры: диаметр — 2 см.
Сохранность: хорошая.

Эти медальоны составляют часть убранства бортов иконы Цаленджихского Спаса наряду с лицевыми эмальями. Их было десять, сохранилось же всего шесть. Из них четыре медальона имеют орнамент, составленный из сердцевидных четырехлистников, дольки которых выведены белой эмалью. Каждая долька содержит лиственный орнамент — красный с синим (два медальона), в третьем добавлен еще желтый цвет, а четвертый украшен гранатообразными красными цветками с синим четырехугольником в центре. Фон долек — светло-зеленый.

Два других медальона имеют орнаментальный цветок лирообразной формы. Орнамент исполнен белой, кирпично-красной, синей и бежевого тона эмалью на полупрозрачном травянисто-зеленом фоне. Рисунок — тонкий и аккуратный.

161—166. Six Medallions
(the Icon of Tsalenjikha Saviour, В 680).

10th—12th cc.
Dimensions: diameter — 2 cm.
Well preserved.

These medallions are a part of the decoration from the frame of the icon of the Tsalenjikha Saviour together with the medallions of the Saints. Only six medallions survive of the original ten. Four of these have a pattern of heart-shaped quadrifoil design which is traced in white enamel. Each segment encloses a folial ornament in red and blue (two of the medallions), some yellow is added in the third, and the fourth one is decorated with red pomegranate-blossom patters with a blue quadrangle in the centre. The ground of the segment is light-green.

The other two medallions are decorated with a floral ornament resembling a lyre, in white, brick-red, blue and beige enamel against a semi-transparent, grass-green ground. The drawing is refined and accurate.

ბიბლ. (Библ.): ე.თაყაიშვილი, არბელლოვური მოგზაურობანი, გვ. 223 (Е. Такайшвили, Археологические путешествия, с. 223); Г. Чубинавили, Грузинское чеканное искусство, с. 580, 584, табл. 81; Ch. Amiranachvili, Les émaux, pl. 12.

167. ხობის ღმრთისმშობლის შარავანდი (ო 208).

XII ს. ბიზანტიური სკოლა.

ზომები 15,7—2,7 სმ

დაკრულია მარჯვნივ დაჯდულია, ალავაზე
კანკარულა ფონი. ქრისტეს მარჯვენა
მინაქრის მკერდზე ჩანს.

ხობის ღმრთისმშობლის ხატი, როგორც ნ. კონდაკოვმა აღნიშნა, თავდაპირველად მინაქრის შესანიშნავ ნაკეთობას წარმოადგენდა. მართლაც, ამ შესანიშნავი ხატის შესრულების ბარისხსა და სხვათზე მხეულმა შეიძლება თუნდაც მღვირ დაზიანებული ხორკუთხა ფირფიტის (პეტრუს გამოსახულებით, ზომები — 5,9×3,5 სმ) და ორი მედალიონის (წმ. წმ. კრიკორისა და ნიკოლოზის გამოსახულებებით, დიამეტრი — დაახლ. 3,6 სმ) მიხედვით. სმალტის ნაწილები და წვრილი ტისრების გამოყვანილი ბაგე მითითებს ამ მინაქრების რაფინირებულ ნახატსა და დახვეწილ კოლორიტზე, რომლის ძირითად ტონებს ღია მწვანე და ლურჯი შეადგენს. გარდა ჩარჩოზე განთავსებული მედალიონებისა და ფირფიტებისა, მინაქრით შესრულებული ფაქიზი მცენარეული ორნამენტით იყო შეკრებული გამოსახულების კარგე მოქმედი არეც. ეს უკანასკნელი ამჟამად აღარ არსებობს, შემოკერჩა მხოლოდ მთლიანი ოქროს ზოდისაგან დამზადებული ღმრთისმშობლის შარავანდი მასზე ვადაბული ქრისტეს შარავანდიოთ. იგი ნატივად შესრულებული ვაზის სეიერით არის მოწყობილი. ორნამენტისა და შარავანდის კონტურს ლურჯი მინაქრის ოქროთი დაწინაყვანილი ზოლი ქმნის. თვით ორნამენტის სახე თეთრი, ლურჯი, წითელი და ნახევრად გამჭვირვალე. ზურმუხტისფერი მინაქრით არის შესრულებული. ორნამენტის სახისა და მოტივით, ლურჯი, ოქროთი დაწინაყვანილი კონტურით, შესრულების სინათლით, ეს შარავანდი იერუსალიმში, უფლის ტაძრის საკანონრმი დაცული მაცხოვრის ხატისას წააგვს.

167. Нимб Хобской Богоматери (ОД 208).

XII в., византийская работа.

Размеры: 15,7—2,7 см.

Сохранность: нимб смят, фон местами прорван, отколотся кусочек эмали в нимбе Христа.

Икона Хобской Богоматери, как отмечает Н. Кондаков, была некогда роскошной эмалевой работой. На самом деле о качестве и характере исполнения этой прекрасной иконы позволяют судить сохранившиеся, правда, в сильно поврежденном состоянии, прямоугольная пластина с изображением св. Петра (5,9 × 3,5 см) и два медальона со св. Григорием и св. Николаем (диаметр — приоб. 3,6 см). Несколько кусочков смальты и обнаженная сеть тонких перегородок этих эмалей указывают на рафинированный рисунок и изысканный колорит, основанный на светло-зеленых и синих тонах. Кроме эмалевых медальонов и пластины, украшающих раму иконы, все поле вокруг изображения было заполнено тонким эмалевым растительным орнаментом. Его сейчас не существует. Сохранились только нимб Богоматери, включающий и венчик Христа, сделанный из цельного куска золота. Нимб покрыт виноградными разводами изысканного исполнения. Контурная линия, выводящая орнамент, а также края нимба исполнены синей эмалью с золотыми точечками. В орнаменте внутри звеньев применяется белая, синяя, красная и изумрудно-зеленая полупрозрачная эмаль. По мотиву и рисунку орнамента, по контурной синей линии с золотыми точечками, по изъезженности его исполнения этот нимб напоминает нимб Христа на иконе, хранящейся в сакристии церкви Гроба Господня в Иерусалиме.

167. The Halo of the Khobi Virgin (O No. 208).

12th century. Byzantine.

Dimensions: 15.7 cm — 2.7 cm.

The halo is crumpled, the background is torn in some places, a piece of enamel has broken off in the halo of Christ.

The icon of the Virgin from Khobi had once been "a sumptuous piece of enamelwork" as stated by N. Kondakov. Indeed, the surviving, although rather damaged plaque with Saint Peter (5.9 cm × 3.5 cm) and the two medallions with the Saints Gregorius and Nicholas (diameter — ab. 3.6 cm) can tell us a lot about the quality and the manner of execution of this splendid icon. A number of pieces of smalt and the exposed network of the thin partitions indicate a refined drawing and an exquisite colouring based on light green and blue tones. Besides the enamelled medallions and plaques adorning the

frame the whole space around the image of the Virgin was filled with a fine vegetable enamelled ornament. It has disappeared. Only the halo of the Virgin including Christ's nimbus survives made of a solid piece of gold. The halo is decorated with a refined ornament using a vine-stem pattern. The drawing of the ornament and the borders of the halo are in blue enamel with gold dots. In the ornament inside the sections white, blue, red and emerald-green semi-translucent enamel is used. The pattern of the ornament, the blue line of the contour with gold dots, the refined manner of execution resemble the halo of Christ on the icon kept in the sacristy of the Holy Sepulchre Church in Jerusalem.

ბიბლ. (Библи.): Ошьян, с. 85-86, рис. 38; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 142-143, рис. 41; ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მუზეუმობანი, გვ. 142 (E. Takaisvili, Археологические путешествия, с. 142); Ch. Amiranchvili, Les émaux, pl. 21.

168—169. შარავანდის ორი ფრაგმენტი (ს¹ 8227).

X—XII სს. ქართული ხელობა (?)
ზომები: 1) 14,3—3,5 სმ. 2) 14—3 სმ.
დაკონსერვაცია: კარგი
ფრაგმენტები შემოსულია მუზეუმში 1923 წ.

შარავანდი ელვად ულტრამარინისფერ ფონზე განაწილებული ოთხეუბრა ევანგელითაა შემუღლი. ეოკელო ევანგელის შუა წითელი წრეა, თეთრი კულიო, ირვულიე კი მოთუთრო-მოცისფრო ფოთლები იმლუბა. ცისფერი ფოთლებიეე ორხაე მხარეს შემოეეეეეე ბირიოად ნახატს. ხახეებს შორის განხეულია წითელი წერტილები და ხამეურები. შარავანდი ადრე, ეტეობა, ბეირაჟხი თვლებით ოო შემეული: მათგან ახლა ერთიდაა შერჩეხილი — ხარდიონი შომწრო ფრაგმენტე. თუ ამ მინაქტის კვერდით დაცული სხეა დეკორაციული მინაქტის უმრავლესობის მხატვრულ ზემოქმედებას განხაზღვრავს ფაქიზი კრავიეული ნახატი, აქ უმთავრესია ფერის ელერადობა, სიკამეაქე, ტონების ეაბედული დამირისხირება. წითელისა და ლურჯის შეხამება, ვარდულის მქრქალ ცისფერ ფოთლებად დეოფა და შარავანდის სურთო ნახატი, ნ. კონდაკოვის ახრით, ხელობას სმარსულ ხახათს ანიეებს. შარავანდის წარმომავლობაზე ტირს რისამე დამეუიოებით თქმა, თემცა ნ. კონდაკოვი, ფ. ბოკი და შ. ამირანაშვილი მას ქართულად მიიჩნევენ.

168—169. Два фрагмента нишбы (ГИЭО 3227).

X—XII вв., грузинская работа (?).
Размеры: 1) 14,3—3,5 см; 2) 14 см—3 см.
Сохранность: хорошая.
Фрагменты поступили в музей в 1923 г.

Нимб представляет собой четырехлопастный цветочный орнамент на сочном, ультрамариновом фоне — отмеченный белым кружочком красный круг, вокруг которого — голубые с белым лепестки. Голубые лепестки окаймляют также основной рисунок с обеих сторон. Между орнаментальным узором разбросаны красные точки и трилестники. Нимб украшали, как видно, камни, из которых сохранился один — сердолик (на меньшем фрагменте). Ведущим в этом произведении является цвет, его сочность, яркость, смелое сопоставление тонов в отличие от тонкого графического рисунка большинства здесь же хранящихся декоративных эмалей. В сочетании красного с синим, в раздроблении розетки на бледно-голубые лепестки и в общем рисунке нимба Н. Кондаков усматривает персидский характер его исполнения. О происхождении нимба трудно что-либо сказать определенно, хотя Н. Кондаков, Т. Бок и Ш. Амيرانашвили считают его грузинским.

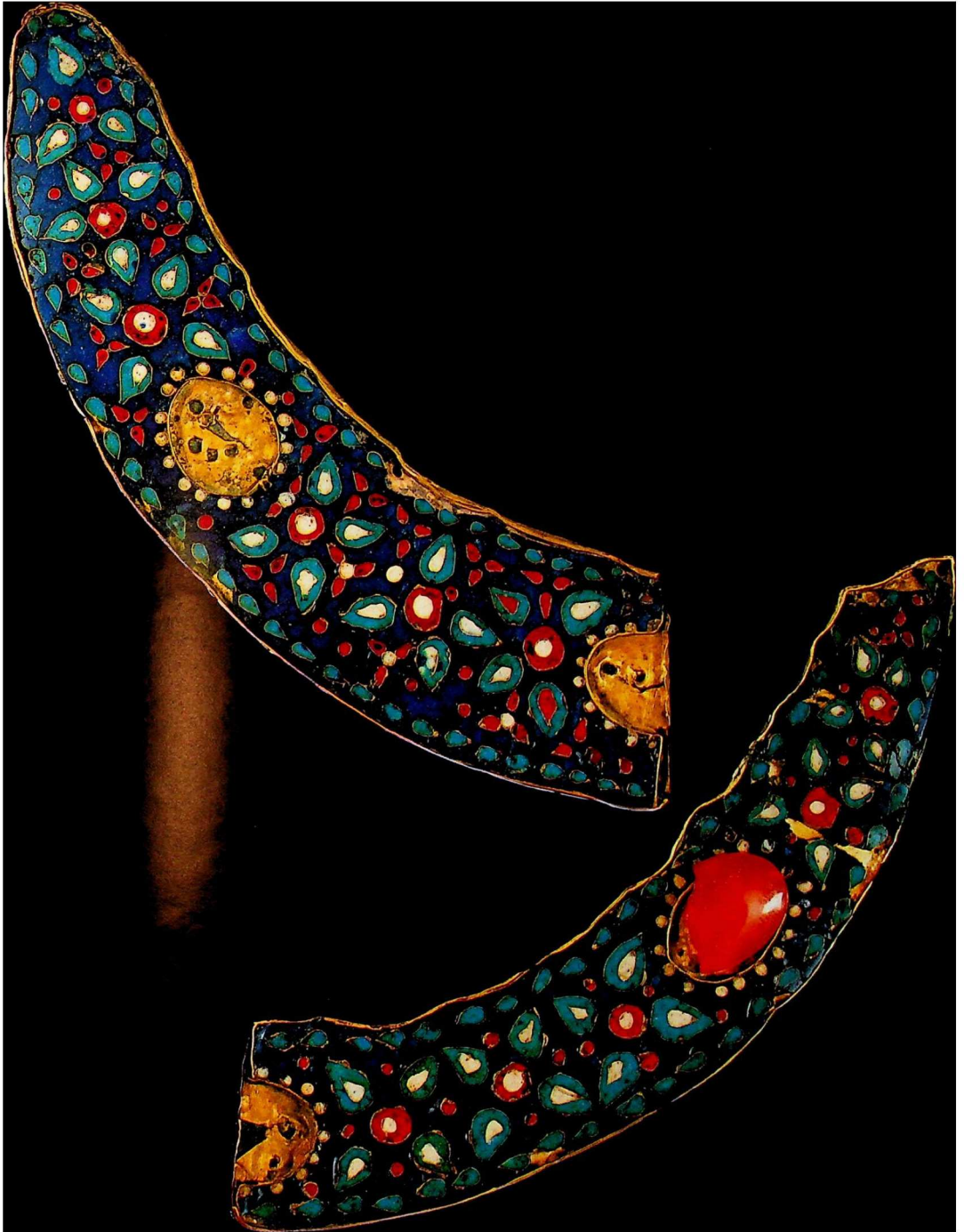
168—169. Two Fragments of the Halo (S¹ 3227).

10th—12th cc., Georgian (?).
Dimensions: 1) 14.3 cm—3.5 cm; 2) 14 cm—3 cm.
Well preserved.

The fragments entered the collection of the Museum in 1923.

The halo is decorated with a quadrifoil floral ornament against the background of rich ultramarine blue. The ornament is made up of a white-rimmed, red circle in the centre surrounded by bicoloured white-blue petals. A ring of blue petals running along the borders of the halo surrounds the main ornamental pattern. The quadrifoil, floral ornament is interspersed with red dots and trefoil patterns. The halo must have been adorned with precious stones, of which only one, a cornelian, survives on the smaller one of the fragments. Colour is the dominant feature of this work with its brightness, richness and unique combinations as contrasting with the refined graphical treatment of most of the decorative enamels kept in the same collection. According to N. Kondakov the combination of red and blue, the breaking up of the rosettes into pale-blue petals as well as the overall drawing of the halo point to a Persian influence. It is hard to say anything more definite about the origin of the halo although N. Kondakov, T. Bock and, Sh. Amiranashvili consider it a Georgian work.

ბიბლ. (Библ.): Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 302-303, табл. 20; F. Bock, S. 407; Собрание М. Богкина, № 91; Ch. Amiranashvili, Les Émaux, pl. 5.

171—172. შარავანდის ორი ფრაგმენტი (ს¹ 3227 გ, 11118).

X—XII სს.

ზომები: 1) 12,5—4 სმ; 2) 9,5—4,5 სმ.

დაცულაობა კარგია, ოდნავ შეღებული.

ერთი ფრაგმენტი შემოსულია მუსეუმში 1923 წ., მეორე (11118) — 1975 წ.

შარავანდის ფონი ღია მწვანე, ნახევრადგამჭვირვალე მინანქრისა. ორნამენტს პარალელურად კადავიშული ორი სტილიზებული ღერო ქმნის, მათ სვეტლებში კი ქანარისებური ფოთლებია მოთავსებული. ღეროები წითელია, თეთრი, წითელი და ვეითული ფოთლები კი ღერუჯ ფონზეა მოცემული. ღეროებს ორსავე მხარეს კიდევ წვრილი ორნამენტი შემოუყვება, ერთმანეთს კი ისინი ნახევრადგამჭვირვალე მწვანე მომცრო ჯერებიან კადამული. ორნამენტის ნახატი, კოლორიტი, ნახევრადგამჭვირვალე ღია მწვანე სმალტით ეს ფრაგმენტები წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის ორ მედალიონს უნათესავენ (№ 161—166). შესრულების სიუაქიზე, ხარისხი, მინანქრის ტონალობა, ნახევრადგამჭვირვალე მწვანე სმალტა მათ ღმრთისმშობლის ეპოსახელების ფონის ფრაგმენტსაც უკავშირებს (№ 170).

ორი ანალოგიური ფრაგმენტი დაცულია მეტროპოლიტენ მუსეუმში (№ 17.190.646-47).

171—172. Два фрагмента нимба (ГИЗО 3227/г, 11118).

X—XII вв.

Размеры: 1) 12,5 см—4 см; 2) 9,5 см—4,5 см.

Сохранность: хорошая, совсем незначительное повреждение.

Один фрагмент поступил в музей в 1923 г., другой (11118) — в 1975 г.

Нимб имеет светло-зеленый полупрозрачный фон с орнаментацией, составленной из двух параллельно расположенных рядов стилизованных стеблей, в завитках которых помещены листики лирообразного рисунка. Стебли — красные, листики — белые, красные, желтые на синем фоне. Ряды окаймлены с обеих сторон еще тонким орнаментом и связаны друг с другом зелеными крестиками полупрозрачной эмали. Рисунок орнамента завитков, колорит эмали, полупрозрачная светло-зеленая смальта роднит эти фрагменты с двумя медальонами Цаленджихского Спаса (161—166). Тонкость исполнения, качество и тон эмали, полупрозрачная зеленая смальта связывают эти части нимба с фрагментом фона Богоматери (№ 170).

Аналогичных два фрагмента хранятся в Метрополитэн музее (№ 17.190.646-47).

171—172. Two Fragments of the Halo (S¹ 3227/g; 11118).

10th—12th cc.

Dimensions: 1) 12.5 cm—4 cm; 2) 9.5 cm—4.5 cm.

Well preserved, only very slightly damaged.

One of the fragments entered the collection in 1923, the other (N 11118) in 1975.

The halo has a light-green semi-transparent background with an ornament made of two parallel rows of stylized stems whose scrolls enclose lyre-shaped petals. The stems are red, the petals are white, red, yellow against the blue background. These rows of stems are on both sides encircled by a fine ornament and connected by little green crosses of semi-transparent enamel. The ornament of the scrolls, the colouring of the enamel, the semi-transparent, light-green smalt relate these fragments to the two medallions of Tsalenjikha Saviour (Nos. 161—166). The refined manner, the quality and the colour of the enamel, the semi-transparent, green smalt are analogous to the background fragments of the Virgin's icon (No. 170). Two similar fragments are in the Metropolitan Museum (No. 17.190.646-47).

ბიბლ. (Библ.): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 301-302, табл. 19; F. Vock, S. 401, 405, 406, Abb. XXXI; Собрание М. Боткина, № 91; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 97; შ. ამირანაშვილი, ხანულის კარგები, გვ. 14-16, სურ. 7; (Ш. Амيرانашвили, Хазульский триптих, с. 128, табл. 7).

173—180. შარავანდის რვა ფრაგმენტი (ს¹ 1411).

X—XII სს.

ზომები: ყველაზე დიდი ფრაგმენტი: 6—3 სმ; ტიხრების სიმაღლე: 3 მმ.

დაცულობა: კარგი

ფრაგმენტები შეიქმნა მუსეუმში 1913 წ.

ოქროს ფონზე მოცემულ ორნამენტულ სახეს შეადგენს ერთმანეთთან შეერთებული ნახევრადგამჭვირვალე მწვანე წითელმომოვლებული წრეები. ეოველ მათგანში თეთრი, წითლი და ღურჯი მესრულებული ეკვილებია. უდიდესი ფრაგმენტის კიდეს ტიხროვანი თეთრი, ღურჯი და ნახევრადგამჭვირვალე მწვანე მინანქრით მესრულებული ორნამენტი დაუკვება. უკანასკნელის ანალოგია დუმბარტონ ოქსის კოლექციის ერთ-ერთი ფრაგმენტი (იხ. M. C. Ross, DOC II, p. 103, № 150, LXVII). სავსებით შესაძლებელია, რომ იმავე ანსამბლს უნდა მიეკუთვნოს მეტროპოლიტენ მუსეუმში დაცული ფრაგმენტი (№ 17.190.652) ზენიგოროდსის ეოფილი კოლექციიდან.

173—180. Восемь фрагментов нимба (ГИЭО 1411).

X—XII вв.

Размеры: самый большой фрагмент — 6 см—3 см, высота перегородок — 3 мм.

Сохранность: хорошая.

Фрагменты поступили в музей в 1913 г.

Орнамент фрагментов нимба представляют соединенные между собой круги — полупрозрачные светло-зеленые с красным ободком, в которые вписаны цветочки — белые с красным и синим. Орнамент — на золотом фоне. У края самого большого фрагмента городчатый орнамент — белый с синей и светло-зеленой, полупрозрачной эмалью. Параллель этой последней детали — эмалевый фрагмент из коллекции Думбартона Окса (см. M. C. Ross, DOC II, c. 103, N 150, LXVII).

Вполне вероятно, что к этому же набору должен относиться и эмалевый фрагмент, хранящийся в Метрополитэн музее (№ 17.190.652) из бывшей коллекции Звенигородского.

173—180. Eight Fragments of the Halo (S¹ 1411).

10th—12th cc.

Dimensions: the biggest fragment — 6 cm — 3 cm; the height of the partitions — 3 mm.

Well preserved.

The fragments entered the collection in 1913.

The ornament of the fragments is made of interconnected, light-green, semi-transparent, red-rimmed circles, enclosing white floral patterns adorned with red and blue. The ornament is executed against the gold background. At the border of the biggest fragment there is a checkered ornament in white, blue and pale-green, semi-transparent enamel. The parallel of the latter detail is found in the enamelled fragment from the collection of Dumbarton Oaks (cf., M. C. Ross, DOC, II, c. 103, No. 150, LXVII). Most probably the fragment in the Metropolitan Museum (ex. coll. of Zwenigorodski) No. 17.190.652 belong to the same ensemble.

181—182. სამაჭურის ორი ფრაგმენტი (№ 11119).

X—XII სს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დამეტრია — 5,7 სმ.
დაცულია კარგი
ფრაგმენტები შემოსულია მუზეუმში 1975 წ.

სამაჭურის ფრაგმენტები ორივე მხრიდანაა მორთული. ორნამენტი მწვანეწიწვლებიანი წითელი ზოლით მოხაზვრული ხუთი დანაყოფის მონაცვლეობითაა შექმნილი. ხუთიდან ორი დანაყოფი თუთ ფონზე გამოსახული ღურჯი (მისი ცენტრი წითლით არის აღნიშნული) ტინროვანი ორნამენტითაა შეკვებული. დანარჩენ სამზე ორი გადაბმული „გულია“. „გული“ კი რტოვამოყრული კვავილება მოქცეული. ფონი თეთრია, სახეები კი ღურჯით, წითლით, მწვანით და თეთრით არის გამოკვანილი. სამაჭურის მეორე მხარესაც იგივე ნახტია, მხოლოდ დანაყოფების თანმიმდევრობაა შეცვლილი. ფაქიზად შესრულებული ეს სამაჭური ბიზანტიური ოქრომკვებლობის მაღალმხატვრული ნიმუშია.

181—182. Два фрагмента браслета (№ 11119).

X—XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр — 5,7 см.
Сохранность: хорошая.
Фрагменты поступили в музей в 1975 г.

Фрагменты украшены с обеих сторон. Орнамент состоит из пяти отрезков, отделенных друг от друга тонкой красной полосой с зелеными кружочками. Украшение двух отрезков составляет горохатый орнамент — белый фон с синими фигурками, имеющими красный центр. Остальные чередующиеся три отрезка украшены двумя соединенными между собой сердцевидными с цветком внутри, имеющими тонкие ответвления. Фон — белый. Примененные цвета — синий, красный, зеленый, белый. Противоположная сторона браслета украшена аналогично, только варьируется соотношение отрезков. Исполнение тонкое. Браслеты — высокохудожественный образец византийской ювелирной техники.

181—182. Two Fragments of the Bracelets (No. 11119).

10th—12th cc., Byzantine.
Dimensions: diameter — 5.7 cm.
Well preserved.
The fragments entered the Museum in 1975.

The fragments are decorated on both sides. The ornament consists of five sections separated by red stripes with green rings. Two sections are decorated with a checkerboard ornament of blue figures with a red centre against a white background. The three other successive sections are decorated with two interconnected heart-shaped ornaments with a floral pattern and sprouting shoots inside. The background is in white enamel. The colours used are blue, red, green, white.

The reverse of the bracelet is decorated identically but with a varied succession of the sections. The execution is refined. The bracelets are a specimen of a brilliant Byzantine jewellery technique.

188. კულონი (№ 11120).

X—XII სს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 3x2 სმ.
დაცულია კარგი.
კულონი შემოსულია მუზეუმში 1975 წ.

ოქროს ფონზე შუამი თეთრი წრეა, ქვემოთ კი რქები; სამივე წითლითაა შემოკლებული. თუთ წრეში ღურჯი ყვარია ჩაწერილი. მისი მკლავები წითელი, თეთრი ცენტრის მქონე „გულიებით“ ბოლოვდება. წრე და რქები საიდეების ჩვეულებრივი სამკაულია (იხ. მაგ., კიევერი ე. წ. „კოლტები“). გულსაიკი ნახტითა და კოლორიტით წაგაყვანს დუმბარტონ ოქსის კოლექციის საგურეს, რომელიც XI საუკუნითაა დათარიღებული. (იხ. M. C. Ross, DOC II, p. 103, № 151, LXVIII, c., tabi. V).

183. Кулон (№ 11120).

X—XII в., византийская работа.
Размеры: 3x2 см.
Сохранность: хорошая.
Кулон поступил в музей в 1975 г.

На золотом фоне кулона — круг в центре, внизу два рога. Круг и рога описаны красной каймой. Белый круг содержит синий крест, заканчивающийся красными сердечками с белым центром. Между рукавами креста — зеленые четырехугольнички. В рогах представлен растительный орнамент — белый и красный на синем фоне. Круг и рога, украшающие кулон, являются отработанными элементами декора колтов, в частности колтов из Киева, с которыми он проявляет сходство и в рисунке орнамента. Рисунок и колорит кулона напоминает византийскую серьгу из коллекции Думбартона Окса, датированную XI в. (см. M. C. Ross, DOC II, c. 103, N 151, табл. LXVIII, табл. V).

183. The Pendant (No. 11120).

10th—12th cc., Byzantine.
Dimensions: 3 cm x 2 cm.
Well preserved.
The pendant entered the Museum in 1975.

Against the gold background of the pendant there is a white circle in the centre and two horns at the bottom. The circle and the horns are surrounded by a red line. The white circle encloses a blue cross with red, heart-shaped patterns at the ends of the branches and a white centre. Between the branches of the cross there are green quadrangles. The horns are decorated with a white and red vegetative ornament against a blue background. The circle and the horns are a common decoration of pendants (cf., Kiev "kolts"). The drawing and the colouring of the pendant resembles the Byzantine earring from Dumbarton Oaks dating from the 11th century (cf., M. C. Ross, DOC. II, c. 103, No. 151, tabl. LXVIII, col. tabl. V).

184—185. ორი სწორკუთხა საგანი (ს⁴ 1411).

X—XII სს., ბიზანტიური ხელოვნება.

ზომები: 7×5×3 მმ.

დაცულია: კარგი.

საგნები შემოსულია მუზეუმში 1975 წ.

ამ გაურკვეველი დანიშნულების საგნების ცალი მხარე ეწერა, მეორე კი გახსნილია. ორივეზე მძივებია შეიდგული. ისინი თური, ლურჯითა და წითლით შესრულებული ტიხროვანი ორნამენტებიანაა შექმნილი. კიდევზე კი ზურმუხტისფერი ნახევარფურცელია. ორნამენტს ოქროს ჩარჩო აქვს შემოვლებული. ამ საგნების მსგავსი ნივთები ინახება სვანეთში, წმ. კვირიკესა და ივლიტის ეკლესიაში (ლაგურკა, კალის თემი). მათ შორის მხოლოდ ის სხვაობაა, რომ უკანასკნელნი ოდნავ დიდია და ტიხროვანი ორნამენტის ორი რიგითაა მორთული.

184—185. Два прямоугольных предмета (ГИЭО 1411).

X—XII вв., византийская работа (?).

Размеры: 7×5×3 мм.

Сохранность: хорошая.

Предметы поступили в музей в 1913 г.

Одна сторона прямоугольников глухая, другая — открыта. К ним подвешены бусинки. Орнамент — городчатый, решенный в белых, синих и красных тонах с боковыми изумрудными полукрестиками. Орнамент заключен в золотую рамку. Прямоугольники родственны таковым, хранящимся в Сванети, в церкви святых Квирике и Ивлиты (Лагурка, Кальское общество). Они обработаны почти так же, с той лишь разницей, что в них — два ряда городчатого орнамента, а также размер их больше. Назначение этих предметов неясно.

184—185. The Two Rectangular Objects (S⁴ 1411).

10th—12th cc., Byzantine (?).

Dimensions: 7 mm × 5 mm × 3 mm.

Well preserved.

The objects entered the collection of the Museum in 1913.

One side of these rectangular objects is blank, the other is open. Beads are suspended from both. The checkerboard ornament is in white, blue and red colours, emerald-green half-crosses at the sides. The ornament is enclosed in a gold frame. The objects resemble those kept in Svaneti in the Church of St. Kvirike and St. Ivlita (Lagurka, Kala Community). They are wrought almost identically with the only difference of having double rows of checkerboard ornament and being larger in size. The purpose of these objects is unknown.

186—187. შარავანდი და წარწერიანი კვადრიფოლიუმები
(გელათის მაცხოვრის ხატი, გელ. 12).

X—XII სს. ბაზანტიური ხელნაწი (?).
ზომები: შარავანდის — 39—3 სმ, კვადრიფოლიუმისა —
3,5 x 3,5 სმ.
ღაცელობა: კირკა.

შარავანდისა და წარწერიანი კვადრიფოლიუმების (ძოვან ერთი, წარწერიანი IC — დაურეკული) ხატზე დამკურნებ, კ. ჩუბინაშვილის აზრით, იმთავითვე იყო ეპოქის წინაშეული ოსტატების მიერ. შარავანდის ორნამენტი ზურმუხ-ტრისფერა-მწვანე ლეროების მქს ლურჯ ფონზე მოცემულ წითელ კვირტების რთულად გადახლართული აქმნება. შარავანდს თოთხი ჯვრის მკლავებიც ამკოსს რომლებზედაც ცენტრალური წითელი წრიდან განვითარებული ელორტებიც გამალო. ეს უკანასკნელი ფოთლებითა და მათ შორის განლაკებული ოთხი ოვალით არის დაბლოკებული. კვადრიფოლიუმზე ლურჯად დტბ-ნილი წარწერებით შეკვებული თოთხი წრეც გამოსახული. ამის კი ლურჯ ფონზე ზურმუხტისფერა-მწვანე ორნამენტი ეკლება. შარავანდიც, ჯვრის მკლავებიცა და კვადრიფოლიუმიც წითელი, თოთხად დაწინ-წყებული ზოლითაა შემოკლებული. ჯვრის ორნამენტი კოლორიტითა და მარტევი ნახტის ხსიათით აღმოსავლურ ქსოვილს ემსგავსება. არამყუღებოვად ნატოფადაა შესრულებული შარავანდისა და კვადრიფოლიუმის რთული სახეები. ნ. კონდაკოვი ამ მინანქრებს დახვეწილ ბიზანტიურ ნახელავად მიიჩნევს.

186—187. ნიმბი და დრობნიცა
(იკონა გელატის მაცხოვრის, გელ. 12).

X—XII სს., ვიზანტიური ხელნაწი (?).
ზომები: ნიმბი — 39 — 3 სმ, დრობნიცა — 3,5 x 3,5 სმ.
ღაცეობა: კარგა.

ნაკრები ნიმბი და დრობნიცა, იკონის პირველი ნაწილი „I“ უთერა, პო მნიშვნელოვანად, სავსებით ახალი უთერა მასტერის მიერ.

ორნამენტი ნიმბი და დრობნიცა შედგება მრავალფეროვანი მარტივი ფორმებისგან, რომლებიც ერთმანეთს უკავშირდებათ. ნიმბი უკრავს მარტივ კრისტს მარტივ რიგში — მარტივი ფორმებისგან, რომლებიც ერთმანეთს უკავშირდებათ. ნიმბი უკრავს მარტივ კრისტს მარტივ რიგში — მარტივი ფორმებისგან, რომლებიც ერთმანეთს უკავშირდებათ.

186—187. The Halo and the Quadrifoil
with Christ's Monogram
(the Icon of the Gelati Saviour, Gel. 12).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: halo — 39 cm — 3 cm; quadrifoil —
3.5 cm x 3.5 cm. Well preserved.

The halo and the quadrifoils the first of which bearing the inscription IC is missing, had been designed to be fixed to the icon from the very start (G. Chubinashvili).

The ornament of the halo is made of a complex intertwining of emerald-green stems with gold fruit and red buds against a dark-blue background. The halo is decorated with white branches of a cross adorned with a simple drawing of emerald-green stems spreading from the central red circle and ending in leaves with four oval figures among them. The quadrifoil has a white circle with a blue inscription surrounded by an emerald-green ornament against the blue ground. The borders of the halo, the arms of the cross and the quadrifoil are rimmed with red stripes and white dots. The simple pattern on the cross resembles oriental cloth. The complex ornament of the halo and the quadrifoil is distinguished for an extraordinary refined manner of execution. N. Kondakov considers these enamels of delicate Byzantine workmanship.

ბიბლ. (ბიბლ.): ოფის, ს. 23-25, რის. 10;
ნ. კონდაკოვი, ვიზანტიური ხელნაწი, ს.
146-147, რის. 42; გ. ჩუბინაშვილი,
გურიული ხელნაწი, ს. 619,
ტაბლ. 150; Ch. Amiranashvili, Les
émaux, p. 71.

188—191. ოდიგეტრიის გამოსახულების შარავანდები და წარწერიანი მედალიონები

(წილების ღმრთისშობლის ხატი. ქ. 786).

111 ს. დასწყ. ბანარტურა ხელობა.

ზოგადი ღმრთისშობლის შარავანდი — 40,5—3 სმ, ქრისტეს შარავანდი 17,5—1 სმ. მედალიონების დამატერი — 3,3 სმ. დაყურება ძირითადად კრება.

ღმრთისშობლის შარავანდი ექვსდაა დეოფილი. ამთან ხუთი მინანქრანია; შეეკვება კი (წარწერით IC:IX) — კედერი. თავდაპირველად ეს უკანასკნელი მინანქრანია ეოფილა, რასაც მიეკანონებებს ისეთივე საშავრების კვლი, როგორიცაა შემტყიცებული დანარჩენი ფირფიტები: ეოველი მათვანის კიდეების შუაგულში საჯანგებო საშვეთხედია ამოჭრილი. ეველა დანაყოფის ორნამენტი თითქმის ერთნაირია. ოქროს ფონი შეეკვებულა სამი მოზრდილი კვადრიფოლოშია და სამურებით კიდეებზე კვადრიფოლოშების ნახტი ოდნავ სხვაობს: იგი ხან ელორტებით გარემოცულ ოთხურად წარმოკვიდება, ხან ცენტრალურ რომსა თუ სწორკუთხედზე შემოწურულ მიენითან ბოლოგადსაზარულ ევეილოვანი სახეებით მოფინება წრედ, ხანც უბრალოდ ფოთლოვან სახედ. სამურებით ორნამენტული ნახვევრწებობაა შედგენილი. ორნამენტი თერთი, აუერისფერი წითლით. სოსანით და ლურჯითა შესრულებული. შარავანდის დაყოფისა და მქანარული ორნამენტით მისი შეკობის ჰრინცივით წილების ხატის მინანქარი ენეციის სან-მარკომი დაცულ ცნობილ „ნიკოპეას“ ხატს ჰკავს. ამხსონავე, უკანასკნელის ორნამენტის თვით ნახტი სულ სხვა და უფრო ხომის ღმრთისშობლის შარავანდისას გვაკონებს (№ 167), ედრე წილებისას.

ქრისტეს შარავანდის მქანე ფონზე კანონზომიერად ენაცვლება ერთიგორს წითლად გამოხატული ხეობი. თითოეულ მათვანში წითლითა და თერთი გამოსახული ევეილეობა მოთავსებული, ხეობს შორის კი თერთი ევეილეობა ჩანსული.

მუზეუმის ფონდებში ინახება ორი მედალიონი რომელიც ედრე ხატს ამკობდა. ისინი ამბოურეულ, კედრ ჩაღმისებურ ვარუბია ჩანსული. თათოეული მედალიონის შუაგულში მოცემულია ელტრამარინისფერი წრედ. მას წითელი და ოქროს ხოლები ევლება, მათ კი ისევ ელტრამარინისფერი ზოლი მოხდევს მასზე კანთავსებული თერთი წრეებითურთ; უკანასკნელათან ეოველში წითელი ჟვარია ჩანწერილი. შუა წრის არსებუ თერთი სხვაობით გამოეკანონილა წარწერა, შესაბამისად: MP და ΘV. თითქმის ასეთივეა „ნიკოპეას“ ევეციური ხატის მედალიონები, მათ შორილად მინანქრის ფერი განსხვავებს. წილების მედალიონები ხანულის ეოვლი და შარავანდი ფრთხვ მოთავსებულ ეკორაციულ ჟვარსაც ემსახურება (№ 222). ხანულის ჟვრებს, ხანულობრ, ქრისტესა და ჰველ მოციქულის გამოსახულებათა შემცველნი (№ 85—86), ენათესავენა ნახტიითა და კოლორიტით (იქვე თერთს, აუერისფერი წითლას, ლურჯსა და სოსანს ეხედვით) ღმრთისშობლის შარავანდიც. მისი ცალკეული ელემენტები, მაკალითაც, შეიძლება შეედაროთ შირაპოლში მოთავსებულ ე. წ. „იკლტვს“. ქრისტეს შარავანდი, თავის მხრივ, ძალზე უახლოვდება შარავანდის ზემოაღწერილ რვა ფრამენტს, სადაც შორილად ევეილის მოევა-ნილობაა ოდნავ განსხვავებული (№ 173—180).

წილების ხატის ეკორაციული მინანქრების თარიღი და წარმოშეულობა ხანულის კარდის აღნიშნული ჟვრების მიხედვით უნდა განისაზღვროს, ეს უკანასკნელი კი უბრალოდ მათზე მოთავსებული გამოსახულებებითა დათარიღებული. შესაძლებელია, რომ წილების ხატის ეს ნაწილები მისსავე XII საუკუნის დამდეგის ბიზანტიური ხელობის ანთროპომორფულ მინანქრებსაც უკავშირდება.

188—191. ნიმბი და დრობნისი ოდიგეტრი (იკონა ცილკანსკიი Богоматери, Карт. 786).

ნაჩ. XII в., византийская работа.

Размеры: нимбов Богоматери — 40,5 — 3 см; Христа — 17,5 — 1 см; диаметр дробниси — 3,3 см.

Сохранность в основном хорошая.

Нимб Богоматери разделен на шесть отрезков, из которых пять — эмалевые, шестой — чеканный с надписью „IC IX“. Этот последний в свое время был также эмалевый, на что указывают следы лапок, аналогичных тем, которыми укрепляются остальные пластины, имеющие специально для этого треугольнички в центре обеих сторон. Орнамент всех отрезков почти идентичный. Золотой фон заполнен тремя крупными квадрифолиями и трилистниками по бокам. Рисунок квадрифолий слегка варьируется — иногда он представляет собой четырехлиственный, окруженный стеблями, иногда круги с закручивающимися внутрь концами и цветочным орнаментом, вокруг центрального ромба или прямоугольника, иногда же просто лиственный орнамент. Трилистники — орнаментальные полукургы. Орнамент выполнен в белых, кирпично-красных и лилово-синих тонах.

По принципу построения нимба отрезками и его украшения растительным орнаментом цилканская эмаль проявляет сходство с известной иконой Богоматери-Никопей, хранящейся в венецианском Сан-Марко. Однако рисунок орнамента здесь совсем другой и напоминает больше нимб Хобской (№ 167), чем Цилканской Богоматери.

Нимб Христа — на темно-зеленом фоне закономерное чередование красных хвостов с помешенными в них цветочками красной и белой эмалы, с белыми цветочками между завитками.

Некогда украшали икону и две эмалевые дробниси, хранящиеся теперь отдельно в фондах музея. Это два выпуклых медальона, сидящих в чеканной оправе со жгутобразным ободком.

Центральную часть медальона составляет ультрамарниновый круг с красной и золотой каймой, за которой следует еще одна ультрамарниновая полоса, содержащая белые круги с помешенными внутри них красными крестиками. На фоне центрального синего круга белыми буквами выведены надписи „MP ΘV“. Эти дробниси почти аналогичны таковым на венецианской иконе Богоматери-Никопей, варьирован всего лишь цвет эмалей. Они проявляют также большое сходство с медальонами, украшающими декоративный крест на правой стороне Халхальского триптиха (№ 222). С декоративными крестами Халхали, точнее, с включенными изображениями Христа и Павла (№ 85—86), сблизается и нимб Богоматери, который родственен им не только по рисунку, но и по колориту — и там применены белые, кирпично-красные и лилово-синие тона. Отдельные элементы нимба можно сравнить, например, с колтами из Мирополя. Нимб же Христа необыкновенно близок выше-рассмотренным восьми фрагментам нимба (№ 173—180) с той лишь разницей, что там слегка варьирован сам цветок.

Дата и происхождение цилканских декоративных эмалей определяется указанными декоративными крестами Халхальского триптиха, которые датируются в основном их фигурными изображениями. Возможно, что эти части Цилканской иконы в какой-то степени связываются с ее эмалевыми фигурными медальонами византийской работы нач. XII в.

**188—191. The Halos and the Medallions
of the Virgin and the Child
(the Tsilkani Icon of the Virgin, K. 786).**

Beginning of the 12th century, Byzantine.

*Dimensions: Halo of the Virgin — 40.5 cm — 3 cm., Halo of
Christ — 17.5 cm — 1 cm., diameter of medallions — 3.3 cm.
Well preserved.*

The halo of the Virgin is divided into six parts, five of which are enamels, the sixth being a repoussé plate bearing the inscription: IC IX. The latter had once been enamelled too, which is evident in the traces of the dove-tail joints identical to those fixing the other plates which have specially for this purpose triangular holes in the centre of both sides.

The ornament of all the parts is almost identical: the gold background is filled with three large quadrifoils with trefoils at the sides. The pattern of the quadrifoils varies: sometimes it's a quadrifoil surrounded with stems, sometimes it is made of circles with ends winding inside and a floral ornament around the central, diamond-shaped or rectangular figure; sometimes it is just a folial ornament. The trefoils are represented by ornamental half-circles. The ornament is executed in white, brick-red and purple-blue colours.

By the structural principle of being made in several parts and by its vegetative ornamentation the Tsilkani enamel resembles the famous icon of the Virgin (Nicopeia) sheltered in San Marco, Venice. But the drawing of the ornament in the latter is quite different and is rather more analogous to the halo of the Khobi Virgin (No. 167) than to that of the Tsilkani.

The halo of Christ is decorated by the regular succession of red scrolls enclosing flowers in red and white enamel and more white flowers between the scrolls against the dark-green ground.

The icon was formerly decorated with two enamelled medallions now kept separately in the Museum. They are convex in form, set in repoussé casing with a plaited rim.

In the central part of the medallion we have an ultramarine-blue circle with a red and gold rim surrounded by one more stripe of ultramarine-blue with rings enclosing red crosses. Against the blue background of the central circle the characters MP ΘΥ are traced in white enamel. These medallions are almost identical to those on the Venetian icon of the Virgin Nicopeia; only the colour of the enamel is varied. They also resemble the medallions adorning the decorative cross on the right panel of the Khakhuli triptych (No. 222). The halo of the Virgin also resembles the decorative crosses of the Khakhuli icon, those bearing the images of Christ and St. Paul (Nos. 84—85), being related to them not only by the pattern of the ornament but by the colouring as well. They all make use of white, brick-red and purple-blue colours. Some elements of the halo could be compared to the kolts from Miropol. Christ's halo is strikingly close to the eight fragments of the halo (Nos. 173—180) discussed above, with the only difference in the variation of the flower.

The date and the origin of the decorative enamels from Tsilkani are determined by the decorative crosses of the Khakhuli triptych which are dated according to their figurative enamels. These parts of the Tsilkani icon might be to a certain extent related to the Byzantine enamelled figurative medallions of the beginning of the 12th century, on the same icon.

ბოძე, (Библ.): Ш. Амиранашвили,
Цилканская икона Богородицы, с. 18;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 58, pl. 59;
Au pays de la toison d'or, p. 120, № 44.

192—208. სამკუთხედები და სწორკუთხედები
„გულში“ ჩაწერილი ყვავილებით
(ხახულის კარელი).

X—XII სს.
ზომები: 2,5×2,5 სმ; 3,5×2,5 სმ; 3,5×3,5 სმ.
დაცულობა: ძირითადად კარგი.

ოქროს ფონზე შუაგულში მრავალკუთხედიან გამოსახული, კუთხეები კი სამი (სამკუთხედი) თუ ოთხი (სწორკუთხედიან და რომში) „გულიან“, მასში ჩაწერილი ყვავილით. მრავალკუთხედიან წითლისა და ლურჯის მონაცვლეობის რიგი იცვლება, მასში ჩაწერილი ჯვარი და წრე თეთრია, ზოგჯერ ვეითელიც. „გულებში“ ფონი თეთრია, სამკურა ყვავილი წითელი, მისი ღერო კი, რომელიც ქვემო „გულის“ კონტურს უერთდება, ლურჯია. ამ სახით შეესებული სამკუთხედები ამჟამს ხახულის კარედის მარჯვენა ფრთაზე მოთავსებულ კვადრიფოლიუმს „ჯვარცმის“ გამოსახულებით (№ 1) და pendant მდებარე გრებილურ ჯვარს. ამკვარევე ფირფიტებითაა შედგენილი შუა გამოზიდული ნაწილის ორი ჯვარი (ეოკელი მათეანის თითო მკლავი მოგვიანოთია შეცვლილი). აქვე მარჯვნივ „კვიზაროსის ქვემ მდგარი ღმრთისმშობლის“ ქვემოთ ისეთივე რომბია. კარედის შუანაწილის ქვედა მარცხენა კუთხეში მოთავსებულია დეკორაციული ჯვარი წმ. პავლეს გამოსახულებით (№ 86), რომლის დანარჩენიან განსხვავებული მარცხენა მკლავი „გულებიანი“ სწორკუთხედაც; იგი, როგორც ჩანს, გვიანაა მიმაგრებული ჯვარზე.

192—208. Треугольники и прямоугольники
со вписанным в сердечко цветочками
(Хакхульский триптих).

X—XII вв.
Размеры: 2,5 × 2,5 см; 3,5 × 2,5 см; 3,5 × 3,5 см.
Сохранность: в основном хорошая.

Орнамент составлен из центрального многогранника и угловых сердечек со вписанным в него цветком, по три, если это треугольник, и по четыре, если это прямоугольник или ромб. Фон — золотой. Красный и синий в многограннике варьируются, крест и кружок в нем — белые, иногда — желтые. Фон сердечек — белый, красный трехлопастный цветок — с синими стеблями, которые замыкаются под ним в контур сердечек. Треугольники с таким орнаментом украшают квадрифолий с Распятием на правой створке Хакхульского триптиха (№ 1) и pendant филигранный крест на другой створке складня. Такие же пластины и на двух крестах на центральной нижней выступающей части (один рукав в крестах заменен более поздней работой). Здесь же, справа, приблизительно под „Богоматерью у кипариса“ — ромб с указанным орнаментом. В нижнем левом углу центральной части триптиха помещен декоративный крест с изображением св. Павла (№ 86), левый рукав которого содержит прямоугольник с сердечками, не соответствующий остальным декоративным пластинам и прикрепленный к кресту, очевидно, позже.

192—208. Triangles and Rectangles
with a Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers
(the Khakhuli triptych).

10th—12th cc.
Dimensions: 2.5 cm × 2.5 cm., 3.5 cm × 2.5 cm., 3.5 cm × 3.5 cm.
Well preserved.

The ornament is made of a polyhedron in the centre with heart-shaped patterns in the corners, three in a triangle and four in a rectangle or rhombus, enclosing a floral ornament. The background is gold. The succession of red and blue colours in the polyhedron varies; the cross and the circle are white, sometimes yellow. The background of the heart-shaped figures is in white enamel, the red trefoil flowers have blue stems which join into heart-shaped figures under them. Triangles with an identical ornament adorn the quadri-foley with the Crucifixion (No. 1) on the right panel of the Khakhuli triptych and pendant to it the filigree cross on the left panel. Plaques identical to these make up the two crosses on the bottom, central, projecting part (one branch of a cross is replaced by a later work). A little to the right approximately below “the Virgin by the Cypress” we have a diamond-shaped figure with the described ornament. In the bottom left part of the triptych we have the decorative cross with St. Paul (No. 86) whose left branch carries a rectangle with heart-shaped ornaments different from the rest and obviously fixed to the cross at a later date.

ბიბლ. (ბიბლ.): Опись, с. 14, № 59-60, с. 18,
№ 66; შ. ამირანაშვილი, ხაზლის კარედი,
სურ., 24, 52, 56, 89, 92, 98 (Ш. Амиранашвили,
Хазульский триптих, табл. 24, 52, 56, 89,
92, 98).

209—210. ორი სწორკუთხა ფირფიტა მცენარეული ორნამენტით (ხახულის კარელი).

X—XII სს., ბიზანტიური სულისა (?)
ზომები: 3,5×1,9 სმ; 3×2 სმ
დაცულობა: კარგი

ეს ორი ფირფიტა მინაჩრებით და მვირფასი თვლებით კარედის შუა ნაწილის ორ ე. წ. „სიონს“ ესაზღვრება. შუაში ოქროს ზოლებით მოსაზღვრული სამკუთხედაა, მასში ჩასმული ამეთვისტოთი, კუთხეებში ოქროს-ვარუიანი, ცენტრთან ოქროსავე რადიუსებით შეერთებული ოვალური თვლებია. ოქროს ზოლებს შორის არეები ორნამენტითაა შეკვებული. იგი უღერამარინისფერ ფონზე მოცემული თეთრი ღეროებითა და წითელი მტვრიანებითაა შედგენილი. ერთ-ერთ ფირფიტაზე მინაჩრებიანი სიბრტეები დამატებით წილითაცაა მოჩანჩობებული. ამ ფირფიტების ჰარაღელები დუმბარტონ ოქსის კოლექციის შემომოკვანილი სეურე და საქართველოს ხელოვნების მუზეუმის კულონია (№ 183).

209—210. Две прямоугольные пластины с растительным орнаментом (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?)
Размеры: 3,5 × 1,9 см; 3 × 2 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины примыкают к двум „Сioni“, помещенным в нижней центральной части триптиха. Декор прямоугольника составляют эмали и камни. В центре — большой треугольник, выведенный золотыми полосами, с аметистом. В углах — овальные оправы с камнями, также очерченные золотыми ободками и соединенные с центром золотыми же полосами радиусов. Отрезки между золотыми полосами заполнены орнаментом, составленным из белых стеблей с красными тычинками по ультрамариновому фону. Это общий принцип для обеих пластины, только в одном из них оставленные для эмалей плоскости обрамлены еще красными рамочками, и сама площадь для орнамента сокращена. Параллели — серыга, приведенная нами выше, из коллекции Думбартона Окса и кулон из фондов Государственного музея искусств Грузии (№ 183).

209—210. Two Rectangular Plaques with a Vegetative Ornament (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?)
Dimensions: 3,5 cm × 1,9 cm.; 3 cm × 2 cm.
Well preserved.

The plaques border on the two „Sioni“ in the bottom central part of the triptych. The rectangle is decorated with enamels and precious stones. In the centre we have a large triangle drawn with red stripes and adorned with an amethyst. In the corners there are oval casings with stones also encircled with gold rims and connected with the centre by means of radial gold stripes. The segments between the gold stripes are filled with ornament made of white stems and red stamens against the ultramarine background. This is a common principle for both plaques, only in one of them the spaces left for enamels are rimmed with red contours and the area for the ornament is smaller. The parallels are found in the earring from Dumbarton Oaks mentioned earlier and the pendant from the collection of State Museum of Fine Arts of Georgia (No. 183).

ბიძლ. (ბიზლ.): შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, სურ. 65, 66 (III. Амيرانашвили, Хакхульский триптих, табл. 65, 66).

211—213. სამი ორნამენტიანი კვადრატი (ხახულის კარელი).

X—XII სს., ბიზანტიურა სელობა (?).
დაცულია: კარგი.

ღმრთისმშობლის ჩასახვენებელი ხატის სამ კუთხეზე ორნამენტანი კვადრატებია განლაგებული. კვადრატის შუა ნაწილი ამობურცულია, ნაპირები კი დახრილია. ეს უკანასკნელი ულტრამარინისფერ ფონზე განთავსებული თეთრი წრეებითაა შემკული, ეოველ მათგანში კი მოკავისფრო-მოწითალო სამეურები და სამკუსხედებია მოქცეული. ცენტრალურ კვადრატს თეთრი წრეებით მოყვანილი ბალახისფერი მწვანე ზოლი აქვს შემოვლული. ღურჯ მრავალკუსხედსა (მასში წითელი ჯვარია ჩაწერილი) და ფოთლებიან „გულებს“ მის ირგვლივ მოკავისფრო-წითელი აჩარჩოებს. „გულები“ თეთრითა და ღურჯითაა შემოვლული, ღეროები თეთრია, ფოთლები და ფონი კი მწვანე.

211—213. Три квадрата с орнаментом (Хухульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?).
Размеры: 2 × 2 см.
Сохранность: хорошая.

У трех углов вкладной иконы Богоматери помещены квадраты с орнаментом. Центральная часть квадрата выпуклая, бордюр дан на скосах и представляет собой ультрамариновый фон с белыми кругами, в которых заключены коричнево-красные трилистники и такого же цвета треугольники. Широкая кайма центрального квадрата — травянисто-зеленая с белыми кружочками. Коричнево-красная рамочка выделяет изображение сердечек со вписанными листиками вокруг многогранника с красным крестом. Сердечки описаны белой и синей полосой, стебли — белые, листики и фон — зеленые.

211—213. Three Square Figures with Ornament (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: 2 cm × 2 cm.
Well preserved.

Outside the three corners of the encased icon of the Virgin we have ornamented square figures. The central parts of the squares are convex with slanting borders in ultramarine with white circles enclosing red-and-brown trefoils and triangles coloured identically. The broad rim of the central square is in grass-green with white circles. A red-and-brown frame encloses the blue polyhedron with a red cross inside, and the heart-shaped patterns bearing a foliate pattern, around them. The heart-shaped ornament is drawn in white and blue enamel, the stems are white, leaves — green. The background is green.

ბიძლ. (Библи.): Опись, с. 10, № 21; с. 12, № 48, 49; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, № 78-80 (შ. ამირანაშვილი, Хухульский триптих, с. 160).

214—221. ჭვრის სახედ განლაგებული ცრემლისებური მოსართავები (ხახულის კარედი).

X—XII სს., ბიზანტიური ხელობა (?).

ზომები: მოსართავის სიმაღლე — 2,6 სმ, ჯურისა — 12,5 x 12 სმ.

დეკორატიული მინარქრება ოქროს კამქრქაღდა და ოქროს დასმარქრულიყმა.

მინარქრის ცრემლისებური მოსართავები და ცენტრალური რომისებური ფირფიტა კარედის შუა ნაწილის თაღის ქვეშ განლაგებულ ორ ჯვარს შეადგენს. ორი მოსართავი — მარჯვენა ჯვრის ქვედა და მარცხენა ჯვრის მარცხენა — თულებითაა შეცვლილი.

რომისებური ფირფიტა ღმრთისმშობლის ჩასახვევებელი სატის კუთხეებში მოთავსებული კვადრატების შესაესადაა ორნამენტირებული. ცრემლისებური მოსართავების ორნამენტი კი წვეწვი ფონდის გულსაიდის კულონის ანალოგიურია (№ 183). მასთან ერთად მათი ჰარაღული დემარტარიტის სვეურაა.

214—221. Крестообразно размещенные бляшки слезовидной формы (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?).

Размеры: высота бляшки — 2,6 см, креста — 12,5 x 12 см.

Сохранность: эмали пожелтели, несколько повреждены.

Эмалевые бляшки слезовидной формы с центральной ромбовидной пластинкой расположены так, что составляют два креста, размещенных под аркой на центральной части триптиха. Две бляшки — одна внизу (правый крест) и одна левая (левый крест) — заменены камнями.

Ромбовидная пластина содержит орнамент, аналогичный квадратам у углов владной иконы Богоматери. Орнамент слезовидных бляшек же совпадает с орнаментом кулона (№ 183). Параллели — кулон из фонда Государственного музея искусства Грузии, серьяга из коллекции Думбартона Окса.

214—221. Tear-Shaped Plaques Arranged Crosswise (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?).

Dimensions: height of the plaque — 2.6 cm., height of the cross — 12.5 cm x 12 cm.

The enamels are faded and are somewhat damaged.

The tear-shaped enamelled plaques with a rhomboid figure in the centre are arranged so as to form two crosses, placed under the arch of the central panel of the triptych. Two of the plaques; one at the bottom (the right cross) and one to the left (the left cross) have been replaced by stones.

The rhomboid plaque bears an ornament identical to the square plaques at the corners of the encased icon of the Virgin, while the ornament of the tear-shaped plaques resembles that of the pendant (No. 183). Parallels are found in the pendant from the collection of Georgian State Museum of Fine Arts and the rings from Dumbarton Oaks.

ბიბლ. (ბიბლ.): *Опись*, с. 10, № 13, 15; *მ. ამბროსიუსის*, სახულის კარედი, ნა. 76, სურ. 87, 88 (III. *Амвросийский триптих*, с. 160, табл. 87, 88).

222. დიდი დეკორატიული ჭვარი (ხახულის კარელი).

X—XII სს. პანსტიერის სკოლა (?)
ზომები: 25 x 19,5 სმ. მედალიონების დამატება — 1,3 სმ.
1,7 სმ. 1,7 სმ.

დეკორატიული დეკორატიული მედალიონების მუხა ნაწილი (სახლი) X სს. ფრანკურული მანანკრებითა შეკეთდა. ორი დიდი მედალიონის ადგილას თვალუბა, რაც შეიძლება მედალიონების მანანკრის მხილველ ხუთს შერჩა, ძველად მძალადი (ცენტრალური მედალიონი).

ჭვარი კარდის მარჯვენა ფრთის შეკრულა მოთავსებული. მის შუაში და ბოლოებზე მედალიონებია. ჭვარის მედალიონები მინანქრის ზოლებითა მონარჩოებული. ჭვარის მედალიონების დიდი მედალიონების (მათ სწორკუთხა ნანაკვეთები შემოკლებით) ცენტრში ბურცობებია; ისინი თითო ფონზე გამოხატული წითელი ჭვარითაა შეკრული, არმათ კი ნახევარწრეებში ნაწერილი, ულტრაპარინისფერზე მოცემული წითელი სამკურები ქმნის. იგივე ორნამენტი — ოლნდ აქ სრული წრე გვაქვს — ამკობს ჭვარის მედალიონებს; ბოლოებისავე იგი მხეილდება.

ცენტრალური წრის მინანქარი, როგორც პერნეხილი ნაწილით ირყევა, ლურჯით, თეთრითა და აკურისფერი წითლით შესრულებულ აკანთის ფონზე გამოხატულია.

ზედა და ქვედა მედალიონების ორსავე ბოლოში მოთავსებულ მცირე მედალიონებს თანდასრული სახე აქვთ პერნეხილი. დაუთნადურად ეხსენებულ ერთ წვეთზე თეთრ, წითელზემოცემულ წრეში მანძილი ვარდულია გამოხატული; იგი ლურჯითა და წითლით ან ლურჯით და მწვანით არის შესრულებული, და მრთალი მწვანე არმა ახლავს. მეორე წვეთი ლურჯ ფონზე მოცემულ თეთრ ოსხურას შეიცავს; მისი ცენტრი წითელი და უიოთელი წრითაა აღნიშნული, არმა კი წითელი ან მრთალი მწვანეა. დიდი მედალიონებისა და მედალიონების განაპირა ზოლების ორნამენტის პარალელური წილების ღმრთისმშობლის ხატის მედალიონები (№ 188-191) და პალა დ'ოროს წინახარმეტეველი გამოხატულებებზე მოწერილი თაღების სამკურალი, ვარდულებიანი მცირე მედალიონები კი ხომის ღმრთისმშობლის ხატის X სუკუნის მედალიონს წაეყვს (№ 152-159) და რიხანოს ბაღთესაც მოკეკონებს.

222. Большой декоративный крест (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?).
Размеры: 25 x 19,5 см; диаметр медальонов — 1 см; 1,3 см; 1,7 см.

Сохранность: не сохранились центральные части рукавов креста, они заменены сейчас живописной эмалью XIX в., вместо двух больших медальонов — камни, из маленьких медальонов — эмаль только в пяти (из восьми) центральном медальоне сильно поврежден.

Крест расположен в центре правой створки триптиха. В середине и на концах он украшен медальонами. Рукава креста имеют эмалевое обрамление в виде полосы, расположенной по всему контуру креста. Большие медальоны рукавов креста с бордюром, состоящим из прямоугольных выемок, имеют в центре выпуклый медальон — красные ретикли на белом фоне, окаймленные бордюром, состоящим из полукругов со вписанными в них красными трилистниками на ультрамаринном фоне. Аналогичный орнамент, содержащий уже полные кружочки на рукавах креста, более крупный у оснований рукавов.

Эмаль центрального круга, как видно по сохранившейся части, изображала акантовый лист, исполненный в синих, белых и кирпично-красных тонах.

Маленькие медальоны сохранили свой первоначальный вид на обоих концах верхнего и нижнего рукавов. Наверху и внизу (по диагонали) — белый круг с красной каймой, который содержит изображение розетки синей с зеленым или синей с красным, окаймленной бледно-зеленым бордюром. Другая пара (по диагонали) состоит из белых четырехлистников с красным и желтым кружком на синем фоне, окаймленных красным контуром или бледно-зеленой полосой. Параллели, связанные с большими медальонами и с краями рукавов креста, дробинцы Шилканской Богоматери (№ 188—191), оформление арок с пророками из Пала д'Оро, маленькие же медальоны с розетками перекликаются с медальонами Хобской Богоматери X в. (№ 152—159) и напоминают пряжки из Ризано.

222. The Big Decorative Cross (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: 25 cm x 19.5 cm., medallion diameters — 1 cm; 1.3 cm; 1.7 cm.

The central parts of the branches of the Cross have not survived. They have been replaced by a painted-enamelwork of the 19th century. The two bigger medallions have been replaced by stones; only five of the eight smaller medallions still carry enamel; the central medallion is badly damaged.

The cross is placed in the centre of the triptych's right panel. Its centre and the ends are adorned with medallions. The branches of the cross have an enamelled frame in the shape of a stripe going along the whole contour of the cross. The bigger medallions on the branches of the cross with borders made of rectangular hollows have convex medallions in the centre adorned with red crosses against a white ground, bordered by half-circles with red trefoils against an ultramarine ground. An analogous ornament but with full circles is on the branches of the cross, the bigger ones closer to the bases.

The enamel of the central circle, judging by the surviving part, represented an acanthus leaf in blue, white and bright-red colours.

The smaller medallions have preserved their original state at both ends of the top and bottom branches. At the top and at the bottom along a diagonal line a red-rimmed white ring encircles either a blue-and-grass rosette surrounded with a pale-green border. The other pair of medallions arranged diagonally consists of white quadrifoils with a red and yellow ring rimmed either with a red contour or a pale-green stripe against a blue background. The parallels to the larger medallions and the ends of Cross are found in the medallions of the Tsikiani Virgin (Nos. 188—191), in the arches with the Prophets from Pala d'Oro; the smaller medallions with the rosettes resemble the medallions of Khobi Virgin of the 10th century (Nos. 152—159), and the clasps from Ritzano.

ბიბლ. (Библ.): Олтарь, с. 18, № 75; 8, ამონახველი, ხახულის კარელი, 83, 80, სურ. 93 (III: ამირაშვილი, Хакхульский триптих, с. 160, табл. 93).

223. დეკორაციული ჯვარი (ხახულის კარელი).

X – XII სს., ბიზანტიური სკოლა (?).
ზომები: 15 x 14 სმ.
დაცულია: კრეა.

ჯვარი ხახულის კარელის მარცხენა ფრთის ქვედა ნაწილში არის მოთავსებული. მისი მკლავები ერთი ზომისაა; ისინი ცალ-ცალკე დამზადებული და შეერთებულია თვლიანი, მარჯალიტმომოვლებული შედლიონით. მირითადი ნახატი ტიბროვანი ორნამენტის მწვანე ნახევრადგამჭვირვალე ჯვრებით შეერთებული რიგით არის შედგენილი. ორნამენტი წითელი, თეთრი წრეებით მორთული არმიითაა მონარჩობული. მკლავების დახრილ ნაპირებზე ნახევარწრეები ჩაწერილი, ლურჯ ფონზე წითელი სმეურებია გამოხატული. ნახატი მკაცრია. ნახევრადგამჭვირვალე მწვანე მინაქრისათვის (აქ მწვანის ელფერზეა საუბარი) პარალელია ღმრთისმშობლის ხატის ფონი (№ 170) ანდა ხახულისავე კარელის მარჯვენა ფრთის დიდი დეკორაციული ჯვარი (№ 222). საკუთრივ ტიბროვანი ორნამენტი ბიზანტიურ ხელოვნებაში X საუკუნის აქეთ დიდად არის კავრცელებული.

223. Декоративный крест (Хакхульский триптих).

X – XII вв., византийская работа (?).
Размеры: 15 x 14 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен в нижней части левой створки Хакхульского триптиха. Рукава креста — одинаковой величины, они изготовлены отдельно. Их объединяет медальон с камнем, окруженным жемчужной нитью. Основной рисунок состоит из двух рядов чередчатого орнамента — белого и синего с красной сердцевинной, соединенных светло-зелеными полупрозрачными крестиками. Этот орнамент выделен красной рамкой с белыми кружочками. Бордюр рукавов на скосах — белые полукружочки с красными трилистниками на синем фоне. Рисунок строгий и четкий. Параллели — фон иконы Богоматери, проявляющий сходство с указанным крестом, но светло-зеленой полупрозрачной эмалью (№ 170), основной декоративный крест правой створки Хакхульского триптиха (№ 222). Сам чередчатый орнамент получил широкое распространение в византийском искусстве с X в.

223. The Decorative Cross (the Khakhuli triptych).

10th - 12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: 15 cm x 14 cm.
Well preserved.

The cross is placed in the bottom part of the left panel of the triptych. The arms of the cross are of equal size. They were worked separately, then skillfully joined by a medallion in which a large stone is set adorned with a string of pearls. The principal pattern is made of two rows of checkerboard ornament in white and blue enamel with a red kernel connected with light-green semi-transparent crosses. This ornament is enclosed in a red frame with white rings. The slanting borders of the arms are decorated with white half-circles and red trefoils against the blue background. The drawing is clear and precise. The parallels are found in the background of the Icon of the Virgin (by the light-green, semi-transparent enamel (No. 170), in the large decorative cross on the right panel of the Khakhuli triptych (No. 222). The checkerboard ornament was wide-spread in Byzantine art in the 10th century.

ბიბლ. (Библи.): Опис., с. 21, № 90;
Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 122, pl. 121;
შ. ამირანაშვილი, სმულის კარელი, გვ. 84,
სურ. 96 (შ. ამირანაშვილი, Хакхульский
триптих, с. 161, табл. 96).

**224—226. მინაწროვანი ფონი, შარავანდი და წარწერაინი
მედალიონები (კორცხელის ხატი, ო № 211).**

XIII ს. ქართული ხელოვნება.
ზომები: 11x8 სმ. შარავანდი — 14-1 სმ.
მედალიონების დამატება — 1 სმ.
დაცულია კარგა.

მინაწროვანი ფონი ოფხვად ღმრთისმშობლის ხატს აქობდა. ამას მედალიონების წარწერებიც ცვიდატურებს. ფონი ერთიანად მცენარეული ორნამენტითაა დაფარული. თორი ღეროები ვერტიკალური ოვლების მქონე მწიხვების. მათ მივნით კი მუქ ლურჯ ფონზე მოცემული მწვანე ნახევრად-გამჭვირვალე წითელი კულის და თორი ღეროს მქონე, პალმის ფოთლები. ზედა კუთხეებში თორი, წითლითა და ოქროთი შემოვლებული მედალიონები, ლურჯი მინაწრით დატანილი წარწერებია: ΜΡ ΘΥ. შარავანდი თორი ფონზე გამოხატული ლურჯი და წითელი შენდრითა და ხუთი ფირუზისფერი, ლურჯმეოვლებული მედალიონითა შემკული; მედალიონებში წითელი ევავილებია ევითელი ფოთლებით. ხატის შუა ნაწილი ფართო ოქროს ჩარჩოვან ორნამენტული არმიითა გამოყოფილი. მას ქმნის ლურჯი, აგურისფერი წითელი, ფირუზისფერი და თორი მინაწრით გამოვანდილი ტიხროვანი ორნამენტი, რომელმაც ჩასმული წრეები. ეს უკანახეულნი თორია წითელმეოვლებული ლურჯი წერტილით ცენტრში.

კორცხელის ხატის ამ მინაწრების შესრულების დრო და ადგილი უნდა განისაზღვროს მინაწროვანიუ გამოხატულებით შემკული ჩარჩოს მიხედვით — ორივე ერთი ოქროს ფირუტიხვანაა დამზადებული.

**224—226. Эмалевый фон, нимб и дробниши иконы
(Кортхельская икона. О № 211).**

XIII в., грузинская работа.
Размеры: 11 × 8 см, нимб — 14 — 1 см, дробниши — 1 см.
Сохранность: хорошая.

Эмалевый фон некогда украшал древний образок Богоматери, на что указывает и монограмма на дробнишах. Фон сплошь покрыт растительным орнаментом. Белые стебли, образующие вертикальную цепочку овалов, в которые вписаны зеленые полупрозрачные пальмовые листья с красной сердцевинной и белым стволом, развернуты по темно-синему подку. Верхние углы его украшены белыми медальонами, окаймленными золотой и красной полосой и содержащими синие греческие надписи „ΜΡ ΘΥ“. Нимб орнаментирован синими и красными меандрами по белому фону и пятью бирюзовыми медальонами с синим ободком, содержащими изображение красного цветка с желтыми лепестками. Центральная часть отделена от широкой золотой рамы бордюром с геометрическим орнаментом, исполненным синей, кирпично-красной, бирюзовой и белой эмалью, и прерывающимся кругами — белыми с синей точкой в центре и красной каймой.

Дата и происхождение указанных эмалей Кортхельской иконы определяются золотой рамой с эмалевыми фигурными изображениями, которая отделена с эмалевым фоном и исполнена в одном цельном листе золота.

**224—226. The Enamel Background,
the Halo and the Medallions of the Icon
(the Kortskheli Icon O No. 211).**

13th century, Georgian.
Dimensions: background — 11 cm × 8 cm;
halo — 14 cm — 1 cm; plates — 1 cm. Well preserved.

The enamelled background had once adorned an ancient icon of the Virgin, which is indicated in the monogram on the medallions. The entire surface of the background is covered with a vegetative ornament. The white stems forming a vertical chain of oval figures enclosing palm leaves of green, semi-transparent enamel with a red centre and white stem are drawn against the dark-blue ground. Its top corners are adorned with white medallions, surrounded by the stripe in gold and red enamel and bearing the Greek inscriptions ΜΡ ΘΥ. The halo is ornamented with blue and red meanders against a white background and five turquoise medallions with blue rims encircling red flowers with yellow petals. The central part is separated from the broad, gold frame by a border with a checkerboard ornament in blue, brick-red, turquoise and white enamel interrupted by circles in white enamel with blue dots in the centre and red contours.

The date and the place of origin of these enamels of the Kortskheli icon are determined by the gold frame bearing figurative enamels which is inseparable from the enamel background and is worked in one solid gold plate.

ბიბლ. (Библия): Отисъ, с. 98-99, р. 46;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 69.

227. მინანქროვანი ღვთაობი (ხატი „მეფე დიდებისა“, ტფ. 205)

XIII ს., ქართული ხელოება (?).
ზომები: 7,8 x 6,5 სმ.
ღვთაობა ძალზე უმნიშვნელო დაზარალებულია.
ხატი შემოსილია მუზეუმში 1934 წ.

ხატის ძირითად ნაწილს მაცხოვრის ძლიერ შელახული ფერწერული ეპოქისა და წარმოადგენს; ფონი, ჩარჩო და დახრილი არმები მინანქროვანია, მინანქრითაა შესრულებული ქრისტეს მარჯვენადი.

ხატის მინანქროვანი ნაწილები ერთიანად ორნამენტურებულია. ჩარჩოს ხაზებს მღვრე მწვანე წრეები ქმნის, ეოველ მათგანში კი ევაილი მოღვესებული (უპირატესად წითელი), მწვანე, ზოგან კი თეთრი და ცისფერი რტოებით, ცალკეულ ელემენტებს შორის ღვთაობის ნაწილები და მწვანე სამკურნალო ჩამატებული. ჩარჩოს წრეებიდან განიტოტება და მის ნახატს აგრძელებს თითქოს ფონის წითელი, ევითელი და ცისფერი რტოები. წრეების მღვრე მწვანეს იმორებს ფონის ძირითადი ფერიც. დახრილი არმები ტინსოვანი, თეთრი, ღვრე და წითელი მინანქრით შესრულებული ორნამენტებითაა შევსებული.

ხატის მღვრე მწვანე წრეები ქმნის, ეოველ მათგანში კი ევაილი მოღვესებული (უპირატესად წითელი), მწვანე, ზოგან კი თეთრი და ცისფერი რტოებით, ცალკეულ ელემენტებს შორის ღვთაობის ნაწილები და მწვანე სამკურნალო ჩამატებული. ჩარჩოს წრეებიდან განიტოტება და მის ნახატს აგრძელებს თითქოს ფონის წითელი, ევითელი და ცისფერი რტოები. წრეების მღვრე მწვანეს იმორებს ფონის ძირითადი ფერიც. დახრილი არმები ტინსოვანი, თეთრი, ღვრე და წითელი მინანქრით შესრულებული ორნამენტებითაა შევსებული.

ორნამენტითაა შევსებული ჯვარი და „ფიცარი“, რომელსაც უსუფთო ღვრე ფერის ფონზე ბერძნულად აწერა: ΒΑCΙΛΕΥC ΘΗCΑΖΗC (მეფე დიდებისა). მღვრე ცისფერი მარჯვნივ წითელი, მწვანე და ცისფერი ელოტებითაა შევსებული. ერთიც და მეორეც თითქმის მერწყვია ხატის ფონს. დიდ არაფერს მატებს საერთო მთავრადილუბას თეთრი ზოლებით შემოსაზღვრული, ძალაგებზე მოთავსებული წითელი „ეკლები“ და მათი ჩაწერილი მწვანე ევაილებით მორთული მარჯვნივს ჯვარიც. თითქმის განსრულებულია უსუფთო მწვანე ფერის ქრისტეს მონოგრამის შემცველი მადლოვანიც, რომლებიც ჩარჩოს წრეებზე იკისებენ. მინანქარი დაუღვერდა არის შესრულებული. ფერები მღვრეა, ბუნდოვანი, ზოგჯერ არ გამოირჩევა ერთმანეთისაგან. შესრულების მხნა მოკვიანო დროს მიკვანინებებს და ხატის ავლიობით დაზარალებულს. შესაძლებელია, ეს კ. ჩუბინაშვილის მიერ ნახსენები დოლიდან ჩამოტანილი Pietà იოს.

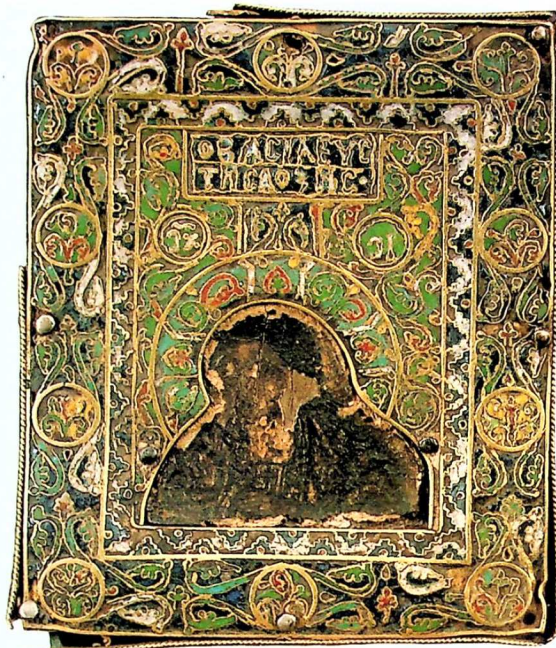
227. Эмалевый декор (икона с царем Славы, Тиф. 205).

XIII в., грузинская работа (?).
Размеры: 7,8 x 6,5 см.
Сохранность: совершенно незначительные повреждения.
Икона поступила в музей в 1934 г.

На иконе живописное изображение Спаса, которое сильно повреждено, и эмалевый фон, эмалевые же скосом соединенный с эмалевой рамой. Эмалью исполнен и нимб Христа.

Эмалевые части иконы покрыты сплошным орнаментом. Рама состоит из мутно-зеленых кругов со вписанными в них красными, в основном, цветочками, с зелеными, а иногда белыми и голубыми ветвями. Между отдельными звеньями вставлены красные и зеленые трилистники на стеблях. Красные, желтые и голубые ветви фона читаются как ответвления кругов рамы и как бы продолжают ее рисунок. Грязновато-зеленый фон иконы перекладывается с кругами рамы того же цвета. Скос оформлен городчатым орнаментом, исполненным белой, синей и красной эмалью.

Орнаментирован и крест с дошечкой, содержащей греческую надпись „ΒΑCΙΛΕΥC ΘΗCΑΖΗC“ (Царь Славы), с грязновато-синим фоном, и мутно-голубой нимб Христа, украшенный красными, зелеными и голубыми стеблями, рисунком и колоритом сливающимися с фоном иконы. Особого оживления не вносят и рукава креста нимба, выделенные белыми полосами и содержащие красные сердцевинки с зеленым цветком. Почти слиты с фоном грязновато-зеленые медальоны с монограммой Христа, читающиеся как круги рамы. Все исполнение — небрежное. Краски мутны, неопределенны, иногда сливаются друг с другом. Манера исполнения иконы указывает на сравнительно позднее время, а также на местного мастера. Возможно, это и есть та маленькая икона Спаса „Pietà“ из Доли, которую упоминал в своем труде Г. Чубинашвили.

227. The Enamel Decoration (the Icon with the King of Glory, (Tb. 205).

13th century, Georgian.
Dimensions: 7.8 cm x 6.5 cm.
Very slightly damaged.
The icon entered the collection of the Museum in 1934.

The icon represents a painted image of the Saviour which is badly damaged, and an enamelled background connected with the enamelled frame by means of an enamelled chamfer (slant). Christ's halo is also worked in enamel.

The enamelled parts of the icon are entirely covered with an ornament. The frame is decorated with dull-green circles enclosing mainly red flowers with green or sometimes white and blue branches. Between separate sections we have red and green trefoils on stems. The red, yellow and blue shoots of the background seem to be branching off the circles on the frame and continuing their pattern. The mud-green ground of the icon is reminiscent of the colour of the circles on the frame. The chamfer bears a checkerboard ornament in white, blue and red enamel.

The cross and the small board bearing the inscription ΒΑCΙΛΕΥC ΘΗCΑΖΗC (King of Glory) against the muddy-blue background are also ornamented. The dull-blue halo of Christ is decorated with red, green and light-blue stems blending both in colour and pattern with the background of the icon. The white arms of the cross in the halo decorated with red heart-shaped ornament and green flowers and rimmed with white stripes fails to brighten up the colouring. The muddy-green medallions bearing Christ's monogram almost fade into the background and may be taken for the circles of the frame. The workmanship is very careless. The colours are dim, vague, sometimes blending into each other. The manner of execution indicates a later period and also a local master. This might be the little icon of the Saviour Pietà from Doli, mentioned by G. Chubinašvili.

ბიბლ. (Библ.): Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, с. 19, 611.

83. ილუსტრაციების სია

- 18-19. სახელის ტრიბტიონი
21. კადრიოლოში ჯვარცმის გამოსახულებით (სახელის ტრიბტიონი), VIII ს.
22. მედალიონი წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), IX ს.
22. მედალიონი მარამის გამოსახულებით (სახელის ტრიბტიონი), IX ს.
22. მედალიონი წმ. თეოდორს გამოსახულებით (სახელის ტრიბტიონი), IX ს.
23. მარტილის ტრიბტიონი, IX ს. ბოლო
24. აცხის ხატის ჰატარა ჯვარი, X ს.
25. ვარძის ღმრთისმშობლის ხატის საერთო ხედი, XVI ს.
26. მედალიონი წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით (ვარძის ღმრთისმშობლის ხატი), X ს.
26. მედალიონი იოანე ნათლისმცემლის გამოსახულებით (ვარძის ღმრთისმშობლის ხატი), X ს.
26. მედალიონი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (ვარძის ღმრთისმშობლის ხატი), X ს.
26. მედალიონი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (ვარძის ღმრთისმშობლის ხატი), X ს.
27. კადრიოლოში ჯვარცმის გამოსახულებით შემოქმედის, X ს.
28. II გულსაიდი ჯვარი მარტილიდან, X ს.
29. ქრისტე-მანტიკოატორი (რელიკვირუმზე), X ს.
30. მარტილის ჰანავია, X ს.
31. სახელის კარვის ცენტრალური ხატი, X ს.
33. ტახტზე მჯდომი ღმრთისმშობელი ჩვილადი (სახელის კარვი), X ს.
33. მთავარანგელოზი მიქელი (სახელის კარვი) X ს.
33. მთავარანგელოზი გაბრიელი (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — ჰეტრე და ჰაულე (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — ლეა და მათე (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — იოანე და მარკოზი (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — ანდრია და იაკობი (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — ბართლომე და სიმონი (სახელის კარვი), X ს.
33. მოციქულთა წვეილი ფიგურები — ფილიპე და თომა (სახელის კარვი), X ს.
34. ჰატარა ჯვარი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (სახელის კარვი), X ს.
34. ჰატარა ჯვარი წმ. ანტონის გამოსახულებიანი მედალიონით (სახელის კარვი), X ს.
35. დეტალი ჯვრისა წმ. ანტონის გამოსახულებიანი მედალიონით (სახელის კარვი), X ს.
36. ჯვარი კონტანტინესა და ელენეს გამოსახულებით (სახელის კარვი), X ს.
37. ჯვარცმა ე. წ. კვირიკეს ჯვარზე (სახელის კარვი), X ს.
37. იოანე ნათლისმცემლის გამოსახულება კვირიკეს ჯვარზე (სახელის კარვი), X ს.
38. ჯვარცმა (რელიკვირუმზე), X ს.
39. ხატი შემოქმედის, X ს.
40. მედალიონი ქრისტეს გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.
40. მედალიონი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.

40. მედალიონი წმ. ბასილის გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. მედალიონი წმ. მარკიანეს გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. მედალიონი წმ. კიროსის გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. მედალიონი წმ. ჰაულეს გამოსახულებით (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი), X-XI სს.
42. ფირფიტა მისიელ VII დუკასა და მისი მეუღლის მარამის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
44. ღმრთისმშობელი ევერგის კომპოზიციიდან (სახელის კარვი), XI ს.
44. ტახტზე მჯდომი ქრისტე ევერგის კომპოზიციიდან (სახელის კარვი), XI ს.
44. იოანე ნათლისმცემელი ევერგის კომპოზიციიდან (სახელის კარვი), XI ს.
45. ფირფიტა წმ. პროკოპის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
45. ფირფიტა წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
46. მედალიონი — „სუდარი განწმენდილი“ (სახელის კარვი), XI-XII სს.
47. ფირფიტა წმ. მარკოზის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
47. ფირფიტა წმ. მათეს გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
47. ფირფიტა იოანე ღმრთისმეტყველის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
47. ფირფიტა წმ. დუკას გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
48. ფირფიტა მღვდელმთავრის იოანე ოქროპირის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
48. ფირფიტა მღვდელმთავრის გრიგოლ ღმრთისმეტყველის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
49. ფირფიტა მღვდელმთავრის ბასილის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
49. ფირფიტა მღვდელმთავრის გრიგოლ ღმრთისმეტყველის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
50. ფირფიტა წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
51. მედალიონი ღმრთისმშობლისა ჩვილადი (სახელის კარვი), XI ს.
52. ფირფიტა ცინარტეულაზე მჯდომი ქრისტეს გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
53. ფირფიტა ღმრთისმშობლისა, კვირვინით ხელში (სახელის კარვი), XI ს.
53. ფირფიტა მიქელ მთავარანგელოზისა, კვირვინით ხელში (სახელის კარვი), XI ს.
54. ფირფიტა წმ. ეპორგის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
54. ფირფიტა წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
55. ფირფიტა მთავარანგელოზ მიქელის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
55. ფირფიტა მთავარანგელოზ კაბრიელის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
56. ფირფიტა წმ. ბასილისა და წმ. პროკოპის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.
57. ფირფიტა ალვის ხის წინ მდგომი ღმრთისმშობლის გამოსახულებით (სახელის კარვი), XI ს.

91. მედალიონი წმ. გიორგის გამოსახულებით (წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი), XII ს. | ნახ.
91. მედალიონი წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით (წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი), XII ს. | ნახ.
91. მედალიონი წმ. პაულეს გამოსახულებით (წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი), XII ს. | ნახ.
91. მედალიონი წმ. იოანეს გამოსახულებით (წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი), XII ს. | ნახ.
91. მედალიონი წმ. ლუკას გამოსახულებით (წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი), XII ს. | ნახ.
92. მედალიონი წმ. მათეს გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
92. მედალიონი წმ. ლუკას გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
92. მედალიონი წმ. იოანე ღმრთისმეტყველის გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
92. მედალიონი წმ. მარკოზის გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
93. ღმრთისმშობლის ხატი მარტვილიდან, X ს.
94. მედალიონი ქრისტეს გამოსახულებით (ჯუმათის მთავარანგელოზ მიქელის ხატი), XII ს. | ნახ.
94. მედალიონი წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (ჯუმათის მთავარანგელოზ მიქელის ხატი), XII ს. | ნახ.
96. მედალიონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (ჯუმათის მთავარანგელოზ გაბრიელის ხატი), XII ს. | ნახ.
97. მედალიონი წმ. ლუკას გამოსახულებით, XII ს. | ნახ.
98. მედალიონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
98. მედალიონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
98. მედალიონი წმ. დამიანეს გამოსახულებით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
98. მედალიონი წმ. ჰანტელეიომონის გამოსახულებით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
99. წილენის ღმრთისმშობლის ხატი, IX ს.
100. ფირფიტა ჯვარცმის გამოსახულებით (ოქროს ხატის ცენტრალური ნაწილი), XII ს.
101. ფირფიტა წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით, XII-XIII სს.
103. ფირფიტა მიჩქმის გამოსახულებით, XII-XIII სს.
105. ფირფიტა ლაზარეს აღდგინების გამოსახულებით, XII-XIII სს.
107. ფირფიტა სულიწმიდის მოყვანის გამოსახულებით, XII-XIII სს.
109. კორცხელის ჩასადგამი ხატის ჩარჩო, XIII ს.
111. ფირფიტა — „ეკეპანის მღაზხარაი წმ. გიორგი“, XV ს(?)
113. ფირფიტა — „წმ. გიორგი ანთავისუფლებს მეფის ასულს“, XV ს(?)
116. I კულსაკიდი ჯვარი მარტვილიდან, VIII-IX სს.
- 117-118. სოპის ღმრთისმშობლის ხატის მედალიონები, X ს.
119. მედალიონი დილიდან, X-XII სს.
- 120-121. წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის მედალიონები, X-XII სს.
123. სოპის ღმრთისმშობლის პარაჯანი, XII ს.
123. ფირფიტა წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით, ორი მედალიონი წმ. გრიგოლისა და წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (სოპის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს.
125. პარაჯანის ორი ფრაგმენტი, X-XII სს.
127. ღმრთისმშობლის გამოსახულების ფონის ფრაგმენტი, X-XII სს.
128. პარაჯანის ფრაგმენტები, X-XII სს.
129. პარაჯანის ფრაგმენტები, X-XII სს.
131. სამაჯურის ორი ფრაგმენტი, კულონი, ორი სწორკუთხა საგანი, X-XII სს.
133. მაცხოვრის პარაჯანი და წარწერიანი კვადრფოლიუმი (გელათის მაცხოვრის ხატი), X-XII სს.
135. წილენის ღმრთისმშობლის ხატი. დეტალი.
136. მედალიონები ღმრთისმშობლის მონოგრამით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. | ნახ.
137. რომში „ეკულში“ ჩაწერილი ევაილებით (ხახულის კარედი), X-XII სს.
138. სამკუთხედი „ეკულში“ ჩაწერილი ევაილებით (ხახულის კარედი), X-XII სს.
139. სწორკუთხა ფირფიტები მცენარეული ორნამენტით (ხახულის კარედი), X-XII სს.
- 140-141. კვადრატები ორნამენტით (ხახულის კარედი), X-XII სს.
- 141-143. ჯერის სახედ კანდაკელები ცრემლისებური მოსართავები (ხახულის კარედი), X-XII სს.
145. კარედის მარჯვენა ფრთის დიდი ეკორაცული ჯვარი (ხახულის კარედი), X-XII სს.
147. კარედის მარცხენა ფრთის დიდი ეკორაცული ჯვარი (ხახულის კარედი), X-XII სს.
149. კორცხელის ჩასადგამი ხატის ცენტრალური ნაწილი, XIII ს.
151. ხატი „მეუფე დიდებისა“, XIII ს.

стр. ПЕРЕЧЕНЬ ИЛЛЮСТРАЦИЙ

- 18—19. Хахульский триптих
21. Квадрифоний с Распятием (Хахульский триптих), VIII в.
22. Медальон со св. Петром (Мартвильская Богоматерь), IX в.
22. Медальон с изображением Марии (Хахульский триптих), IX в.
22. Медальон с изображением св. Федора (Хахульский триптих), IX в.
23. Мартвильский триптих, кон. IX в.
24. Крестик на Кацхской иконе, X в.
25. Общий вид Вардзийской иконы Богоматери, XVI в.
26. Богоматерь с младенцем на троне
26. Медальон со св. Петром (Вардзийская икона Богоматери), X в.
26. Медальон с Иоанном Крестителем (Вардзийская икона Богоматери), X в.
26. Медальон со св. Павлом (Вардзийская икона Богоматери), X в.
26. Медальон с Богоматерью (Вардзийская икона Богоматери), X в.
27. Квадрифоний с Распятием из Шемюкмедн, X в.
28. П. нагрудный крест из Мартвильи, X в.
29. Христос Пантократор (крышка реликвария), X в.
30. Мартвильская панагия, X в.
31. Центральная икона Хахульского триптиха, X в.
33. Богоматерь с младенцем на троне (Хахульский триптих), X в.
33. Архангел Михаил (Хахульский триптих), X в.
33. Архангел Гавриил (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Петр и Павел (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Лука и Матфей (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Иоанн и Марк (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Андрей и Иаков (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Варфоломей и Симон (Хахульский триптих), X в.
33. Парные апостолы — Филипп и Фома (Хахульский триптих), X в.
34. Крестик с изображением Богоматери (Хахульский триптих), X в.
34. Крестик с изображением св. Антона (Хахульский триптих), X в.
35. Деталь крестика с медальоном, изображающим св. Антона (Хахульский триптих), X в.
36. Крест с изображениями Константина и Елены (Хахульский триптих), X в.
37. Распятие на т. н. кресте Квирике (Хахульский триптих), X в.
37. Крест Квирике с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих), X в.
38. Распятие (на крышке реликвария), X в.
39. Икона из Шемюкмедн, X в.
40. Медальон с изображением Христа (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
40. Медальон с изображением Богоматери (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
40. Медальон с изображением св. Василия (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
41. Медальон с изображением св. Маркиана (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
41. Медальон с изображением св. Кира (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
41. Медальон с изображением св. Павла (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
42. Пластина Михаила VII Дуки и его супруги Марии (Хахульский триптих), XI в.
44. Богоматерь из композиции Деисуса (Хахульский триптих), XI в.
44. Христос на троне из композиции Деисуса (Хахульский триптих), XI в.
44. Иоанн Предтеча из композиции Деисуса (Хахульский триптих), XI в.
45. Пластина со св. Прокопием (Хахульский триптих), XI в.
45. Пластина со св. Дмитрием (Хахульский триптих), XI в.
46. Медальон с Этимасией (Хахульский триптих), XI—XII вв.
47. Пластина с изображением св. Марка (Хахульский триптих), XI в.
47. Пластина с изображением Матфея (Хахульский триптих), XI в.
47. Пластина с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), XI в.
47. Пластина с изображением св. Луки (Хахульский триптих), XI в.
48. Пластина со святителем Иоанном Златоустом (Хахульский триптих), XI в.
48. Пластина со святителем Григорием Богословом (Хахульский триптих), XI в.
49. Пластина со святителем Василием (Хахульский триптих), XI в.
49. Пластина со святителем Григорием Богословом (Хахульский триптих), XI в.
50. Пластина с изображением св. Николая (Хахульский триптих), XI в.
51. Медальон с Одигитрией (Хахульский триптих), XI в.
52. Пластина с изображением Христа на радуге (Хахульский триптих), XI в.
53. Пластина с Богоматерью, держащей корону в руке (Хахульский триптих), XI в.
53. Пластина с архангелом Михаилом, держащим корону в руке (Хахульский триптих), XI в.
54. Пластина со св. Георгием (Хахульский триптих), XI в.
54. Пластина со св. Дмитрием (Хахульский триптих), XI в.
55. Пластина с архангелом Михаилом (Хахульский триптих), XI в.
55. Пластина с архангелом Гавриилом (Хахульский триптих), XI в.
56. Две пластины со св. Василием и св. Прокопием (Хахульский триптих), XI в.
57. Пластина с изображением Богоматери перед кипарисом (Хахульский триптих), XI в.
58. Парные апостолы — Иоанн Богослов и Петр (Хахульский триптих), XI в.
58. Парные апостолы — Павел и Матфей (Хахульский триптих), XI в.
59. Овальный медальон с благословляющей Богоматерью (Хахульский триптих), XI в.
59. Овальный медальон — Царица и Иоанн Креститель (Хахульский триптих), XI в.
60. Овальный медальон — Благовестие царице (Хахульский триптих), XI в.
61. Крест с Распятием, XI в.
62. Медальон с изображением св. Василия (Хобская икона „Учмеления“), XI в.
63. Медальон с архангелом Михаилом (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон с архангелом Гавриилом (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. Марком (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. Лукой (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. Иоанном (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. Матфеем (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. вонном Дмитрием (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон со св. вонном Георгием (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон с изображением св. Прокопия (Хахульский триптих), I пол. XII в.
63. Медальон с изображением св. Федора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
64. Медальон с изображением св. Николая (Хахульский триптих), I пол. XII в.
65. Пластина Христа-Пантократора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
67. Декоративный крест с медальоном Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
69. Декоративный крест с пластиной св. Павла (Хахульский триптих), I пол. XII в.
70. Пластина с Иоанном Крестителем (Хахульский триптих), I пол. XII в.
71. Пластина с изображением св. Федора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
72. Медальон с изображением Богоматери (Хахульский триптих), I пол. XII в.
72. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих), XII в.
73. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
73. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
73. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
74. Медальон с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), I пол. XII в.

74. Медальон с изображением св. Матфея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Филиппа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Фомы (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Андрея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Иакова (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением св. Петра (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением св. Матфея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Луки (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Симона (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Симона (Хахульский триптих), I пол. XII в.
79. Гелатская икона Спаса, XVI—XVII вв.
80. Медальон с Этичашей (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
80. Медальон с изображением св. Павла (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
81. Медальон с изображением св. Луки (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
81. Медальон с изображением св. Петра (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
82. Медальон с изображением архангела (Гелатская икона Спаса), I пол. XII в.
83. Медальон с изображением св. Георгия (Гелатская икона Спаса), I пол. XII в.
85. Хобская икона Богоматери, X в.
86. Медальон с Христом (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением Богоматери (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Матфея (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Марка (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Луки (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Петра (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Андрея (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Павла (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Григория Богослова (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
89. Цаленджикская икона Спаса, X в.
90. Медальон с изображением Христа (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
90. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
90. Медальон с изображением Богоматери (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Дмитрия (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Георгия (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Петра (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Павла (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Иоанна (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Луки (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Матфея (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Луки (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Иоанна Теолога (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Марка (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
93. Икона Богоматери, Мартвилл, X в.
94. Медальон с изображением Христа (Джуматская икона архангела Михаила), I пол. XII в.
95. Медальон с изображением св. Дмитрия (Джуматская икона архангела Михаила), I пол. XII в.
96. Медальон с изображением св. Федора (Джуматская икона архангела Гавриила), I пол. XII в.
97. Медальон с изображением св. Луки, I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Федора (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Федора (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Дамиана (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Пантелеймона (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
99. Цилканская икона Богоматери, IX в.
100. Пластина Распятия с Лонгином (центральная часть золотой иконы), XII в.
101. Пластина с изображением св. Петра, XII—XIII вв.
103. Пластина со сценой Сретения, XII—XIII вв.
105. Пластина со сценой Воскрешения Лазаря, XII—XIII вв.
107. Пластина со сценой Сошествия св. Духа, XII—XIII вв.
109. Рама Корихельской вкладной иконы, XIII вв.
111. Пластина св. Георгия-дракоборца, XV в. (?)
113. Пластина св. Георгия, освобождающего царевну, XV в. (?)
116. I нагрудный крест из Мартвилли, VIII—IX вв.
- 117—118. Медальоны Хобской иконы Богоматери, X в.
119. Медальон из Доли, X—XII вв.
- 120—121. Медальоны Цаленджикской иконы Спаса, X—XII вв.
123. Нимб Хобской Богоматери, XII в.
123. Пластина с изображением св. Петра, два медальона со св. Григорием и св. Николаем (Хобская икона Богоматери), XII в.
125. Два фрагмента нимба, X—XII вв.
127. Фрагмент фона изображения Богоматери, X—XII вв.
128. Фрагменты нимба, X—XII вв.
129. Фрагменты нимба, X—XII вв.
131. Два фрагмента brasлета, кулон, два прямоугольных предмета, X—XII вв.
133. Нимб и дробница Спаса (Гелатская икона Спаса), X—XII вв.
135. Цилканская икона Богоматери. Деталь.
136. Дробницы с монограммой Богоматери (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
137. Ромб со вписанными в сердечко цветочками (Хахульский триптих), X—XII вв.
138. Треугольники со вписанными в сердечко цветочками (Хахульский триптих), X—XII вв.
139. Прямоугольные пластины с растительным орнаментом (Хахульский триптих), X—XII вв.
- 140—141. Квадраты с орнаментом (Хахульский триптих), X—XII вв.
- 141—143. Крестообразно размещенные бляшки слезовидной формы (Хахульский триптих), X—XII вв.
145. Большой декоративный крест правой створки триптиха (Хахульский триптих), X—XII вв.
147. Большой декоративный крест левой створки триптиха (Хахульский триптих), X—XII вв.
149. Центральная часть вкладной иконы из Корихели, XIII в.
151. Икона с царем Славы, XIII в.

pp. LIST OF ILLUSTRATIONS

- 18–19. The Khakhuli Triptych
21. The Quadrifolium with the Crucifixion (the Khakhuli triptych), 8th c.
22. The Medallion Representing St. Peter (the Martvili Virgin), 9th c.
22. The Medallion Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), 9th c.
22. The Medallion Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), 9th c.
23. The Martvili Triptych, end of the 9th c.
24. The Small Cross on the Katskhi Icon, 10th c.
25. General View of the Vardzia Icon of the Virgin, 16th c.
26. The Medallion Representing St. Peter (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing John the Baptist (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing St. Paul (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing the Virgin (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
27. The Quadrifolium with the Crucifixion from Shemokmedi, 10th c.
28. The Second Pectoral Cross from Martvili, 10th c.
29. Christ Pantocrator (gold reliquary cover), 10th c.
30. Martvili Panagia, 10th c.
31. Central Icon of the Khakhuli Triptych, 10th c.
33. The Plaque with the Queen of Heaven (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Archangel Michael (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Peter and Paul (the Khakhuli triptych) 10th c.
33. The Apostles Luke and Matthew (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles John and Mark (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Andrew and Jacob (the Khakhuli triptych) 10th c.
33. The Apostles Bartholomew and Simon (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Philip and Thomas (the Khakhuli triptych), 10th c.
34. The Small Cross Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), 10th c.
34. The Small Cross with the Medallion Representing St. Anthony (the Khakhuli triptych), 10th c.
35. Detail of the Cross with the Medallion Representing St. Anthony (the Khakhuli triptych), 10th c.
36. The Cross with the Images of Emperor Constantine and Empress Helen (the Khakhuli triptych), 10th c.
37. Crucifixion on the Kvirik's Cross (the Khakhuli triptych), 10th c.
37. Kvirik's Cross with St. John the Baptist (the Khakhuli triptych), 10th c.
38. Crucifixion (the oval reliquary cover), 10th c.
39. The Shemokmedi Icon, 10th c.
40. The Medallion Representing Christ (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
40. The Medallion Representing the Virgin (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
40. The Medallion Representing St. Basil (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
41. The Medallion Representing St. Marcianus (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
41. The Medallion Representing St. Cyrus (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
41. The Medallion Representing St. Paul (the Martvili Icon of the Virgin), 10th-11th cc.
42. The Plaque Representing Emperor Michael VII Ducas and Empress Mary (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. The Virgin Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. Christ Enthroned Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. John the Baptist Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
45. The Plaque Representing St. Procopius (the Khakhuli triptych), 11th c.
45. The Plaque Representing St. Demetrios (the Khakhuli triptych), 11th c.
46. The Medallion with the Sacred Throne (the Khakhuli triptych), 11th-12th cc.
47. The Plaque Representing St. Mark (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. John the Evangelist (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), 11th c.
48. The Plaque Representing St. John the Chrysostom (the Khakhuli triptych), 11th c.
48. The Plaque Representing St. Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych), 11th c.
49. The Plaque Representing St. Basil (the Khakhuli triptych), 11th c.
49. The Plaque Representing St. Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych), 11th c.
50. The Plaque Representing St. Nicholas (the Khakhuli triptych), 11th c.
51. The Medallion of the Virgin with the Child (the Khakhuli triptych), 11th c.
52. The Plaque Representing Christ Seated on the Rainbow (the Khakhuli triptych), 11th c.
53. The Plaque Representing the Virgin Holding the Crown in Her Hand (the Khakhuli triptych), 11th c.
53. The Plaque Representing Archangel Michael Holding the Crown in His Hand (the Khakhuli triptych), 11th c.
54. The Plaque Representing St. George (the Khakhuli triptych), 11th c.
54. The Plaque Representing St. Demetrios (the Khakhuli triptych), 11th c.
55. The Plaque Representing Archangel Michael (the Khakhuli triptych), 11th c.
55. The Plaque Representing Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), 11th c.
56. Two Plaques Representing St. Basil and St. Procopius (the Khakhuli triptych), 11th c.
57. The Plaque Representing the Virgin Before a Cypress (the Khakhuli triptych), 11th c.
58. The Apostles John the Theologian and St. Peter (the Khakhuli triptych), 11th c.
58. The Apostles Paul and Matthew (the Khakhuli triptych), 11th c.
59. The Oval Medallion Representing the Virgin Giving Benediction (the Khakhuli triptych), 11th c.
59. The Oval Medallion Representing the Queen and St. John the Baptist (the Khakhuli triptych), 11th c.
60. The Oval Medallion Representing the Annunciation to the Queen (the Khakhuli triptych), 11th c.
61. The Cross with the Crucifixion, 11th c.
62. The Medallion Representing St. Basil (the Khobi Icon of the Virgin Eleusa), 11th c.
63. The Medallion Representing Archangel Michael (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Mark (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. John (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Warrior Demetrios (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Warrior George (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.

63. The Medallion Representing St. Procopius (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
64. The Medallion Representing St. Nicholas (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
65. The Plaque Representing Christ Pantocrator (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
67. The Decorative Cross With the Medallion of Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
69. The Decorative Cross With the Plaque Representing St. Paul (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
70. The Plaque Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
71. The Plaque Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
72. The Medallion Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
72. The Medallion Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
74. The Medallion Representing St. John the Theologian (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
74. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Philip (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Thomas (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Andrew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Jacob (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing St. Peter (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing John the Theologian (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
77. The Medallion Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
77. The Medallion Representing St. Simon (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
79. The Icon of the Gelati Saviour, 16th-17th cc.
80. The Medallion with the Sacred Throne (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
80. The Medallion Representing St. Paul (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
81. The Medallion Representing St. Luke (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
81. The Medallion Representing St. Peter (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
82. The Medallion Representing the Archangel (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
83. The Medallion Representing St. George (the Icon of the Gelati Saviour), 12th c.
85. The Khobi Icon of the Virgin, 10th c.
86. The Medallion Representing Christ (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing the Virgin (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing John the Baptist (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Matthew (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Mark (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Luke (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Peter (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Andrew (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Paul (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing Gregory the Theologian (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
89. The Tsalenjikha Icon of the Saviour, 10th c.
90. The Medallion Representing Christ (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
90. The Medallion Representing John the Baptist (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
90. The Medallion Representing the Virgin (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Demetrius (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. George (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Peter (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Paul (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. John (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Luke (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Matthew (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Luke (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. John the Theologian (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Mark (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
93. The Martvili Icon of the Virgin, 10th c.
94. The Medallion Representing Christ (the Jumati Icon of the Archangel Michael), first half of the 12th c.
95. The Medallion Representing St. Demetrius (the Jumati Icon of the Archangel Michael), first half of the 12th c.
96. The Medallion Representing St. Theodore (the Jumati Icon of the Archangel Gabriel), first half of the 12th c.
97. The Medallion Representing St. Luke, first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Theodore (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Theodore (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Damian (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Pantaleon (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
99. The Tsilkani Icon of the Virgin, 9th c.
100. The Plaque Representing the Crucifixion with Longinus (the central part of the gold icon), 12th c.
101. The Plaque Representing St. Peter, 12th-13th cc.
103. The Plaque Representing the Presentation at the Temple, 12th-13th cc.
105. The Plaque Representing the Raising of Lazarus, 12th-13th cc.
107. The Plaque Representing the Apparition of the Holy Spirit, 12th-13th cc.
109. The Frame of the Korshkeli Icon, 13th c.
111. The Plaque Representing St. George Slaying the Dragon, 15th c. (?)

113. The Plaque Representing St. George Rescuing the Emperor's Daughter, 15th c. (?)
116. First Pectoral Cross from Martvili, 8th-9th cc.
- 117—118. Medallions of the Khobi Icon of the Virgin, 10th c.
119. The Medallion from Doli, 10th-12th cc.
- 120—121. Medallions of the Tsalenjikha Icon of the Saviour, 10th-12th cc.
123. The Halo of the Khobi Virgin, 12th c.
123. The Plaque Representing St. Peter, two Medallions Representing St. Gregorius and St. Nicholas (the Khobi Icon of the Virgin), 12th c.
125. Two Fragments of a Halo, 10th-12th cc.
127. The Background Fragment at the Icon of the Virgin, 10th-12th cc.
128. The Fragments of the Halo, 10th-12th cc.
129. The Fragments of the Halo, 10th-12th cc.
131. Two Fragments of the Bracelet, the Pendant, two Rectangular Objects, 10th-12th cc.
133. The Halo and the Quadrifoil with Christ's Monogram (the Gelati Icon of the Virgin), 10th-12th cc.
135. The Tsilkani Icon of the Virgin (detail).
136. Quadrifoils with the Virgin's Monogram (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
137. The Rhombus with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
138. Triangles with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
138. Triangles with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
139. The Rectangular Plaques with a Vegetative Ornament (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
- 140—141. The Square Figures with Ornament (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
- 141—143. Tear-Shaped Plaques Arranged Crosswise (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
145. The Big Decorative Cross of the Right Panel of the Triptych (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
147. The Big Decorative Cross of the Left Panel of the Triptych (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
149. The Central Panel of the Kortskheli Icon, 13th c.
151. The Icon with the King of Glory, 13th c.

შემოკლებების სია
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ
LIST OF ABBREVIATIONS

1. შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარები — შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარები, თბილისი, 1972.
1. (Ш. Амيرانашвили, Хачульский триптих — Ш. Амيرانашвили, Хачульский триптих, Тбилиси, 1972).
2. ი. სონღლაშვილი — ი. სონღლაშვილი, ზოგი რამე ქართული ტიხრული მინანქრების თაობაზე, „ქეგლის მგობარი“, №9, თბილისი, 1967.
2. (И. Сонгулашвили — И. Сонгулашвили, Кто-то о грузинских перегородчатых эмалях. „Дзеглис Мегობარი“. №9. Тбилиси, 1967).
3. ე. თაყაიძე, არხეოლოგიური მოგზაურობანი — ე. თაყაიძე, არხეოლოგიური მოგზაურობანი და მენიშნანი, წ. II, ტფილისი, 1914.
3. (Е. Такайшвили, Археологические путешествия — Е. Такайшвили, Археологические путешествия и заметки, кн. II, Тифлис, 1914).
4. ე. თაყაიძე, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში — ე. თაყაიძე, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში, 1910 წ. პარიზი, 1937.
4. (Е. Такайшвили, Археологическая экспедиция в Лечхум-Сванетию — Е. Такайшвили, Археологическая экспедиция в Лечхум-Сванетию в 1910 г., Париж, 1937).
5. თ. კუხნიშვილი, წარწერები — თ. კუხნიშვილი, ბერძნული წარწერები საქართველოში, თბილისი, 1951.
5. (Т. Каухчишвили, Надписи — Т. Каухчишвили, Греческие надписи в Грузии, Тбилиси, 1951).
6. რ. კენია — რ. კენია, ხახულის ღვთისმშობლის ხატის მოჭედლობა, თბილისი, 1972.
6. (Р. Кения — Р. Кения, Чеканка триптиха Хачульской Богоматери, Тбилиси, 1972).
7. Ш. Амيرانашвили, История грузинского искусства — Ш. Амيرانашвили, История грузинского искусства, Москва, 1963.
8. Ш. Амيرانашвили, Цикланская икона Богоматери — Ш. Амيرانашвили, Цикланская икона Богоматери, журн. „Творчество“, 4, 1966.
9. А. Банк, Византийский складень — А. Банк, Византийский складень с перегородчатыми эмалью из Сайдинского монастыря, Палестинский сборник, вып. 19, Л., 1969.
10. Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов — Д. Гордеев, Описание пяти эмалевых медальонов с грузинскими надписями на иконе Спаса, хранящейся в ризнице Гелатского монастыря, Христианский Восток, т. V, Петроград, 1917.
11. Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании — Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании эмалей Хачульского складня, Мистецтвознавство, сб. I, Харьков, 1928.
12. Н. Кондаков, Византийские эмали — Н. Кондаков, История и памятники византийской эмали, С.-Петербург, 1892.
13. Н. Кондаков, Иконография Богоматери — Н. Кондаков, Иконография Богоматери, т. II, Петроград, 1915.
14. Опись — Н. Кондаков и Д. Бакрадзе, Опись памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии, С.-Петербург, 1890.
15. Н. Покровский — Н. Покровский, Евангелие в памятниках иконографии преимущественно византийских и русских, Труды восьмого археологического съезда в Москве, т. I, С.-Петербург, 1892.
16. Собрание М. Боткина — Собрание М. Боткина, С.-Петербург, 1911.
17. Л. Хускивадзе, Группа эмалей — Л. Хускивадзе, Группа грузинских перегородчатых эмалей рубежа XII—XIII в., Византийский временник, т. 38, Москва, 1977, с. 123—135.
18. Л. Хускивадзе, Византийские эмали — Л. Хускивадзе, Византийские эмали в собрании Гос. музея искусства Грузии, сб. „Средневековое искусство, Русь — Грузия“, Москва, 1978, с. 212—218.
19. Л. Хускивадзе, Грузинские эмали — Л. Хускивадзе, Грузинские эмали, Тбилиси, 1981.
20. Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство — Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, Тбилиси, 1959.
21. Ch. Amiranachvili, Les émaux — Ch. Amiranachvili, Les émaux de la Géorgie, Paris, 1962.
22. Š. Amirašvili, Poklady Gruzie — Š. Amirašvili, Poklady Gruzie, Praha, 1971.
23. Au pays de la toison d'or — Au pays de la toison d'or, Paris, 1982.
24. M. v. Bány-Obershall, Crown — M. v. Bány-Obershall, The Crown of the Emperor Constantine Monomachos, Budapest, 1937.
25. B. Brenk, Tradition — B. Brenk, Tradition und Neuerung in der christlichen Kunst des ersten Jahrtausends, Bd. III, Wien, 1966.
26. F. Bock — F. Bock, Die byzantinischen Zellenmelzer der dr. Alex. von Swenigorodskoi und das darüber veröffentlichte Prachwerk. Archäologisch-Kunstgeschichte Studie, Aachen, 1896.
27. O. Dalton, East Christian Art — O. Dalton, East Christian Art, Oxford, 1925.
28. O. Dalton, Byz. Art — O. Dalton, Byzantine Art and Archaeology, Oxford, 1961.
29. J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns — J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns, Wien, 1966.
30. J. Déer, Die Pala d'Oro — J. Déer, Die Pala d'Oro in neuer sicht, Byzantinische Zeitschrift, Dezember, 1969.
31. O. Demus, Zur Pala d'Oro — O. Demus, Zur Pala d'Oro, Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft, XIV, 1967.
32. W. Dchobadze-Zizichvili — W. Dchobadze-Zizichvili, Los esmaltes del icono de Jajuli, De Archivo Español de Arte, N 97, 1952.
33. J. Ebersolt — J. Ebersolt, Les arts somptuaires de Byzance, Paris, 1923.
34. L. Grondijs, Iconographie — L. Grondijs, Iconographie byzantine du crucifix mort sur la croix, Bruxelles-Utrecht, 1947.
35. M. C. Ross, DOC II — M. C. Ross, Catalogue of Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, II, Washington, 1965.
36. T. Sanikidze, G. Abramishvili — T. Sanikidze, G. Abramishvili, Orféverrie géorgienne du VIIe au XIXe siècle, Genève, 1979.
37. W. Seibt-T. Sanikidze — W. Seibt-T. Sanikidze, Schatzkammer Georgien Mittelalterliche Kunst aus dem Staatlichen Kunstmuseum Tbilisi, Wien, 1981.
38. Sredovekovna umetnost Gruzije, Beograd, 1981.
39. P. Thoby, Le Crucifix — P. Thoby, Le Crucifix des origines au Concile de Trente, 1959.
40. G. Tschubinaschwili — G. Tschubinaschwili, Ein Goldschmiedtripychon des VIII—IX Jahrhunderts aus Martvili, Zeitschrift für Bildende Kunst, Leipzig, 1930.
41. P. Verzone — P. Verzone, Smalti medioevali in Georgia, XX corso di culture sull'arte ravennate e bizantina, Ravenna, 1973.
42. K. Wessel, Die byz. Emailkunst — K. Wessel, Die byzantinische Emailkunst von V bis XIII Jahrhundert, 1967.
43. K. Wessel, Email — K. Wessel, Email, Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Bd. II, Stuttgart, 1971.
44. O. Zastrow — O. Zastrow, „Provincialismo« dello smalto georgiano ano medioevale, nel contesto della coeva produzione byzantina? Atte primo symposio internazionale sull'arte georgiana, Milano, 1974, p. 306—322.

ЛЕЙЛА ЗААЛОВНА ХУСКИВАДЗЕ

Средневековые
перегородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

АЛЬБОМ (каталог)

(На грузинском, русском и английском языках)
Тбилиси, „Хеловнеба“, 1984

Художественное оформление и макет
ЕВГЕНИЯ АНАТОЛЬЕВИЧА ДЕРЛЕМЕНКО

Цветные слайды воспроизведены
Специальной экспериментальной лабораторией
фиксации памятников искусства Грузии

Редакторы Н. У. ДЖАШИ, Т. Е. САНИКИДЗЕ
Редактор грузинского текста Д. Ш. МАЧАБЕЛИ
Редактор русского текста К. А. АХОБАДЗЕ
Редактор английского текста М. К. АРЧВАДЗЕ
Художественный редактор А. Л. НАРИНСКАЯ
Технический редактор Г. А. ДОНАДЗЕ

Корректоры: Н. И. КАРУМИДЗЕ, М. А. ДОНАДЗЕ, Е. Д. КИБИЛОВА, Т. В. ВЕШАПЕЛИ

რედაქტორები: ნ. უ. ჯაში, თ. სანიკიძე
ქართული ტექსტის რედაქტორი დ. შ. მაცაბელი
რუსული ტექსტის რედაქტორი კ. ახობაძე
ინგლისური ტექსტის რედაქტორი მ. არჩვაძე
მხატვრული რედაქტორი ა. ლარინსკაია
ტექნიკური რედაქტორი გ. დონაძე
კორექტორები: ნ. ი. კარუმიძე, მ. დონაძე, ე. კიბილოვა, თ. ვეშაპელი

გადაეცა წარმოებას 28.12.83 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.06.84 წ. ფორმატი
64×100 1/8 ცარტის ქაღალდი, შრიფტი გოგებაშვილი, ტიპსი. ოფსეტური ბეჭდვა,
პირ. ნაბეჭდი თაბახი 23.8, პირობითი საღებავგატარება 2.475.000, სააღრიცხვო-
საგამომცემლო თაბახი 24.6. ტირაჟი 25.000, ფასი 20 მან.

გამომცემლობა „ხელოვნება“
380012, თბილისი, 12, პლენხანოვის პრ. 179

Отпечатано в Югославии: Югославияпублх, г. Белград.
Типография Горьки тиск, г. Крань.